
VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

**ROMÂNI ȘI FRANCEZI
DE-A LUNGUL ISTORIEI**

ISBN 978-606-562-161-9

VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

**ROMÂNI ȘI FRANCEZI
DE-A LUNGUL ISTORIEI**

CUVÂNT ÎNAINTE

Este desigur o misiune destul de plăcută dar și deosebit de dificilă în același timp să abordezi o tematică care să trateze modul în care românii și francezii s-au întâlnit în decursul istoriei, care au fost relațiile dintre cele două popoare și țări, în diferitele perioade sau epoci.

Este o opțiune care vine în primul rând dintr-o motivație afectivă puternică, sentimentală, având în vedere ce a însemnat Franța, deseori, în bine, pentru noi, românii.

Au contat bineînțelele și rădăcinile comune istorice, ale celor două națiuni, română și franceză, afinitățile dintre noi românii și poporul francez, care, mai bine conștientizate fiind, în epoca modernă și contemporană, au avut o puternică influență în ceea ce privește istoricul relațiilor noastre, apropierea care ne-a caracterizat și ne caracterizează din multe puncte de vedere.

De-a lungul istoriei, am fost înconjurați de mari puteri și state ostile, Imperiul Otoman, Rusia, Imperiul Habsburgic, Ungaria. Franța, de departe, din apusul Europei, a fost adeseori alături de români. Pentru a fi cât mai fideli realității istorice corespunzătoare unei însemnate părți a istoriei noastre, de la fanarioți și până aproape de prezent, românii s-au situat „între frica de Rusia și dragostea de Franța”, cum inspirat se intitulează și o carte a lui Mihail Dimitrie Sturdza.

În capitala Franței au avut loc reuniuni europene și internaționale care au privit și soarta românilor, a Țărilor Române, a României.

Nu a fost totul pozitiv în ceea ce privește relațiile dintre români și francezi, cu referire bineînțelele la politică și diplo-

mație, au fost și aspecte mai puțin plăcute, dar care, fără riscul de judeca eronat, nu au eclipsat totuși imaginea de ansamblu a acestora.

Suntem un popor cu reverberații de necontestat în ceea ce privește atracția noastră către Franța și poporul francez, suntem o națiune francofonă, aceasta fiind o dimensiune și o vocație veche, care o dublează pe cea europeană, de națiune europeană. Românii, au trăit, mult timp, în epoca modernă și contemporană, sub influența modelului francez. Una din femeile de seamă pe care au dat-o românii, Elena Văcărescu, jumătate româncă, jumătate franțuzoaică, în *Mémorial sur le mode mineur*, spunea despre atracția franceză că este „un caz pasional”. Poporul francez este un popor îndrăgit de către români.

Limba franceză a fost mult timp și este în prezent, una din limbile favorite, cele mai cunoscute, de către români, depășită doar în ultimele decenii de către limba engleză. O statistică a Ministerului de externe de la începutul anilor '90 releva faptul că aproximativ un sfert din populația României este vorbitoare măcar în parte de limbă franceză. Și deși acest fapt poate părea multora drept exagerat, totuși el exprimă interesul general al românilor pentru a învăța și a cunoaște limba franceză.

Sunt tratate în această lucrare aspecte legate de politică și diplomație, dar și de societate, de viață economică, cultură. Între toate acestea, reies în mod evident și pregnant considerații, aprecieri atât ale francezilor despre români cât și ale românilor față de francezi.

Cartea de față își propune să fie o sinteză reprezentativă și reușită a ceea ce au însemnat raporturile dintre români și francezi și să se adauge în mod fericit tuturor lucrărilor anterioare care au tratat sub diferite forme acest subiect generos de istorie, cultură și civilizație.

Autorul

FRANCEZII DESPRE ORIGINEA ROMÂNILOR

Primul aspect privitor la istoricul contactelor dintre francezi și români este relevat de mărturiile cronicarilor și călătorilor francezi, care străbat ținuturile de la nord de Dunăre, începând bineînțeles din Evul mediu. Ceea ce este important este faptul că informațiile pe care le-au lăsat, scot în evidență rădăcinile și specificul poporului român.

Odo de Deogilo (Deuil) este, în secolul al XII-lea, primul cronicar francez care, cu ocazia însoțirii regelui său Ludovic al VII-lea în cruciada a II-a, în 1147, a aflat de *Cronica lui Anonymus (Gesta Hungarorum)* din care s-a inspirat la descrierea Ungariei prin care a trecut în drumul său. Între altele, cronicarul francez face următoarea referire: „Terra hec in tantum pabulosa est, ut dicuntur in ea pabula Iulii Caesaris extitere”¹ care se constituie într-o aluzie clară la rădăcinile vechi ale istoriei teritoriilor vecine cu cele ale ungarilor, cele locuite de români.

La începutul secolului următor, pe la 1308 se pare, cronica *Descriptio Europae Orientalis*, scrisă de un autor anonim, de data asta francez, este scrisă servind ca instrument de informare pentru Charles Robert d’Anjou și Charles de Valois, primul pretendent la coroana maghiară pe care o va și ocupa în cele din urmă, al doilea la coroana Imperiului latin de

¹ Odo de Deogilo, *De Ludovici VII profectioe in Oriente*, in Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, XXVI, p. 60, 62, cf. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 37.

Constantinopol. Aici românii apar conform opiniei timpului, care începuse de altfel să se răspândească, și care în linii mari, era în concordanță cu ceea ce reieșea din izvoarele maghiare, faptul că valahii sunt păstorii romanilor, deci descendență ai acestora, care au continuat opera romană în spațiul carpatodunărean. Astfel se afirmă că: „Notandum (est hic) quod inter machedoniam, achayam est quidam ualde magnus et spatiosus qui uocantur blazi, qui et olim fuerent romanorum pastores, ac in ungarya ubi erant *pascua romanorum* propter nimiam terre uiriditatem et fertilitatem olim morabantur...”². Apare clar unde anume s-au refugiat „păstorii romani” din Pannonia la venirea hunilor, respectiv a ungarilor, citatul lasă loc interpretării cum că o parte dintre aceștia au rămas la nord de Dunăre.

Mai târziu, în secolul al XVI-lea, la apogeul umanismului, apar mai multe informații de proveniență franceză.

Astfel, un călător care i-a cunoscut de data aceasta în mod direct pe români a fost juristul francez Pierre Lescalopier. Veritabil spirit umanist, acesta s-a interesat în mod deosebit cu privire la trecutul antic, daco-roman, al locurilor pe care a avut ocazia să le străbată în 1574. Lescalopier a remarcat vestigiile romane din Transilvania și a analizat în general trecutul romanic al poporului român. El afirmă: „Tout ce pays (la Walacchie) et Moldavie et la plus part de la capitaine se nommait Flaccus qui a donné ce nom nouveau au pays de Flacchi et par glissement de langue Wlacchie. Ceux du pays se disent vrais successeurs des Romains et nomment leur parler romanechte c'est à dire romain; la plus part de leurs paroles sont demies italiennes et demies latines meslées de grec et de baragouin. Ils ont en fort grande horreur le pape et l'Église romaine et honorent comme Dieu leurs vaiuodat...”³. Cronicarul explică deci prezența românilor

² *Descriptio Europae Orientalis*, în *Izvoarele istoriei românilor*, IV, Ediția G. Popa-Liseanu, București, 1934, p. 17.

³ *Voyage fait par moi, Pierre Lescalopier, l'an 1574 de Venise à Constantinople*, fol. 48, cf. Paul Cernovodeanu, *Călătoria lui Pierre*

în toate cele trei importante provincii românești prin colonizarea romană a acestui spațiu în timpul împăratului cuceritor Traian. Lescalopier amintește etimologia numelui Flaccus, aparținând lui Enea Silvio Piccolomini – papa Pius al II-lea – și care făcea referire la un general roman având acest nume, considerat erou eponim întemeietor, de la care ar fi derivat termenul de *valachus* susținând că românii se consideră pe ei înșiși drept adevărați urmași ai romanilor, iar limba lor o numesc „romanește”, ea părându-i cronicarului francez un amestec între italiană și latină, presărată pe alocuri cu elemente grecești și alte cuvinte neclare. De asemenea francezul face o referire și la adversitatea românilor față de catolicism, relevând în acest fel o trăsătură caracteristică a spiritualității religioase ortodoxe a poporului român în Evul mediu.

Un foarte bun cunoscător al românilor în acea perioadă se dovedește a fi călătorul francez François de Pavie, seigneur de Fourquevaux care în trecerea sa prin Moldova, în 1585, remarcă romanitatea moldovenilor: „Ce peuple autre fois a été colonie des Romains et en retient encore quelque chose de la langue, laquelle est composée d’italien, esclavon, grec, turquesc et plusieurs autres”⁴. El indică prin urmare originea romanică a românilor moldoveni având ca argument limba vorbită de aceștia, începând cu elementul lingvistic predominant de esență romanică.

O altă interpretare justă, obiectivă, a etniconului *valachus* se întâlnește și la umanistul francez Jacques Bongars (Jacobus Bongarsius), care și el la rândul său, a avut ocazia de a-i cunoaște nemijlocit pe români în timpul călătoriilor sale cu

Lescalopier în Țara Românească și Transilvania la 1574, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960, p. 444.

⁴ *Relation de François de Pavie, seigneur de Fouquevaux, d’un sien voyage fait l’an MDLXXXV aux terres du Turc et autres divers lieux de l’Europe*, în Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călătorii*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 188-194.

caracter științific, de documentare, prin Europa răsăriteană. Exact în anul 1600, apărea la Frankfurt pe Main, o culegere impresionantă și valoroasă de cronici, inscripții și documente care conținea și informații referitoare la originea romanică a valahilor. Astfel, Bongars a tipărit inscripții romane și însemnări de pe cronici murale de pe biserici din Transilvania. Despre valachus se afirmă că „Les Valaques usent aux actes publiques et ecclesiastiques de lettres et langue serve. Les Transylvains les appellent Block et Blocksland. Je croy que ce soit le mesme que Welschen ou Wallen; autres disent à Flaccus du quell parle Ovide de Ponte”⁵. Se poate spune deci că Bongars ajunge să cunoască denumirea românilor din limba vorbită de sași. Pentru el este clar că, după limba vorbită și trecutul lor, românii sunt un popor de origine romanică, etniconul valachus trăgându-se nu de la Flaccus ci de la denumirea dată de germanici populațiilor romanice. Cronicarul francez precizează că galii sau walii, românii (valahii sau blachii) precum și valonii reprezintă unul și același popor.

Un alt francez, Claude Duret, la începutul secolului al XVII-lea, realizează o prelucrare a cărților lui Laonic Chalcocondil, Pius la II-lea, S. Münster, P. Giovio și a altora care scriseseră despre români⁶. Cronicarul dovedește cunoștințe despre originea românilor, dar face și anumite confuzii regretabile. Astfel, Duret amintește despre „la Région des Vualachiens” și despre „la langue des Vualachiens”, dar oferă o imagine neclară despre români, afirmând inițial că aceștia vorbesc o limbă latină, apoi susținând că ea ar fi o limbă slavonă, iar ungrurii ar fi tot una cu românii (!)

⁵ Jacobus Bongarsius, *Rerum Hungaricum Scriptores varii historici geographici*, Francofurti, 1600, p. 619-620, cf. Adolf Armbruster, *op.cit.*, p. 148.

⁶ Claude Duret Bourbonnois, *Trésor de l'histoire des langues de cet univers. Contenant les Origines, Beautés, Perfections, Decadences, Mutations, Changements, Conversions & Ruines des langues*, Cologny, 1613, p. 842-844, cf. Adolf Armbruster, *op.cit.*, p. 161; L. Șăineanu, *Istoria filologiei românești. Studii critice*, București, 1892, p. 9-11.

O hartă din secolele XIV-XVI a Țărilor Române străbătute și de călătorii francezi

Două secole mai târziu, pe la începutul secolului al XIX-lea, Lagarde face următoarele afirmații interesante din care reiese clar originea românilor, cu tot aspectul „slavismului boieresc”:

„Valahii ne încredințează că ei se trag din romani... Însă boierii de viță veche spun că ei se trag din slavi și că sunt de alt neam decât cel al oamenilor de rând, care se trag din romani amestecați cu daci...”⁷.

Tot el ne spune în continuare despre români că: „Ne dăm lesne seama că neamul valahilor este războinic și că-i place instrucția militară; ce păcat că un popor curajos, încovoiat sub jugul care-l apasă, nici măcar nu se gândește să sfarme aceste

⁷ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 132.

lanțuri”⁸ Era o afirmație normală, făcută în vremuri grele și cenușii, ale epocii fanariote.

În timpul evenimentelor revoluționare din 1848 de la Paris, ziarul parizian „La Réforme” scria, și ca o reacție sentimentală față de atitudinea și implicarea frățească a românilor din capitala Franței în insurecția pariziană, că aceștia, ca neam erau „urmașii direcți” ai coloniștilor romani, scoțând în evidență faptul că „valahii, moldovenii și transilvănenii se numesc toți români și teritoriul de atâta timp martor al durerilor lor este România”⁹.

Și lista ar putea desigur continua... Din toate aceste mărturii reiese că avem, păstrând bineînțeles proporțiile, o anumită istoriografie, în special medievală, de origine franceză, referitoare la români, la originea lor. Aceasta, deși cu unele erori, de înțeles mai ales pentru timpurile mai vechi, converg către adevărul istoric de necontestat, acela al latinității și continuității poporului român în vatra sa istorică.

⁸ *Ibidem.*

⁹ Dan Berindei, *Tinerii români de la Paris și revoluția din februarie 1848*, în „Historia”, an VIII, nr. 76/ 2008, p. 23.

POLITICĂ ȘI DIPLOMAȚIE ÎN EVUL MEDIU

De la bun început trebuie precizat faptul că încă din Evul mediu, Țările Române au intrat în atenția Franței. Regatul francez, ca putere a apusului Europei nu putea să nu-și dorească o puternică influență și în răsăritul continentului.

Politica de alianță a Franței cu Imperiul Otoman împotriva rivalei sale principale Imperiul habsburgic implica și Țările Române care ocupau o zonă strategică de mare importanță. Acest interes francez s-a manifestat chiar printr-o încercare de „francizare” a spațiului românesc.

*

Această intenție de intrare în sfera de influență a Franței, de stăpânire în viitorul apropiat, precum și lucru interesant, de colonizare a Țării Românești cu hughenoți francezi reiese dintr-un raport adresat în 1566 de Internunțitul imperial din Constantinopol, Albert de Wyss, împăratului romano-german, Maximilian al II-lea.

„Am auzit din izvor temeinic, că ambasadorul (orator gallicus) Franței urzește la această Sublimă Poartă lucruri noi și până azi neauzite. Anul trecut ceruse în căsătorie pe o româncă, sora lui Petru-vodă, domnul Valahiei. Acum însă țintește chiar la stăpânirea Valahiei și voiește ca, după ce va fi gonit de pe tron Petru-vodă, să devină el principe printr-ajutorul Sultanelui. Făgăduiește Padișahului și Marelui-Vizir munți de aur; oferă ienicerilor un dar anual cu mult mai mare decât acela ce obișnuiește a le da Petru-vodă. Pe lângă aceasta, afirmă că el

poate să facă din Valahia o colonie franceză și-ntr-însa să aducă vreo câteva mii de oameni dintr-acei schismatici care, azi, sunt numiți hughenoti și care, pentru că religia lor foarte se apropie de credința și legea mahomedană, vor deveni prea credincioși supuși ai Sultanului și gata a-l ajuta în toate luptele lui cu Maiestatea Voastră imperială, dacă necesitatea va cere. Ambasadorul acesta năzuiește a convinge pe Marele Vizir că numiții hughenoti se aseamănă în mare parte cu turcii, pentru că în templele lor nu au nici statuie, nici icoane, ci se închină numai la unul Dumnezeu...”¹⁰.

Persoana la care face referire documentul sus prezentat ca fiind ambasador al Franței, se numea Grantyre de Grandchamp, nepot al secretarului de stat al Franței, Claude de l’Aubespine, un diplomat care cunoștea destul de bine Orientul, trăind preț de două decenii în mijlocul turcilor, ca ambasador la Constantinopol. Ambiția sa personală era alimentată și de faptul că unchiul său era principalul sfătuitor al Caterinei de Medici, stăpâna efectivă a Franței.

În anul anterior precizat, Grandchamp trecea prin Transilvania spre Constantinopol, alături de o impresionantă solie franceză, apoi prin Țara Românească, unde rămâne la Târgoviște, unde intră în negocieri cu domnul Petru cel Tânăr, pe tron din 1559, solicitându-i fără rețineri ca acesta să-i dea de soție pe una din surorile sale. De fapt era o primă etapă în obținerea de către Franța a teritoriilor românești, în perspectivă se intenționa aducerea pe tronul Transilvaniei a lui Marguerite de Valois, sora regelui Carol al IX-lea¹¹.

Doamna Chiajna, mama tânărului domnitor, fiica lui Petru Rareș, soția fostului domn Mircea Ciobanul, o adevărată Caterina de Medici a românilor din acele timpuri, fire inteligentă și impunătoare se opune însă din răspuțeri pretendentului

¹⁰ *Documente privitoare la Istoria românilor (Documente Hurmuzaki)*, vol. II, p. 577.

¹¹ *Documente Hurmuzaki*, vol. II, p. 581.

francez, intuind intenția și planul francezului ca de altfel și a Franței. Nu putea fi desigur de acord cu faptul că ar fi urmat în scurt timp detronarea fiului său pentru ca tronul să fie preluat de francez. Cu asentimentul Porții. Ca atare, Doamna și fiul său, Petru care îi împărtășea viziunea, vor investi sume uriașe la Constantinopol ce vor ajunge se pare de la 80.000 inițial la 130.000 de galbeni din tezaurul ascuns al lui Mircea Ciobanul, pentru a împiedica o eventuală astfel de căsătorie¹².

Inițial, ambasadorul francez a fost primit cum se cuvine, acesta aducând cu sine daruri frumoase de nuntă, pietre prețioase, rubine, smaralde deosebite, doamna Chiajna acceptând cadourile, din dorința de a câștiga timp, de a putea ghici și pricepe încotro și la ce ținea de fapt, în detaliu, francezul Grandchamp. Ulterior, Doamna Chiajna va rupe orice fel de legături cu acest pretendent și îi va refuza cererea de căsătorie, motivând credința diferită, catolică, a francezului, neputând da mâna fiicei sale „după un schismatic”¹³.

Ființă energetică și deșteaptă, Doamna a mediatizat în scurt timp acest plan francez care a devenit cunoscut de către toți reprezentanții statelor creștine prin ambasadorii lor de la Constantinopol. Împăratul Maximilian al II-lea a aflat, a protestat la regele Franței Carol al IX-lea împotriva acestor intrigi și în acest fel totul a prins forma unui scandal la nivel european.

Ce i-a mai rămas de făcut lui Grandchamp a fost aceea de a intenta proces doamnei Chiajna pentru a-i fi înapoiate darurile, care a rămas însă fără nicio urmare. Prin urmare, machiavelicul și ambițiosul diplomat francez nu va renunța la intențiile sale și va cere Marelui Vizir, în anul următor direct, pe față, acceptarea urcării sale pe tronul Țării Românești și colonizarea acesteia cu hughenoti aduși din Franța¹⁴.

¹² *Ibidem*, p. 588-592.

¹³ *Ibidem*, p. 597.

¹⁴ *Ibidem*, p. 604.

Doamna Chiajna,
o veritabilă Caterina de Medici a românilor

Și insistențele lui Grandchamp se vor materializa în cele din urmă, pentru că după ce prin iscusitele sale mașinațiuni diplomatice, a reușit să câștige de partea sa pe principele Transilvaniei, Sigismund Zapolyia, cu influență asupra sultanului, Petru-vodă va fi detronat în 1568, arestat și adus la Constantinopol, însoțindu-l ulterior și mama sa, frații săi, precum și tezaurul domnesc. Este închis mai întâi în închisoarea Yedicule, iar ulterior este surghiunit, alături de mama sa și de frații săi care-l vor însoți, la Konya (Iconium). Acolo, în scurt timp, tânărul fiu al Doamnei Chiajna se stinge din viață, probabil otrăvit, victimă nefericită a complotului îndreptat împotriva sa.

În acest fel, planurile Franței păreau a se concretiza mai ales că venea în întâmpinarea lor și politica otomană, sultanul agreând nespus de mult o eventuală căsătorie a principelui Sigismund cu principesa franceză, făgăduindu-i chiar regelui francez Țările Române pentru ca să se poată forma astfel un regat mare și capabil să reziste loviturilor și încercărilor ofensive ale Casei de Austria. Tragem deci concluzia că a existat șansa unificării celor trei țări române sub egida Franței

dar și sub protecția Imperiului Otoman înainte chiar de Unirea realizată de Mihai Viteazul la 1600!

În cele din urmă nimic din ceea ce își propusese regatul Franței nu s-a concretizat. Aceasta deoarece, cum se știe, conflictul religios dintre catolici și protestanți a luat amploare în anii imediat următori și evenimentele sângeroase pe care le-a presupus printre care și moartea ducelui de Condé, liderul hughenotilor dar mai ales măcelul din noaptea Sfântului Bartolomeu, din 1572, au înmormântat în acea perioadă și apoi pentru totdeauna atât planurile politico-diplomatice cât și intenția de colonizare cu hughenoți în Țările Române.

Poate că dacă s-ar fi materializat măcar intenția de acolonizare spațiul românesc ar fi avut de câștigat, având în vedere experiența similară, nu, a sașilor în Transilvania, colonizați de către regatul maghiar și, de asemenea, faptul că mai târziu, când în urma Edictului de la Fontainebleau al lui Ludovic al XIV-lea, din 1685, hughenoții, primiți de Marele Elector de Brandenburg sau în Anglia, vor contribui la dezvoltarea industriei și a artelor.

Oricum, o concluzie importantă se cuvine a fi trasă și anume aceea că evenimentele prezentate indică însemnătatea Țărilor Române, a teritoriilor românești pentru marile puteri ale timpului, realitate care se va vedea și în viitor.

*

Nu mai târziu de aproximativ un deceniu, Petru Cercel, fratele vitreg al lui Mihai Viteazul, domnitor al Țării Românești între 1583-1585, va fi oaspete favorit, al lui Henric al III-lea, la curtea regilor Franței, unde va petrece un timp, în 1579, în intenția lui de a obține sprijinul francez pentru a ajunge pe tronul țării. Îl cunoștea încă dinainte, din Polonia, când Henric fusese rege al acestei țări, înainte de a fi suveranul Franței. Era nevoie de sprijinul Franței, având în vedere aceleași relații strânse dintre

marea putere apuseană și Imperiul Otoman și deci cuvântul care ar fi cântărit destul de greu, pe care îl aveau suveranul și diplomația franceză la Sublima Poartă. Petru avea ca rival pe Mihnea al II-lea, pe tron din 1577.

Personaj cu totul și cu totul deosebit, atrăgător, interesant, erudit, scriind versuri în italiană a atras de la bun început atenția și simpatia mamei italiene a lui Henric, influența Caterina de Medici. E drept, s-a scris și s-a discutat mult despre mediul în care se învârtea Petru la curtea franceză, de faptul că regele era înconjurat de acei „mignons”, tineri frumoși, eleganți, rafinați, chiar efeminați cum era din plin și Petru. Acesta a deprins aici de altfel și obiceiul portului unei perle de mari dimensiuni pe post de cercei în ureche, de unde s-a tras și porecla sa.

De asemenea, Petru a intervenit și pe lângă ambasadorul francez la Constantinopol, Jacques de Germigny, în același an 1579¹⁵.

În urma acestor insistențe și a vizitei pe care a făcut-o personal la Constantinopol, Petru Cercel a primit în 1583, din partea sultanului Murad al III-lea firmanul de investire pe tronul mult râvnit al Valahiei.

Petru Cercel

Henric al III-lea de Valois

¹⁵ *Ibidem*, p. 765.

Din păcate, nu a reușit să se mențină, presiunile financiare extraordinare ale Porții și uneltirile boierilor l-au făcut să anuleze multe din intențiile bune pe care le luase la momentul urcării pe tron. Va pierde tronul după numai doi ani, în 1585, va fi trădat, închis din ordinul sultanului, va reuși însă să scape, dar nu va mai putea să se bazeze pe sprijinul Franței, pe intervenția acesteia, având în vedere evenimentele interne din nou frământate de la sfârșitul deceniului al nouălea și intenția pe plan european a papalității, Imperiului habsburgic și a altor state creștine, de a se organiza o puternică cruciadă antiotomană. Astfel încât, rămas singur, a trebuit să se bazeze doar pe forțele proprii care, bineînțeles că nu i-au fost de-ajuns, mai ales că al său contracandidat și fost rival, Mihnea trecuse la islamism, devenind cum se știe Mihnea Turcitul și domn iarăși al Valahiei pentru scurt timp.

Puținul timp pe care l-a petrecut pe tronul Țării Românești a adus la români o adiere renașcentistă cu nuanțe apusene deci și franțuzești. Interesantul Petre Cercel visase și poate că ar fi izbutit, dacă ar fi permis condițiile istorice o domnie mai lungă, să unească, cel puțin în spirit, Principatele Române cu Europa apuseană, cu valorile sale superioare de civilizație.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul, succesele acestuia de la Călugăreni și de la Giurgiu, ca de altfel și marea faptă a Unirii celor trei Țări Române au adus aprecierile și stima regelui Henric al IV-lea, care afirmă: „Se zice că românul e foarte tare și că planurile lui cresc potrivit cu izbânzile”¹⁶.

¹⁶ Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 158.

Henric al IV-lea
un admirator al lui Mihai Viteazul

*

Cum se știe, secolul al XVII-lea înseamnă o decădere accentuată a statutului Țărilor Române, aflate din ce în ce mai mult sub strânsoarea Porții Otomane, ceea ce a marcat și încercări diplomatice asidue de a contrabalansa influența turcească cu sprijinul marilor puteri europene. Una dintre acestea, spre care se va îndrepta atenția va fi Regatul Franței.

Spătarul Nicolae Milescu, cea mai pregnantă poate figură a diplomației românești a acestui secol, dregător în Moldova și Țara Românească sub cinci domnitori, servind sub trei țari ai Rusiei, călătorind în China, persoană multilaterală, vie, mobilă, întâlnește și stabilește legături cu multe personalități ilustre ale vremii, printre care și Regele Ludovic al XIV-lea, la a cărei curte a fost primit.

Milescu intervine la un moment dat pentru fostul domnitor al Moldovei, Gheorghe Ștefan, care dorea să-și recapete tronul și să participe la o alianță creștină antiotomană. Demersurile sale încep la Stockholm pe lângă ambasadorul francez, Arnauld

de Pomponne, cunoscut diplomat, viitor ministru al Regelui Soare, om de litere și filozof, cu o cultură asemănătoare diplomatului român și legat de mișcarea de la Port Royal. Aparține familia Arnauld, a aprigilor apărători ai doctrinei jansenite, împotriva iezuiților¹⁷.

La curtea suedeză, Milescu va asculta cu foarte mare atenție expunerile ambasadorului francez și așa cum se exprimă își petrece mult timp alături de acesta, cum se exprimă „închiși la el să ne apărăm de frigul nordului”¹⁸. În acest fel, s-a realizat o apropiere între doi umaniști, un român de școală greacă, și un francez, de școală latină. Schimburile de idei, de principii, pe teme doctrinare religioase au condus, se poate spune și la conceperea singurei opere tipărite a lui Nicolae Milescu publicate în 1669, la Paris, cu sprijinul școlii de la Port Royal, *Enrichiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus ecclesiae orientalis, scilicet graciae de*

Nicolae Milescu, un diplomat erudit

¹⁷ Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Editura Politică, București, 1966, p. 151-152.

¹⁸ *Ibidem*, p. 152.

*transubstantione Domini absque controversiis a Nicolao Spadario Moldavolaccone, barone ac olim generali Wallachiae, conscriptum Holmiae (Stockolm), mense Februarii*¹⁹.

Arnauld de Pomponne se va apleca cu interes asupra scrierii spătarului Milescu, care se referea și la Tartaria, denușmirea sub care, în operele clasicilor, apărea acel spațiu înveșinat teritoriilor românești, locuit de tătari, de la marginile orientale ale civilizației europene. Umanistul francez își exprimă uimirea și admirația despre acest român „atât de instruit în limbi străine și cu o cunoaștere atât de largă a oricărui subiect”²⁰.

Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali Splendens...

¹⁹ *Ibidem*, p. 153.

²⁰ *Ibidem*.

Relația de prietenie cu Arnauld Pomponne l-a ajutat pe Milescu să obțină scrisori de la regele Suediei către regele Ludovic al XIV-lea peste recomandările pe care ducea din partea ambasadorului francez la Stockholm. Nicolae Milescu ajunge la curtea Regelui Soare în 1667, în intenția de a-l ajuta pe pribeagul domn Gheorghe Ștefan de a-și recăpăta tronul. Spătarul este primit la Paris de ministrul de Lionne, care trimite prin curier special scrisorile la rege. Suveranul francez va răspunde și va promite chiar sprijinul său în acest sens, trimițând recomandarea ambasadorului francez de la Constantinopol de a interveni pentru repunerea pe tronul Moldovei a lui Gheorghe Ștefan²¹.

În această perioadă a misiunii sale diplomatice în Franța, Milescu apare ca un „exotic” tânăr om de litere și filozof din Orient și stârnește cu siguranță interesul cercurilor și saloanelor literare parisiene, într-o vreme în care Boileau, Racine sau La Fontaine erau în mare vogă.

Din păcate, acest demers diplomatic important al spătarului Nicolae Milescu nu va fi încununat de succes și nu va avea darul de a repune în drepturi pe fostul domnitor Gheorghe Ștefan care va muri fără a-și vedea visul din nou împlinit.

*

Suntem spre sfârșitul secolului al XVII-lea, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, când interesele marilor puteri europene s-au concentrat din nou către spațiul oriental, acolo unde Țările Române erau și ele prilej de dispută. Politica Franței cunoscuse o schimbare radicală, marea putere a apusului Europei fiind interesată de creșterea influenței sale pe seama decăderii puterii Imperiului Otoman, după eșecul asediului Vienei, din 1683.

Astfel, la curtea lui Ludovic al XIV-lea, se urzesc anumite proiecte, printre care și o posibilă căsătorie diplomatică a regelui

²¹ *Ibidem*, p. 154.

Poloniei, Jan Sobieski, cu o prințesă franceză, acordându-i-se ca zestre Țările Române, „pe care Maiestatea Sa i le-ar ceda după alungarea turcilor din Europa”²². De asemenea, alte planuri vizează ambițiile principelui Transilvaniei, Emerich Tököly, dornic de a ajunge stăpân pe toate teritoriile românești, declarându-se fidel Franței, prin faptul că mărturisește lui Ludovic al XIV-lea că va crea un avanpost francez la Dunăre Sau intenția ducelui de Lorena care vrea să ajungă suveranul Țării Românești²³.

Cum afirma un diplomat francez al vremii, Țările Române reprezentau, o „moșie” bună de atribuit oricui, după nevoile și interesele echilibrului politic european²⁴, care începea să funcționeze din ce în ce mai mult.

Cancelaria diplomatică a lui Brâncoveanu ia în seamă cu cea mai mare seriozitate aceste variante plănuite și pe seama țării pe care o conducea. Problemele pe care Franța le-a întâmpinat după înfrângerea din războiul cu Liga de la Augsburg au făcut ca aceste planuri să fie complet abandonate de către regele Franței.

Constantin Brâncoveanu

Ludovic al XIV-lea

²² Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VI, București, 1940, p. 509-510.

²³ Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *op.cit.*, p. 172.

²⁴ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 496.

Franța a dorit inițial discreditarea domnitorului Țării Românești, calificându-l drept un prea umil supus la sultanului. Era clar că trebuie schimbată această percepție pe care „Altınbey” o avea la curtea franceză și nu numai. În consecință, domnitorul Țării Românești, în contextul amplei și abilei sale politici diplomatice va căuta să se apropie de cel care reprezenta atunci în bună măsură arbitrul politicii europene și acest lucru își va dovedi rezultatele. A existat se pare o schimbare a atitudinii Regelui Soare față de domnul român și chiar o corespondență secretă între aceștia²⁵.

Tragica moarte a lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi va provoca o impresie puternică în Franța. În 1715, ambasadorul francez la Constantinopol, Des Alleurs, într-o scrisoare adresată suveranului său preciza:

„Les Turcs même ont trouvé beaucoup de barbarie et de férocité dans cette action”²⁶.

Influența pe care Regele Soare și luxoasa sa curte au avut-o asupra lui Brâncoveanu reiese din faptul că domnitorul a creat la palatul său de la Mogoșoaia, o curte paralelă, după modelul Versailles. Într-unul din dormitoarele sale chiar, a fost așezat un tablou înfățișând portretul lui Ludovic al XIV-lea copil, portret provenit din colecția ducelui de Berry și adus de la Muntele Sinai.

²⁵ Despre relațiile dintre Țara Românească și Franța, în timpul domniilor lui Brâncoveanu și Ludovic al XIV-lea, în George Ionescu-Gion, *Ludovic XIV și Constantin Brâncoveanu, Studiu asupra politicii franceze în Europa răsăriteană: 1534-1688-1715*, București, 1884.

²⁶ Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi, Epoca lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu*, vol. II, Fundația Regelui Mihai, București, 1945 p. 63.

MĂRTURII FRANCEZE DESPRE ROMÂNI ȘI ȚĂRILE ROMÂNE ÎN EPOCA FANARIOTĂ ȘI LA ÎNCEPUT DE EPOCĂ MODERNĂ

Regimul domniilor fanariote a reprezentat, cum se știe, perioada cea mai dificilă și mai dureroasă din istoria Țărilor Române, fiind cunoscut ca epoca de cea mai mare decadență, de izolare spirituală și culturală și de dependență față de Imperiul Otoman, dar și de pendulare de la un anumit moment, între două civilizații total diferite, a Orientului și a Occidentului. Aspectele legate de sistemul politic și administrativ de conducere creat de fanarioți, de nivelul cruntei exploatare economice și financiare, al jafului fanariot, amănunte referitoare la situația socială, la viața, obiceiurile, tradițiile, mentalitatea românilor de diferite niveluri sociale, de la sate și de la orașe, despre năzuințele românilor, ca de altfel și imaginea peisajelor surprinse, ne parvin și din relatările provenite din surse franțuzești, de la călători francezi aflați în trecere prin Principate, sau de la diferiți reprezentanți diplomatici francezi sau aflați în slujba altor state, veniți cu anumite misiuni în această zonă intens disputată de puterile acelor vremuri, practicând și răspândind unele meserii noi pentru români, sau fiind solicitați a intra în serviciul familiilor unor mari boieri.

Trebuie spus faptul că în ciuda situației de profundă aservire față de Imperiul Otoman și de izolare a Principatelor Române, cel puțin până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, interesul Franței pentru aceste teritorii nu a scăzut deloc, din contră s-a menținut constant, printr-o observație atentă a tot

cea ce se întâmplă în această zonă. În acest sens, se poate spune că diferiții diplomați care au îndeplinit misiunea de consul, au devenit secretari ai domnitorilor fanarioți sau preceptori ai copiilor acestora, au fost veritabili agenți sau spioni oficiali ai Franței în Principate. Sunt cunoscute mai multe nume de francezi precum frații François-Thomas și Jean-Baptiste Linchou, la mijlocul secolului al XVIII-lea și fiul acestuia din urmă Philippe, ajuns chiar mare vistiernic, în Țara Românească, Jean-Louis Carra, secretar al lui Grigore al III-lea Ghica, în Moldova, sau Gaspari-Luce, secretar al Afacerilor externe ale Moldovei și Țării Românești”, cum se autointitula precum și marchizul de Beaupoil de Saint-Aulaire, preceptor al copiilor, în timpul lui Constantin Ipsilanti²⁷.

*

Contele d’Hauterive, atașat al ambasadei Franței din Constantinopol, pe care ambasadorul Choiseul-Gouffier îl recomandase ca secretar noului domnitor al Moldovei, Alexandru Mavrocordat, relatează cum a început călătoria sa, însoțit fiind de alaiul lui Vodă, de la Constantinopol în drum spre capitala Moldovei, în februarie 1785²⁸:

„Pe măsură ce ne îndepărtăm de ținuturile turcești, Muntenia devine tot mai frumoasă și mai populată; nu lipsesc decât copacii și pietrele. Ierburi înalte de opt picioare, herghelii de cai și de iepe gata să fete, boi ca cei din Auvergne, oi cu lâna creată și mari ca niște tufişuri, ciocârlii și scatii care, deși este frig, cântă pretutindeni, vrăbii care mișună, ciori ce zboară în șiruri lungi de o jumătate de poștă, și nici un om, decât prin sate, iar acestea sunt rare... Timp de zece ceasuri, te crezi într-un pustiu și, când ajungi, te miri că dai peste o populație la care nici nu te gândeai. Casele mici, destul de asemănătoare cu niște

²⁷ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 228-229.

²⁸ *Ibidem*, p. 36-37.

stupi și aproape la fel de sărăcicioase ca cele din satele noastre din Beauce și Sologne, cuprind în ele zece persoane, tată, mamă, copii; Trupul le e acoperit de zdrențe, dar nu le este frig. Tații, care ies pe afară, sunt cu toții bine îmbrăcați; copiii nu ies pe afară decât atunci când este vreme frumoasă, ca să alerge prin noroi, sprinteni și despuiți ca niște pui de maimuță. De altfel, sărăcia nu este decât pe pereți: am văzut peste tot găini, găște, ceva cai și boi, oi și capre, câini și pisici care trăiesc din ce rămâne de la stăpâni, și cu pâine...”

După ce alaiul sosește în Moldova, relatarea devine ceva mai destinsă, întâlnind un peisaj format din văi, dealuri, păduri „Pădurile forfotesc de păsări ce vestesc chiar de pe acum primăvara, florile, frunzele și fructele de care, pesemne, sunt pline pâlcurile acelea de peri și de cireși sălbatici, ca și tufele pe măsură. Ce frumos trebuie să fie timpul acesta pe cât de râvnit pe niște meleaguri atât de minunate: și ce păcat că, la două sute de leghe de aici, sunt turci, sultani, viziri, pe care trebuie să-i sature din seva acestui darnic pământ, unde, în ciuda atâtor nedrepte jafuri, fără măsură, din vremuri uitate, se mai văd încă arbori, oi, cai, chiar și oameni...”²⁹.

O mărturie asemănătoare despre Moldova, întâlnim la „Cetățeanul Parant”, primul viceconsul trimis în Moldova de către Republica Franceză, în raportul trimis personal ministrului de externe Talleyrand, la 11 iunie 1798:

„Aici natura n-a făcut lucrurile la fel, totul este făurit de ea, dar nimic nu seamănă cu altceva. Colo sunt munți uriași, la poalele lor sunt vâlcele luminoase, într-o parte se află stânci, prăpăstii, ape repezi; lângă pășuni, sunt pâraie, izvoare și, pretutindeni, rodnicia pământului este nescătuțită, pretutindeni pământul, chiar și nelucrat, produce ceva... S-o mai spunem o dată: s-ar părea că natura a dăruit acest pământ părăsit cu tot ce a avut ea: aici și-a pus comorile, iar călătorul ce îl străbate, mirându-se de cât de mult poate rodi, ar trebui să se mire și mai

²⁹ *Ibidem*, p. 37.

tare că nu rodește și mai mult... Trebuie însă să spunem că, aici, întâlnim două păcate mari, care, orice ai face, se vor împotrivi mereu înfloririi la care ținutul acesta frumos ar putea să ajungă, și chiar și negoțul care, cu vremea, s-ar putea întări prin aceste locuri nu-i va aduce decât prea puține foloase.

Cele două păcate sunt ocârmuirea, care prin natura ei, este o adevărată nenorocire și depopularea, urmare nefericită a celei dintâi.

Provincia aceasta are și un stăpân străin, care o jefuiește, care este silit s-o jefuiască și să facă acest lucru cu o grabă deosebit de mare. Miniștrii de lângă el știu să facă întocmai ce face și el. Toți slujbașii au grijă să le urmeze pilda, încât întreaga cârmuire nu este altceva decât un jaf; toți membrii ei sunt niște lipitori dornice să sugă ultima picătură de sânge a unor mulțimi vlăguite. Aici, bunurile nu se mai întorc de unde au plecat: Noile nevoi ale domnitorului trebuie acoperite cu noi venituri. Totul este păstrat cu grijă și trimis la Constantinopol, unde vor fi plătiți prietenii, ocrotitorii domnitorului, care astfel își pregătește propriile izbâanzi.

La Constantinopol, în fiecare an, în fiecare zi, în fiecare ceas, se vor risipi, prin fel de fel de căi, bogățiile Moldovei. Din doi în doi ani, cel mult la trei ani, o nouă legiune de astfel de vampiri ajunge în Moldova, săraci cu toții, amărâți și, din trei în trei ani, pleacă de aici încărcăți de aur și de bunuri, lăsând după ei doar amintirea necazurilor și gustul pentru o nepotolită lăcomie pe care vrednicii lor urmași o vor arăta negreșit³⁰.

Afirmațiile sunt întărite de cea făcută ceva mai târziu, de Louis Alexandre Andrault, conte de Langeron, ofițer în armata rusă, în timpul războiului ruso-turc dintre 1806-1812:

„Nici o descriere nu se poate apropia de adevăr când este vorba să-i înfățișeze pe slujbașii din Țara Românească. Nemăsurata lor imoralitate, ticăloșia – acesta este cuvântul potrivit – îndurerează și umple omenirea de silă.

³⁰ *Ibidem*, p. 38-39.

Mai înrăuriți decât boierii moldoveni de către grecii din Fanar, căci un mare număr se află stabiliți la București, mulți boieri din Țara Românească au josnicia acestora, lăcomia lor, cruzimea lor și totodată credința pe care o au ei față de turci. Cuvintele ordine, dreptate, cinste, onoare sunt adesea uitate în Țara Românească. Aici toate slujbele se cumpără, adică se plătește dreptul de a săvârși orice crimă fără a fi pedepsit... Prăzile, furturile, cruzimea slujbașilor munteni nu sunt o taină pentru nimeni și nici ei nu caută să le acopere în vreun fel: cumpărarea proceselor, confiscarea grânelor, nu sunt decât mijloace oarecare, folosite mereu, dar de mică însemnătate. Există altele, mult mai bune, care nu sunt niciodată uitate...³¹.

Concluzia o trage consulul francez Formond, în 1817: „Nu s-a văzut ceva mai trist decât viața acestui popor valah, pradă tuturor umilintelor sclaviei, ajuns să fie bucuros când nu mai are nimic de dat, așteptându-și mântuirea de la nemăsurata lui sărăcie”³².

Acele descrieri sunt poate cele mai nimerite, cele mai sugestive, pentru a arăta la adevărata dimensiune raportul dintre bogăția pământului românesc, nivelul de trai al locuitorilor de rând, și gradul de aspirare, de exploatare sistematică la care aceștia sunt supuși. Cei doi francezi se dovedesc a fi buni cunoscători ai realităților din Principate în timpul fanarioților, relatările lor având și o latură afectivă, potrivnică situației nedrepte în care se aflau acestea.

Prețioase informații avem din sursă franceză și despre domnitorii fanarioți. Astfel, J.M. Lejeune, profesor particular al domnitorului Moldovei, Mihail Șuțu, amintește despre investitura domnitorului:

„Iată ceremoniile care vin după numirea domnitorilor, așa cum le-am văzut eu cu prilejul înscăunării ultimilor doi domni din Moldova și Țara Românească, în 1818 și 1819, la Constantinopol. A doua zi după numire, un ofițer superior

³¹ *Ibidem*, p. 66-67.

³² *Ibidem*, p. 237.

merge, trimis de Marele-vizir, să-l aducă la Poartă pe domnitorul care, de această dată, este urmat de un număr mic din cei apropiați, cu toții călare. Marele-vizir îi dă investitura principatului și-l îmbracă în caftan. Toată suita, care, și ea, a primit caftane îl însoțește pe domnitor până la palatul unde locuiește acesta. I se aduc apoi, rând pe rând, la distanță de câteva zile, tuiurile, stindardele și hangerul, sau pumnalul împodobit cu diamante... Ceremonia cea mai de seamă este audiența pe care i-o dă sultanul, stând pe tron, și în timpul căreia, după lauda adusă Înălțimii sale, viitorul domnitor primește de la acesta o haină de blană foarte scumpă. Domnitorul mai primește și o cucă, adică o cască de ienicer, cu un moț dintr-o pană frumoasă de struț, și pleacă însoțit de un alai mare. Din care foarte puține persoane au putut pătrunde în sala de audiență. Cât timp stă la Constantinopol, domnitorul se bucură de multă trecere, drept pentru care se dorește plecarea lui cât mai grabnică...³³.

Lagarde, cu prilejul înmânării scrisorilor de acreditare la București de către consulul Franței, Ledoulx, în 1813, ne zugrăvește – într-o scrisoare adresată unui prieten – un tablou destul de colorat despre primirea acestuia de către domnitorul Ioan Gheorghe Caragea și totodată despre imaginea curții acestuia, a fanarioților în general. Surprindem amănunte relevante despre personajele, obiceiurile, ritualurile de la curtea unui fanariot:

„Ceremonia mi s-a părut destul de interesantă, deoarece imită întocmai primirea solilor la Poartă. La ceasurile zece dimineața, un echipaj de paradă cu șase cai, trimis de domnitor, vine să-l ia pe Ledoulx de acasă. Consulul se urcă însoțit de cancelar. În urmă vin trăsurile francezilor stabiliți în București. În fața și în spatele cortegiului, detașamente de arnăuți călare.

În curtea Palatului, sunt întâmpinați de un adevărat «huiet de muzică turcească», făcut de cincizeci de tobe mari, tot atâtea talgere, trei cimpoaie și șase fluieri, care cântau o muzică îndrăcită. Călăuziți de ciododari îmbrăcați în livrelele Curții,

³³ *Ibidem*, p. 44-45.

am fost duși în sala tronului, unde un bărbat bătrân (este vorba de Caragea – n.n.), așezat sub un baldachin de catifea cusută cu perle și cu fir de aur, înconjurat cu toată pompa de care fusese în stare, mi-a dovedit că rolul de rege, pe care nu-l juca decât de două luni, nu este nici greu, nici neplăcut. În fața lui, se afla un jilț, pentru consul, și, de o parte și de alta, canapele pentru noi. Consulul a rostit discursul obișnuit despre minunatele legături dintre Franța și Sublima Poartă, precum și despre dragostea deosebită pe care suveranul lui o poartă domnitorului.

Nu am auzit răspunsul lui Caragea, căci a bombănit ceva foarte încet, în schimb a poruncit cu glas tare să se aducă șerbeturi și cafele, pe care le-am înghițit în timp ce se vorbea despre evenimentele politice actuale... Alteța sa mi-a făcut cinstea unui zâmbet suav precum cea dintâi picătură de rouă și, după câteva cuvinte fără însemnătate, tot alaiul s-a dus la doamna, unde au fost luate de la capăt aceleași comédii: o găsim înconjurată de fiicele ei și de câteva doamne de la Curte, foarte frumoșele; niște sclave frumoase ne-au adus dulcețuri și parfumuri, apoi ne-am desfătat cu sunetele ascuțite ale unei flânșete, despre care Alteța sa spunea că nu se mai satură ascultând-o. Când minunea de minavetă și-a isprăvit cântecul,

Ioan Gheorghe Caragea

ne-am luat rămas bun și, cu chiu cu vai, ne-am întors la porțile Palatului, îmbrânciți, împinși, izbiți de tot felul de neisprăviți, îmbrăcați în roșu, în alb, în verde, cu barbă sau fără, cu turban sau cu calpac pe cap, oameni care, neavând nici o simbrie la Curte în afară de aceste rare chilipiruri și de darurile primite de anul nou, se îmbulzeau să capete ceva din ceea ce trebuia să dea consulul nou venit. Am văzut cum, tras în toate părțile, acesta era cât pe-aci să fie făcut bucăți; norocul lui că patru ciohodari voinici l-au luat și, cât ai clipi, l-au aruncat în caleașcă, de unde a zvârlit câțiva pumni de rupii peste cerșetorii aceia galonați. Însă noi, oameni de rând ai unei mari națiuni, neavând cinstea să fim îmbrăcați în haine pline de fireturi, ne-am pus viața în primejdie ca să ajungem la trăsuri”³⁴.

Cititorul va reține, desigur, nuanța umoristică dar și ironică ce rezultă din trecerea bruscă de la fastul ceremoniei de primire la talmeș-balmeșul din afara palatului, secvență în măsură să ofere imaginea în continuare dominantă a orientalismului la sfârșit de epocă fanariotă.

Același conte d’Hauterive remarcă, referitor la statutul domnitorului fanariot precum și la relația de dependență dintre acesta și marii boieri pământeni care, deși își pierduseră pozițiile de dinainte în fața celor greci, jucau în continuare un rol important:

„Am întâlnit oameni care căpătaseră dreptul să exercite o putere fără margini, dar care tremurau la gândul de a nu fi pe placul supușilor lor..”³⁵. Domnitorul fanariot avea de ce să se teamă de boieri atât pentru că, prin uneltirile lor către Poartă, îl pot duce la pierzanie, cât și pentru că, fără concursul lor, nu putea de fapt domni. Reiese că, în ciuda clientelei și a neamurilor aduse de la Constantinopol și a înzestrării lor cu dregătorii, venituri și privilegii, nimic nu era sigur pentru fanariot care depindea în bună măsură de atitudinea boierilor pământeni.

³⁴ *Ibidem*, p. 53-54.

³⁵ *Ibidem*, p. 62.

Din partea francezilor avem și informații legate de populația Principatelor pe la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, Langeron, din surse autorizate, cum pretinde, afirmă că: „Se spune că, în Valahia și în Moldova, sunt 1.700.000 locuitori. Mi se pare că numărul este prea mare, dar nu pot spune care este cel adevărat. Se socotește că ultimele două războaie ar fi scăzut populația cu 200.000 de inși. Oricum, este prea mică pentru întinderea țării, și mult pământ rămâne nelucrat”³⁶.

Amănunte despre comerțul din Principate apar într-un tratat important al lui Charles de Peyssonnel, apărut în 1787, *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, printre altele menționându-se faptul că „boii sunt un articol foarte important” în comerțul Moldovei și că „un număr foarte mare trece în Polonia, în Prusia, în Germania, în statul Veneției și în Turcia. De obicei, cântăresc între 200 și 250 de ocale...”³⁷. De asemenea, d’Hauterive, la rândul său, notează, tot în acea vreme, că: „Nemții duc în fiecare an zece mii de boi, și tot atâția silezienii. În țară, sunt uciși cel puțin 40.000 pentru seu, încât, dacă socotim și consumul local, ajungem la vreo 80.000 de boi”³⁸.

Cum se știe că Poarta Otomană deținea monopolul exclusiv al comerțului Principatelor, tragem concluzia că, în condițiile în care acestea nu aveau voie să aibă schimburi cu alte țări, aceste fapte se produceau de către turci sau poate indicau și aspecte ale unui comerț pe alocuri ilegal sau consimțit de către aceștia.

Importanța resurselor românești este reliefată și de același viceconsul al Franței, Parrant, menționat mai pe la începutul capitolului, care, printr-o scrisoare, cere stăruitor guvernului Republicii, personal lui Talleyrand, la 23 Prairial, anul 6 al Republicii, să facă presiuni asupra Imperiului otoman pentru a obține privilegiul de a cumpăra lemne din Moldova³⁹.

³⁶ *Ibidem*, p. 72.

³⁷ *Ibidem*, p. 83.

³⁸ *Ibidem*, p. 84.

³⁹ *Ibidem*, p. 86.

Nu lipsesc mențiuni franțuzești despre societatea românească atât cea înaltă de la curtea domnitorilor sau cea ale familiilor boierești precum și despre condiția oamenilor de rând.

Astfel, prințul de Ligne, ofițer francez aflat în armata austriacă, scrie în impresiile sale către contele de Ségur, ministrul Franței la Sankt-Petersburg, într-o scrisoare, la 1 decembrie 1788, despre îmbrăcămintea soțiilor de boieri: „O fustă străvezie, scurtă și strâmtă, abia de ascunde încântătoarele lor forme... Capul le este acoperit cu o stofă neagră sau de culoarea focului și strălucește datorită diamantelor ce împodobesc acest soi de turban sau de bonețică nemaipomenit de frumoasă. Perle de un frumos alb-albastru le împodobesc gâtul și brațele, atunci când nu poartă niște rețele subțiri pline de țechini sau de jumătăți de ducate, înșiruiți așa cum sunt înșirați și pe la cusăturile hainelor, unde am văzut cu ochii mei până la trei mii. Restul veșmântului lor oriental este din stofă brodată sau lucrată cu aur și argint, tivit cu blănuri prețioase, aidoma veșmintelor boierilor, care nu se deosebesc întru nimic de turci, dacă, pe deasupra tichiei roșii, nu-și pun căciula, care nu seamănă cu turbanul”⁴⁰.

Aceasta în timp ce câțiva ani mai târziu, contele Langeron ne spune despre îmbrăcămintea boierilor că „se aseamănă întrutotul cu aceleia a domnitorului: cămașă de mătase, șalvari largi roșii, terminați cu papuci de piele galbenă, un anterior lung și brodat, care-i vine până la glezne și este încins la brâu cu un șal indian; pe deasupra, un fel de ilic, fermeneaua, în sfârșit, după cum e vremea, sau una-două haine căptușite (binș sau feregea) cu blănuri scumpe”⁴¹.

Langeron ne lasă informații și despre casele boierești: „Unii dintre aceștia boierii moldoveni sunt foarte bogați și au niște căsuțe la țară așa cum au polonezii, unde duc o viață luxoasă, într-un amestec plăcut de modă europeană și asiatică,

⁴⁰ *Ibidem*, p. 105.

⁴¹ *Ibidem*, p. 108.

mai aproape totuși de aceasta din urmă.”⁴², dar ne descrie și casele modeste țărănești din Moldova, din chirpici, spoite cu var: „Casele au o fereastră mică, acoperită cu bășici groase de bou, având în interior o sobă mare”⁴³.

Iată cum descrie D’Hauterive pe țăranii români. Mai întâi despre femei spune:

„Frumusețea țăranților românce a fost mult admirată, însă străinii nu le admiră doar frumusețea, ei le laudă mai ales calitățile de bune gospodine, supunerea față de bărbat, hărnicia... Femeile fac, în general aceleași munci ca și bărbații, atât la câmp, cât și acasă, dar mai sunt și alte treburi, o sumedenie, pe care numai ele le fac: și ele torc, țes, cos, vopsesc pânza”⁴⁴.

Iar despre bărbați, „Bărbații fac postavul, pânza, mobila, zdrobesc grâul între două pietre mici de moară, cea de sus învârtindu-se deasupra celeilalte cu ajutorul unui băț care, trecând prin mijlocul pietrei superioare, este înfipt în podea...”⁴⁵.

Un alt francez. Léjeune, dă unele informații despre finanțele Principatelor, cum că la 1820, veniturile Moldovei erau de 2.864.000 piaștri, iar cheltuielile de 2.191.901 piaștri⁴⁶.

*

Câteva decenii mai târziu, în timpul perioadei regulamentare, francezii ne oferă iarăși amănunte prețioase și interesante despre Principate, despre societatea românească de atunci.

Astfel, fostul consul al Franței, Adolphe Billeccoq ne vorbește în 1840, despre „admirația pe care o stârnesc oricărui străin călătoriile în acele provincii, care sunt cum nu se poate

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 110.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 264.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 265.

mai rapide, lesnicioase, necostisitoare”⁴⁷. Iar despre plimbări, Saint-Marc-Girardin ne spune, în 1836 că acestea pot fi făcute doar cu trăsura sau călare, deoarece „să mergi pe jos e ca și cum ar fi la noi să mergi desculț”⁴⁸, destul de sugestiv pentru a ne indica starea drumurilor.

Avem referiri franceze despre imaginea celor două capitale, București și Iași. Raoul Perrin remarcă critic, deloc laudativ, în 1830, despre capitala Țării Românești că „Orașul, în general, este departe de a fi frumos, străzile, 1500 la număr, prost pavate. Cele oarecum mai îngrijite sunt podite, cu bârne puse de-a curmezișul, ca să formeze un soi de pod, de sub care se scurg murdăriile din oraș, ceea ce vara, de n-ar fi aerul proaspăt, ar putea prilejui boli statornice și primejdioase... Orașul nu prezintă ochiului decât o aglomerație neregulată de case fără structură, fără gust, fără curățenie, de străzi întortocheate, triste, schilave, în mijlocul cărora nu afli iarna decât noroi negru, des și vara un praf alb și arzător”⁴⁹.

Iar despre Iași, în 1844, Alexandre Vaillant este mai binevoitor și ne lasă următoarele impresii: „străzile curate, drepte, bine pavate, te obligă să mergi pe jos, ceea ce este obositor... Iașiul curat ar însemna să spunem adio droștelor, cupeurilor, caleștilor și întregului farmec pe care îl dau caii, valeții”⁵⁰.

Făcând o comparație între cele mai importante orașe ale Principatelor, Saint-Marc-Girardin scrie că „ceea ce deosebește Bucureștiul de Iași, ceea ce face ca aceste orașe să nu semene cu orașele noastre europene pe care caută să le imite, ceea ce îl izbește pe străin de la prima privire este neobișnuita deosebire dintre clădiri. Închipuți-vă câteva dintre cătunele noastre cele mai sărace și, printre aceste cătune, palate elegante și niciun fel

⁴⁷ *Ibidem*, p. 85.

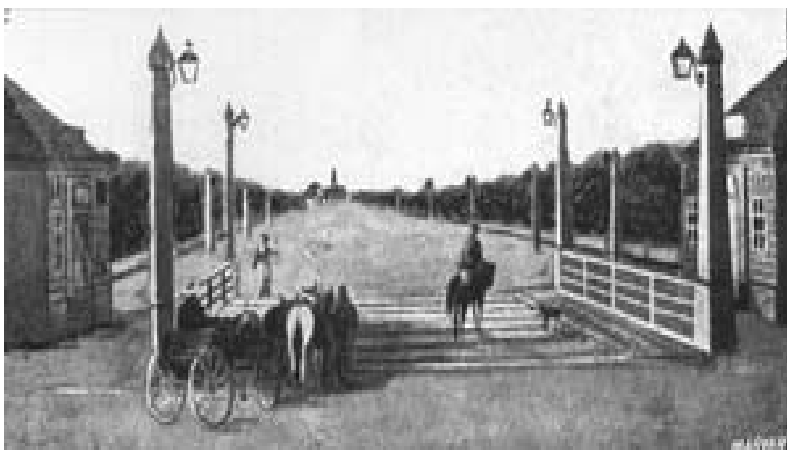
⁴⁸ Simona Vărzaru, *Prin Țările Române. Călătorii străini din secolul al XIX-lea*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 116.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 106.

⁵⁰ *Ibidem*.

București în prima jumătate a secolului al XIX-lea
Biserica Curtea Veche și piața Sf. Anton

Iași, pe la 1830
Bariera Podului Verde, unde trăsurile boierești
își încheiau promenada prin Copou

de construcție care să facă trecerea dintre palat și casele acoperite cu stuf; ... iată cum se înfățișează Iașii și Bucureștii. Dughenele cele mai dărăpănate se proptesc de casele cele mai frumoase: ieși dintr-o casă ce amintește palatele din Paris și Viena, ca să dai peste o cocioabă de lemn, să mergi pe străzi podite – ca vai de capul lor – cu bârne, iar noroiul sau praful îți ajung până deasupra gleznei”⁵¹.

Același Perrin realizează un portret peștiș etnic și social al capitalelor celor două Principate, afirmând de exemplu că „Negustorii sunt un amalgam cu neputință de definit, de popoare răsăritene: cei de la țară purtând șlicul, vesta cu mâneci mari, pantalonii, șalvării umflați pe picioare, cisme până la genunchi, evrei cu barbă creată și unsuroasă, cu căciula de blană pătată, anteriorul de pielea dracului lucios și mâinile cârlibate și pământii, totul oferea la prima vedere un mozaic omenesc uneori interesant, uneori hidos, de mizerie și de necurățenie”⁵².

Reiese din descrierea francezilor că cele două capitale erau orașe ale contrastelor puternice, așa cum Auguste Lagarde concluziona „un amestec de european și asiatic”⁵³.

Referitor la bogăția acestor meleaguri, Perrin scrie la 1835 că „producția acestor locuri este foarte bogată, iar vinurile de la Râmnic și din Craiova sunt ca aceluși de Vouvray, Salens, Poligny și Arbois: îmbată ușor”⁵⁴.

Ne-au rămas și informații legate de tragediile care au afectat pe români, în speță despre holera din 1831 care a făcut ravagii în Moldova, adusă se pare de trupele țariste, în timpul administrației rusești în Principate. Astfel, consulul Charles Lagan raportează în țară că în patru zile, din 126 de oameni infectați de holeră, mor 54. Consulul francez descrie drama capitalei Moldovei, Iași:

⁵¹ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 167.

⁵² Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călătorii*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 526.

⁵³ Marian Ștefan, *Între două lumi*, în „Magazin Istoric”, supliment, 1999, p. 85.

⁵⁴ Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 466.

„Murdăria numeroșilor săi locuitori, întinsele mlaștini ce îl înconjoară, apele stătute ce bălesc în fața caselor, lipsa oricăror denivelări la mai mult de 20 de leghe împrejur, neputința de a le imprima deodată românilor obișnuința ordinelor și de a-i forța pe boieri să respecte măsurile luate, fac să sporească din ce în ce mai mult teama ca Bucureștii să nu împărtășească aceeași soartă ca Iașii, cu toate că o treime din locuitorii săi s-au împrăștiat și că fuga nu contenește defel”⁵⁵.

Chimistul francez Pierre Béchamp petrece unsprezece ani în Muntenia, din 1824 până în 1835, făcând chiar studiile secundare la Colegiul Sfântul Sava, începând să-și practice meseria la laboratorul unui farmacist neamț, mergând deseori la domiciliul clienților, făcând pansamente sau mici intervenții chirurgicale⁵⁶.

*

Și desigur că exemplele de relatări din surse franțuzești ar putea continua, fiind deosebit de bogate, edificatoare și prețioase, poate cele mai prețioase. Nu mai prezentăm în acest capitol alte referiri, extrase, aparținând francezilor, despre viața, preocupările, educația, cultura, moda, îndeosebi ale celor din înalta societate, aceasta deoarece vom avea acest prilej într-un capitol ulterior.

Nu suntem departe de adevăr dacă spunem că francezii, fiind în dese cazuri martori oculari ai realităților românești au fost printre cei mai importanți creatori ai istoriografiei despre români.

Pentru a concluziona și noi, să spunem asemeni excelențului observator care este Saint-Marc-Girardin, (din nou cităm un francez!) că societatea românească, în zorii epocii moderne, abia desprinsă din negurile fanarismului, „se zbătea între vechile obiceiuri orientale și cele noi, europene, care a luat de la civilizația occidentală mai degrabă aspectele ei exterioare și eleganța decât spiritul și conștiința ei specifică; o transformare generală a caselor, a portului, a legilor și chiar a limbii”⁵⁷.

⁵⁵ Historia, nr. 2/2010, p. 22-23.

⁵⁶ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 222.

⁵⁷ Simona Vărzaru, *op.cit.*, p. 62.

REVOLUȚIA FRANCEZĂ, NAPOLEON ȘI ȚĂRILE ROMÂNE

„Sunt români care știu Revoluția franceză fără carte și încă o repetă altora” se afirmă într-un izvor din acele timpuri⁵⁸.

Este deci de necontestat influența pe care Revoluția franceză a avut-o asupra spațiului românesc. Impulsul acestei, din afară, a ideologiei sale, a servit drept bază de comparație pentru realitățile proprii. Revoluția franceză a lărgit concepția politică a elitelor conducătoare și a întărit forța de rezistență a maselor, oferind argumente puternice în favoarea unei politici de reforme care să rupă cu specificul regimului înapoiat fanariot.

S-a asociat chiar mișcarea țărănească a lui Horea, Cloșca și Crișan din Transilvania cu „Marea Teamă” a Revoluției franceze, iar frământările țărănești care au urmat la români, cu ideile Revoluției. Este drept că, în perioada inițială, ecurile directe ale Revoluției în Principate „au fost mai degrabă slabe”⁵⁹, dar în deceniile imediat următoare, odată cu agravarea tensiunilor sociale și a problemei naționale, cu afirmarea din ce mai impetuoasă a noii boierimi românești, a ceea ce s-a numit partida națională, ea capătă o dimensiune majoră. În interiorul societății românești din Principate se produc la începutul secolului al XIX-lea un șir de mutații asemănătoare celor petrecute în Franța în epoca ce a precedat Revoluției. Sub influența Revoluției franceze, partida națională și-a îndreptat eforturile

⁵⁸ Gheorghe Platon, *De la constituirea națiunii la marea unire. Studii de istorie modernă.*, vol. I, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1995, p. 78.

⁵⁹ Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes. Du XVIe siècle à la chute de Napoléon Ier*, PUF., 1955, p. 295 și urm.

spre îndeplinirea revendicărilor națiunii române, a stabilirii statutului juridic al Principatelor, și a reformării radicale a societății românești pe plan intern.

Este interesant de remarcat că Nicolae Bălcescu a fost de părere că istoria juridică a liberalismului în spațiul românesc începe cu aproximativ o jumătate de secol înainte de enunțarea *Declarației drepturilor omului și cetățeanului*⁶⁰. Chiar dacă ni se pare în bună măsură exagerată observația lui Bălcescu, trebuie să admitem că se creează un teren favorabil receptării ideilor Revoluției franceze, chiar înainte de izbucnirea acesteia, în condițiile în care Principatele se află, mai ales după 1774, în centrul marii politici europene, a noilor curente de gândire care au influențat mentalitatea oamenilor, evident cu precădere ale vârfurilor luminate ale societății românești.

Influența Revoluției franceze apare pregnant odată cu evenimentele sau manifestările care au o legătură directă cu procesul revoluționar, și ne referim aici la numeroasele proiecte de reformă și memorii boierești, care au ca direcție din ce în ce mai insistent Parisul, scrisorile și pamfletele boierilor moldoveni din 1804 și bineînțeles la *Supplex Libellus Valachorum* din 1791 al luptătorilor din Școala Ardeleană, pentru emanciparea națiunii române din Transilvania. Revoluția românească de la 1821 poate fi considerată o replică mai târzie a Revoluției franceze.

Fenomenul numit Revoluția franceză a fost cu adevărat apropiat de români, de problematica existenței lor, generând un model de dezvoltare a societății românești⁶¹. Ideile Revoluției franceze devin în timp adevărate principii călăuzitoare pentru români în secolul al XIX-lea, pentru reprezentanții partidei naționale, principii politice și administrative, de mentalitate care conturează, după Revoluția din 1848-1849, tiparul nou, modern al vieții publice românești.

⁶⁰ Nicolae Bălcescu, *Question économique des Principautés Danubiennes*, în Cornelia Bodea, *Opere*, II, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 52.

⁶¹ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 84.

*

Interesul Franței și în consecință relațiile Franței cu Principatele Române revin cu putere după 1789, mai ales după instaurarea Republicii în 1793. Cele două Principate joacă rolul de puncte de observație a unei zone care se află în centrul Chestiunii Orientale, a comportamentului și acțiunilor celor două mari puteri interesate să obțină supremație aici, Austria și Rusia. Ca atare, în 1796 asistăm la deschiderea consulatelor Franței în Principate.

Interesul politic și economic este însă dublat de propaganda revoluționară care va duce în scurt timp la un conflict diplomatic cu Poarta Otomană, cauzat de numirea drept consul la București a unui grec din Constantinopol, naturalizat francez și cunoscut ca un înfocat adept al Republicii.

Consulul francez primește instrucțiuni clare de la Directorat, la 15 februarie 1796:

„Cetățeanul Stamate trebuie să se considere un adevărat agent politic; titlul de consul nu trebuie să-i slujească decât ca să ascundă adevărata sa menire în fața unor oameni cărora nu are de ce să le spună adevărul”⁶².

Cu aceleași intenții, în toamna aceluiași an, generalul Carra Saint-Cyr este trimis de către regimul Directoratului, în calitate de „însărcinat de afaceri”.

În 1798, atunci când Franța republicană devenise deosebit de puternică, după înfrângerea Austriei și pacea de la Campo-Formio, atitudinea autorităților franceze devine destul de ambițioasă. Astfel, cetățeanul Chafles Flûry, instalat consul la București, manifestă chiar aroganță și trufie, atunci când îi cere domnitorului Constantin Hangherli să fie primit în audiență solemnă ca demn reprezentant al unei „mari națiuni pe care o reprezintă”⁶³, stabilind culmea, chiar el însuși protocolul, cere-

⁶² Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 201.

⁶³ *Ibidem.*

monialul prin care dorea să fie primit. Acest ceremonial este astfel descris:

«La 24 floreal (20 mai 1798), drapelul național a fost înălțat pe casa consulului, unde s-au adunat toți cetățenii francezi sau protejați de Republica franceză. La ora zece, un ofițer de la Curte a venit să-l anunțe pe consul că Domnitorul este gata să-l primească și, numaidecât după aceea, alaiul s-a alcătuit după cum urmează: „polcovnicul” orașului, cu 90 de cazaci; „căpitanul de darabani” cu 90 de darabani, ofițerii acestora, toți în mare ținută; doi mici postelnici, de fiecare parte câte unul: un al doilea „pitar”; al doilea „comis” și al treilea „postelnic”; șeful ușierilor; „marele ușier” însoțit de toți „micii ușieri”. În caleașca domnească, la care erau înhămați șase cai și care era precedată de cetățeni francezi călare, se așezase consulul, însoțit de secretarul său și de ofițerul domnitorului. Secretarul ținea la vedere doi săculeți de mătase în care se aflau scrisorile de acreditare și *berat*-ul Porții. Venea apoi trăsură consulului, goală; și o a doua trăsură a domnitorului, iar alaiul era încheiat de șase trăsură cu protejați de-ai Franței...»⁶⁴

Acest fapt vine să întărească ideea că reprezentantul francez căpăta întâietate față de toți ceilalți colegi de misiune, deci avea darul de a impune o poziție de prim rang a Franței în Țara Românească. Trebuie precizat că fanarioții au cultivat pe francezi și au acceptat și unele atitudini din partea lor, precum e cazul relatat mai sus, și deoarece aceștia se aflau în relații bune cu Poarta și în acest fel doreau să-și consolideze prin intermediul lor poziția la Constantinopol, pe lângă sultan.

Din păcate pentru Franța și bineînțeles pentru acest consul francez, în urma campaniei lui Napoleon Bonaparte în Egipt, turcii vor trece la represalii, îl vor aresta și-l vor închide pe Flûry în celebra închisoare a celor Șapte Turnuri din Constantinopol. Acest eveniment se va mai repeta, opt ani mai târziu, de data

⁶⁴ *Ibidem*, p. 201-202.

asta din partea Rusiei, când consulul de atunci, Charles Reinhard, va fi luat în captivitate de către ruși, în urma invaziei rusești în Moldova, cu ocazia războiului cu Imperiul Otoman (1806-1812). În timpul misiunii de ambasador a generalului Sébastiani la Constantinopol, relațiile cu Poarta se îmbunătățesc iar consulatele franceze din Principate, după o anumită întreprindere, vor funcționa din nou⁶⁵. Și, așa cum s-a văzut, rolul consulilor francezi a fost unul destul de activ, de însemnat.

*

În general, boierimea română, dar chiar și domnia, este cazul lui Nicolae Mavrogheni, au primit cu o surprinzătoare simpatie izbucnirea Revoluției franceze și nu s-au împotrivit propagandei revoluționare care s-a făcut manifestată și la București și la Iași, prin intermediul mai ales al unor iacobini înfocați, precum Hortolan sau Honoré Fleury. Acesta din urmă, era un om cult, învățat, membru al Convenției care se lăudase că a contribuit direct la căderea lui Ludovic al XVI-lea și care a fost bine primit de boierii moldoveni, locuind chiar în casa marelui-logofăt Nicolae Rosetti-Rosnovanu⁶⁶. De altfel, mai târziu, în timpul Restaurației, Rosetti-Rosnovanu, va avea ocazia de a călători în Franța și de a pătrunde în cercurile liberale din Paris, împrietenindu-se acolo cu Jullien, un fost iacobin, fondator al unei reviste, *Revue Encyclopédique* și care va ajunge și în Moldova, ca membru al „Societății pentru învățământul elementar”, inițiind o ambițioasă propagandă în acest sens⁶⁷.

Influența ideilor Revoluției franceze se face cunoscută și în rândul reprezentanților înalți ai Bisericii. Astfel, în 1796,

⁶⁵ *Ibidem*, p. 202.

⁶⁶ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, 1995, p. 114; Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 229.

⁶⁷ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 227.

mitropolitul Moldovei, Iacob Stamati, insistă asupra necesității adoptării unor reforme interne, amenințând că și la români se va ajunge la o mișcare asemănătoare. Un pamflet din 1804, amintește despre „cugetul nesupunerii franțuzești”⁶⁸. Tot sub influența schimbărilor din Franța revoluționară, la 1802, dar și ca reluare a unei inițiative din 1786 aparținând spătarului muntean Ioan Cantacuzino, este conceput de către logofătul moldovean Dumitrache Sturdza un alt proiect interesant al unei republici, cunoscut sub numele *Plan sau formă de oblăduire republiciască aristo-dimocrăticiască*, prin care se preconizau noi reglementări ale atribuțiilor puterilor statului, e drept, conservând principiul conservării privilegiilor de clasă. Imediat după mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu care a adus sfârșitul domniilor fanariote, *Constituția cărvunărilor* din 1822, a fost întocmită după modelul legilor din timpul Revoluției franceze, iar unele din cele 77 de articole ale sale se bazează în mod evident pe articole ale Codului civil al lui Napoleon din 1804⁶⁹.

*

Franța lui Napoleon Bonaparte a reprezentat pentru românii din Principate un punct de reper salvator și îndrumător. Era o șansă pe care românii trebuiau s-o fructifice în favoarea lor. Franța avea în timpul lui Napoleon puterea de a interveni și de a schimba în bine soarta Principatelor Române.

Napoleon a devenit un far călăuzitor spre care s-au îndreptat cererile de sprijin venind din Principate. Speranța care se pusese în marele conducător al Franței reiese din versurile care începuseră să circule în satele ardelențești, dedicate acestuia: „Bună parte, nu-i departe, vin de grabă, ne fă dreptate”⁷⁰.

⁶⁸ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 115.

⁶⁹ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. 1821-1999. Volumul I. Revoluție și francmasonerie*, Editura Rao, 2006, p. 331-332.

⁷⁰ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 114.

Napoleon Bonaparte

Boierii români ajunseseră să fie convinși de faptul că un Imperiu otoman slăbit, dar aliat cu Franța sau cu Anglia reprezenta un dușman mai puțin periculos decât Rusia țaristă. Ca atare, demersurile lor s-au orientat cu intensitate în special spre Franța, imediat după instaurarea la putere a lui Napoleon Bonaparte.

La 1800, partida boierilor naționaliști desemnează pe contele Dudescu, mare-logofăt la Țării Românești să se ducă la Paris pentru a-i atrage atenția lui Bonaparte asupra situației din Principate și pentru a-l sensibiliza în vederea unei intervenții protecționiste asupra acestora. Trimisul românilor s-a instalat într-un palat din cartierul Saint-Honoré și a participat la mai multe reuniuni și petreceri răsunătoare care reuneau personaje importante din preajma Primului Consul. Acest fapt a costat sume imense pe care le-a cheltuit Dudescu, care a recurs chiar la comportamente de-a dreptul excentrice pentru a atrage atenția asupra sa, din păcate fără folos pentru că nu a reușit deloc să-l poată contacta pe Bonaparte, pentru a-i trezi interesul pentru soarta românilor⁷¹. O altă misiune secretă la Paris a boierimii românești are loc, mai târziu, în 1810, în timpul apo-

⁷¹ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 117.

geului Franței lui Napoleon, prin boierul moldovean Ghoerghe Iordache Catargi, dar cu același deznodământ eșuat⁷².

Boierimea română, sub influența ideilor propagate atât în timpul Republicii, dar și ca o continuare, în timpul Consulatului și a Imperiului, a adresat mai multe memorii lui Napoleon, cele mai importante fiind cele din 1802, 1807 și 1810.

În memoriul din 1807, boierii moldoveni cer unirea celor două Principate sub numele de Dacia sau Valahia Mare, pe considerentul că populația acestora alcătuiește o singură națiune, având aceeași origine, aceeași limbă, aceleași instituții și același viitor⁷³. Este drept că marea boierime dorea să scape de fanarioți cu ajutor francez, având ca țintă politică înlocuirea regimului acestora cu propriul lor stat nobiliar, așa cum s-a putut remarca și din proiectul republican al logofătului Dumitrache Sturdza.

Ministrul de externe al Franței, celebrul Talleyrand afirmă, la începutul secolului al XIX-lea, apreciind importanța politică și strategică a teritoriilor românești: „Centrul de gravitație al lumii nu este nici pe Elba, nici pe Adige, ci la frontierele Europei, pe Dunăre”⁷⁴.

Talleyrand, marele diplomat francez,
pentru care Principatele au jucat un rol important

⁷² *Ibidem*, p. 310, 335.

⁷³ Ghoerghe Platon, *op.cit.*, p. 59.

⁷⁴ *Documente privind Istoria românilor, Răscola de la 1821*, Editura Academiei, București, 1959, p. 82; Gh. Platon, *op.cit.*, p. 163.

Importanța acestor teritorii reiese și din faptul că același Talleyrand în persoană avea grijă să se trimită în Principate buletinele oficiale și proclamațiile împăratului. În 1804, Flûry, consulul din Moldova, consemna că Principatele sunt „teatrul preparativelor militare al celor trei mari puteri, care au câștigat o mare importanță în politica Europei orientale” și că, demn de consemnat, „trebuie să fie considerate drept o singură țară”⁷⁵. O asemenea afirmație nu putea decât să certifice faptul că Franța pune mare preț pe Principate.

De asemenea, domnitorii fanarioți, așa cum a fost amintit și anterior, au fost interesați de realizarea unor legături solide cu Franța napoleoniană, căreia îi trimiteau, prin ambasada de la Viena, o bogată corespondență⁷⁶. De asemenea, Saint-Luce, agentul Franței la București, a întreținut o intensă corespondență cu Talleyrand, prezentându-l, în 1804, pe Constantin Ipsilanti, drept omul Rusiei⁷⁷.

Suntem în 1806, an în care izbucnește războiul ruso-turc ce va dura până în 1812. Cauzele acestuia au originile și în Franța care se dovedea din ce în ce mai interesată de această zonă, așa cum lesne se poate deduce din celebra expresie a lui Talleyrand. Astfel, datorită trecerii domnitorului Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi de partea Rusiei, ambasadorul Sébastiani primește instrucțiuni de a-l convinge pe sultan să-i demită pe cei doi domnitori fanarioți, încalcându-se în acest fel angajamentele luate față de ruși. Se știe că prin hatîșeriful din 1802, Imperiul Otoman se angaja să nu ia nicio decizie referitoare la domniile din Principate fără a consulta Rusia. Acest lucru se va întâmpla și ca urmare, războiul se va declanșa din

⁷⁵ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 664-668.

⁷⁶ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 114; Alexandru Duțu, *L'image de la France dans les Principautés Roumaines pendant les campagnes napoleoniennes*, în „Nouvelles Études d'Histoire”, 3/ 1965, p. 224-233.

⁷⁷ Nicolae Stoicescu, *Dionisie Eclesiarhul, Cronograful, 1764-1815*, Editura Academiei Române, București, 1987, p. 155.

partea Rusiei care va invoca acest motiv. Urmarea acestei intervenții a Franței napoleoniene în această zonă va face ca, din nou, ca și în alte dăți, în secolul al XVIII-lea, teritoriile Principatelor Române să devină teatru de război și nu mai puțin pentru șase ani, aducând, iarăși, „jaf, mizerie, hoții, ce vor atinge un nivel nemaicunoscut până atunci”⁷⁸.

Speranțele puse în Napoleon s-au dovedit în cele din urmă deșarte. Nu numai că Principatele nu au reușit să-l sensibilizeze pe omul acelor timpuri dar acesta a considerat teritoriile românești drept monedă de schimb atât la Pacea de la Tilsit din 1807 cât și la Erfurt, un an mai târziu, în negocierile dintre el și țarul Rusiei, Alexandru I. Se știe că împăratul Franței i-a cerut la Tilsit țarului să părăsească Principatele Române invadate din 1806. Era de preferat ca acestea să rămână în mâinile turcilor decât să cadă sub stăpânirea Rusiei sau Austriei. Politica orientală a lui Napoleon, dezvăluită încă din timpul expediției din Egipt, avea ca scop formarea unui imperiu universal, pe care imaginația lui vulcanică îl proiectase urmând să aibă drept hotare Vistula, Nistru, Marea Neagră și Constantinopol, deci cuprinzând în viitor și Principatele Române⁷⁹. De altfel, referitor la târguiala mai sus amintită, Principatele ar fi putut, după discuțiile de la Tilsit, să fie cedate Rusiei, în schimbul Sileziei.

Este evident că Napoleon nu a dat de dovadă de nici cea mai mică nuanță de sentimentalism față de români, pentru el Principatele reprezentând doar obiect al unui interes calculat. Bonaparte s-a oferit după Tilsit să medieze pacea dintre ruși și turci iar o delegație condusă de generalul Guillemot a sosit la București determinând cele două părți să semneze armistițiul de la Slobozia, din 24 august 1807, prin care rușii se obligau să evacueze teritoriul Principatelor, iar turcii să nu le ocupe decât

⁷⁸ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 309.

⁷⁹ E. Tarlé, *Napoléon*, Édition en langues étrangères, Moscova, 1973, p. 280, cf. Gheorghe Eminescu, *Napoleon Bonaparte*, Editura Academiei, București, 1986, p. 200.

după semnarea unui tratat de pace dintre țar și sultan. Armistițiul va fi însă sabotat de către Alexandru I, care va rămâne cu trupele sale în Moldova, cerându-i împăratului francez să părăsească și el în schimb Prusia!

Se poate spune că problema Principatelor Române a condus la „stricarea” păcii de la Tilsit, înrăutățind ulterior din ce în ce mai mult relațiile dintre Rusia și Franța până la a se ajunge la campania împotriva Rusiei în 1812.

Având în vedere tocmai această situație care se tensiona treptat, Rusia nerespectând nici blocada continentală impusă Angliei tot la Tilsit, Napoleon se pregătește încă din 1811 de război împotriva Rusiei. Fostul ministru de externe, Talleyrand, intrat în dizgrația lui Napoleon, trădează Franța și propune țarului să ocupe Principatele în schimbul unei alianțe militare cu Austria, dar în cele din urmă Austria refuză, de teama represaliilor franceze.

Din nou, Napoleon se joacă cu soarta Principatelor și oferă teritoriile românești Imperiului Otoman, care risca să piardă după un război dezastruos cu rușii, orice control asupra Principatelor, aceasta în schimbul unui ajutor militar de circa 100.000 de soldați. Răspunsul turcilor nu a mai avut cum să vină, Constantinopolul fiind în plus și sub amenințarea flotei engleze.

Se ajunge în acest fel la Pacea de la București din 16 mai 1812, dintre Rusia și Turcia, cu consecințe dezastruoase asupra Moldovei. Încheiată în condițiile în care Napoleon își forma Marea Armată pentru a invada Rusia, tratativele dintre ruși și turci au însemnat în primă fază, din partea țarului cedarea de către turci a Moldovei până la Siret precum și autonomia Serbiei. Înțelegerea merge greu și cum campania lui Napoleon stătea să înceapă, țarul renunță la dorința sa în raport cu Serbia și se mulțumește cu Moldova până la Prut. Oricum trebuie să recunoaștem că era un pas serios în urmă gândindu-ne că inițial pe la începutul războiului cu Poarta Alexandru I dorea să anexeze ambele Principate, fără nicio concesie.

Referindu-ne mai îndeaproape la amănuntele acestei păci de la București, trebuie să aducem aici numele cunoscutului Manuc-bey sau Manuc Mârzăean, în al cărui celebru han s-a semnat tratatul final al acesteia. S-a comentat mult pe tema faptului că celebrul și controversatul Manuc ar fi fost atras de partea Franței, dar se pare că acest lucru nu este deloc real, pentru că în 1813, după fuga acestuia din Principate, în Rusia, el și-a manifestat pe față disprețul și ura față de Napoleon, arătând că acesta l-a dușmănit pe el – Manuc – din cauza contribuției sale la încheierea păcii de la București, care judecând lucrurile în profunzime a dat posibilitatea țarului să se pregătească de războiul cu Napoleon și să determine, în cele din urmă, dezastrul final al acestuia din 1814-1815⁸⁰.

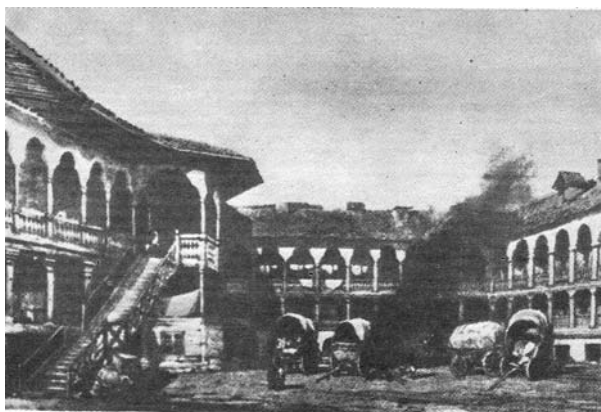

Manuc – bey

Se pare că extrem de bogatul Manuc, favorabil Rusiei, a cumpărat cu bani mulți pe plenipotențiarul otoman, dragomanul Costache Moruzi – pedepsit și decapitat ulterior din ordinul sultanului – influențând decisiv cedarea acestora în fața rușilor și semnând pacea. Rolul principal în acest joc diplomatic care a avut în centrul interesului său un pământ românesc – viitoarea Basarabie – a aparținut lui Manuc. Concluzionând,

⁸⁰ G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, București, 1899, p. 113-117.

pacea de la București, de pe tărâm românesc, l-a învins pe marele Napoleon.

Hanul lui Manuc

Ceva mai târziu, după sfârșitul epopeii napoleonice, se conturase în mentalitatea românilor imaginea unui Napoleon înfrânt și umilit, așa cum era el descris în mediul cărturăresc și preoțesc:

„Apoi intrând în cetate, în Paris, împăratul Alexandru și cu craiul-prusul și așezându-să în orânduile palaturi, asemenea și ostile, miniștrii stăpânirii cei împreunate cu plenipotențiarii lui Napoleon Bonaparte prin divan hotărâsc așa: «Napoleon Bonaparte, cel care au fost împărat al franțozilor, să lapadă de coroana franțozască și de cea italienească și să trimită în ostrovul anume insula Elba, ca acolo să petreacă până la sfârșitul vieții lui împreună cu tot neamul lui»”⁸¹.

⁸¹ Nicolae Stoicescu, *op.cit.*, p. 114.

MODELUL FRANCEZ

Cu toată izolarea impusă de veacul fanariot de valorile de civilizație ale Apusului, Țările Române au beneficiat încă înainte de această perioadă, la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului următor, de o mișcare intelectuală reprezentată de mari cărturari precum Miron Costin, Constantin Cantacuzino și mai ales Dimitrie Cantemir, domnitorul savant, cu o veritabilă operă științifică, care au avut darul să faciliteze, pentru mai târziu, pătrunderea filozofiei Luminilor pe un teren deja pregătit. Elementele constitutive ale conștiinței naționale, dintre care cele mai importante, originea, unitatea și continuitatea, au preexistat înaintea difuzării masive a Luminilor occidentale. Un savant francez vorbește de existența, la români, a „Luminilor înaintea Luminilor”⁸².

Dintr-un alt punct de vedere trebuie amintit că atunci când Iluminismul domina gândirea politică în Europa, procesul de formare a națiunilor în Occident atinge sfârșitul. În sud-estul Europei, însă, ca urmare a decalajului cunoscut de dezvoltare, se realizează concomitent două procese istorice, formarea națiunii, pe de o parte și acțiunea ideologiei Luminilor, pe de altă parte.

Contactul Țărilor Române cu filozofia iluministă, deși mai târziu, s-a făcut prin racordarea, cu rapiditate, la patria Iluminismului, mareața Franță. În epoca iluministă, Europa a fost prin excelență franceză, Franța reprezentând spațiul matcă din care au iradiat ideile revoluționare, novatoare, și în răsăritul european, deci și pentru noi români⁸³. Ideile Luminilor fran-

⁸² Gh. Platon, *op.cit.*, p. 53.

⁸³ Romul Munteanu, *Cultura europeană în epoca Luminilor*, Editura Univers, București, 1974, p. 35-36.

ceze aveau să fie determinante în formarea conștiinței naționale românești, favorizând-o efectiv în dezvoltarea sa.

Conștiința etnică specifică Evului mediu a cedat locul conștiinței naționale, în epoca modernă, când s-a format națiunea, ca sinteză și rezultată a totalității istorice, și sub influența benefică a valorilor secolului Luminilor și ale Revoluției Franceze⁸⁴.

Iluminismul a justificat teoretic o reacție pe care opresiunea fanariotă a grăbit-o, făcând-o mai justificată și mai violentă. Sub influența iluminismului venind din Franța, conceptul de națiune s-a democratizat, în secolul următor, al XIX-lea, romantismul avea să-l lege de istoria și cultura națională, conferindu-i noi și bogate rezonanțe⁸⁵.

Ecourile Revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu în lumea românească și cea europeană au fost direct proporționale cu progresele realizate de spiritul național într-o Europă brăzdată de fluxul înnoitor al Luminilor franceze și al Revoluției franceze.

De asemenea, formația civilizației române în veacul al XIX-lea, sub aspect social și politic, se datorește influenței ideologiei Revoluției franceze, care se confundă cu originile înseși ale liberalismului românesc⁸⁶, românii asimilând idei, forme legi și instituții care erau potrivite societății și realităților lor.

*

Circulația ideilor dinspre Europa către Principate se reia timid după 1750, chiar în acel an traducându-se în românește, din franceză, *Cugetările (Pensées, réflexions et maximes*

⁸⁴ Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, Paris, ediție Amelia Creția, prefață și note de Alexandru Duțu, Editura Univers, 1982, p. 86-88.

⁸⁵ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 10.

⁸⁶ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, 1972, p. 92, 96.

morales) lui Oxienstiern, o carte de căpătâi pentru boierii români⁸⁷. Este prima scriere aparținând iluminismului francez și european care ajunge pe tărâm românesc.

Deschiderea către Franța și valorile ce veneau de acolo, se face pe măsură ce contactele au începu să se înmulțească treptat, mai ales pe cale indirectă, dar și direct, dar timid, până la 1821, prin călătorii români care au ajuns în Apus, în speță, în Franța.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în special după 1774, asistăm la o racordare la modelul francez, bineînțeles la nivelul familiilor boierești și al curții domnești, unde, în timp, se va generaliza moda preceptorilor, a secretarilor particulari, medicilor, profesorilor, grădinarilor, bucătarilor chiar, aduși din Apus, și în special din Franța. Aceștia vor beneficia, desigur, de o remunerație consistentă, mult mai mare decât cea a slujbașilor autohtoni, fiind și motivația principală a sosirii lor în Principate.

Pentru a exemplifica, pe la începutul secolului al XIX-lea, marele vistiernic Iordache Rosetti Rosnovanu plătea preceptorului francez Fleury suma de 4750 de lei pe an, plus 300 de lei pentru servitorul acestuia⁸⁸.

*

Cunoașterea limbii franceze a făcut posibilă stabilirea unui contact direct cu Luminile franceze, cu literatura iluministă și a ușurat pătrunderea acesteia în Principate. Treptat, treptat, clasa conducătoare, boierimea, vârfurile intelectualității au intrat într-un proces fericit de racordare a ceea ce se va numi pe bună dreptate „Europa franceză”, punctul de plecare al vastului spațiu francofon de astăzi. Cunoașterea directă a literaturii

⁸⁷ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 125; Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 338.

⁸⁸ G. Ungureanu, *Veniturile și cheltuielile unei mari case boierești din Iași în anul 1816. Casa Iordache Rosetti Rosnoveanu*, în „Studii și articole de istorie”, 1/1956; Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 126.

Luminilor explică încercările de traducere în românește a unor cărți franțuzești. Aceste traduceri sunt timide și nesemnificative, până la începutul secolului al XIX-lea, dar reprezintă un început demn de luat în seamă.

Astfel, apar traduceri ai marilor ilumi niști francezi. Voltaire, în 1772 cu *Le tocsin des rois*, *Traduction du poème de Jean Plockoff*, apoi în 1792 cu *Histoire de Charles XII*, Jean Jacques Rousseau cu *Le contract social* în 1772 și *Narcisse* în 1794, Montesquieu în 1794 cu *Arsace et Ismène*. De asemenea tot pe la 1772, apărea tradus *Télémaque* de Fénelon. Demn de remarcat este faptul că *Enciclopedia*, cea mai vastă operă a Iluminismului, prima sinteză de acest gen se citea în 1778 la episcopia Râmnicului!⁸⁹

Ienăchiță Văcărescu, marele nostru cărturar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, citește, pe lângă cronici turcești și bizantine și scrieri franceze. În scrierile sale este vădită și influența romanului francez⁹⁰.

Ilumi niștii francezi vor bine reprezentați în biblioteci cu precădere după 1800. Cărțile franțuzești devin tot mai numeroase. Astfel, pe la 1820, biblioteca familiei Rosnovanu de la Stâncă avea în majoritate cărți scrise în limba franceză (493, cuprinzând pe toți ilumi niștii francezi Voltaire, Rousseau, Condillac, Helvétius, Fontenelle, Montesquieu, Diderot, d'Alembert, Mably) față de 75 în limba greacă și 8 în germană iar la București, biblioteca Mitropoliei Țării Românești deținea nu mai puțin de 1497 cărți franțuzești, număr mai mic decât cele în limba latină (2275), și superior celui de cărți în limba italiană (1278), în limba greacă (300), germană (49), turcă (18), engleză (13) sau rusă (!)⁹¹.

⁸⁹ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 126-127.

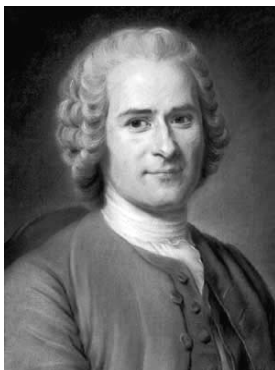
⁹⁰ Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *op.cit.*, p. 202.

⁹¹ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 126-127.

Ienăchiță Văcărescu, un mare iubitor al literaturii franceze

Sunt de asemenea înființate biblioteci publice, mai ales de către unii librari, colecționari, care împrumută cărți acasă. Foarte important de precizat este că, la 1830, din patru biblioteci ale Iașiului, trei vindeau doar cărți franțuzești!⁹² Aceste cărți erau după Saint-Marc Girardin, „citite cu aviditate”⁹³.

Jean-Jacques Rousseau

⁹² Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 338.

⁹³ Simona Vărzaru, *op.cit.*, p. 53.

Continuă traduceri din franceză, astfel, Alexandru Beldiman traduce *Oreste* de Voltaire, *Istoria Cavalerului de Grie și a iubitei sale Manon Lesco*, o prelucrare după opera cunoscută a abatelui Prévost. După 1840, spre mijlocul secolului al XIX-lea, continuă fenomenul de răspândire a cărții franțuzești, bine ogândite mai ales de reprezentanții romantismului, Roger de Beauvoir, Alexandre Dumas, Chateaubriand, Victor Hugo, Balzac, Musy, Vigny, Doamna Ancelot și încă altele⁹⁴.

Apar și jurnale sau gazete franțuzești, care se cumpără sau la care se fac chiar abonamente, cum ar fi *Le Journal des Débats*, *Le Constitutionnel*, *La Presse*. Primele noastre manifestări ale presei naționale românești, *Curierul Românesc*, *Albina Românească*, *Gazeta Teatrului Național*, sunt redactate atât în română cât și în franceză. Chiar după Revoluția de la 1848-1849, va apărea o gazetă scrisă doar în limba franceză, prima de acest fel, *Le Journal de Bucarest*.

*

Teatrul este un alt gen cultural care cunoaște procesul de „franțuzire”. La Iași, încă din timpul fanarioților, în 1814, elevii Academiei Domnești dădeau reprezentații în limba franceză pentru piese precum *Moartea lui Cezar* de Voltaire. În 1816, la București se interpretează, în franceză, *Alzira* de Voltaire. Trupe de teatru franțuzești sosesc în Principate, în cele două capitale, precum cea condusă de frații Baptiste și Joseph Foureaux, care pun bazele unui teatru franțuzesc cu caracter permanent, într-o fostă casă boierească, de mărime chiar comparabilă cu cea a Teatrului de Varietăți din Paris! Despre acest teatru, Raoul Perrin spunea că „Moldovenii au un teatru francez unde sunt prezentate cele mai bune vodeviluri de la noi. Teatrul acesta este permanent și foarte căutat. Actorii

⁹⁴ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 339.

sunt foarte buni și multe dintre orașele noastre de provincie nu au așa ceva”⁹⁵.

Se jucau în franceză și melodrame precum la Iași, *Treizeci de ani din viața unui jucător de cărți* de Ducange și Dinaux sau opere comice ca *Cabana de la munte* de Scribe și Mélesville, *Doamna în alb* de Scribe și Boïeldieu sau *Domnișoara de Belle-Isle* de Dumas. Nu trebuie uitat nici „Le Théâtre français au Moyen Âge” de Monmerqué și Michel. De asemenea, însă tradusă în românește, se joacă celebra piesă *Avarul* de Molière și *Britannicus* de Racine⁹⁶.

Pe la începutul secolului al XIX-lea, atestăm primii studenți din rândurile boierimii la Paris, *bonjouriştii*, dar într-un număr mai consistent vor fi întâlniți după 1830, aducând apoi în Principate modelul de viață și mentalitățile franțuzești, în condițiile procesului de occidentalizare a Principatelor Române, după reinstaurarea domniilor pământene. Influența franceză se face simțită din ce în ce mai mult, se poate chiar spune că societatea românească se dorea a fi franțuzită.

Thouvenel ne mărturisește și poate că n-ar trebui luată ca o exagerare că dragostea pentru franceză și francezi era atât de mare, că „un francez era sărbătorit ca un prieten, ca un compatriot”⁹⁷.

*

În cercurile înalte, boierești, limba franceza devenea limba culturii ca de altfel și cea vorbită.

Francezul Roger de Damas ne spune în 1811, despre boieri că „Toți au spiritul fin, vioi, sunt ușuratici, inconsecvenți, caustici, entuziaști. Mulți știu limba franceză și toți foarte bine limba italiană”⁹⁸. În aceeași notă, Bacheville, ofițer al lui

⁹⁵ *Ibidem*, p. 339-340.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 340.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 312.

⁹⁸ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călătorii*, p. 438.

Napoleon, refugiat în Moldova în 1815 afirmă că „Am încercat să ne luăm cu treaba, așteptând vești din biata noastră patrie, despre care nu se mai auzea nimic, deși boierii vorbeau aproape cu toții franceză”⁹⁹.

Un alt francez, consulul Cochelet în Principate în anii '30, la 1835, est în mod plăcut surprins de „frumoasa limbă franceză” pe care o vorbeau boierii¹⁰⁰, iar Saint-Marc Girardin remarcă un an mai târziu că „se vorbește franceză ca la Bruxelles, și așa îndrăzni să afirm chiar mai corect ca la Bruxelles”¹⁰¹.

Prin saloane și la Curte, curând nu se va mai vorbi decât franțuzește. Raoul Perrin afirmă:

„La Iași, ca și la București, se vorbește franțuzește în toate familiile cât de cât alese. Moldovlahii au chiar o oarecare pretenție în această privință, iar domnitorii vor ca la curtea lor să fie folosită în primul rând limba franceză”¹⁰².

Folosirea limbii franceze este menționată chiar și în mănăstiri, astfel Giers, vizitând mănăstirea de maici de la Vărătic, pe la 1840, scrie: „Pretutindeni am văzut simplitate, bunăstare și o curățenie desăvârșită. M-am mirat de noblețea chipului și de purtările alese ale multor măicuțe. Unele dintre ele vorbeau franțuzește cu mare ușurință. Am aflat că fac parte dintre cele mai bune familii boierești”¹⁰³. Franceza era la baza învățământului, existând la Iași și la București, pensioane pentru fete și băieți, unde disciplinele erau studiate în limba franceză¹⁰⁴.

⁹⁹ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 107.

¹⁰⁰ Simona Vărzaru, *op.cit.*, p. 55.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 61.

¹⁰² Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 340.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 144.

¹⁰⁴ Simona Vărzaru, *op.cit.*, p. 57.

*

O serie de relatări ce ne vin de la francezi se referă la moda adoptată de la începutul secolului al XIX-lea de o mare parte a familiilor boierești.

Christine, soția consulului francez în Moldova în timpul lui Constantin Ipsilanti, Charles Reinhard, remarcă că au fost ea și soțul său întâmpinați de soția domnitorului, care era îmbrăcată „în rochie de crep roșie «à la française»”¹⁰⁵.

În 1813, contele Lagarde notează că femeile „se țin după moda de la Paris și de la Viena și se întrec în bun gust și cochetărie cu eleganțele din capitalele noastre”¹⁰⁶. Un alt observator al modei boierești, deși nu francez, William Mac Michael, afirmă după războiul ruso-turc dintre 1806-1812, că „În timpul ultimului război, moldovlahii părăsiseră hainele cele largi și se îmbrăcau după moda franțuzească, dar când au ajuns iar sub stăpânirea turcească, au fost siliți să îmbrace din nou anteriorul și să-și pună calpacul pe cap”¹⁰⁷.

Consulul Cochelet ne spune că femeile erau frumoase și tinerele elegant gătite după moda pariziană, încât dacă străzile nu erau murdare, „te puteai crede într-o mare capitală europeană”¹⁰⁸.

Saint-Marc Girardin ne mărturisește, la 1836, că „două tipuri de îmbrăcăminte se întâlnesc în cadrul aceleiași familii, tatăl este îmbrăcat ca un boier, fiul „à la française”¹⁰⁹, subliniind contrastul dintre conservatorismul încă al boierilor în vârstă și îmbrăcămintea celor tineri, unii dintre ei, așa cum amintit, deja școliți prin capitala Franței.

Mărturiile despre obiceiurile societății înalte avem de exemplu de la contele Langeron, care încă în 1806, observă că la petreceri,

¹⁰⁵ Marian Ștefan, *op.cit.*, p. 58.

¹⁰⁶ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 103.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 105.

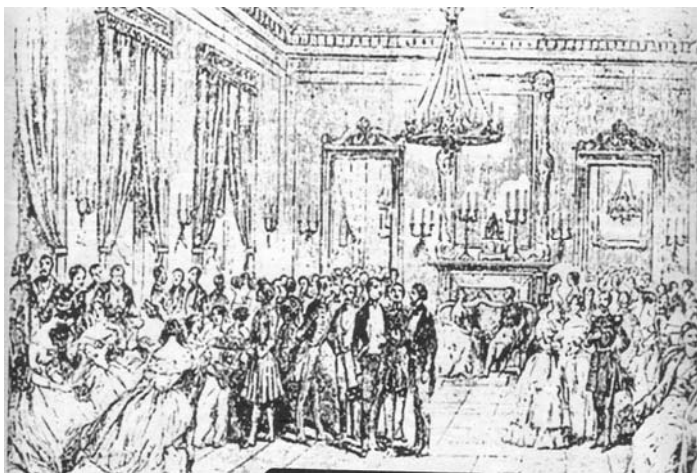
¹⁰⁸ Simona Vârzaru, *op.cit.*, p. 34.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 61.

dansurile românești ajunseseră să fie disprețuite, iar „lumea a învățat dansurile poloneze, englezești, valsurile, dansurile franțuzești”¹¹⁰, iar avocatul și ziaristul Adolphe Joanne, care, în 1844, spune că „masa se servea după obicei franțuzesc”¹¹¹.

Același Langeron, într-o notă, ne spune un fapt senzațional, amintindu-și, chiar cu câțiva ani buni înainte de 1800:

„Într-o zi mă aflam la masă la prințul Potemkin, între prințul Gagarin și un boier, cu o barbă deasă și lungă, îmbrăcat după portul oriental, de nici n-ai fi bănuțit că știe ceva despre obiceiurile franțuzești. Eu vorbeam cu prințul Gagarin despre

Societatea românească se franțuzește
la începutul secolului al XIX-lea

portul oriental, de nici n-ai fi bănuțit că știe ceva despre obiceiurile franțuzești. Eu vorbeam cu prințul Gagarin despre Paris. Boierul s-a băgat în vorbă și a spus despre acest oraș, unde nu fusese niciodată, niște lucruri foarte înțelepte și de

¹¹⁰ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 102.

¹¹¹ Simona Vărzaru, *op.cit.*, p. 116.

foarte mult bun gust. Am întâlnit mulți asemenea oameni printre boieri...”¹¹².

Toate aceste mărturii franceze au darul de a ne face să tragem o concluzie clară, poate și surprinzătoare, aceea că, în ciuda puternicului orientalism fanariot, receptivitatea înaltei societăți românești, (pentru că nu poate fi vorba evident la început despre un fenomen de masă), este una considerabilă și demonstrează influența de netăgăduit a modelului francez, care de altfel va continua să se manifeste cu pregnanță, pe aproape tot parcursul secolului al XIX-lea. Influența franceză în ceea ce privește limba vorbită, cultura, dreptul, mentalitățile, ideile politice, a fost exclusivă, cel puțin până la receptarea și a altor modele, cel mai important fiind cel german. Nicăieri în Europa influența franceză nu a fost mai puternică și mai durabilă ca în Țările Române¹¹³.

*

După 1830, occidentalizarea societății românești poate fi și mai bine constatată. Elita românească intră în totalitate sub influența Franței, marea soră latină din Apus. Modelul francez este însoțit, ca o anexă mai mică de modelul belgian, Belgia oferind românilor un model de factură franceză adaptabilă mai ușor propriilor realități¹¹⁴, cea mai edificatoare dovadă fiind Constituția din 1866, în mare parte o imitație a Constituției belgiene din 1831.

Modelul francez a fost unul modelator. Pornind de la tinerii „bonjouristi” care au luat drumul Parisului, la studii, pentru mai bine de un secol, Franța avea să determine formarea intelectuală a imensei majorități a intelectualității și clasei politice românești.

¹¹² Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 108.

¹¹³ *Ibidem*, p. 336.

¹¹⁴ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 262.

Începutul îl făcuse, în 1803, Gheorghe Bogdan, considerat de Nicolae Iorga drept „cel dintâi student moldovean la Paris”¹¹⁵. Un număr din ce în ce mai mare de mari boieri își vor trimite fiii la studii, printre ei aflându-se cei ai lui Iordache și Dinicu Golescu. Acești „bonjourști” vor juca în scurt timp un rol important în istoria românilor, devenind adevărați „fermenți ai înnoiri”¹¹⁶, ai transformării societății românești.

Limba franceză a devenit principala limbă străină studiată, până la instaurarea regimului comunist, când, din 1948, a cedat locul limbii ruse.

Influența limbii franceze asupra lexicului limbii române a determinat diminuarea simțitoare a fondului slav și oriental, (deloc regretabilă, am spune), mai ales în urma pătrunderii masive a neologismelor de origine franceză. Prin faptul că aproximativ un cuvânt din cinci este de origine franceză, putem vorbi de o „a doua latinizare”¹¹⁷.

Au fost de asemenea adoptate unele structuri și instituții politice, juridice, militare și culturale franceze.

Franța a constituit suportul pentru organizarea instituțiilor și a administrației de stat românești, a legislației, în timpul lui Alexandru Ioan Cuza, constituite, în linii mari, după model francez. Astfel, au luat naștere, în mod similar, Curtea de Conturi, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Consiliile județene și comunale, Universitatea și Conservatorul, s-au preluat și adoptat regulamente civile, militare și s-a introdus o întregă terminologie de specialitate, în administrația centrală și locală, în justiție, în comunicații și lucrări publice, în învățământ, peste tot, au predominat termenii de origine franceză¹¹⁸.

¹¹⁵ Dan Berindei, *Tinerii români de la Paris și revoluția din februarie 1848* în „Historia”, nr. 76/2008, p. 21.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Lucian Boia, *op.cit.*, p. 264-265.

¹¹⁸ Iulian Oncescu, *Politica orientală a lui Napoleon al III-lea și destinul României moderne*, în „Historia”, an VIII, nr. 76/2008, p. 15.

Atracția modelului francez a condus până la a identifica chiar origini comune ale poporului român și poporului francez. Astfel, Ion C. Brătianu, publică în 1857 în ziarul *Românul* o serie de articole sub titlul *Studii istorice asupra originilor naționalității noastre*, în care precizează că „românii nu se trag doar din romani, ci din traci, celți și romani”!¹¹⁹. În viziunea lui Brătianu, românii reprezentau o replică orientală a modelului francez și acest fapt trebuia să aibă cea mai bună justificare, cea a înrudirii celor două popoare.

Doi scriitori importanți, Pompiliu Eliade și Dumitru Drăghicescu au relevat, la pragul dintre secolul al XIX-lea și secolul XX, influența și importanța covârșitoare a modelului francez.

Astfel, Pompiliu Eliade considera că întreaga civilizație modernă română se datorează Franței, că înaintea influenței franceze, Țările Române „nu existau pentru civilizație”, „nu existau pentru istorie”. Eliade a afirmat chiar, vădit exagerat, că, grație influenței modelului Franței, asistăm „nu la renașterea unui popor, ci la nașterea sa”¹²⁰. Dumitru Drăghicescu, în 1907, exaltă valoarea civilizației franceze, afirmând faptul că francezii reprezintă națiunea cea mai inteligentă și mai complexă: „Pe măsură ce națiunile Europei vor câștiga granițele lor definitive și viața lor socială se va elabora și cristaliza în limitele precise ale acestor granițe, în aceeași măsură însușirile lor sufletești se vor apropia de acelea francezului, și ființa materială a sufletului lor va căpăta limpezimea luminoasă, netezimea și strălucirea mentalității franceze”¹²¹.

Modelul francez se transformă într-un veritabil mit francez, care depășește adeseori realitatea românească. O mostră a

¹¹⁹ Lucian Boia, *op.cit.*, p. 153.

¹²⁰ Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Introduction*, Paris, 1898, p. 1-11.

¹²¹ D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Ediția a II-a, Editura Albatros, București, 1995, p. 81.

acestui mit este etichetarea Bucureștiului ca fiind „micul Paris” al perioadei „La Belle Époque” și a celei interbelice.

Odată cu instaurarea la conducerea României a dinastiei germane, după înfrângerea Franței în războiul cu Prusia din 1870 și a gravității țării în sfera de influență a Germaniei, prin aderarea la Tripla Alianță, în 1883, românii vor cunoaște un alt model, cel german, care se contrapune celui francez¹²².

Modelul german, transpus și el în mod asemănător în mitul german, are aderenți în rândul unei părți importante, deși minoritare, a intelectualității române. Eminescu a apreciat negativ contactele românilor cu Franța, cu Parisul și acest lucru se deduce cu ușurință numai dacă amintim cunoscutele sale versuri din *Scrisoarea III*: „La Paris, în lupanare de cinisme și de lene/ Cu femeile pierdute și-n orgiile-i obscene”.

După Primul Război Mondial, influența germană scade, dar rămâne totuși importantă, cea franceză înregistrând un progres evident, demonstrându-și în acest fel solida-i continuitate. Dar aceste atitudini antifranceze au fost răzlețe și nu au afectat imaginea de ansamblu a Franței.

Continuitatea modelului francez nu va fi estompată nici de instaurarea modelului rus proletcultist de după al Doilea Război Mondial.

¹²² Lucian Boia, *op.cit.*, p. 265-271.

REPREZENTANȚA CONSULARĂ FRANCEZĂ ÎN PRINCIPATE

Momentele mari ale istoriei românilor care au jalonat drumul împlinirii epocii moderne s-au raportat în mod nemijlocit la Franța. Tinerii boieri care se încărcău la studii, la Paris, cu principii și idei noi liberale, progresiste, democratice, înțelegeau că a sosit timpul ca și la ei acasă, să lupte pentru a putea scoate societatea românească din înapoierea în care se afla. Scuturarea jugului fanariot a însemnat momentul propice acțiunilor patrioților din partida națională, într-un context nou, favorizant, al reintrării Principatelor române în atenția deplină, politico-diplomatică a marilor puteri occidentale, referindu-ne în special la Franța și Anglia.

După înfrângerea definitivă a lui Napoleon Bonaparte, în 1815, Franța își reia treptat rolul de putere europeană și încearcă să contrabalanseze printr-o abilă diplomatie influența imperiiilor reacționare, Austria și Rusia, concentrându-și eforturile și asupra Principatelor Române, din care a făcut un punct de reper important al politicii sale orientale. Chestiunea Orientală atingea o nouă fază, mai ales după războiul ruso-turc dintre 1828-1829, soldat cu victoria Rusiei, prin consolidarea poziției acesteia în sud-estul Europei, zonă pe care autoritățile țariste o doreau cât mai rapid asimilată. Este evident că, nici Franța, ca de altfel nici o altă putere europeană, nu agreea creșterea forței Rusiei în Balcani, în Orient, și încerca să o tempereze, să o submineze.

Franța a făcut, în acest sens din integritatea Imperiului Otoman, socotit drept „omul bolnav al Europei” piatra unghiulară a politicii lor continentale, Moldova și Țara Românească

devenind un corp comun care reprezenta piatra de încercare a echilibrului european

Politica Franței față de Principate a fost mai întâi, înainte de Revoluția de la 1848-1849, aceea de a supraveghe atentă a situației acestora, de încurajare tacită de a se desprinde de sub influența Rusiei, puterea protectoare, care devenise al doilea stăpân al românilor, mai presant și mai chiar decât puterea suzerană, Imperiul Otoman.

*

La începutul domniilor pămâtenene, în 1822, reprezentanța consulară a Franței consta în 2 consuli, la București și Iași, precum și 40 de supuși și protejați¹²³, a treia din punct de vedere numeric, după Austria și Prusia. Prin Principate au trecut, de asemenea alți reprezentanți ai Franței acreditați pe lângă Poartă, cum ar fi La Tour Maubourg și contele de Guillemont¹²⁴.

Consulii francezi au considerat că misiunea lor era doar pe lângă domnitorii celor două Principate și nu aveau nici o obligație în fața reprezentanților Porții sau ai Rusiei, așa cum s-a manifestat consulul Hugot, în 1825¹²⁵. Până la stăpânirea rusească de după 1829, trimișii diplomatici ai Franței s-au mulțumit a fi mai mult niște fini observatori ai situației interne din Principate. Consulul francez, tot în 1825, remarca că domnul muntean Grigore Ghica „conta cu totul pe protecțiunea Austriei”¹²⁶ și că, în ciuda aversiunii generale a locuitorilor acestor provincii contra jugului otoman, aceștia „preferau să rămână în aceeași situație, tributare ale Porții, decât să devină prada

¹²³ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVI, 1912, p. 1079.

¹²⁴ Dan Berindei, *Diplomația românească modernă. De la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821-1877)*, Editura Albatros, București, 1995, p. 24.

¹²⁵ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 1105-1106.

¹²⁶ *Ibidem*, vol. XVII, 1913, p. 34.

uneia dintre cele două puteri învecinate”¹²⁷. Consulul Lagan raporta din Iași în 1827 că boierii moldoveni atât „cei bătrâni” cât și partida rusofilă, doreau „o independență deplină garantată de toate puterile”¹²⁸. Era în mare starea de spirit a românilor la acea vreme, la puțin timp, după sfârșitul regimului fanariot.

Au fost însă și excepții. Astfel, același consul a intrat la un moment dat în conflict cu domnitorul, fapt ce a determinat pe acesta din urmă să se adreseze ambasadorului de Guillemont, în toamna lui 1816, exprimând o atitudine fermă față de încălcarea drepturilor sale și a țării¹²⁹.

În timpul perioadei regulamentare (1834-1848), reprezentanții diplomației ai Franței în Principate, consulii și cei trimiși cu diferite misiuni se amestecă tot mai activ în politica internă și externă. În plus, față de perioada anterioară, funcționau și doi viceconsuli, la Galați și la Brăila. Printre reprezentanții consulari marcanți ai perioadei s-au aflat Cochelet, Chauteaugiron, dar mai ales Billecocq și de Nion¹³⁰.

Relațiile consulilor cu domnitorii regulamentarii au fost în general foarte bune. A fost însă și o excepție nefericită, constituită de ruperea relațiilor, în 1846 de către Billecocq cu Țara Românească, e drept și la sugestia regelui Ludovic Filip, nemulțumit de neparticiparea vreunui reprezentant român la aniversarea sa. Relațiile vor fi însă reluate imediat în termeni destul de amiabili de urmașul lui Billecocq, de Nion. În 1840, consulul Chauteaugiron, întreprindea o excursie arheologică la Severin, împreună cu Mihail Ghica, fratele domnitorului¹³¹.

A existat o concurență a reprezentanților consulari ai Franței și cei ai Rusiei, care pretindeau întâietatea în Principate, în virtutea „dreptului” conferit de statutul de putere protectoare.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 17.

¹²⁸ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 48.

¹²⁹ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 27.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 60.

¹³¹ *Documente Hurmuzaki*, vol. X, 1897, p. 488.

Diplomatul francez Bois le Comte, aflat în vizită de informare în Principate, în 1834, ia din nou pulsul realităților românești, apreciind că elita românească, cu toate interdicțiile impuse de regim, solicită puterilor occidentale înlocuirea protectoratului abuziv, care încălca grav dreptul de autonomie, printr-un regim de garanție colectivă, propune răscumpărarea „drepturilor” de suzeranitate ale Porții printr-o sumă corespunzătoare sau chiar Unirea celor două țări sub un principe străin, „dorința generală”, așa cum era apreciată de diplomatul francez¹³².

În 1835, consulul Cochelet observa că marii boieri moldoveni se puteau plânga împotriva domnitorului Sturdza „prin organul Adunării Generale”¹³³. În Țara Românească, s-a desfășurat un proces de opoziție asemănător celui din Moldova, ostil mai întâi lui Alexandru Ghica apoi lui Gheorghe Bibescu. Ghica se plânga consulului Chateaugiron de „situația penibilă față de principalii boieri”¹³⁴. Marii boieri îi mărturiseau lui Billecocq că-și îndreptau toate speranțele lor către marile puteri al Occidentului, și în special către Franța¹³⁵. Boierul moldovean Alexandru Mavrocordat, partizan al partidei naționale, așa cum este descris, vizitează în 1835, în numele domnitorului Mihail Sturdza, pe consulul Cochelet la București, discutând despre soarta provinciilor dunărene. Consulul constată că pentru boierul cu vederi înaintate, neatârnamarea reprezenta „visul întregii sale vieți”¹³⁶. Deși cunoscut pentru poziția sa moderată, temătoare și filorusă, Sturdza îi mărturisește reprezentantului francez la Iași că este partizan al unificării Principatelor și chiar dispus pentru aceasta a se sacrifica el însuși¹³⁷.

¹³² Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională (1834-1848)*, București, Editura Academiei, 1967, p. 100.

¹³³ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 565.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 701.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 881.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 449.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 733-734.

Luându-l drept cel mai strălucit exemplu pe Gheorghe Bibescu, acesta era educat, școlit la Paris, fiii săi au studiat tot în capitala Franței, ba chiar domnitorul a intervenit pe lângă regele Ludovic Filip în favoarea acestora. Duclos afirmă despre Bibescu că „acest prinț are spirit, judecată, cunoașterea treburilor, gustul și obișnuința muncii, a justiției, a fermității, o mare avere, care-i îngăduie să facă bine”¹³⁸. În 1846, Bibescu spune consulului de Nion că dorește ca fiii săi să devină „români în inimă, francezi prin educație morală și intelectuală”¹³⁹. Aceluiași consul francez, într-o convorbire avută în toamna anului 1846, Bibescu îi reproșează că guvernele cele mai liberale ale Europei nu vedeau în Principate decât provincii ale Imperiului Otoman. De Nion era de părere că domnitorul Țării Românești exprima doar o opinie generală și încearcă, fără succes însă, să-i răspundă cu contraargumente diplomatice, susținând că existența internațională a provinciilor dunărene ar înceta în momentul în care ele n-ar mai fi socotite ca fiind parte din Imperiul Otoman¹⁴⁰. Consulul raportează în consecință în Franța primului ministru Guizot că nu putuse înregistra vreun indiciu al unei „tendințe generale a populațiilor moldo-valahe către o politică de simpatie și de unire cu Turcia”¹⁴¹.

Alexandru Ghica, la rândul său vorbea franțuzește ca un francez și era la curent cu viața culturală și politică a Franței¹⁴².

Se știe că între cei doi domnitori ai Principatelor, Mihail Sturdza și Alexandru Ghica nu au fost relații dintre cele mai bune. Consulul Billecocq a încercat, oferindu-și serviciile lui Ghica, să contribuie la împăcarea acestora, în 1839¹⁴³.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 947.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 1105.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 1106-1108.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² Dan Berindei, *op.cit.*, p. 53.

¹⁴³ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 758-760, 762-763.

Gheorghe Bibescu
un domnitor școlit în Franța

Relațiile cu reprezentanții diplomați ai Franței jucau deci un rol destul de important, spre Franța se îndrepta din ce în ce mai mult atenția clasei politice românești de atunci, a boierimii și chiar a domniei.

Contextul cultural puternic pe care chiar guvernatorul celor două Principate, generalul Kiseleff l-a încurajat – fiind în relații foarte bune cu consulii francezi – a favorizat relațiile cu Franța, creând condiții favorabile unei prezențe politice active franceze. Să nu uităm că limba franceză era principala limbă de contact a clasei conducătoare și a administrației din Principate. Viața culturală începuse să se dezvolte pe făgașul culturii franceze moderne. Rapoartele consulilor francezi ne indică măsura în care domnii se mărturiseau acestora, încrederea deosebită pe care ajunseseră să o aibă în ei, cu toate că deseori puteau să-și periclitizeze poziția.

Ion Câmpineanu, conducător al partidei naționale din Țara Românească întreprinde în 1839 un îndrăzneț demers diplomatic la Constantinopol, dar mai ales la Paris și Londra, pentru a obține în aceste ultime două locații occidentale, sprijin în favoarea soluționării pozitive a problemei naționale românești.

Franța înțelege că trebuie să acționeze și să sprijine mișcările partidei naționale românești. Cei doi consuli generali, A. Billecocq, de la București și Huber, de la Iași, ca de altfel și Félix Colson, fostul secretar al consulatului Franței, susțin, inițiativa lui Câmpineanu, pe lângă domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza, de unire a celor două Principate, sub sceptrul acestuia, cu scopul desigur de a le scoate de sub influența Rusiei. Dar atitudinea negativistă a domnitorului, de teama represaliilor autorităților țariste, a zădărnicit acest plan¹⁴⁴.

În cadrul turneului pe care Câmpineanu îl întreprinde în Europa apuseană pentru a căpăta sprijin pentru noul proiect de Constituție întocmit, pentru revendicările partidei naționale, acesta va stabili la Paris legături cu personalități liberale, cu vederi înaintate ca Garnier-Pagès, Cormenin, Dupon de l'Eure, Berryer, Thiers, fiind gânditorul care va influența major pe tinerii revoluționari aflați în capitala Franței¹⁴⁵. Se poate spune chiar că, din punct de vedere ideologic, unii dintre cei aflați la studii la Paris, dezvoltă chiar idei noi, mult îndrăznețe, precum Teodor Diamant, inginer topograf, adept al sistemului falasterian, implicat în mișcările muncitorești, adept al lui Fourier și Considérant, creatorii francezi ai sistemului utopic bazat pe împărțirea societății, a populației, în falanstere.

Ulterior, consulul Billecocq, subliniază solidaritatea moldovenilor și a muntenilor în ceea ce privește lupta politică și remarcă îngrijorarea produsă în Moldova de reprimarea acțiunii naționale conduse de Ion Câmpineanu. Tot el dezavuează pedeapsa arestării lui Câmpineanu, într-o scrisoare adresată lui Soutl, la 14 noiembrie 1839, apreciind-o ca o dovadă clară a înăspririi reacțiunii antinaționale¹⁴⁶. Duclos remarcă, la același moment, că „cu toate eforturile care se fac din exterior pentru a

¹⁴⁴ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 64.

¹⁴⁵ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 360.

¹⁴⁶ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 758-759.

o reține, Moldova este atrasă în mișcarea rapidă ce antrenează toate popoarele spre mai bine”¹⁴⁷.

Dar mai importantă decât politica autorităților franceze a fost atitudinea frățească, deschisă, a reprezentanților elitei progresiste franceze, a celor care simpatizau cu inima și nu din interes cauza românilor. Legăturile dintre patrioții români și cei francezi au condus la crearea unei frății româno-franceze, a unei alianțe sentimentale care a servit drept imbold pentru pregătirea planurilor de acțiune pe care membrii partidei naționale le-au inițiat în bună măsură pe pământ francez, servind drept bază logistică pentru demersurile din Principate, care se desfășurau în condițiile dificile ale regimului strict regulamentar.

Studentii români de la Paris erau cuceriiți de ideile democratice vehiculate în capitala franceză. Majoritatea lor frecventau cursurile la Collège de France, acolo unde predau acei profesori și intelectuali precum A. Lamartine, Jules Michelet, Edgar Quinet, Adam Mickiewicz, pe care ajunseseră chiar „să-i divinizeze”¹⁴⁸.

Studentii români erau captivați de cursurile lui Michelet și Quinet, despre care Ioan Bălăceanu avea să scrie mai târziu că erau „o intrare în materie la proclamarea republicii care urma să aibă loc mai târziu”¹⁴⁹.

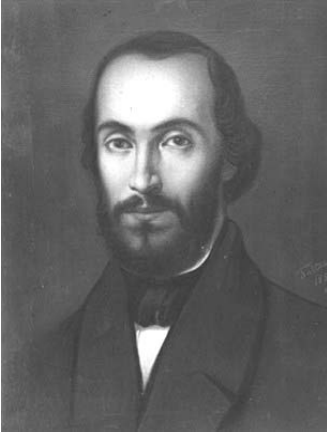
Jules Michelet, bun cunoscător al istoriei românilor, al culturii românești, al poeziilor populare, în scrierea sa *Légendes du Nord* a afirmat despre România că este „Italia orientală”. Edgar Quinet, cunoscut pentru filoromânismul său, a fost căsătorit pentru a doua oară cu o româncă, Hermione Arsachi, fiica lui Grigore Asachi, de la care a deprins o dragoste

¹⁴⁷ *Ibidem*.

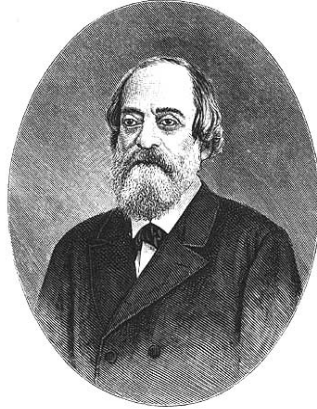
¹⁴⁸ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 334-335.

¹⁴⁹ V. Maciu, Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845-1848. La société des étudiants roumains de Paris, în „Nouvelles Études d’Histoire”, vol. 3, București, 1965, p. 246; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 16.

nețărmită față de români. El va fi răsplătit pentru poziția sa în favoarea poporului român, devenind mai târziu membru de onoare a Academiei Române și primind și cetățenia română.

Nicolae Bălcescu

C.A. Rosetti

Printre cei cu care au intrat în contact au fost de asemenea, radicali de stânga ca Ledru-Rollin sau Paul Bataillard, viitori revoluționari importanți la 1848. Tinerii români se adunau deseori la cafeneaua Corneille, unde dezbăteau probleme importante ale țărilor lor, în contextul spiritului revoluționar deprins în Franța și care avea menirea să cuprindă Europa. Contactul din 1839 cu Ion Cămpineanu, militant înțelept și bun organizator, venit din țară, a contribuit și mai mult la cristalizarea concepțiilor și a planului ulterior de acțiune a lui Nicolae Bălcescu, fraților Ion și Dimitrie Brătianu, fraților și verilor Golești, Ion Heliade Rădulescu, C.A. Rosetti, Ion Ghica și încă mulți alții.

Jules Michelet

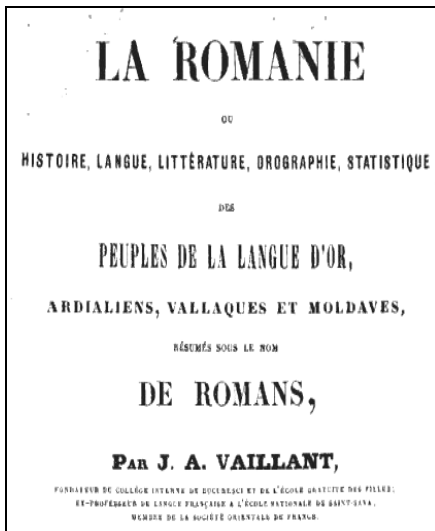
Edgar Quinet

Acțiunile mișcării naționale au fost secondate de apariția în anii '30 a unor articole favorabile, proromânești, apărute în presa franceză progresistă, în jurnale precum „Le National”, „Le Journal Général” „Le Temps”, „Le Constitutionnel” și altele. De asemenea, trebuie evidențiate broșurile datorate lui Felix Colson, devenit secretar și secundant al lui Ion Câmpineanu, precum *Coup d'oeuil rapide sur l'état des populations chrétiennes dans la Turquie d'Europe, Précis des droits et devoirs mutuels des Valaques, des Turcs*. Ion Ghica scria și el *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Coup d'oeil sur la dernière occupation russe de ces provinces*¹⁵⁰.

Jean Vaillant scrie în 1843 basmul *Carul cu boi*, în care personajele purtau în mod simbolic numele provinciilor românești. Tot el, un an mai târziu, publică cunoscuta sa scriere, în trei volume, *La Roumanie*, în care se referă la ideea unității românilor¹⁵¹.

¹⁵⁰ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XIX-lea*, vol. II, București, 1908, p. 100.

¹⁵¹ Cornelia Bodea, *Actions prerévolutionnaires roumaines avant 1848*, în „Nouvelles Études d'Histoire”, vol. III, București, 1965, p. 237; Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Corint, București, 2000, p. 14.

Paralel cu activitatea revoluționară ce lua amploare în Țările Române, patrioții români au desfășurat o susținută activitate de pregătire, peste hotare, în special la Paris. C.A. Rosetti și frații Ion C. și Dimitrie Brătianu s-au numărat printre membrii fondatori ai publicației „Les Écoles”¹⁵².

Dar poate cel mai important eveniment al activității patrioților români la Paris a avut loc în decembrie 1845, când a fost organizată „Societatea studenților români de la Paris”, ctitorie a lui Scarlat Vârnav, al cărui președinte de onoare a fost desemnat poetul Alphonse de Lamartine și care va deschide în scurt timp filiale la Sibiu, Blaj sau Brașov¹⁵³.

În această locație devenită centru de iradiere a propagandei românești, Nicolae Bălcescu, la începutul lui 1847, a rostit un vibrant discurs în fața tinerilor români, precizând obiectivele care stăteau în fața celor care aveau misiunea de a schimba istoria poporului român:

¹⁵² Cornelia Bodea, *Le problème de l'unité nationale roumaine (1845-1848)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IV, nr. 3/1965, p. 507.

¹⁵³ Cornelia Bodea, *op.cit.*, p. 501.

„Ținta noastră, socotesc că nu poate fi alta decât unitatea națională a tuturor românilor. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică... La crearea acestei naționalități, la reformarea socială a românilor, bazată pe sfintele principii ale dreptății și egalității trebuie să țintească toate silințele noastre. Românismul dar e steagul nostru, subt dânsul trebuie să chemăm pe toți românii”¹⁵⁴.

Referindu-se la popoarele din centrul și sud-estul Europei, marele patriot lansa un apel viguros: „Să ne uităm împregiurul nostru, la vecinii noștri. Să privim la slavi, la nemți, la greci, cum pregătesc ei naționalitatea lor și să facem și noi asemenea”¹⁵⁵.

Tot aici, Dumitru Brătianu se adresa tinerilor români adunați la Biblioteca română, în noiembrie 1847, atunci când febra revoluționară atingea pragul său maxim: „națiile cele mai efemere, cele mai problematice, națiile care n-au avut încă rolă pe scena lumii sau pe care le credem îngropate de veacuri ies din toate colțurile la lumina soarelui și declară în gura mare naționalitățile lor, drepturile lor neprescrise, neprescriptibile, eterne!... Să ne grăbim, frații mei, căci ceasul României a sunat, ziua încoronării a sosit! Diadema României este isprăvită...”¹⁵⁶.

Edgar Quinet, deseori în mijlocul tinerilor studenți români la sediul Societății, a ținut atunci să vină în întâmpinarea celor afirmate de Brătianu, însuflețindu-i pe cei de față și care nu erau puțini: „Voi nu aveți doar o patrie de apărut, voi veți fi obligați să vi-o constituiți și poate și cu prețul sângelui vostru”¹⁵⁷.

În februarie 1847, de la Paris, Bălcescu îi scria lui Ion Ghica: „Cestiunea noastră a înaintat mult în Franciea. Este de mirare a vedea cu ce inimă s-a ocupat mai toate jurnalele de noi, în zilele trecute. Nu este zi aci să nu vedem câte ceva în jurnale pentru noi”¹⁵⁸.

¹⁵⁴ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, ediție critică G. și Gh. Zane, București, 1974, p. 472-473.

¹⁵⁵ N. Bălcescu, *op.cit.*, p. 481-482.

¹⁵⁶ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 84.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV (Correspondență), ediție critică de G. și Gh. Zane, București, 1964, p. 75-76.

La începutul anului revoluționar 1848, Hugo Desprez, un alt publicist francez progresist – care avusese ocazia să călătorească prin provinciile românești și să cunoască direct realitățile sale precum și din discuțiile avute cu Nicolae Bălcescu – a publicat un articol în revista „Revue de deux mondes”, un fel de manifest program prin care a reliefat o viziune largă despre ce se dorea a fi România viitoare, despre sentimentul unității naționale la români: „Românismul, persecutat cu înverșunare... supraviețuiește, totuși și prosperă; el domnește în Moldo-Vlahia, stăpânește Bucovina, Ungaria răsăriteană, Transilvania, în ciuda maghiarilor, Basarabia, în pofida rușilor și a stabilit între toate țările române o legătură de idei și de interese mai puternică decât cea de sânge...”¹⁵⁹.

Astfel, se poate spune că problematica românească s-a făcut destul de cunoscută prin intermediul presei franceze, cu entuziasm alături de cauza românilor. Aceasta chiar a incitat pe români afirmându-se că aceștia ajutați „vor reuși să planteze drapelul independenței între ruși și turci și să ridice o cale liberă între Kremlin și Yedi Kule”¹⁶⁰.

Românii din capitala Franței au fost atrași de cel două curente, republican și naționalist, al carbonarismului francez, manifestat la Paris, constituindu-și ideologia pe care o vor adapta realităților particulare ale Principatelor.

*

Evenimentele din februarie 1848 de la Paris aveau să fie astfel definite de Garnier-Pagès, membru al guvernului revoluționar provizoriu: „Fulgerul furtunilor noastre a luminat

¹⁵⁹ Cornelia Bodea, *op.cit.*, p. 517.

¹⁶⁰ T.G. Djuvara, *Edgar Quinet, philoroumain*, Paris, 1906, p. 88; Nicolae Ciachir, *Marile puteri și România. 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996, p. 30-31.

întreaga lume... Francezii au scos națiunile din letargie”¹⁶¹. Strigătul puternic de libertate al francezilor a produs o reacție în lanț care va cuprinde și pe români.

Răsunetul revoluției din februarie din Franța a reprezentat un stimul revoluționar continental. Franța a fost considerată „ca lăcașul principal al revoluției europene”¹⁶². Poporul român a sperat în sprijinul pe care revoluționarii francezi aveau să-l dea fenomenelor revoluționare din Europa și în consecință și mișcărilor din Țările Române.

Tinerii revoluționari români s-au aflat în centrul evenimentelor din februarie 1848 pe care le-au urmărit inițial cu înfrigurare și la care au participat ulterior în mod direct. Deși, prin comportamentul și faptele lor, puteau să pună eventual în primejdie situația familiei lor, a părinților lor din țară, totuși, acești tineri entuziaști români parizieni n-au șovăit, în imensa lor majoritate, și au luptat efectiv în rândurile combatanților francezi. Cei mai mulți dintre aceștia s-au implicat direct cu arma în mână, o parte dintre ei neparticipând însă concret, dar simpatizând ceea ce se întâmpla atunci în capitala Franței, fiind alături cu inima de revoluționari.

Nicolae Bălcescu scria lui Vasile Alecsandri, în țară, în „1-a zi a Republicei”, mărturisindu-i că era „ostenit tare”, pentru că trăise timp de trei zile „tot pe ulițe”. Tot el spunea că „Minunata Revoluție, ce te căiesc amarnic că n-ai văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toți”¹⁶³.

Bălcescu a avut chiar ambiția de a ajunge și a rupe o bucată din catifeaua ce acoperea tronul lui Ludovic Filip, trimițând-o

¹⁶¹ Émile Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, tom.III, Paris, 1915, p. 183.

¹⁶² A. Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne*, tom II, Paris, 1906, p. 3.

¹⁶³ Dan Berindei, *Tinerii români de la Paris și revoluția din februarie 1848*, în „Historia” an VIII, nr. 76/ 2008, p. 22.

acasă poetului revoluționar. „Însumi eu am smuls-o în Tuileries, și m-am gândit să-ți fac și ție o părticică”¹⁶⁴, s-a adresat el lui Alecsandri. Cu entuziasm nestăvilit, marele Bălcescu continua, spunând că acele zile fierbinți au fost „minutele cele mai mari și mai solemne”¹⁶⁵ pe care le trăise până atunci. El acționase împreună cu prietenul său și unul dintre conducătorii mulțimii, influent asupra Gărzii Naționale, Adolphe Crémieux¹⁶⁶.

Frații Brătianu și C.A. Rosetti s-au bătut efectiv pe barica-dele Revoluției pariziene pentru cauza acesteia. Trebuie neapărat precizat că Dumitru Brătianu a făcut chiar parte din garda națională pariziană. Alți români, este vorba despre Costache Negri și Vasile Mălinescu, au avut și o implicare semnificativă în insurecția din Paris.

Iancu Alecsandri, fratele poetului, a ținut și el să afirme că a luat parte cu „partinică simțire la asemenea năvălitoare întâmplări... Întoarceți-vă acum și astfel căutați puțin în rangurile revoltaților, cine sunt acei care se jertfesc astfel? Parisul întreg. Toată lumea aleargă la moarte și voinicii elevi de la Școala Politehnică și elevii doftori de la Val de Grâce și însuși gaminii din colege scăpați de pe zidurile școalei cu capul gol”¹⁶⁷.

Poziția românilor față de Revoluția pariziană a atras aprecierile noului Guvern provizoriu instaurat. În ziua de 24 februarie, tinerii români – „junimea studioasă moldo-română din Paris” – în fruntea cărora s-a aflat Ion C. Brătianu, mergând cu „steagul național cu culorile albastru, auriu și roșu”, s-au îndreptat spre primăria Parisului, unde au fost întâmpinați de primarul adjunct, care le-a spus: „Voi aveți a face lucruri mari, pentru că voi sunteți avangarda Europei înturnată către Orient. Noi privim steagul vostru, adăugase el; noi îl vom alătura la acele steaguri numeroase ale națiunilor Europei, cari toate sunt

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 22-23.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 23.

¹⁶⁶ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 343.

¹⁶⁷ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 23.

aici reunite ca un simbol al uniunii popoarelor”¹⁶⁸. Astfel, tricolorul românesc apărea pentru prima dată pe pământ francez, cu ocazia Revoluției franceze din februarie 1848 și flutura mai întâi pe Primăria Parisului.

Înfrățirea dintre români și francezi s-a manifestat prin ovațiile și strigătele de „Trăiască Republica!” și „Trăiască Guvernul provizoriu!” ale tinerilor entuziaști români.

Tinerii români în centrul
evenimentelor din Paris, în februarie 1848

*

La începutul primăverii, după evenimentele din februarie, Parisul se goleşte de revoluționarii români, care vor porni spre țară, având în mintea și sufletul lor, imaginea proaspătă a instaurării Republicii în Franța, ideile care pe tărâm francez aveau atunci șansa de a se concretiza. Ei au apreciat că, cel puțin la început, insurecția revoluționară, deși simultană, trebuie să se desfășoare separat în cele două Principate, în funcție de conjunctura concretă. În locuința de la Paris a lui Bălcescu, a fost decis planul de acțiune¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 343-344; Dan Berindei, *op.cit.*, p. 23.

¹⁶⁹ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 178.

Revoluția era deci, pregătită din timp, participarea la insurrecția pariziană constituind o avanpremieră a ceea ce trebuia să se întâmple acasă. Revoluția din februarie reprezentase un model prețios de care ei aveau să țină seama în procesul revoluționar care urma să aibă loc în spațiul românesc, mai ales în Țara Românească, acolo unde lucrurile aveau să decurgă în bună măsură, în mod asemănător. Experiența directă acumulată la Paris, pe baricadele Revoluției, avea darul să insufle încredere, curaj și spirit de luptă celor care trebuiau să pună în practică un plan de acțiune, care, pentru o bună parte a patrioților români, avea în vedere să copieze insurecția franceză și să instaureze republica. Așa se explică punctul V al Proclamației de la Islaz, care a exprimat punctul de vedere republican, „domn responsabil ales pe cinci ani din toate straturile societății”. Dar nu problema republicană era singura care anima pe revoluționari, Nicolae Bălcescu era conștient de primatul naționalității, de ideea unității naționale, a unității revoluționare din toate provinciile române¹⁷⁰.

Totuși evenimentele s-au derulat ceva mai rapid decât se intuise în capitala Franței, prin izbucnirea mișcării din Moldova, chiar înainte ca tinerii de acolo să fi putut ajunge în țară.

Lamartine, ministrul de externe și de fapt, creierul guvernului revoluționar francez i-a încurajat pe români, declarându-le: „În momentul de față, tineri români, este vremea de a vă dobândi libertatea și neatârarea!”¹⁷¹. Personal, liderul revoluționar francez i-a sfătuit pe Bălcescu, pe frații Brătianu și pe Rosetti să se înapoieze cât mai rapid la ei în țară și să aștepte de acolo un semnal din partea sa, pentru a putea trece la acțiune.

¹⁷⁰ Olimpiu Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin și radicalii francezi*, în *Epoca revoluției de la 1848*, București, Editura Cartea Românească, 1940, p. 110.

¹⁷¹ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, București, 1982, p. 412.

Lamartine

Lamartine a promis chiar revoluționarilor români, prin persoana lui A.C. Goleșcu, un sprijin militar consistent, de 20.000 de puști și 100 de tunuri, cu munițiile respective, care, din păcate, nu s-a materializat până la urmă¹⁷². De asemenea, tot el declara că va obține în favoarea românilor și sprijinul diplomatic al Angliei, prin lordul Palmerston.

Se poate spune că, deja, Franța revoluționară era conștientă de problematica necesității izbânzii mișcărilor revoluționare din Principate. Franța avea nevoie, din punct de vedere tactic, în zonă, de revoluția românilor, precum și de cea a ungarilor, pentru a reține atenția Vienei și a-și putea ușura o posibilă intervenție ulterioară în Italia¹⁷³.

La 23 martie 1848, consulul Franței la Iași raporta lui Lamartine că în acele momente importante, părea posibilă chiar independența Principatelor Române, imperiile absolutiste din jur, neputând, după părerea sa, controla transformările produse de revoluții¹⁷⁴.

¹⁷² Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 31.

¹⁷³ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 64-65.

¹⁷⁴ Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 31.

Insurecția și preluarea puterii de către guvernul revoluționar în Țara Românească s-a petrecut după modelul francez. Ziarul „Le National” scria în acest sens: „Poporul valah, văzându-se părăsit și trădat din toate părțile, a luat una din acele hotărâri extreme, care singură reușește să salveze libertățile unei națiuni mici: ridicarea în masă a fost proclamată și voluntarii vin toate părțile”¹⁷⁵. De asemenea, „La Réforme”, la 16 iulie 1848, aprecia Prutul drept „Rubicon” al istoriei contemporane, iar „Le Constitutionnel” considera Principatele ca „cheia de boltă a păcii europene, a căror existență politică este necesară pentru menținerea echilibrului european”¹⁷⁶.

Presă franceză influentă, prin „Le Constitutionnel”, își exprima încrederea că, până la urmă, Europa va înțelege „necesitatea de a se interesa de soarta unei națiuni a cărei existență politică este necesară pentru menținerea echilibrului european...”¹⁷⁷.

Trimișii revoluționari au desfășurat o activitate la nivel înalt în domeniul relațiilor externe, și bineînțeles că Franța a fost în primul rând vizată, fiind văzută ca protectoare a românilor. Ion Ghica a avut întrevederi repetate la Constantinopol cu ambasadorul francez Aupick, iar la Paris, A.C. Golescu a fost primit de ministrul de externe Bastide și a izbutit chiar să inițieze o interpelare în Parlament¹⁷⁸. De asemenea, Golescu a acordat în egală măsură atenție problemei propagandei prin publicistică și presă, îngrijindu-se de editarea unor noi broșuri și de angajarea unor redactori speciali, care să redea întocmai informațiile din Principate. Ziaristul filoromân Paul Bataillard a purtat o corespondență cu Ioan Maiorescu, aflat la Frankfurt, transmitându-i pasaje din jurnalele și broșurile românești apărute la Paris¹⁷⁹.

¹⁷⁵ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 209.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 251.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 260.

¹⁷⁸ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 94.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 95.

SUB ARIPA PROTECTOARE A FRANȚEI

După reprimarea Revoluției în iunie la Paris și în septembrie 1848 în Țara Românească, Parisul a devenit principalul loc de refugiu și de acțiune pentru revoluționarii români obligați să ia calea exilului.

Transilvăneanul George Barițiu a îndemnat pe Ioan Maiorescu să „provoace simpatiile Franței”¹⁸⁰, a noii Franțe desigur, pentru cauza generală a românilor.

Presă progresistă franceză a continuat să militeze pentru români. Astfel, jurnalistul Ubicini, participant direct la evenimentele revoluționare din Principatele Române a afirmat că revoluționarii români urmăreau „independența absolută în afară și în interior, o republică egalitară”¹⁸¹.

Ziarul „Le Siècle” scria, în vara lui 1848: „Ideile supra-viețuiesc la pierderea bătăliilor și suntem convinși că principiile proclamate la București vor trăi”, iar publicistul Hippolyte Desprez susținea că „dacă revoluția valahă este biruită, spiritul ce a însuflețit-o nu a căzut și nu va cădea cu dânsa”¹⁸².

A.D. Xenopol a arătat de asemenea că ceea ce se întâmplase în Țările Române la 1848 „...fură răspândite de românii deșărați în scrieri și articole de ziare, și mai multe cugete generoase, mai ales dintre francezi, îmbrățișară dreapta cauză a

¹⁸⁰ Cornelia Bodea, *op.cit.*, p. 861; Dan Berindei, *Diplomația românească modernă*, p. 90.

¹⁸¹ Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 33.

¹⁸² *Ibidem*, p. 35.

unui popor erou și puneau în slujbă vorbitoarea lor pană”¹⁸³. Imediat, în 1849, o serie de periodice precum „La Réforme”, „Le Courier français”, „La Tribune des peuples”, „La Voix du peuple”, „L’Europe démocratique” și încă altele au publicat multe materiale, studii, informații referitoare la problematica românească.

Jules Michelet, aflat mereu alături de români, a afirmat că revoluția îi situase pe români „în calendarul lumii”¹⁸⁴.

Spre exemplu, „Le Courier français”, a salutat venirea revoluționarilor români în exil la Paris și a scris că, deși departe de patria lor, ei vor fi înconjurați și sprijiniți „în lupta începută cu curaj pe malurile Dunării”, pentru că „aici n-a fost o luptă între popor și rege, ci lupta liberalismului împotriva despotismului, aproape am putea zice lupta civilizației împotriva barbariei”¹⁸⁵.

„Le Siècle” amintea, la 27 decembrie 1848, despre importanța rezolvării problematicei Principatelor Române, „ale cărei destine pot influența, într-o manieră atât de importantă, asupra destinului Europei”¹⁸⁶.

Speranța românilor refugiați în capitala Franței nu dispăruse, în ciuda conjuncturii vitrege de acasă, din Principate. Costache Negri exclama, într-o cuvântare, cu patos patriotic, în fața camarazilor săi: „Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! Dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într-o zi: Trăiască România unită!... În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Suntem milioane de români răzleți... Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare! Unirea!... Să trăiască Unirea românilor!”¹⁸⁷. Devenea din ce în ce mai clar că obiectivele Revoluției se puteau împlini doar în condițiile unității tuturor

¹⁸³ *Ibidem*, p. 34.

¹⁸⁴ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 50.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 260.

¹⁸⁷ Costache Negri, *Versuri, Proză, Scrisori*, București, 1909, p. 1-3.

românilor, unitatea națională mărgininându-se cei drept deocamdată doar pentru cele două țări, Moldova și Țara Românească. Era începutul mișcării unioniste.

Cum se știe, la Paris s-a constituit, la 2 decembrie 1849, „Asociația română pentru conducerea emigrației”, având în fruntea sa un comitet format din Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Ion Ghica, Gh. Magheru și Dumitru Brătianu. De aici, a formulat Nicolae Bălcescu strategia de lucru, de acțiune pentru viitor, stabilind cu claritate rolul fiecăruia dintre tovarășii săi de luptă:

„Ghica să rămână la Constantinopol, eu să rămân la Paris, iar dacă nu avem pe cine trimite la Londra, apoi să mă duc odată acolo să-i deschid oarecari relații și apoi de-acî să-mi păstrez acele relații. Pe Arăpîlă (A.C. Golescu-Negru) să-l trimitem mai la primăvară în Transilvania, Bolliac să meargă în Bulgaria și pe malul Dunării, ca să fie în comunicație cu țara. Magheru să rămâie la Viena... Eu acilea, afară de jurnalele franceze, cu care sunt în relație și le dau articole, voi începe o revistă română care să apere revoluția noastră și să pregătească alta nouă”¹⁸⁸.

Propaganda prin presă a fost reluată. „Republica română” apărută în 1851 la Paris enunța: „... Voim ca România să trăiască în frăție strânsă cu toate națiunile de aceeași seminție cu dânsa, adecă cu Italia, cu Franța, cu Spania și cu Portugalia... Voim ca România să fie în solidaritate cu celelalte popoare, ce vor tinde, cel puțin, spre dreptate, solidaritate și frăție”¹⁸⁹.

De-a lungul istoriei s-a demonstrat că popoarele, națiunile mici, aflate la dispoziția marilor puteri au nevoie de evenimente favorabile care să le poată schimba în bine soarta. Războiul Crimeii (1853-1856) a fost exact acel eveniment care a schimbat în bine soarta românilor, atunci când era necesar mai mult ca oricând. Cursul războiului decurgea în mod nefast pentru Rusia, principalul nostru adversar, intervenția

¹⁸⁸ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 504.

¹⁸⁹ Dan Berindei, *Diplomația românească modernă*, p. 115.

Franței și a Angliei, în sprijinul Imperiului Otoman, dovedindu-se hotărâtor. Franța lui Napoleon al III-lea devenea din nou, la distanță de circa o jumătate de secol, o mare putere europeană. Odată cu venirea la putere în Franța a lui Napoleon al III-lea, politica franceză era din nou îndreptată spre acea parte a Europei în care se zbăteau neputincioase Principatele Române.

În timpul Războiului Crimeii, emigranții români de la Paris au insistat în acțiunile lor politico-diplomatice menite să informeze opinia publică cu privire la doleanțele lor.

Emigrația românească de la Paris a căutat sprijinul celui de-al doilea împărat al Franței ca și pe vremea ilustrului său unchi. Astfel, Ion C. Brătianu i-a adresat în 1853 un memoriu suveranului francez în care pleda pentru unirea Principatelor, căutând să-l convingă pe acesta că acesta ar fi însemnat o „cucerire franceză”. În memoriul lui Brătianu, se specifica că „Armata statului român ar fi armata Franței, porturile sale de la Dunăre ar fi întreprinderile comerțului francez... Franța va avea toate avantajele unei colonii, fără a avea cheltuielile ce aceasta organizează”¹⁹⁰. Conținutul acestui memoriu, un adevărat strigăt de disperare românească, arăta însemnătatea rolului pe care Franța, trebuia să-l joace de acum înainte pentru soarta poporului român. Românii își trăgeau nădejdea doar din partea Franței, considerată „a doua patrie”.

Contacte cu Napoleon al III-lea au avut și cei doi domnitori români. Domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, a întreținut chiar, în acea perioadă, un schimb epistolar cu împăratul Franței, de asemenea, omologul său din Țara Românească, Barbu Știrbei – ai cărui fii își făcuseră studiile militare în Franța – a acționat în același sens, în ultimii ani ai domniei sale, având legături prin George Știrbei, cu diplomatul Drouyn de Lhuys și chiar cu Napoleon al III-lea¹⁹¹.

¹⁹⁰ Ion C. Brătianu, *Acte și cuvântări*, vol. I, partea I, Editura Cartea Românească, București, 1938; Lucian Boia, *op.cit.*, p. 263.

¹⁹¹ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 108.

Chiar înainte de sfârșitul războiului, cu ocazia Conferinței de la Viena, din martie 1855, acolo unde, prin negocieri se indicau căile de soluționare a conflictului, s-a pus pentru prima dată, problema Unirii Principatelor. Această chestiune a intrat în atenția diplomaților, în urma unei propuneri care a venit, nici nu se putea altfel, din partea reprezentantului francez, contele François-Adolphe de Bourqueney¹⁹². Acesta a enunțat poziția oficială a țării sale, Unirea Principatelor Dunărene Moldova și Țara Românească, pentru a face din ele „un fel de barieră naturală, pentru ca Rusia să nu mai poată de acum înainte năvăli și amenința Imperiul Otoman în chiar inima acestuia”¹⁹³ sub un principe străin sau autohton ereditar.

Lăudabilă este tocmai motivația invocată de diplomatul francez, aceea a identității de limbă, de tradiții, de interese a locuitorilor celor două Principate precum și voința poporului, considerată „conformă cu cele convenite de guvernele aliate”¹⁹⁴.

Momentul diplomatic de la Viena era un prim pas pe drumul unirii mult dorite de români.

În jurnalul „Débats”, la 18 martie 1855, Saint-Girardin, unul din prietenii românilor, declara cu privire la această reuniune de la Viena:

„Suntem încredințați că noul Congres de la Viena va lua în mare băgare de seamă dorințele Principatelor Dunărene”¹⁹⁵.

Războiul Crimeei se sfârșește în 1856. Rusia este învinsă, iar Imperiul Otoman depinde de marile puteri occidentale, Franța și Anglia. Prestigiul Franței era maxim. Sub aceste auspicii favorabile nouă românilor, s-au desfășurat lucrările Congresului de la Paris din 1856, sub președinția contelui

¹⁹² D.A. Sturdza și alții, *Acte și documente relative la istoria renascerei românilor*, vol. II, București, 1889, p. 623, 638-639, 641-643.

¹⁹³ Andrei Căpușan, *Un prieten și aliat constant al românilor, împăratul Franței, Napoleon al III-lea*, în „Historia”, nr. 76/2008, p. 8.

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

Walewski, simpatizant el însuși al cauzei românești. Acesta, la începutul anului, înainte de Congres, avusese contacte directe cu revoluționarii exilați, spunându-le:

„Majestatea Sa Imperială, care cel dintâi s-a pronunțat în favoarea Unirii Principatelor, va susține această cauză neclintit, până la capăt, atâta vreme cât va fi conștient de faptul că ea reprezintă voința incontestabilă și universală, dacă nu chiar unanimă, a poporului român chemat să îi ofere întregul său sprijin”¹⁹⁶.

Referitor la problematica românească, aceasta și-a găsit cu adevărat locul așa cum merita pe agenda dezbaterilor. Aici s-a decis că Principatele Române se vor bucura de toate drepturile sub suzeranitatea Porții, iar protectoratul rusesc instituit în 1829 era înlocuit cu garanția puterilor contractante, Marea Britanie, Franța, Turcia, Austria, Rusia, Prusia, Sardinia. O comisie specială a celor 7 puteri garante trebuia să revizuiască legile celor două Principate, pentru a se putea pune bazele, în viitor, a unei organizări moderne. Moldovei îi erau retrocedate de către Rusia, trei județe din sudul Basarabiei, Ismail, Cahul și Bolgrad. Navigația pe Dunăre devenea liberă și se instituia Comisia Europeană a Dunării. De asemenea, se hotăra neutralizarea Mării Negre.

Pornind de la faptul că românii solicitaseră intens unirea celor două țări, s-a hotărât instituirea alegerilor pentru Divanurile ad-hoc, adunări reprezentative și consultative, care, sub directă îndrumare a Porții aveau menirea de a decide și afirma sau nu voința pentru unire a românilor.

¹⁹⁶ Andrei Căpușan, *op.cit.*, p. 8.

Congresul de la Paris (1856)

Politica lui Napoleon al III-lea diferea de cea a marelui Napoleon I, prin aceea că nu urmărea ideea creării unui imperiu universal, ci dorea ca Franța să fie acea superputere europeană cu rol de arbitru a vieții politice internaționale. După istoricul J.B. Duroselle, Napoleon al III-lea a fost primul șef de stat al unei mari puteri care a crezut în principiul naționalităților¹⁹⁷. În acest sens, și acest lucru s-a văzut încă de la Congresul de la Paris, împăratul dorea ca voința poporului român să fie exprimată corect. Același prestigios istoric este de părere că România, „practic independentă... lua naștere din Congresul de la Paris”¹⁹⁸.

În mai 1856, după Congres, ministrul de externe Walewski, scria consulului francez la București, Victor Place, despre necesitatea ca Principatele să se declare „cu voce tare” pentru Unire, pentru a determina o hotărâre finală a puterilor

¹⁹⁷ J.B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, Paris, 1964, p. 113; Gh.I. Brătianu, *Napoléon le IIIe et les nationalités*, Paris-București, 1934, p. 11-26.

¹⁹⁸ J.B. Duroselle, *op.cit.*, p. 194.

garante favorabilă aspirațiilor poporului român. Consulul îi răspunde lui Walewski, referitor la cooperarea românilor din cele două țări, despre activitatea celor două comitete centrale ale Unirii de la București și Iași:

„S-a căzut de acord asupra mijloacelor de întrebuințat pentru a împiedica ca vreun abuz să se strecoare în alegerile pentru Divanuri”¹⁹⁹.

Eforturile diplomației franceze, constanța atitudinii reprezentanților Franței în capitalele europene, pentru a se face respectate stipulațiile Tratatului de pace de la Paris se observă și în activitatea ambasadorului francez la Constantinopol, Edouard Thouvenel²⁰⁰.

O mare parte din patrioții români din exil s-au întors în patrie și și-au început activitatea lor ferventă. Popularitatea Franței, imaginea sa de susținătoare a revendicărilor românilor este redată cât se poate de bine de faptul, că, spre exemplu, comisarul Franței a fost primit la Bacău de circa 3000 de oameni, care „i-au îmbulzit trăsura, au deshămat caii, trăgând apoi trăsura cu stranguri tricolore naționale ale Unirii”²⁰¹. Deosebit de sugestiv este și faptul că sărbătoarea zilei de naștere a împăratului Napoleon al III-lea a prilejuit în mod asemănător manifestări de simpatie din partea românilor²⁰².

Și cum propaganda își avea rolul său deosebit de important, la București, la începutul lui 1857, s-a publicat ediția franceză a „Stelei Dunării”, care a enunțat în mod clar principiile unioniste.

Este drept că se răspândise la un moment dat un zvon, fabricat de agenți austrieci, cum că Franța ar fi renunțat la a mai susține Unirea. În mod expres, Napoleon al III-lea, a dat

¹⁹⁹ Dan Berindei, *150 de ani de la Unirea Principatelor. Propaganda pentru unire înainte de adunările-hoc, în „Historia”, an IX, nr. 90/ 2009, p. 18.*

²⁰⁰ Iulian Oncescu, *op.cit.*, p. 13.

²⁰¹ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 19.

²⁰² *Ibidem.*

dispoziție să se publice o notă în ziarul oficial „Le Moniteur”, la 5 februarie 1857, prin care se specifica că Franța, deși era dornică să împace interesele Imperiului Otoman cu cele ale Principatelor Române, ea considera că Unirea acestora era schimbarea cea mai de dorit și că acest lucru trebuia să fie consfințit și în cadrul negocierilor dintre marile puteri²⁰³. Declarația, dată cu sinceritate în favoarea românilor, a avut ca efect o reacție de indignare din partea Angliei, care a acuzat Franța de intenția de a influența opinia din Principate, atribuindu-se chiar nuanța unei „lovituri de stat diplomatice”²⁰⁴.

Presa franceză, ca de atâtea ori până atunci, a susținut cu căldură cauza Unirii românilor. Ziarul francez „Messenger du Midi” saluta intervenția oficială a lui Napoleon al III-lea: „Franța întinde mâna națiunilor care încearcă să se ridice fără revoluții și fără violență”²⁰⁵.

Emisari români care nu se întorseseră în principate și rămăseseră la Paris, încearcă să atragă pe oamenii de afaceri francezi de partea Unirii, promițându-le chiar concesii economice dacă aceasta s-ar fi realizat²⁰⁶. Gândindu-ne și la afirmația lui Ion C. Brătianu din memoriul său către suveranul francez, ajungem la concluzia că elita patriotică română era dispusă să lupte cu orice mijloace și până la capăt pentru a vedea împlinit idealul Unirii.

²⁰³ T.W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale (1856-1859)*, Editura Alfa, București, 2000, p. 102.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 116.

²⁰⁵ Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană. (1856-1859)*, Iași, 1974, p. 43.

²⁰⁶ Ioan C. Filitti, *Contribuții la istoria diplomatică a României în secolul al XIX-lea*, București, 1935, p. 38-49.

Napoleon al III-lea
puternicul susținător al românilor

Atitudinea proromânească a lui Napoleon al III-lea s-a văzut și câteva zile mai târziu, după declarația din monitor, împăratul, într-o cuvântare ținută în fața Corpurilor legiuitoare, la 16 februarie 1857, exprimându-și din nou convingerea că Unirea Principatelor Române era necesară pentru propășirea lor ulterioară²⁰⁷.

În primăvara aceluiași an, la 2 aprilie 1857, într-o notă dintr-un raport adresat de Thouvenel, ambasadorul la Constantinopol, lui Walewski, împăratul se înfățișa drept cel mai aprig susținător al cauzei românilor: „Sprijiniți puternic spre a obține concursul lui Reșid-pașa pentru unire. Nu menajați nimic spre a obține acest rezultat”²⁰⁸. Trebuie știut că Reșid-pașa, ministrul de externe al Imperiului Otoman, susținuse în mod surprinzător, cu câțiva ani înainte, în 1854, în plin război cu Rusia, în fața însărcinatului cu afaceri la Constantinopol al Franței, Vincent Benedetti, ideea unui stat unit românesc sub un

²⁰⁷ N. Ciachir, *op.cit.*, p. 54.

²⁰⁸ L. Boicu, *Diplomația europeană și cauza românilor*, Iași, 1978, p. 123; N. Ciachir, *op.cit.*, p. 54-55.

principe străin, aflat sub protecția puterilor garante²⁰⁹. Desigur, contase foarte mult intenția Porții de a bara influența Rusiei, până atunci putere protectoare a Principatelor. De asemenea, așa cum se exprimase și prin reprezentantul său, Bourqueney la Viena, împăratul Franței era ferm convins că o națiune liberă și prosperă la Dunăre ar fi reprezentat cea mai bună barieră în calea imixtiunilor și invaziilor rusești.

Reiese de aici că nu erau nejustificate demersurile franceze ulterioare pe lângă diplomația otomană în vederea posibilității realizării Unirii.

Atitudine deschisă, prietenească sau interes politic? Cu siguranță că amândouă. Indiferent de natura justificării sprijinului francez, românii aveau în Franța suportul absolut necesar, de altfel singurul mai important, pentru a se putea vedea realizată Unirea.

În Principate, în afara altor publicații periodice unioniste precum „Zimbrul”, „Concordia” – devenită ulterior „Românul” – „Timpul”, circulau diferite broșuri și foi volante care aveau rolul de a realiza o maximă propagandă în favoarea Unirii și de a pregăti societatea românească pentru schimbările ce urmau să aibă loc. Aceste materiale din arsenalul propagandistic românesc prounionist se adăugau broșurilor și lucrărilor tipărite peste hotare, bineînțeles îndeosebi la Paris. Efervescența mișcării unioniste cuprinsese cele două Principate iar acest lucru a fost surprins și de reprezentantul Franței în Comisia de supraveghere, comisarul Talleyrand, care scria în iulie șefului diplomației franceze: „...zilnic sosesc noi delegați moldoveni aducători de proteste și documente de natură diferită”²¹⁰.

După falsificarea alegerilor din Moldova de către caimacamul Nicolae Vogoride și a complicării într-o anumită măsură a problematicei Principatelor, a fost înregistrat un regres al poziției lui Napoleon al II-lea față de Unire. Întâlnirea din august 1857

²⁰⁹ Andrei Căpușan, *op.cit.*, p. 7.

²¹⁰ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 18.

de la Osborne dintre suveranul Franței și regina Victoria a Marii Britanii a reprezentat un compromis în urma căruia, Franța părăsea ideea unirii politice depline în favoarea unirii administrative. Franța acceptase o amânare a soluționării depline a problemei românești și renunța cel puțin pentru moment la a mai susține o unire a românilor sub un principe străin.

Se ajunge astfel la Conferința de la Paris, ale cărei lucrări deschise în mai 1858, aveau ca sarcină principală elaborarea unei convenții privitoare la organizarea definitivă a Principatelor. Ministrul Walewski, președintele reuniunii, a propus încă de la bun început din nou Unirea Principatelor Române, însă discuțiile ulterioare s-au desfășurat „în spiritul de la Osborne”²¹¹, acela al unei negocieri de data asta între toate puterile garante, bineînțeles Franța jucând un rol major, coordonator. Se cunosc stipulațiile actului final elaborat în august 1858, Convenția de la Paris, reprezenta un compromis, întărea și dezvoltă articole ale Tratatului de pace din 1856, dar adopta și articole noi. Menținute sub garanția colectivă a puterilor garante dar și sub suzeranitatea Porții Otomane, Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei aveau doi domni, două adunări, două guverne, două capitale, dar aveau în comun, ca element de unitate, Comisia centrală legislativă și Curtea de Casație de la Focșani, precum și posibilitatea constituirii unei armate unitare. Era, așa cum s-a exprimat Mihail Kogălniceanu, un „amestec nefiresc de unire și despărțire”²¹². Desigur că această convenție a trasat și prevederi importante, novatoare, pentru societatea românească, desființarea privilegiilor și a monopolurilor, egalitatea în fața impozitelor și accesibilitatea la funcții, revizuirea situației țăranilor.

E adevărat că Walewski a afirmat că, în ansamblu, Convenția era „un fel de omagiu adus principiului Unirii”²¹³, deși

²¹¹ Idem, *Epoca Unirii*, p. 69.

²¹² Dimitrie A. Sturdza și alții,, *Acte și Documente relative la istoria renascerii României*, vol. VII, 1901, p. 153.

²¹³ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 8.

în realitate acest lucru contravenea în bună măsură realității corespunzătoare situației de compromis la care se ajunsese. Desigur că autoritățile franceze nu abandonaseră și nici nu aveau intenția de a abandona Principatele, considerau că este o situație de conjunctură. În acest sens, după mărturia unui diplomat străin acreditat în capitala Franței, marea putere a apusului Europei lua Convenția drept „un aranjament care poate duce la unitate deplină, într-un viitor apropiat”²¹⁴.

Așa cum se preciza de altfel, și într-o corespondență trimisă din Paris către jurnalul belgian „L'Indépendance Belge”, se menționa că „prieteniile politicii franceze văd Unirea în jurul Convenției”²¹⁵.

Pe de altă parte, poziția excelentă pe care o aveau Principatele Române în zona Orientului Europei interesa enorm Franța, după cum reiese din afirmația lui Talleyrand, reprezentantul francez în Comisia de informare despre situația din Principate²¹⁶.

O dovadă clară a continuității acestei viziuni este atitudinea pe care Napoleon al III-lea a avut-o în același an 1858, după întrevederea pe care a avut-o cu țarul Alexandru al II-lea al Rusiei, acesta din urmă, susținând politica franceză în Principate, evident și cu scopul de a face ca învinga din Războiul Crimeei să revină la statutul de mare putere alături de Franța, marea putere a momentului, arbitru a situației internaționale.

Era însă evident că desăvârșirea operei Unirii nu putea fi realizată decât prin eforturile proprii, ale patrioților români, ale poporului român. Franța se erija la acea vreme în protectoarea românilor, capabilă de a interveni ori de câte ori era nevoie în sprijinul acestora. Acest fapt rezultă din edificatoarea scrisoare pe care Dionisie Ralet, o trimitea lui Ion Ghica, din Paris, în august 1858, după finalizarea lucrărilor Conferinței de la Paris:

²¹⁴ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 77.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 80.

²¹⁶ Dimitrie A. Sturdza și alții, *op.cit.*, p. 169.

„Acum, rămâne ca din puținul ce ni s-a acordat să știm a profita și să ne organizăm în liniște, dezvăluindu-ne resursele materiale și morale. Acum e timpul să statornicim unirea dintre noi, ca să putem ajunge la cealaltă”²¹⁷. Spiritul unionist era unul dominant și acest fapt este remarcat și de consulul general al Franței, Béclard, la 2/14 decembrie 1858, cu puțin timp înainte de marele moment istoric al dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn atât în Moldova cât și în Țara Românească²¹⁸. Conducerea mișcării naționale a dat publicității în limba română prevederile Convenției de la Paris, textul acesteia, iar frații Vasile și Constantin Boerescu, Ioan Bălăceanu, Ioan Strat, au redactat comentarii pertinente, în diferite materiale și articole în capitala Franței, acolo unde apropiați ai românilor, printre care Charles Duveryier și Armand Levy au publicat broșuri în limbi de circulație internațională, adevărate pledoarii în favoarea drepturilor românilor, ale Principatelor, a Unirii acestora²¹⁹.

Concluzia care se cuvine este aceea că, Franța, în perioada de după Revoluția de la 1848-1849, – și îndeosebi ne interesează perioada 1856-1859 – a susținut în mod pregnant, în ciuda unor sincope, ideea cauzei unității românești. A fost, negreșit, un suport absolut necesar, decisiv, care se va mai face dovedit și în continuare, în timpul domniei lui Cuza.

Alegerea lui Cuza ca domn în ambele Principate a reprezentat o fățișă încălcare a prevederilor Convenției, însă atitudinea Franței a fost una salutară, exemplară și utilă, într-un moment pe cât de măreț pe atât de dificil și riscant pentru români. Încă de la început, consulul Victor Place și-a dat

²¹⁷ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, *Corespondența politică (1855-1859)*, ed. Cornelia Bodea, București, 1963, p. 396.

²¹⁸ D.A. Sturdza și alții, *Acte și Documente*, vol. IX, 1901, p. 162.

²¹⁹ Dan Berindei, *Diplomația românească modernă*, p. 126.

asentimentul pentru soluția găsită de români, aceasta în timp ce majoritatea diplomaților străini din Principate au respins-o cu vehemență, considerând-o deosebit de primejdioasă, din moment ce nesocotea deciziile luate de puțin timp la Paris²²⁰. Era însă începutul politicii românești, cunoscută sub numele de „le fait accompli”, prin care de acum înainte, deseori, românii, conducătorii lor au pus Europa marilor puteri în situația de a recunoaște și a accepta deciziile luate de românii ei înșiși.

Atitudinea total potrivnică a Rusiei, Austriei și a Imperiului Otoman față de evenimentul important de la 24 Ianuarie 1859 poate fi relevat și prin complotul lui Grigore Sturdza, fiul fostului domnitor cu sprijin rusesc și cu asentimentul celorlalte două puteri vecine de a ajunge pe tronul Moldovei, prin forță, în ciuda majorității unioniste²²¹. Eșuarea acestei intenții de a nesocoti voința românilor din Moldova a condus la întărirea și mai mult a poziției Franței în România și a avut darul de a orienta clar politica externă românească spre Paris. Acesta a fost principiul de bază care a coordonat perioada domniei lui Cuza.

Alexandru Ioan Cuza
un domnitor fidel Franței

²²⁰ Idem, *Epoca Unirii*, p. 79.

²²¹ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 80-94.

Și acest lucru a fost relevat încă de la bun început. Domnitorul Unirii l-a trimis de îndată cu o misiune diplomatică europeană importantă pe Vasile Alecsandri ce a vizat bineînțeles mai întâi capitala Franței. Solul lui Cuza a fost primit de însuși împăratul Franței la 25 februarie 1859, care a declarat fără nicio ezitare în fața acestuia:

„Simt o mare simpatie pentru națiunea română și pentru domnitorul Cuza, și văd că nu m-am înșelat când am judecat cauza Principatelor demnă de sprijinul Franței. Actul patriotic ce ați desăvârșit de curând prin înălțarea unui singur om pe ambele tronuri ale Moldovei și Valahiei, tactul politic ce ați probat săvârșindu-l, îmi dau încredere că meritați viitorul la care aspirați. Nu-mi rămâne decât să vă felicit și să vă asigur că ajutorul Franței, că simpatiile mele nu vor lipsi pe calea înțeleaptă ce ați apucat”²²².

Este ușor de observat că, prin această declarație, se recunoștea de către Franța dubla alegere a lui Cuza, în ciuda sfidării Convenției de la Paris și se deduce faptul că acel compromis de la Osborne, era departe de a fi agreeat de partea franceză și nu era văzut ca un act politic cu caracter definitiv. Trebuie spus că francezii oscilaseră inițial între a aprecia dubla alegere ca fiind conform literei legii Convenției din 1858 și a considera acest act politic ca fiind contrar acesteia. Aceste ezitări nu au fost însă dominante și acest lucru devenea evident și cu ocazia acestei audiențe a lui Alecsandri la conducătorul Franței.

Dialogul lui Alecsandri cu atotputernicul suveran a aluneecat la un moment dat de la discursul pur oficial la unul cu caracter personal, sentimental, vădind interesul lui Napoleon al III-lea pentru domnitorul românilor. Emisarul român l-a prezentat pe Cuza ca fiind un fidel al împăratului și al Franței: „Da, Sire! Și acum că a ajuns la cea mai înaltă poziție în patria

²²² Stelian Neagoe, *Istoria Unirii Românilor*, Editura Diogene. București, 1993, p. 28-30.

sa, ambiția sufletului său este de a fi în Orient cel dintâi locotenent al Majestății Voastre”²²³.

Curiozitatea stârnită de Alecsandri împăratului francez a făcut ca acesta să ceară informații detaliate despre situația concretă din Principatele Unite, determinându-l să se decidă rapid în favoarea românilor, mai ales pe plan militar, al unui ajutor militar al Franței către români. Aceasta mai ales după ce Vasile Alecsandri a făcut o scurtă, dar patetică prezentare a izbânzilor militare românești de-a lungul timpurilor, despre virtuțile, calitățile ostașilor români care a avut darul de a provoca și mai mult simpatia împăratului. Alecsandri i-a cerut deschis împăratului să trimită tânărului stat român „ofițeri instructori pentru toate ramurile artei militare”²²⁴.

Răspunsul lui Napoleon al III-lea nu s-a lăsat așteptat: „Aprob dorințele românilor și le dăruiesc 10.000 de puști cu capsule. Totodată le promit a trimite ofițeri instructori de toate armele, precum și oameni speciali pentru înființarea fondurilor și fabricilor trebuitoare oastei... V-aș da și două baterii de artilerie”²²⁵. Se puneau bazele în acest fel, cu sprijin francez, a înzestrării unei armate române ce era absolut necesară pentru existența tânărului și fragilului stat român.

Napoleon al III-lea a fost de acord de asemenea să acorde și un împrumut financiar pentru Principatele Unite, de 12.000.000 de franci.

Cauza românilor, în special cea a unității tuturor românilor, a fost, cu această ocazie, excelent pledată de marele nostru patriot și poet. Venind în întâmpinarea suveranului de a prezenta pe harta Europei, situația teritoriilor locuite de români, Alecsandri a indicat spațiul geografic locuit de români, nu numai Principatele Unite, dar și provinciile aparținând imperiilor străine, Banatul, Transilvania, Bucovina, Basarabia,

²²³ *Ibidem*, p. 30.

²²⁴ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, p. 238.

²²⁵ *Ibidem*.

oferind o serie de informații despre viața și situația românilor, despre bogăția pământului românesc, toate cu scopul de a atrage încă o dată atenția, dacă era nevoie, asupra importanței strategice și nu numai a spațiului românesc în Orientul Europei:

„ – Vedeți, Sire, cât e de întinsă adevărata Românie și ce Regat important ar constitui cu a sale 9.000.000 de români, dacă Providența ar realiza visul și aspirațiile lor. Pus de o mână puternică în cumpăna politicii moderne, el ar hotărî, pentru totdeauna soluția unică atât de grea a chestiunii Orientului”²²⁶.

În cursul aceleiași audiențe, emisarul lui Cuza a cerut lui Napoleon al III-lea, să îngăduie francezilor „să poată primi și purta decorațiile ordinului ce prințul Cuza are de gând a institui”²²⁷, ceea ce arăta considerația deosebită pe care românii o purtau poporului francez, dar, în același timp releva și un aspect al autorității noului conducător al românilor și un atribut al manifestării dreptului de suveranitate al statului român.

În urma importanței sale întrevederi, Alecsandri a trimis imediat, în aceeași zi, o scrisoare de informare către Cuza, prin care îi aducea la cunoștință faptul că împăratul Franței fusese definitiv atras de partea domnitorului Unirii și a României: „Într-un cuvânt, Napoleon are pentru țările noastre o simpatie de necrezut și pare a destina un mare rol nației române... Napoleon așteaptă mult de la Domnitorul românesc...”. În ceea ce privește atitudinea împăratului față de actul de la 24 ianuarie, în aceeași scrisoare acesta s-a exprimat în felul următor: „națiunea română, după ce a făcut un pas gigantic, ar trebui să-și constituie forțele sale militare și financiare, pentru a se găsi pregătită în a profita de pe urma acestor evenimente”²²⁸. Era bineînțeles o aprobare tacită a dublei alegeri a lui Cuza,

²²⁶ *Ibidem*, p. 238.

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ *Ibidem*.

despre care și contele Walewski a declarat că este „cea mai legală și mai nesperată decizie a Unirii Principatelor”²²⁹.

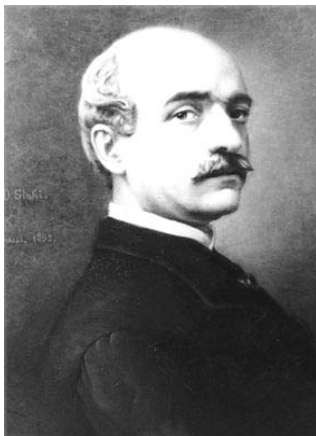
Tot Alecsandri, la 14 martie 1859, venea printr-o nouă misivă, să întărească credința sa în sprijinul neprețuit pe care îl ofereau Franța și suveranul ei: „Să dăm laudă lui Dumnezeu că am găsit un sprijin atât de puternic în cel mai mare om din veacul nostru și să știm a profita de bunăvoința sa în interesul renașterii nației române”²³⁰.

Și cum se punea la care de război, din partea Piemontului, dar și a emigranților unguri, împotriva Austriei, era clar că Principatele Unite, de curând constituite, puteau juca un rol important în noua conjunctură conflictuală. Alexandru Ioan Cuza, aflat firesc de partea franco-piemonteză, era dispus să ia în considerare participarea la acest conflict în cazul în care ar fi putut să obțină în termen util sprijinul financiar și militar promis de la Paris. Într-o scrisoare adresată lui Alecsandri, la Paris, el scria: „Ca român, simt nevoia de a-mi ridica țara în ochii națiunilor și în propria sa considerație; ca prinț, sunt convins de necesitatea de a acționa cu fermitate... Am hotărât să ne aruncăm pe această scenă și să sprijinim până la capătul puterii noastre politica Franței, care este prosperitatea și mărirea noastră”²³¹. Același Alecsandri, care a luat cunoștință de pregătirile și tratativele ce se purtau, în corespondența purtată cu fratele său, colonelul Iancu Alecsandri, și-a exprimat temerile cum că Principatele Unite ar fi putut să facă față unui asemenea conflict:

²²⁹ *Ibidem*.

²³⁰ *Ibidem*, p. 239.

²³¹ R.V. Bossy, Agenția diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă, Cultura Națională, București, 1931, p. 165-167; Barbara Jelavich, Influența războiului franco-sardo-austriac și a insurecției poloneze asupra evoluției politice românești, în File din istoria militară a poporului român. Studii, vol. 12, Editura Militară, 1984, p. 80.

Vasile Alecsandri
un emisar la curtea lui Napoleon al III-lea

„Spune-i lui Cavour lucrurile cum sunt, adică, că noi, românii, nu suntem pregătiți, că n-avem bani, n-avem bani, nici știință militară... L-am rugat pe Cavour să vorbească în sensul acesta lui Împăratului Napoleon, încât se atinge de noi, pentru ca Împăratul să nu-și facă iluzii asupra ajutorului nostru în caz de război”. Devenea destul de stringent, de vital, ajutorul militar pe care suveranul francez îl promisese: „Pune la cale chipul de a expedia armele dăruite de Împăratul Napoleon, căci, de nu vom izbuti la altceva în misiunea noastră, să izbutim măcar a câștiga mijloace de a ne apăra de turci, dacă aceștia ar premedita vreun coup de main asupra noastră”²³².

Și cum Austria și Turcia nu au acceptat ceea ce s-a întâmplat la 24 ianuarie 1859, a fost nevoie de o nouă reuniune și de această dată în capitala Franței, din primăvara până în toamna lui 1859, acolo unde prin sprijinul și protecția celei mai importante puteri europene, românii aveau să izbândească. Recunoașterea, după intense dezbateri și negocieri, în septembrie 1859, a alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn unic al

²³² Stelian Neagoe, *op.cit.*, p. 31.

Principatelor Unite și, în consecință, ieșirea dintr-un mare și periculos impas se datora cu siguranță Franței care ne luase sub aripa sa protectoare, în timp ce suveranul său devenise un fel de „înger păzitor al românilor”. Se cuvine să subliniem activitatea neobosită în timpul Conferinței de la Paris, în primăvara lui 1859, a emisarilor români, Vasile Alecsandri și Ștefan Golescu²³³. Victor Place, consulul francez de la Iași și totodată un sfătuitor și prieten al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, declara, în la începutul anului 1860, în urma recunoașterii dublei alegeri de către toate puterile garante, că problema românească se rezuma la autonomia și independența țării²³⁴.

Imperiul Otoman nu recunoștea decizia luată la Congresul de pace din 1856, prin care concomitent cu județele din sudul Basarabiei se retroceda Moldovei și teritoriul aferent Deltei Dunării aflat la nord de brațul Sulina, turcii ocupând în continuare insulele corespunzătoare zonei amintite, fapt recunoscut în 1857 de către conclavele marilor puteri. Situația nu mai putea fi tolerată și spre sfârșitul lui 1859, a provocat reacția legitimă a lui Cuza care s-a adresat în câteva rânduri lui Napoleon al III-lea pentru a interveni în sensul restabilirii drepturilor românești. Acest efort diplomatic a fost dublat de cel al agentului diplomatic la Constantinopol, Costache Negri, care a intervenit, între altele, pe lângă ambasadorul francez din capitala Imperiului Otoman, contele de Lallemand, pentru a-i prezenta problema și a-i cere sprijinul. Poziția reprezentanților Franței, în frunte cu ministrul afacerilor străine, Thouvenel, a fost una salutară²³⁵. De asemenea Cuza a intervenit la însuși Napoleon al III-lea, ceea ce a determinat ca ambasadorul francez să insiste și mai mult și să

²³³ Dan Berindei, *Lupta politică a Principatelor Unite pentru desăvârșirea Unirii*, în „Studii privind Unirea Principatelor”, București, 1960, p. 416, 421-422.

²³⁴ Victor Slăvescu, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, București, 1942, p. 221-222; Dan Berindei, *op.cit.*, p. 234.

²³⁵ Stelian Neagoe, *op.cit.*, p. 38-40.

grăbească rezolvarea acestei chestiuni spinoase a Deltei Dunării, în sensul dreptății²³⁶.

Și cum relațiile cu Franța erau de o însemnătate capitală, se impunea instituirea unei reprezentanțe diplomatice românești la Paris, care să contribuie la legături directe cu marea putere protectoare a românilor. La sfârșitul lui 1859, Cuza îi trimitea o scrisoare lui Napoleon al III-lea, prin care îi solicita să aprobe în viitorul apropiat înființarea unei reprezentanțe românești la Paris, fapt socotit de domnitorul român autodeclarat „umil și supus servitor” al suveranului Franței ca fiind de deosebită importanță în vederea consolidării relațiilor dintre fragilul stat de la Dunăre și marea sa protectoare²³⁷. Astfel, la începutul anului 1860, la 1/13 ianuarie, ca fază preliminară, a luat ființă Biroul de corespondență cu străinătatea al cărui titular era A. Ubcini, un mare prieten al românilor²³⁸.

La începutul toamnei lui 1860, mai precis la 26 august/ 7 septembrie 1860, Agenția Principatelor Unite de la Paris a fost recunoscută în mod oficial, ea avându-l drept titular pe Ioan Alecsandri, suplinind uneori de fratele său, Vasile Alecsandri²³⁹. Și într-adevăr munca desfășurată de Agenția de la Paris a fost o veritabilă purtătoare de cuvânt a intereselor românești²⁴⁰.

Din 1861, Agenția a condus și serviciul de propagandă, de informare a presei din Franța referitoare la ceea ce se întâmpla în Principate, la problemele stringente ale românilor, reușind să

²³⁶ *Ibidem*, p. 41-42.

²³⁷ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria românilor*, vol. I, București, Imprimeria Statului, 1894, p. 279-281.

²³⁸ Cornelia Bodea, *Din acțiunea de pregătire a agenției diplomatice de la Paris. Înființarea Biroului de corespondență* în „Studii. Revistă de Istorie”, an XCIII, nr. 6/ 1960, Editura Academiei, București, p. 131.

²³⁹ Dan Berindei, *Înființarea agenției diplomatice a Principatelor Unite la Paris*, în „Studii. Revistă de Istorie”, an XIII, nr. 6/1960, Editura Academiei, București, p. 106.

²⁴⁰ R.V. Bossy, *op.cit.*, p. 159; Dan Berindei, *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, 1967, p. 101-133.

atrage parcă și mai mulți adepți de partea cauzei românești²⁴¹. Prin intermediul Agenției, Cuza a atras atenția în dese rânduri, asupra necesității asigurării independenței tânărului stat român²⁴².

De asemenea, în țară, ca o completare a activității informative a Agenției din capitala Franței, trei periodice franțuzești, în limba franceză, cel mai de seamă fiind „La Voix de la Roumanie” al lui Ulysse de Marsillac au prezentat realitățile societății românești în continuă schimbare, în anii domniei lui Cuza²⁴³.

Preocupările lui Alexandru Ioan Cuza pentru dezvoltarea învățământului au vizat și crearea condițiilor ca – la fel ca pe vremea tinerilor studenți revoluționari – toți tinerii români aflați la studii în capitala Franței, să-și poată desfășura cursurile într-un colegiu românesc. În acest sens, domnitorul a făcut o propunere în august 1862²⁴⁴. Deși acest lucru nu s-a concretizat până la urmă, interesul pentru a studia în Franța a rămas constant și chiar a crescut, aceasta reieșind și din numărul mare de teze valoroase de licență și doctorat obținute la Paris. Dăm exemplu pe frații juriști, Vasile și Constantin Boerescu, istoricul Alexandru Papiu-Ilarian sau doctorul Nicolae Kretzulescu, nume care au contribuit ulterior la constituirea unei elite științifice românești moderne²⁴⁵.

Un aspect de maximă importanță este cel care se referă la corespondența din 1860, dintre domnitorul românilor și împăratul Franței și care ar fi putut avea consecințe fericite pentru soarta statului român. Într-una dintre scrisori se precizează că Napoleon al III-lea propusese lui Cuza – pe care ajunsese să-l cunoască destul de bine și să-l prețuiască ca atare

²⁴¹ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, p. 204.

²⁴² R.V. Bossy, *op.cit.*, p. 198-199.

²⁴³ Dan Berindei, *Presa bucureșteană în perioada formării și organizării statului național român*, în „Studii și articole de istorie”, vol. XV, nr. 3/1962, p. 676-677.

²⁴⁴ Idem, *Epoca Unirii*, p. 219-220.

²⁴⁵ *Ibidem*.

– să întărească militar liniile de frontieră a țării pe linia Dunării și să proclame nici mai mult nici mai puțin, independența României!

„Strânge oricâtă armată ai și concentreaz-o în câteva puncte pe malul Dunării, apoi proclamă independența țării, căci eu voi sili pe Turcia să primească aceasta ca fapt împlinit” se adresa suveranul Franței către Cuza²⁴⁶.

Din păcate, Cuza a informat despre aceasta pe secretarul său particular Dimitrie Sturdza, care a înștiințat pe reprezentanții consulari ai Austriei, Prusiei și Angliei despre acest fapt de senzație ce se pregătea. Întreaga presă occidentală a prins de veste și a făcut publică informația, fapt ce bineînțeles că i-a o produs o mare consternare lui Napoleon al III-lea exprimată domnitorului printr-o telegramă ulterioară: „O țară care are asemenea trădători nu merită independența”²⁴⁷.

A fost un moment care ar fi putut aduce cu siguranță, încă de atunci, independența mult dorită și aceasta cu sprijinul Franței, al lui Napoleon al III-lea. Ne putem imagina că nu s-ar mai fi ajuns la alianța de mai târziu cu Rusia, la jertfele numeroase românești din Războiul de independență din 1877-1878! Și eșecul acestei deosebite tentative, perfect posibile atunci, având în vedere forța și autoritatea Franței la acea vreme, îl poartă un om, trădătorul Dimitrie Sturdza, care a fugit ca un laș din țară și al cărui viitor politic ar fi trebuit să se încheie în mod meritat atunci. Dar nu a fost așa și fapte detestabile ale aceluiași trădător aveau să mai fie consemnate...

Un cu totul alt comportament a avut secretarul particular francez Baligot de Beyne, un adevărat și fidel susținător al cauzei românilor și al domnitorului Cuza, mereu aproape de acesta, împărtășindu-i gândurile și faptele. Fusese alături de români la Revoluția de la 1848, iar din octombrie 1860, după episodul nefericit al trădării lui Sturdza, a devenit secretarul și

²⁴⁶ St. Neagoe, *op.cit.*, p. 11-12.

²⁴⁷ *Ibidem.*

omul de încredere al domnitorului român și șeful cancelariei domnești.

În 1861, când se intensificaseră eforturile în vederea obținerii Unirii depline politice și administrative, de Beyne a fost trimis cu o misiune importantă diplomatică la Constantinopol, paralel cu cea a lui Vasile Alecsandri, evident la Paris. Baligot de Beyne s-a dovedit un observator obiectiv și pertinent a ceea ce se întâmpla în capitala puterii suzerane, apreciind rolul și lui Costache Negri: „Nu se va ști niciodată la voi – scria de Beyne lui Alecsandri la Paris – ce comori de abnegație, de devotament, de patriotism cheltuiește Negri în această poziție diplomatică semănată cu capcane, cu înșelăciuni, cu șiretlicuri, cu amăgiri, cu erori, care se potrivesc atât de puțin cu loialitatea inimii sale și a experienței spiritului său”²⁴⁸. Pe francez l-a legat de altfel o strânsă prietenie atât de Alecsandri cât și de Negri, oameni pe care a știut să-i aprecieze la adevărata lor valoare, fiind la rândul său stimat de aceștia.

Correspondența lui Baligot de Beyne cu acești doi străluciți emisari ai românilor și cu domnitorul sunt în măsură să releve atașamentul și sinceritatea francezului față de poporul român. Un singur argument în sprijinul celor afirmate ar fi scrisoarea din 18 septembrie 1861, trimisă de Beyne lui Cuza, făcând referire la intervenția sa pentru susținerea ideii constituirii Senatului. Încă din 1861, secretarul lui Cuza a intervenit la Poartă pe lângă ambasadorul de Lallemand, reușind până la urmă să-l convingă chiar pe primul-ministru Tillos, inițial potrivnic, de însemnătatea punerii în practică a inițiativei lui Cuza și Kogălniceanu²⁴⁹. Baligot de Beyne l-a sprijinit pe Cuza în ceea ce privește construirea unei politici externe viabile, prin intermediul cancelariei domnești, vizând organizarea Ministerului de externe și a serviciilor publice cărora le revenea rolul

²⁴⁸ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 194-195.

²⁴⁹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, vol. II, București, Imprimeria Statului, 1896, p. 299-300.

de a desfășura acțiuni în domeniul relațiilor externe, a păstrării legăturilor cu agențiile diplomatice externe²⁵⁰.

Baligot de Beyne avea să rămână credincios lui Alexandru Ioan Cuza și după abdicarea sa, în exil, rămânând după moartea fostului domnitor, alături de doamna Elena Cuza și cei doi copii, Alexandru și Dimitrie, până la sfârșitul vieții sale.

Revenim la problema stringentă a constituirii unei armate române, a înzestrării și instruirii sale, care a fost realizată cu suport francez. În contextul în care împăratul Franței sprijinea pe insurgenții unguri împotriva Vienei, generalul Klapka a venit în Moldova, în martie 1859, intrând în contact cu Alexandru Ioan Cuza și cu consulul Victor Place. În timpul întrevederii cu domnitorul român, Klapka l-a îndemnat chiar pe acesta, cu prilejul insurecției să intre cu trupele sale în Bucovina pentru a o elibera, dat cu toate insistențele generalului ungur și ale consulului francez, Cuza a decis să nu se aventureze²⁵¹. Se încheie însă o convenție prin care se prevedea înființarea unui depozit militar, de arme și muniții, pe teritoriul Moldovei, nu mai puțin de 30.000 de puști fiind trimise din dispoziția lui Napoleon al III-lea pentru a fi oferite armatei române și voluntarilor unguri²⁵². Din păcate, acest transport clandestin de arme a fost interceptat în portul Galați de către agenții austriece și insurecția maghiară nu va mai avea loc.

Sprijinul Franței a fost binevenit și cu ocazia incidentului din noiembrie 1862, atunci când se permisesse tranzitul pe teritoriul românesc a unor arme care veneau din Rusia cu destinația Serbia. În ciuda protestului colectiv al marilor puteri, Cuza nu a predat armamentul respectiv turcilor, ci a lăsat acest transport – după un sechestru temporar – să ajungă la destinație. De acest moment de

²⁵⁰ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 196.

²⁵¹ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 36-37.

²⁵² Marcel Emerit, *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, București, 1931, p. 88.

criză s-a trecut și cu sprijinul Franței, care a susținut că un eventual conflict al marilor puteri potrivnice cu cei doi principii, cel român și cel al Serbiei, nu ar face decât să le sporească popularitatea, fără să aibă vreo soluționare concretă.

Câțiva ani mai târziu, în 1863, problema revoltei maghiare revine în actualitate, de data asta generalul Türr, având convorbiri cu Alexandru Ioan Cuza, dar discuțiile nu au avut o finalitate, deoarece cel care era mentorul mișcărilor antiaustriece, împăratul Franței nu a mai sprijinit la acel moment o nouă acțiune militară contra Vienei, fiind interesat mai mult de situația din Polonia, unde avusese loc o insurecție împotriva Rusiei. Cuza înțelege că era un moment de care țara sa putea să profite în sensul că dacă Napoleon al III-lea ar fi acceptat o intervenție în favoarea Poloniei, el se arăta dispus să accepte o ocupație provizorie franceză în România, atacul împotriva Rusiei urmând a se declanșa prin Marea Neagră, ca și în timpul Războiului Crimeei²⁵³.

O problemă extrem de spinoasă a domniei lui Cuza, legată de evenimentele din dificilul an 1863, de mișcarea națională poloneză, a fost cea a incidentului de la Costangalia, din 1863, al refugiaților poloni care tranzitau cu tot, cu armele lor, teritoriul României. Primele amănunte legate despre raporturile dintre autoritățile române și insurgenții polonezi au fost, iarăși, analizate mai întâi, la Paris, autoritățile franceze dându-și inițial acordul pentru acest fapt. Totuși, ulterior, când acest fapt s-a produs, atitudinea franceză a întârziat să vină, și, cum Cuza nu intenționa să expună țara la represalii din partea puterilor vecine, a intervenit și s-a ajuns la o regretabilă confruntare militară între români și polonezi, în rândul cărora se aflau de fapt și câțiva francezi. Acest incident, soldat cu morți, de-o parte și de alta, a dat naștere la o teorie ostilă domnitorului

²⁵³ Gh.I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, în „Revista istorică română”, 1932, p. 133; Vasile Netea, *op.cit.*, p. 41.

român, prin care acesta a fost acuzat de rusofilie – în special de către liberalii radicali – care de altfel, însemna și o trădare față de Napoleon al III-lea.

„Principele Cuza, având de ales între noua politică franceză și cea a puternicei sale vecine (Rusia), pare a se fi aplecat de partea acesteia din urmă. El înceta să se mai consulte cu consulul general francez în România, Victor Place, și se îndepărta din ce în ce mai mult de oamenii politici din țară, care reprezentau influența franceză”²⁵⁴. Din păcate, în mod nedrept, nejustificat, fără a fi existat nici cea mai mică dovadă în acest sens, consulul francez Tillos, și el convins de veridicitatea acestor acuzații, a raportat ministrului afacerilor străine, Drouyn de Lhuys, conducând temporar la stricarea imaginii optimelor raporturi româno-franceze. De aici și unele planuri atribuite lui Napoleon al III-lea, referitoare la harta politică europeană, care ar fi vizat și afectat negativ Principatele Unite. Acestea ar fi urmat să fie cedate Austriei, care renunța la Galiția în favoarea statului polonez unificat, care ar fi fost recunoscut ca atare de toate marile puteri europene.

De asemenea, imperiile vecine au amenințat din nou statul român, domnitorul trimițând simțind nevoia să-și clarifice poziția și măsurile luate, în fața contelui Walewski, ministrul de externe, printr-o scrisoare în care se preciza că nu înțelege decât „să facă să fie respectată, cu prețul unor jertfe dureroase, neutralitatea pământului românesc și odată cu ea, autonomia și independența interioară a Principatelor-Unite”²⁵⁵.

Agentul diplomatic român de la Paris, colonelul I. Alecsandri, referindu-se la aceste planuri și la problema poloneză, scria domnitorului la 24 septembrie 1863: „Sprijinul dat de noi insurecțiunii ar constitui dreptul nostru la compensații comune, al căror caracter ar contrasta profund cu acela al

²⁵⁴ Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p. 130-131.

²⁵⁵ R.V. Bossy, *op.cit.*, p. 70.

compensațiilor în care Principatele par a fi folosite pentru combinațiile unor anumiți oameni de Stat... Să nădăjduim că asemenea planuri vor avea soarta tuturor intrigilor odioase și, oricare ar fi atitudinea noastră în conflictul ce preocupă întreaga Europă, trebuie să felicităm pe poloni, de-a respinge, dinainte, fatala lor adopțiune...”²⁵⁶.

Pentru a sonda părerea împăratului Franței în această problemă delicată și a lămuri definitiv situația, Cuza a adresat acestuia, prin intermediul celui care îl contactase prima dată pe suveran, Vasile Alecsandri, la 11 noiembrie 1863, o scrisoare demnă de a arăta atașamentul neschimbat al României și al conducătorului său pentru marea putere protectoare, Franța, mergând până la a se accepta o ocupație militară franceză, așa cum a mai fost menționat anterior:

„Sire,

Am urmărit cu cea mai mare atențiune, de la începutul lor, tratativele deschise de Franța, de Marea Britanie și de Austria în favoarea nenorocitei Polonii. De la început am înțeles că sprijinul moral dat de Majestatea Voastră Imperială acestei cauze mari nu putea rămâne fără rezultat și m-am întrebat dacă România n-ar putea afla, în eventualitatea unei lupte generale, fericitul prilej de a-și dovedi în același timp vitalitatea, simpatiile și adâncă ei recunoștință către Suveranul care a contribuit mai temeinic la învierea sa. Acest gând, această nădejde, s-au dezvoltat zi de zi în mintea mea și am văzut fără surprindere că unele organe ale presei franceze, anticipând asupra evenimentelor, arătau avantajele considerabile pe care Principatele-Unite le-ar oferi unei armate franceze, ca bază de operațiune. Am constatat cu satisfacție că această eventualitate era privită în toată țara cu o bucurie generală... Astăzi, Majestatea Voastră Imperială a vorbit, a amintit printr-un cuvânt tot ce a binevoit a face pentru popoarele de la

²⁵⁶ St. Neagoe, *op.cit.*, p. 62.

Dunăre. Domnitorul Românilor trebuie, el vrea să răspundă acestui apel. România, care s-ar ridica întreagă pentru a respinge o ocupație rusă sau austriacă, va primi cu bucurie ocupația franceză. Resursele noastre sunt nesecate: armatei mele de 25000 de oameni nu-i lipsesc decât ofițeri cu experiență, iar, afară de rari excepții, toți ofițerii mei vorbesc franțuzește. Un apel către țară ar putea îndoi acest contingent, dacă aş avea arme în cantitate suficientă. O manufactură de arme în curs de organizare, atelierele și turnătorii ce le-am improvizat, cu slabele mijloace de care dispun, pot efectua reparațiunile unui important material de război. Cât despre mine, Sire, voi fi onorat de-a fi, în fruntea românilor mei, locotenentul Majestății Voastre Imperiale. Voi fi mândru de-a merge alături de ea, în mijlocul eroicilor soldați din Crimeea, de la Magenta și de la Solferino”²⁵⁷.

În plus, trimisul domnitorului României i-a mărturisit suveranului francez: „Cât despre națiunea română, ea vă roagă Sire, în caz de posibilitate de război, de a fi nașul său militar, așa cum Majestatea Voastră a fost deja regeneratorul său politic”²⁵⁸.

Cuvintele lui Cuza și ale lui Alecsandri nu puteau decât să împrăștie orice umbră de incertitudine asupra loialității domnitorului românilor, și așa s-a și întâmplat, împăratul exprimându-și din nou ca și în 1859, în fața lui Alecsandri, simpatia față de „Principele Cuza și compatrioții săi”²⁵⁹. Ulterior, dintr-o scrisoare de răspuns adresată lui Cuza, la 20 decembrie 1863, reieșea totuși intenția lui Napoleon al III-lea de a nu veni în întâmpinarea înflăcăratei soluții propuse de acesta²⁶⁰.

Într-un fel, în mod similar, prin această inițiativă diplomatică interesantă, România ar fi jucat rolul Sardiniei din

²⁵⁷ Biblioteca Academiei Române, *fond Manuscrise*, manuscris nr. 4860, f.166-171.

²⁵⁸ *Ibidem*, f.172-174.

²⁵⁹ *Ibidem*.

²⁶⁰ *Ibidem*, f.175-176.

războiul amintit, intenția de perspectivă a domnitorului fiind aceea de a forța „desăvârșirea unirii provinciilor locuite de români”²⁶¹. Dar acest demers nu a avut o reacție pozitivă din partea Franței și intervenția sa în Polonia nu s-a mai produs. Napoleon al III-lea a răspuns însă evaziv la solicitarea domnitorului român care, dându-și seama de viziunea împăratului Franței, avea să-și reconsidere în bună măsură obiectivele politicii sale externe²⁶².

Atitudinea protectoare a Franței lui Napoleon al III-lea față de popoarele suferinde și în special față de români, a atras atenția diplomaților puterilor adversare intereselor românești. Astfel, ambasadorul austriac în România, Prokesch – Osten, în raportul său trimis la Viena, la 10 decembrie 1863, menționa faptul că împăratul Franței reprezintă sursa tuturor necazurilor pentru Imperiul austriac și că „Franța îmi pare că vrea să ne creeze nouă un nou Piemont... la Dunăre. Activitatea sa este destul de asemănătoare în privința energiei depuse, care este mai intensă astăzi decât cu doi ani în urmă care au precedat războiul din 1859. Demersurile Domnitorului Cuza vizează și duc direct către independență și nu voi fi deloc mirat să o văd proclamată la primăvară”²⁶³. Ori acest lucru nu s-a produs în cele din urmă...

Și pentru că problema unității naționale a tuturor românilor, nu doar a acelor din Principate, a fost una din prioritățile politicii lui Alexandru Ioan Cuza, trebuie precizat că atitudinea lui Cuza față de Transilvania în special a fost una evidentă, susținută atât cu argumente și declarații politice cât și din scrierile și studiile istorico-juridice. Cunoscuta scriere a lui Alexandru Papiu Ilarian, *Independența constituțională a*

²⁶¹ P.P. Panaitescu, *Cuza Vodă și unitatea națională a românilor*, în „Arhiva pentru știință și reforma socială”, București, nr. 4/ 1929, p. 560; Vasile Netea, *op.cit.*, p. 41.

²⁶² St.Neagoe, *op.cit.*, p. 64.

²⁶³ Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 169.

Transilvaniei, a fost tradusă în limba franceză, ediția franceză, destinată presei și oamenilor politici din Franța, având un tiraj apreciabil de 2000 de exemplare²⁶⁴. De asemenea, referitor la poziția lui Cuza față de generalul Klapka, în 1859, în ceea ce privește recunoașterea și respectarea drepturilor națiunii române, a egalității politice a românilor din Transilvania de către maghiari în eventualitatea unei reușite a insurecției maghiare, la Paris, a apărut o broșură intitulată *La Transylvanie en face des pretentions de la Hongrie. Réponse à la lettre du général Klapka au général Garibaldi*²⁶⁵.

Domnitorul însuși a declarat în fața consulului Place cu care de altfel avea legături strânse că „el ca prinț român nu va renunța niciodată la Transilvania”²⁶⁶.

Un capitol aparte al raporturilor româno-franceze în timpul domniei lui Cuza a fost cel militar. Cum s-a văzut anterior, la prima sa audiență din 25 februarie 1859, Vasile Alecsandri obținuse de la împărat promisiunea livrării a nu mai puțin de 10.000 de puști și a unor instructori militari francezi. „pentru toate ramurile artei militare”. Se știe că în acea perioadă armata franceză era considerată drept cea mai bună armată. Pe lângă acestea, Alecsandri reușise, în timpul celei de-a doua întrevederi cu Napoleon al III-lea să primească și acordul acestuia pentru primirea în școlile militare franceze a unor ofițeri români, este vorba despre cunoscutele școli de la Saint-Cyr, Metz, Saumur și Brest, pentru diferitele corpuri de armă, geniu, cavalerie și marină²⁶⁷. Referitor la dotarea militară care se afla la începuturile sale, în afara celor 25000 de puști cu capse ajunse la Galați pe un vas piemontez, până în 1864, au fost importate din Franța mari cantități de arme: 13093 puști pentru infanterie, 6298 puști pentru vânători, alte circa 30000

²⁶⁴ Vasile Netea, *op.cit.*, p. 42-43.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 44.

²⁶⁶ *Ibidem*.

²⁶⁷ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, p. 180-181.

de arme pentru infanterie, 700 de pistoale, 4314 de săbii, 1998 de baionete, 1600 de lănci, 46 de piese de artilerie din bronz, 16.000 ghiulele de tun. Primele și cele mai consistente înzestrări au fost cele franceze²⁶⁸. Ulterior, mai ales între 1871-1876, ce-i drept, s-a apelat și la alte surse de proveniență, în special cele germane.

S-au pus prin urmare bazele misiunii militare franceze, civile și militare, în Principatele Unite, e drept și în urma intervenției consulului Place în Franța, pentru a facilita și a grăbi concretizarea acestui ajutor francez²⁶⁹. Misiunea franceză va dura aproape 10 ani, din 1860 și până în 1869. Conducerea acesteia a fost încredințată unui ofițer de stat major extrem de experimentat, locotenent-colonelul, Eugène Lamy, ofițer care avusese ocazia de a lupta în războaie importante, în Crimeea, Italia, Africa. Lamy a fost secondat de către subintendentul militar Gustave le Cler, adjutantul acestuia Serveille, din corpul francez mai făcând parte căpitanii de artilerie Guérin și Bodin, precum și căpitanul de geniu Roussel. Din 1866, Lamy avea să fie schimbat de către fratele său, căpitanul de vânători Paul Lamy²⁷⁰. Statutul, condițiile de funcționare și obiectivele acestei misiuni au fost stabilite printr-un decret din 13/25 mai 1860, care reglementa organizarea comandamentelor, statului major și a administrației militare²⁷¹. De asemenea, la 6/18 iulie 1862, printr-un jurnal al Consiliului de miniștri, a fost înființat

²⁶⁸ Radu R. Florescu, Cuza, *Florescu și reforma armatei în perioada 1859-1866*, în *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 12, p. 94.

²⁶⁹ Nicolae Iorga, *Un projet de mission français en Roumanie (1860)*, în „Revue Historique du Sud-Est Europeen”, II, 1925, nr. 4-6, p. 94, 102.

²⁷⁰ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 182; Florin Șperlea, *Armata română în timpul lui Cuza*, în „Historia”, an. IX nr. 85/ 2009, p. 44; pe larg în Maria Georgescu, *Misiunea militară franceză în România*, în „Anuarul Institutului pentru studii politice de apărare și de istorie militară”, 1997, 1998.

²⁷¹ „Monitorul Oficial al Țării Românești”, nr. 120, din 24 mai 1860, p. 497 cf. Dan Berindei, *op.cit.*, p. 182.

un corp de intendență²⁷². Misiunea militară franceză a introdus în armata română regulamentele tactice și de administrație în vigoare în Franța. Conducerea misiunii s-a ocupat și de școala militară organizată la București. Trebuie precizat că ofițerii francezi care au făcut parte din această misiune au avut statutul de consilieri tehnici în problemele organizării, administrației și instrucției militare, fiind investiți de către domnitor cu putere de control, cu drept de a efectua inspecții în unitățile din orice corp armat.

Din păcate, regimul militar funcționa în virtutea unui vechi regulament din 1833, din timpul epocii regulamentare, și permitea manifestarea unor abuzuri, deficiențe și practici supărătoare, inechitabile în cadrul unităților militare. S-a putut constata, de către ofițerii misiunii că disciplina lipsea în bună măsură, respectul și cooperarea între ofițeri aveau mult de suferit. Conform lui Lamy, datorită certurilor interne și rivalităților personale din cadrul corpului ofițeresc, era evidentă „neputința de a lucra metodic și serios”²⁷³. Abuzurile și practicile necinstite se făceau mai ales în dauna soldaților de către șefii de corpuri de armată. Astfel, după observațiile conducătorului misiunii, la infanterie și cavalerie, pregătirea de luptă se făcea „după pofta șefilor de corpuri și chiar a ofițerilor inferiori; activitatea autorității nu se vede nicăieri; nimeni nu comandă și nici nu știe să se facă ascultat; se dau ordine și se fac recomandări cu nemiluita, dar nu se supraveghează executarea lor, iar în caz de greșală, nimeni nu îndrăznește să pedepsească”²⁷⁴. Șefii militari aveau după spusele lui Lamy, dacă nu erau corecți, posibilitatea de a realiza venituri foarte

²⁷² „Monitorul Oficial al Țării Românești”, nr. 162, din 25 iulie 1862, p. 685-686 cf. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 183.

²⁷³ Marcel Emerit, *Le dossier de la première mission militaire française en Roumanie*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, an V, nr. 5/ 1972, p. 581 și următoarele.

²⁷⁴ *Ibidem*; Florin Șperlea, *op.cit.*, p. 44-45.

mari, ce aruncau și o pată imorală asupra imaginii armatei în general²⁷⁵. Corupția din cadrul armatei a fost astfel evidențiată de ofițerul francez:

„Fiecare caută să profite de situația sa pentru a-și crea beneficii nepermise... Furtul rămâne nepedepsit. Este îndeobște cunoscut că există la corpurile de trupă numeroase deturnări de fonduri; ofițerii vor mult să aibă comanda unei companii, a unui escadron sau a unei baterii pentru a putea dispune de fondurile trupei și de a scoate de aici un câștig”²⁷⁶.

Din același punct de vedere, subintendentul Le Cler a remarcat faptul că deseori ordinele și recomandările ministrului nu erau respectate, și acest fapt a fost valabil chiar și în cazul unor ordine ale ofițerilor francezi! Comandantul misiunii, maiorul Lamy, afirmă că: „Observațiile mele erau primite, mi se promitea că se vor lua măsuri, se dădeau ordine, dar zilele următoare regăseam totul în aceeași situație. De aici, noi sfaturi, noi ordine date sau nedate, dar tot neexecutate, ca și primele”²⁷⁷.

Le Cler a intrat chiar în conflict la un moment dat cu unele cadre ale ofițerimii române, luându-se în cele din urmă măsura de a fi rechemat în Franța în 1864, pentru a se evita tensionarea raporturilor misiunii cu ofițerii români²⁷⁸. Același lucru se va întâmpla așa cum a mai fost precizat chiar cu șeful misiunii, maiorul Lamy, în 1866.

Alte aspecte negative remarcate au fost acelea ale atribuirii funcțiilor contabile după bunul plac al șefilor, ale imposibilității aplicării unor pedepse pentru încălcarea regulamentelor sau a încetinerii nepermise a executării dispozițiilor ministeriale²⁷⁹. Eugène de Lamy a remarcat că, în ceea ce privește

²⁷⁵ Marcel Emerit, *op.cit.*, p. 578-579.

²⁷⁶ Florin Șperlea, *op.cit.*, p. 45-46.

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 45; Marcel Emerit, *op.cit.*, p. 580.

²⁷⁸ Marcel Emerit, *op.cit.*, p. 583.

²⁷⁹ Marcel Emerit, *op.cit.*, p. 580.

activitatea în cadrul corpului de cavalerie, lipsa instructorilor necesari, chiar dacă existau ofițeri școliți în Franța, la Samur, care însă, în mod regretabil fuseseră încadrați pe o cu totul altă funcție, ca de exemplu, căpitan cu îmbrăcămintea sau căpitan de jandarmi!²⁸⁰. Tot Lamy se referă la soldatul român, afirmând – deloc onorant – că este prea ușor de manevrat, evident de către șefii săi militari, că „poți face din el ceea ce vrei”²⁸¹. Tot el mai spune că „La subofițeri și trupă găsești supunere și ascultare, dar și multă indiferență și moliciune”²⁸¹.

Recrutarea era deosebit de deficitară și permitea sustragerea de la serviciul militar a tinerilor care, prin prisma posibilităților financiare mituiau reprezentanții Comisiei de revizie organizate de Ministerul de Interne²⁸².

Desigur că nu putem fi total negativiști, aceasta deoarece, în rapoartele ofițerilor francezi au fost semnalate, în acei ani, și destule aspecte pozitive, mai ales pe măsură ce efectele activității misiunii începeau să-și arate roadele. Trebuie să judecăm lucrurile, cu deplină luciditate și să nu facem abstracție de mentalitățile și obiceiurile tradiționale, care caracterizau totuși societatea românească, de abia desprinsă de câteva decenii de epoca fanariotă. În același timp este adevărat și faptul că deseori, reprezentanții misiunii s-au comportat cu o superioritate arogantă, care deși justificată prin nivelul pregătirii lor, a avut efectul de a nemulțumi profund pe români.

Misiunea franceză militară a fost de altfel, puternic sprijinită de către ministrul de Război, generalul Ioan Emilian Florescu, pe care maiorul Eugène de Lamy l-a caracterizat ca fiind o persoană inteligentă, activă, dornică de a face schimbări, deși uneori, deciziile sale erau contradictorii²⁸³. Deși

²⁸⁰ *Ibidem.*

²⁸¹ *Ibidem.*

²⁸¹ *Ibidem*, p. 581.

²⁸² Florin Șperlea, *op.cit.*, p. 45.

²⁸³ *Ibidem.*

misiunea franceză în România a fost apreciată de către Cuza și generalul Florescu, diplomația franceză nu a considerat la fel. Este foarte relevantă declarația din iulie 1866, a baronului d'Avril, reprezentantul diplomatic la București care îi transmitea la Paris, ministrului de externe, Drouyn de Lhuys, o scrisoare în care spunea că „nicio misiune pe care guvernul împăratului a trimis-o în Principate nu a reușit complet”²⁸⁴. Rolul misiunii franceze a scăzut după 1866, an în care se instaurează dinastia germană pe tronul României și din care, bineînțeles, începe o nouă orientare a politicii românești spre Prusia, aceasta însemnând, în mod logic, și reconceperea fundamentelor instituției militare române după model german.

Revenim la generalul Ioan Emilian Florescu, pentru că merită să evidențiem rolul său în construirea, cu suport francez, a armatei române moderne. Acesta a urmat încă din liceu, cursurile în Franța la „Louis Le Grand” din Paris și apoi de la 19 la 22 ani la faimoasa „École Militaire”. Printre profesorii săi s-au aflat cunoscutul general francez Aupick, director la École d'État Major și căpitanul Rocancour, autorul unei cărți interesante, intitulată *Despre obligațiile unui soldat*, tradusă de Florescu în limba română în anul 1844, la întoarcerea acasă. Florescu era cel mai bine pregătit ofițer superior la venirea la domnie a lui Alexandru Ioan Cuza și ca atare a fost investit în funcția de ministru de Război²⁸⁵.

Reformele militare adoptate în tipul lui Cuza și în special Legea de organizare a armatei din 1864 poartă semnătura generalului Ioan Emilian Florescu. Întreținând o permanentă legătură cu Statul major general francez și cum s-a putut remarca și cu misiunea militară franceză din România, Florescu a urmărit să asigure unitatea desăvârșită a oștirii române, să grăbească procesul de instruire, înzestrare, de modernizare a acesteia. Generalul, prin faptul că a fost școlit în Franța,

²⁸⁴ *Ibidem*, p. 46.

²⁸⁵ Radu Florescu, *op.cit.*, p. 91.

devenise adeptul concepțiilor, principiilor militare franceze, crezând în dictonul emis de Napoleon I, prin care promovarea în cariera militară se făcea prin merite, prin gradul de pregătire, disciplină și moralitate, prin educație. După cum s-a văzut însă anterior, a întâmpinat deseori mentalități potrivnice, confruntându-se cu aspecte negative pe care s-a străduit să le elimine pe cât posibil și putem spune că a reușit în cea mai mare parte, e drept mai târziu, în timpul domniei lui Carol I.

Generalul Ioan Emanoil Florescu

Desigur că ar fi multe de spus despre activitatea generalului, dar ne vom limita a mai spune că el a acordat o atenție deosebită formării unor cadre de elită. Astfel, prin Legea de organizare a armatei din 1864, s-a aprobat un credit important de 400000 de lei pentru trimiterea unor tineri dotați pentru meseria militară în Franța. Astfel, 8 candidați din arma infanterie au fost trimiși la Saint-Cyr, 4 din cavalerie la faimoasa școală de la Saumur, 6 artileriști și geniști la Metz, iar ofițerii de marină la Brest. Aproximativ 60 de absolvenți și-au desăvârșit studiile în Franța, participând la operațiuni ale armatei

franceze la Châlons și Toulon, unii fiind chiar trimiși pe unele câmpuri de luptă, în campania din Mexic sau în războiul austro-italian din 1866²⁸⁶. Asumarea unor astfel de misiuni militare de primă importanță, a contribuit în mod evident la creșterea nivelului de pregătire al ofițerilor români, la câștigarea unei experiențe absolut necesare armatei române în general.

De asemenea, Florescu s-a deplasat în 1864 în Franța, iar în anul următor a fost trimis colonelul Duca, cu scopul de a studia organizarea jandarmeriei franceze²⁸⁷.

Conducătorul armatei române a fost influențat major de valoarea deosebită a armatei franceze, în spiritul căreia se formase și este, alături de domnitor, artizanul aducerii misiunii militare franceze în România.

Tot în spiritul influenței franceze, generalul Ioan Emilian Florescu a avut o pasiune pentru uniforme, insigne, medalii, embleme ale genului de arme, trese ale gradului militar, steaguri ostășești, fiind convins că armata trebuie să aibă o ținută demnă, îngrijită. Hainele militare au fost inspirate după modelul francez, atât pentru ofițeri cât și pentru trupă. Prin grija lui Florescu, armata română, fără exagerarea, a ajuns în anii '70 să fie considerată drept una dintre cele mai elegante din Europa.

Spre sfârșitul domniei sale, într-o scrisoare din 1 octombrie 1865, spre a releva diferența dintre standardul armatei române la acel moment și ceea ce el găsisese în 1859, Cuza îi transmitea mentorului său, Napoleon al III-lea următoarele: „Am găsit 13000 de oameni recrutați exclusiv din rândurile țărănimii, slab înarmați, prost echipați, ascultând de comenzile rusești sau austriece. Astăzi, eu am 12000 de grăniceri, 8000 de

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 95-96; Paul Cernovodeanu, *Misiuni militare românești trimise peste hotare în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Revista istorică”, I, nr. 1/ 1990, p. 23-40.

²⁸⁷ „Monitorul oficial al României”, 1865, p. 547 cf. Dan Berindei, *op.cit.*, p. 181.

milițieni, atât pedestri cât și călări, și o armată regulată de 20000 de oameni recrutați din toate păturile sociale, bine înarmată și echipată și putând să-și sporească efectivele cu o forță de uzură care este de două ori mai numeroasă și instruită în conformitate cu practica militară acceptată. Am creat o topitorie, ateliere de construcție și reparație, în care fabricăm echipajele noastre, proiectilele, praful de pușcă, gloanțele și care sunt din plin suficiente pentru nevoile noastre. O manutanță va completa în curând ansamblul instituțiilor noastre”²⁸⁸. Rezulta din cuprinsul acestei scrisori faptul că statul român se afla spre sfârșitul domniei lui Cuza la un stadiu corespunzător unei armate funcționale, competitive, într-un proces continuu de creștere, necesar atingerii în viitor unor obiective naționale stringente.

Dorobanț

Infanterist de linie

Marinar

Locotenent-colonel
de flotilă

²⁸⁸ Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 384.

Tambur-major Locotenent Locotenent-colonel Medic
de roșiori din corpul
de Stat-Major

Așa cum am specificat într-un capitolul referitor la rolul modelului francez, din punct de vedere instituțional și legislativ, acesta a servit la racordarea societății românești la procesul de modernizare absolut indispensabil unei evoluții pozitive istorice. Aceasta, chiar dacă ceva mai târziu, adepții teoriei „formeii fără fond” aveau să conteste acest fenomen, considerându-l drept un import prematur.

Un alt aspect în care Cuza a beneficiat de sprijinul Franței a fost cel al secularizării averilor mănăstirești. Reforma prin care s-a urmărit ca venituri importante să nu se mai scurgă în afara țării a întâmpinat un protest energetic mai ales din partea Rusiei, dar nu numai, ajungându-se până la a se convoca o conferință specială la Constantinopol, în mai 1864, dar la insistențele diplomației franceze, în cele din urmă, ea a fost lovită de nulitate. Agentul român din capitala Franței, Iancu Alecsandri, prin eforturile depuse a reușit să convingă opinia politică și publică franceză de necesitatea punerii în practică a acestei măsuri radicale, obținându-se concursul deplin al oficialităților franceze al cărui efect s-a văzut în final²⁸⁹.

²⁸⁹ Dumitru Vâlcu, *Diplomații Unirii*, Editura Academiei, București, 1979, p. 144-145.

Ajungem la „lovitura de stat” de la 2 mai 1864, care a inaugurat ultima etapă a domniei lui Alexandru Ioan Cuza, cea a domniei autoritare. Se poate chiar afirma că modelul francez poate fi atribuit acestui eveniment, în sensul că avem asemănări izbitoare cu lovitura de stat prin care Ludovic Napoleon Bonaparte, președinte atunci, a preluat la 2 decembrie 1864, puterea absolută în Franța, urmând ca un an mai târziu să se proclame împărat. Tot ceea ce a urmat în acțiunile lui Cuza, plebiscitul, noua Constituție cu numele de Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris, inițierea unei noi instituții, Senatul, principiile de conducere, axate mai ales pe puterea executivă, în care domnitorul avea un rol determinant, au asemănare în acțiunile și măsurile luate de Napoleon al III-lea. Opera legislativă a domnitorului român a fost inspirată de Constituția franceză din 1852, promulgată de Napoleon al III-lea la începutul Imperiului²⁹⁰.

În vederea recunoașterii loviturii de stat, Cuza a acționat imediat și acest lucru a fost făcut mai întâi, conform așteptărilor, la Paris, acolo unde diplomația românească a reușit să obțină acceptul împăratului, cu condiția însă a discutării acestei probleme la Constantinopol, cu puterea suzerană, așa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă din Paris secretarului personal al domnitorului, Baligot de Beyne²⁹¹.

Toate măsurile luate de Cuza, conform modelului de exercitare a puterii a regimului lui Napoleon al III-lea, au avut ca motivație, în afara necesității adoptării reformelor și legilor care se impuneau, și obținerea sprijinului sigur al Franței și blocarea, în acest fel, a unei intervenții militare împotriva României, pe care, desigur, puterile ostile românilor abia așteptau să o întreprindă, datorită modificării principiilor stipulate de Convenția de la Paris din 1858²⁹².

²⁹⁰ *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare în România până la 1918*, Editura Academiei Române, București, 1983, p. 139.

²⁹¹ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 189.

²⁹² *Ibidem*, p. 176.

Situația politică internă din ultima perioadă a domniei lui Cuza, care de altfel a fost și cea mai fertilă și importantă în ceea ce privește reformele preconizate, a fost ilustrată destul de sugestiv de către Baligot de Beyne, într-o misivă adresată prietenului său, Costache Negri, la 17/ 29 noiembrie 1864:

„Fie ca amintirea agitațiilor furtunoase ale trecutului să nu apese asupra hotărârii dumitale: nimic asemănător nu se mai poate produce astăzi, Camera nu va mai cuprinde desigur niciun element care ar putea produce agitații: în fața manifestațiilor populare inspirate de marile măsuri pe care le cunoaștem, reacționarii și ultraliberalii au dispărut; alegerile consiliilor generale permit să presupunem și ce vor fi alegerile pentru Adunare. Masele țărănimii, micii proprietari, burghezii, comerțul au vrut să cunoască pe candidații Primului domnitor și i-au numit. Același lucru se produce pentru alegerile care vor avea loc duminică viitoare. Țara a abdicat, într-un cuvânt”²⁹³. Francezul surprindea cum nu se poate mai bine noua realitate de după lovitura de stat.

Tot el, câteva luni mai târziu, în aprilie 1865, într-o scrisoare către Cuza, remarca însă că situația devenise periculoasă, făcând referire la neînțelegerile care se manifestau în aplicarea legii rurale și care producea nemulțumiri țăranilor²⁹⁴.

Deteriorarea situației pe plan intern în ceea ce privește relațiile domnitorului cu clasa politică a marcat o schimbare evidentă a atitudinii Franței din 1865, care până atunci, cu excepția unor mici tensiuni, despre care am relatat, sprijinise necondiționat pe Cuza și pe români. Și aceasta, culmea, tocmai în condițiile în care Cuza inițiasse un model autoritar, asemănător cezarismului lui Napoleon al III-lea! Reorientarea Franței s-a oglindit și în relațiile directe ale diplomației franceze cu cancelaria domnitorului, criticat în mod vehement ca fiind nedemn

²⁹³ Arthur Baligot de Beyne, *Correspondența cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri*, Editura Junimea, Iași, 1986, p. 232.

²⁹⁴ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 193.

de misiunea de care i se încredințase. În urma evenimentelor din august 1865, ministrul de externe Drouyn de Lhuys aducea chiar în discuție posibilitatea înlăturării lui Cuza²⁹⁵. De fapt, conducătorul diplomației franceze a ajuns la puțin timp după abdicarea lui Cuza să fie convins că asasinarea lui Barbu Catargiu, primul ministru al României moderne – eveniment controversat, care fusese repudiat și la Paris – fusese săvârșită din ordinul domnitorului și a camarilei sale²⁹⁶.

Însuși Napoleon al III-lea, mentorul lui Cuza de până atunci își luase treptat mâinile sale protectoare de pe umerii domnitorului român și în 1865, propunea Austriei să renunțe la Veneția în favoarea Italiei, în schimbul anexării Principatelor Unite. Din fericire, această inițiativă condamabilă a împăratului Franței nu s-a concretizat datorită refuzului Habsburgilor care nu doreau să piardă teritoriul italian.

Intuind noua politică a Franței și pierderea credibilității sale în fața autorităților franceze, Cuza i-a trimis în octombrie 1865 o scrisoare lui Napoleon al III-lea, care poate fi interpretată ca un testament al realizărilor din perioada domniei sale, dar și ca o încercare de a capta din nou susținerea și simpatia acestuia:

„Când Majestatea Voastră a purtat armele în Crimeea, popoarele dunărene au aclamat drapelul francez cu entuziasm. Eu am fost convins, în ce mă privește, că o idee mare, o idee napoleoniană, a inspirat această faptă. Am întrevăzut un scop multiplu: a respinge proiectele amenințătoare pentru echilibrul european, a reînvia Orientul prin principiul naționalităților și a arunca în această lume veche semințele fecunde ale progresului. Tratatul de la Paris a venit curând să confirme speranțele noastre. Constituirea politică a Moldovei și Valahiei și viitorul poporului român au primit serioase garanții.

²⁹⁵ Sever Mircea Catalan, *La situation internationale des Principautés Unies (1864-1866), considérée selon sa relation avec le déclin du Second Empire*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XXXI, București, nr. 3-4/ 1992, p. 245.

²⁹⁶ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 157.

Această nouă stare de lucruri cerea un om nou – concețtenii mei mi-au încredințat această grea sarcină. Am acceptat-o ca pe o datorie și cu convingerea că voi fi încurajat, susținut de cel căruia îi scriu, cu România recunoscătoare, inițiativa unei renovații politice atât de prețioase pentru țara mea.

M-am pus cu curaj pe muncă...

Am fost destul de fericit să realizez Unirea, visul secular al românilor, pentru a restitui țării mele a cincea parte din teritoriul său uzurpat de călugării străini; am făcut dintr-un milion de țărani clăcași, un milion de proprietari și cetățeni.

.....

Astăzi, Sire, grație sprijinului Vostru generos, românii au o existență politică, au conștiința drepturilor și datoriilor lor... Într-un cuvânt, Sire, poporul român trăiește de acum înaintea propriei sa viață: el este român și nimic altceva decât român...

Contând pe tot sprijinul Majestății Voastre Imperiale am îndrăznit să stabilesc pe Dunăre, principii politice, fonda instituțiilor sociale care au tăiat o prăpastie între România și vechii săi protectori și care au deschis țării mele calea progresului.

Dar de câtva timp mă simt oprit, Sire, în mijlocul sarcinii mele...

Nu-mi este permis să mă opresc niciun moment asupra combinațiilor recomandate de presa Austriei asupra acestor calcule care fac din Principatele-Unite obiectul unei compensații teritoriale. Niciodată n-aș fi crezut, niciun român n-ar vrea să creadă că existența naționalității române independente poate fi sacrificată atâta timp cât glasul Împăratului Napoleon va fi preponderent în lume...

Nu mă supun nici descurajărilor, nici fricii; afecțiunea poporului meu și caracterul meu mă apără de aceste slăbiciuni. Voi fi fericit, Sire, să accept orice aranjament pe care Majestatea Voastră imperială îl va socoti favorabil intereselor

României, de a-mi da concursul la orice combinație care ar fi onorată de sufragiul Majestății Voastre și care ar răspunde de viitorul țării mele. Voi intra cu plăcere în viața privată, lăsând un tron pe care nici nu l-am visat, nici căutat, pe care nu l-am datorat decât stimei compatrioților mei și pe care nu l-am acceptat de la început decât ca pe o grea povară. Nu-mi va rămâne nimic de dorit, Sire, dacă retragerea mea poate consolida independența României, da garanții reale prosperității sale și să-mi asigure stima Majestății Voastre Imperiale”²⁹⁷.

Din păcate, deși domnitorul a crezut inițial că mărturisindu-i intenția de abdică, va reuși să-l înduplece și să-l facă să-l sprijine ca și înainte, acest fapt nu s-a întâmplat, deoarece, dincolo de sentimente, politica și diplomația înseamnă în primul rând interese și nici Franța, prietena incontestabilă a românilor, nu făcea excepție de la acestea.

Pe măsură ce problema unificărilor naționale din centrul și estul Europei intrau într-o nouă fază, intențiile românilor și ale conducătorului lor începeau a depăși limitele convenabile ale Franței lui Napoleon al III-lea²⁹⁸. Complotiștii care doreau încă din 1865 abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza au trebuit, bineînțeles să sondeze opinia autorităților franceze dacă ar fi agreeat sau nu acest fapt. Ca atare, liderul liberalilor radicali Ion. C. Brătianu, cel care jucase un rol fundamental în actul de la 24 Ianuarie 1859, a căutat să sensibilizeze Franța. Vânzându-și moșia de zestre a soției sale, Brătianu a investit banii în finanțarea deplasării sale la Paris și a inițierii unui curent de opinie defavorabil lui Cuza, atrăgând, chiar pe calea oneroasă a unor profituri financiare (!), pe principalii oameni politici francezi. Cu ocazia contactelor sale în capitala Franței, omul politic român a aflat însă și de planurile diplomatice, ale schimbului cu Austria, de tratativele din primăvara aceluia an ale guvernului

²⁹⁷ Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 384.

²⁹⁸ Iulian Oncescu, *România în politica orientală a Franței (1866-1878)*, Editura Transversal, Târgoviște, 2007, p. 146-147.

francez, care puneau în mare pericol soarta țării, a Unirii²⁹⁹. Dar, în cele din urmă poziția suveranului francez s-a schimbat spre sfârșitul verii lui 1866, intervenind chiar la Constantinopol în favoarea problemei românești³⁰⁰.

*

Emisarii politici români Ion C. Brătianu și Eugeniu Carada au negociat la Paris, într-un context deosebit de agitat pentru soarta țării, problema succesiunii la tron. Astfel, s-a purtat un întreg arsenal de discuții salon pentru acceptarea de către contele Filip de Flandra, fiul regelui Belgiei, dar această soluție n-a avut nici o șansă, având în vedere refuzul categoric al acestuia și faptul că era nepotul fostului rege al Franței, Ludovic Filip din Casa de Orléans, rivală a Bonapartilor! Opoziția firească a lui Napoleon al III-lea față de această soluție – evident o gafă românească – a făcut ca atenția să se îndrepte către un alt candidat, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Era clar că orice variantă s-ar fi găsit, aceasta trebuia să aibă consimțământul Franței și aceasta reiese și din misiva din 12/24 martie spre Paris, a lui Ion Ghica către agentul Iancu Bălăceanu:

„Declarați că noi nu am ales pe Contele de Flandra candidat în contra Franței: că suntem deciși și doritori a susține pe orice candidat se va propune de Franța și că garantăm succesul”³⁰¹.

În favoarea candidaturii principelui german, cu influență decisivă, au fost trei femei importante ale Franței de atunci din anturajul lui Napoleon al III-lea, bune prietene între ele și care

²⁹⁹ Nicolae Corivan, *Principatele Unite în combinațiile politice internaționale ale lui Napoleon al III-lea din anul 1866*, în „Muzeul Suceava. Studii. Istorie”, 1972, p. 196 și următoarele; Dan Berindei, *Diplomația românească modernă...*, p. 156.

³⁰⁰ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 158.

³⁰¹ Dimitrie Sturdza, *Domnia regelui Carol I, fapte – cuvântări – documente*, vol. I, Editura Academiei Române, 1906, p. 24.

au influențat în acest fel istoria românilor. Este vorba în primul rând de Hortense Cornu, cunoscută ca „sora de lapte” a împăratului, bună prietenă încă din copilărie cu acesta, căsătorită cu un român, pictorul Cornu și colaboratoare apropiată a liderului liberal. În al doilea rând este vorba despre baroneasa de Franque, femeie influentă la Curțile franceză și germană, intimă a familiei de Hohenzollern și nu în ultimul rând, amintim pe doamna Mathilde de Drouyn, soția ministrului de externe francez. Un asemenea anturaj feminin a fost în măsură să-l determine, în mare măsură pe împăratul Franței să accepte această soluție pentru tronul român.

Carol era rudă cu Napoleon al III-lea, bunicul viitorului conducător al românilor căsătorindu-se cu o principesă Murat, nepoată a lui Ioachim Murat, cumnat al lui Napoleon I Bonaparte și mareșal al Franței. De asemenea, Carol avea legături de sânge franceze și prin mama sa Josephine, fiica Marelui Duce de Baden și a Stéphaniei de Beauharnais, nepoată a soțului Josephinei, celebra primă soție a lui Napoleon. Napoleon al III-lea nutrea, se pare, o slăbiciune aparte pentru principele german. Împăratul încercase să și-l apropie pe Carol la Curtea sa printr-o căsătorie cu principesa Ana de Murat³⁰².

Revenind la situația statului român, marile puteri trebuiau să ia o decizie referitoare la intenția românilor de a pune pe tron un prinț străin, considerată drept o nouă ignorare a tratatelor și a voinței puterilor garante. Statutul Principatelor Unite era pus, culmea, în pericol, nu numai de ostilitatea Austriei, Turciei sau a Rusiei ci și de însăși Franța, având în vedere tratativele mai sus amintite.

Noua întrunire de la Paris a puterilor garante din primăvara lui 1866 a scos totuși în evidență faptul că autoritățile franceze rămăseseră principalul susținător al intereselor naționale românești, reprezentanții Franței afirmând că statul român era cel care era legitimat să-și hotărască soarta în viitor iar

³⁰² St. Neagoe, *op.cit.*, p. 88.

puterile garante trebuiau să intervină doar dacă aveau să se manifeste ulterior încălcări flagrante ale dispozițiilor internaționale. Puterile ostile au dorit să se aplice forța împotriva românilor, însă Franța și alături de ea Marea Britanie, Italia și Prusia, s-au opus acestei soluții considerate drept periculoase în această zonă a Europei. Este evident că instaurarea dinastiei străine a fost favorizată de concursul Franței.

Alături de suportul în special al Franței, românii au mai fost ajutați iarăși, ca și în 1859, de evenimentele pe plan european, și anume de confruntarea dintre Prusia și Austria, care a abătut atenția la un moment dat de la chestiunea românească. Desigur, victoria Prusiei a întărit poziția lui Carol abia instalat pe tronul României.

Se poate spune că după 1866, diplomația franceză evolua deja spre închegarea unei alianțe cu Austria și Italia. Întărirea poziției Prusiei ajunsese să deranjeze. Franța avea să negligeze sud-estul Europei și ca atare și situația României, concentrându-și atenția, neliniștită, către Prusia.

Această apropiere a Franței de Imperiul Habsburgic reiese și din faptul că personalități de frunte ale Franței precum prințul Napoleon, vărul împăratului, recomanda, ceva mai târziu, la sfârșitul lui 1868, lui Dimitrie Brătianu, ca statul român să se apropie și el la rândul său de Viena³⁰³. În toamna lui 1869, domnitorul Carol I a efectuat o vizită în Occident, întâlnindu-se și cu suveranul francez. Cu această ocazie, Carol i-a mărturisit că dorește să se căsătorească cu o principesă germană, iar Napoleon al III-lea a insistat pe lângă acesta să nu se uite rolul major al Franței în evoluția în bine a situației românilor. Era o indicație clară trasată tânărului domnitor pentru a nu părăsi linia politică franceză. Presa franceză a întărit practic această sugestie, subliniind cu acest prilej datoria pe care România o avea față de protectoarea sa de până atunci. Un ziar francez scria: „România acum împreună și regenerată

³⁰³ Vasile Netea, *op.cit.*, p. 96.

va fi chemată de a face în răsăritul Europei un serviciu analog, dacă nu mai mare decât acela pe care l-a făcut Belgia în vestul Europei”³⁰⁴.

Vechea apropiere dintre Franța și Principatele Române, se estompa cu timpul, francezii neputând accepta faptul că românii, îndeosebi după 1866 nu mai acceptau tutelarea mării puteri occidentale, atât de necesară până atunci. Iar această depărtare care se profila pe plan politic și diplomatic se conjuga cu noua atitudine din ce în ce mai dezinteresată a statului francez față de Orientul european³⁰⁵.

Ajungem la crucialul conflict franco-prusac din 1870, care prin deznodământul său avea să schimbe istoria Europei, și raportul de forțe între marile puteri, detronând Franța și urcând în vârful pedestalului european puternica Germanie. Este de necontestat faptul că opinia publică românească a fost de partea Franței. De asemenea, marea parte a clasei politice de atunci – liberali radicali, liberali moderați, conservatori moderați – era filofranceză. În timpul războiului, guvernul român s-a situat totuși pe o poziție înțeleaptă, de neutralitate. Carol I, fiind german, se afla totuși într-o poziție delicată, având în vedere sentimentalismul profrancez.

Încă de la începutul conflictului, din primele zile ale lui iulie 1870, declarațiile politice, pozițiile oamenilor politici expuse în Parlament erau vădit de partea Franței. Aceasta, în timp ce primul ministru Manole Costache Epureanu a precizat că România va păstra o strictă neutralitate față de conflict, fapt care a nemulțumit pe marea parte a politicianilor, deputatul Nicolae Blaremburg sugerând, de exemplu, că România ar fi putut intra oricând într-o alianță de partea Franței.

Ministrul de externe P.P. Carp a fost nevoit să răspundă multor interpelări prin care se cerea precizarea atitudinii

³⁰⁴ *Memoriile regelui Carol I al României de un martor ocular*, vol. II, Editura Scripta, București, 1993, p. 45.

³⁰⁵ Iulian Oncescu, *op.cit.*, p. 213.

oficiale a statului român față de evenimentele majore care se derulau. Acesta a exprimat clar de fiecare dată în ceea ce privește legătura dintre guvernul român și sentimentul filofrancez al poporului român, arătând că, în ciuda atitudinii mult mai pragmatice pe care România trebuia s-o adopte în interesul său, nu putea să se accepte de către reprezentanții puterii o discrepanță între alegători, adică poporul și cei aleși, adică guvernanții. Cuvintele cu care a răspuns în Parlament sunt cei drept surprinzătoare pentru un om politic care a rămas ulterior în istorie ca un mare filogerman: „...Dați-mi voe să rezum și eu politica noastră în cuvinte tot atât de precise: acolo unde sunt gințile latine, acolo va fi și inima României! Unde fâlfâie steagurile Franței, acolo sunt interesele și simpatiile noastre”³⁰⁶. La Viena, ducele de Grammont, ambasadorul Franței, încerca să-l incite pe fostul domnitor, Cuza, împotriva lui Carol I, cu intenția de a-l readuce pe tron cu sprijin francez³⁰⁷. Manifestațiile de simpatie și de sprijin pentru Franța au dominat viața orașelor românești, iar presa liberal-radicală, și ne referim bineînțeles la „Românul” al lui C.A. Rosetti cultiva ura față de principele german aflat pe tron. Ion C. Brătianu, cel care îl adusese pe Carol la conducerea țării, milita acum pentru răsturnarea sa și proclamarea republicii.

Astfel că manifestările profranceze au avut loc pe toată durata conflictului, din iulie până în septembrie 1870, pe fondul acestora producându-se și celebra insurecție care a condus la bizara „republică de la Ploiești” din 8/20 august. Mai ales liberalii radicali au refuzat să creadă că Franța poate pierde acest război și ca atare s-a ajuns la situația ridicolă ca presa liberală să scrie articole imaginare total neconforme cu realitatea și care transformau înfrângerile în victorii ale armatei

³⁰⁶ P.P. Carp, *Discursuri 1868-1888*, vol. I, Editura Socec, București, 1907, p. 31.

³⁰⁷ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, 1925, p. 19-22.

franceze³⁰⁸. Această situație defavorabilă Franței mult iubite a întăritat și mai mult spiritele și a alimentat atitudinea antimonarhică a radicalilor.

Chiar și după înfrângerea surprinzătoare și capitularea de la Sedan a Franței, simpatia pentru Franța nu a scăzut în intensitate. Incidentul din 10/ 22 martie 1871 de la București din fața sălii Slătineanu, se înfățișează ca o formă extremă și disperată a solidarității cu Franța învinsă și umilită. Manifestația violentă a fost însoțită de puternicul strigăt „Vive la France!” și a reprezentat protestul violent față de victoria Prusiei, celebrată de colonia germană – alături de ziua de naștere a noului împărat german Wilhelm I – și o încăpățănare de accepta noua stare de lucruri de către cei care iubeau Franța. Aceasta deși interesul Franței pentru România era mult diminuat la acel moment.

³⁰⁸ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 279; Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub Carol I*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 21.

„LA BELLE ÉPOQUE”, FRANȚA ȘI ROMÂNIA

Politica franceză după 1870-1871 devine destul de oscilantă în ceea ce privește raporturile cu statul român. Problemele interne ale Franței, pierderea rolului de hegemon european, avut în timpul lui Napoleon al III-lea, creșterea influenței în sud-estul Europei a Germaniei, Austro-Ungariei și Rusiei, au făcut ca fosta mare putere protectoare a românilor să abandoneze în bună măsură interesele acestora. S-a ajuns chiar la situația ca Franța republicană, la începutul anilor '70, să amenințe pe alocuri autoritățile române, din dorința de a le readuce sub sfera de influență franceză. Suntem într-o perioadă în care România căuta să-și obțină independența și ar fi avut nevoie, ca și altădată de un sprijin puternic, pe care însă, Franța nu mai era atunci capabilă să-l ofere³⁰⁹. Totuși, Franța a susținut de exemplu statul român în 1878 în momentul participării la Congresul de la Berlin, dar această susținere a fost inefficientă, conclavul marilor puteri a decis însă în defavoarea românilor, răpindu-i sudul Basarabiei. Cum se știe, marile puteri au nesocotit dreptatea, au sacrificat România, pentru a nu supăra Rusia, care pierduse avantajele atribuite prin pacea de la San Stefano. Franța, prin reprezentantul său, Wadington, nu a reușit să exercite o influență reală, nici atunci, nici cu ocazia problemei fixării frontierelor Dobrogei, în 1879³¹⁰. Într-

³⁰⁹ Iulian Oncescu, *Politica orientală a lui Napoleon al III-lea și destinul României moderne*, în „Historia”, an VIII, nr. 76/ 2008, p. 17.

³¹⁰ Alexandre Davier, *Sinuozitățile relațiilor franco-române, 1880-1920*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 3/ 2000, p. 60.

un final, Franța a încercat să consoleze și să convingă pe reprezentanții români, pe Brătianu și Kogălniceanu „să nu tratăm problema Basarabiei ca pe una națională și de a nu atinge amorul-propriu al cabinetului de la Petersburg”³¹¹.

Amărăciunea nu a fost doar a autorităților române. Viceconsulul francez la Tulcea, A. Langlais, care a asistat la Ismail la retrocedarea oficială a celor trei județe din sudul Basarabiei, scria: „Toți românii prezenți la Ismail s-au abținut să ia parte la ceremonie. Câțiva au îmbrăcat chiar haine de doliu. Am fost asigurat, în sfârșit, că niciunul din salariații români, chiar și cei mai săraci, n-au vrut să accepte funcții în administrația rusă. Ei au plecat în masă spre Galați și București cu familiile lor”³¹².

În discursul de deschidere a Camerelor reunite ale Parlamentului, în septembrie 1878, cu ocazia consfințirii oficiale a independenței statului român, Vasile Alecsandri, a afirmat pe un ton amar: „Când ești Franța, când ești deopotrivă și pitic și uriaș, îți poți permite chiar și greșeli, care se plătesc foarte scump. Dar când ești România, adică un pitic sufocat între trei coloși, ce poți să faci pentru a-ți salvarda existența și naționalitatea?”³¹³. Era desigur exprimarea unei dezamăgiri a marelui patriot român, emisar al lui Cuza la Napoleon al III-lea, care cunoscuse o cu totul altă atitudine și eficiența a diplomației franceze, nu cu mult timp în urmă.

Mihail Kogălniceanu, în calitate de conducător al diplomației românești, a dat instrucțiuni agenților diplomatici ai României în capitalele statelor importante de a sugera un nou caracter relațiilor internaționale ale statului român, în condițiile noi ale deplinei suveranități. Și bineînțeles că Parisul a fost una din țintele predilecte, având în vedere că legăturile nu numai politico-diplomatice, dar și sufletești, trebuiau continuate.

³¹¹ Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 104.

³¹² *Ibidem*.

³¹³ Alexandre Davier, *op.cit.*, p. 104.

România trebuia să țină aproape de Franța, indiferent de evoluția orientării externe viitoare, care, în mod logic avea să graviteze în jurul Germaniei și a alianțelor sale.

Inițiativa lui Kogălniceanu s-a materializat în 1880, când el însuși a fost trimis extraordinar și plenipotențiar al României la Paris. Legația românească la Paris a avut în componența sa pe Emil Ghyka și Alexandru Lahovary, secretari și Alexandru Filipescu, atașat. Reciproc, legația Franței la București avea atunci în fruntea sa pe Aubert Ducros, ajutat și el de doi secretari.

Desigur că ralierea României în 1883 la Tripla Alianță a dezamăgit profund autoritățile franceze. În 1888, ministrul plenipotențiar al Franței la București, informa Parisul că „România este antrenată pe orbita celor mai puternice dintre puterile Europei Centrale...”³¹⁴.

Imaginea pe care si-a creat-o regele Carol I la Paris a devenit și mai nefavorabilă decât era încă de la bun început, un informator francez relatând în 1889 despre atitudinea filogermană din ce în ce mai pronunțată a suveranului român, care nu putea decât să pună în pericol stabilitatea raporturilor franco-române³¹⁵. De altfel, marea majoritate a clasei politice române rămăsese fidelă politicii de atașament față de Franța. La Paris era expedit chiar, în 1905, un memoriu românesc în care se preciza: „Păstrându-ne exclusiv pe teren economic și financiar, noi românii suntem complet aserviți intereselor Germaniei”³¹⁶.

Raporturile dintre România și Franța trebuie privite bineînțeles și pe tărâm economic, din acest punct de vedere lucrurile mergând nu destul de favorabil. Comerțul dintre cele două țări gravita în jurul importurilor franceze realizate prin cele două importante porturi, Galați și Brăila, dar taxele impuse produselor franceze au nemulțumit Franța. Într-un memoriu adresat tot în 1905 de diplomația franceză, se specifica:

³¹⁴ *Ibidem*, p. 61.

³¹⁵ *Ibidem*.

³¹⁶ *Ibidem*.

„Produsele franceze sunt împovărate de taxe. Ele sunt impuse de Austria și Germania”³¹⁷. În 1893 la București, a fost constituit un comitet român care și-a propus crearea unui sindicat dublu francez-român, așa cum solicitau și autoritățile de pe Quai d’Orsay, cu scopul de a favoriza raporturile comerciale, industriale și financiare între Franța și România, ca o contrabalansare a influenței și concurenței germane și austriece³¹⁸. În 1906, Franța este prezentă la Expoziția Generală Română din București, prilej cu care s-a subliniat accentul care ar trebui pus pe relațiile de afaceri, economice și comerciale, dintre Franța și România. Astfel, Jean Lahovary, ministrul Agriculturii a fost invitat la Paris, iar Camera de Comerț din Paris a oferit românilor posibilitatea de a accede în școlile de comerț franceze³¹⁹.

Din păcate, Franța nu avea la acea perioadă, posibilitatea de a asigura investițiile necesare în economia românească, în comparație de exemplu cu investițiile americane, prin Standard Oil sau germane prin Discount Gesellschaft. În preajma Primului Război Mondial, capitalul francez și belgian laolaltă, investit în România se situa la aproximativ 18%, mult în urma capitalului german și a celui austriac³²⁰. În 1912, ministrul francez la București, atrăgea atenția autorităților de la Paris asupra avantajelor pe termen lung în ceea ce privește participarea Franței în ramura petrolieră românească³²¹.

De aceea, s-a încercat de către Paris o infiltrare mai puternică în economia și finanțele României, chiar prin apropierea de Germania, creându-se un sindicat franco-german în vederea acordării unui credit destinat construirii de căi ferate în România³²².

³¹⁷ *Ibidem*, p. 62.

³¹⁸ *Ibidem*.

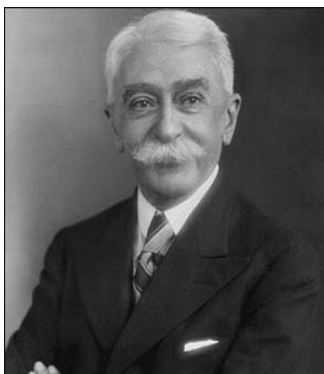
³¹⁹ *Ibidem*.

³²⁰ *Ibidem*, p. 63-64.

³²¹ *Ibidem*, p. 63.

³²² *Ibidem*, p. 64-65.

Dependența din ce mai accentuată a României de influența germană, în particular de băncile germane era evidentă. De aceea, pentru restabilirea unor raporturi puternice între Franța și România, în 1903 fusese creată Asociația Franco-Română, din inițiativa vicontelui de Mony, consul al Franței la Iași și a lui Victor Castant, fost profesor de limbă și literatură franceză la Școala militară de la Iași. În acest fel, se urmărea întărirea legăturilor pe toate planurile, între francezi și români. Ceva mai târziu, baronul Pierre de Coubertin, nimeni altul decât inițiatorul Jocurilor Olimpice moderne, a lansat inițiativa unei ligi franco-române, care să cultive prietenia dintre cele două țări și popoare³²³.

Pierre de Coubertin

Deși legăturile de prietenie, culturale și intelectuale dintre Franța și România au fost reluate, în schimb, după cum s-a putut observa, în această perioadă cunoscută sub numele de „La Belle Époque”, relațiile lor economice și financiare au rămas la un nivel modest, în special datorită superficialității atitudinii atât de-o parte cât și de cealaltă.

³²³ *Ibidem.*

MARELE ORIENT AL FRANȚEI

Este astăzi de necontestat rolul pe care masoneria l-a avut în desfășurarea tuturor evenimentelor semnificative din istoria premodernă și modernă a românilor. Francmasoneria română a funcționat de la bun început sub semnul *Marelui Orient al Franței*. În 1789, anul declanșării Revoluției franceze, *Marele Orient al Franței* avea deja aproximativ 30000 de membri și câteva mii de ateliere, ceea ce denotă dimensiunea sa impresionantă la care ajunsese.

Nu este deloc eronat să se afirme că primele loji masonice cu caracter deocamdată speculativ au apărut în spațiul românesc deja din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, există supoziția conform căreia a existat o lojă masonică la Iași, pe la 1740, iar ceva mai târziu, la 1778, conjurația boierească împotriva fanariotului Constantin Moruzi, având în frunte cu Manolache Bogdan și Ioniță Cuza, ar fi fost de inspirație masonică.

O infiltrare semnificativă masonică franceză se manifestă la în timpul Revoluției franceze, prin iacobini precum Hortolan și Pellet³²⁴.

Perioada care a urmat după venirea la putere a lui Napoleon Bonaparte a constat în orientarea mai puternică a Marelui Orient spre exterior, ajungându-se la răspândirea rapidă în toată Europa, inclusiv în Principatele Române. Îndeosebi, după 1821, anul sfârșitului domniilor fanariote, influența masonică franceză pătrunde mai profund în Principate. De asemenea, această influență se manifestă și mai puternic asupra tinerilor studioși români

³²⁴ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 346.

aflați la Paris, acolo unde activitatea lojilor masonice era destul de ferventă.

Societatea filarmonică, constituită de Dinicu Golescu și alți boieri munteni, la Brașov, la începutul anilor '20, este probabil de inspirație masonică.

Constituția cărvunarilor din 1822 a lui Ionică Tăutu a fost redactată sub influența carbonară sub care intraseră boierii cu vederi progresiste din Moldova, fie din exterior, fie prin intermediul profesorilor francezi veniți în Principat. Această nouă viziune avea să conducă la nașterea în Moldova a unui curent politic care poate fi caracterizat ca un liberalism moderat sau liberalism centrist și va cuprinde nume de familii boierești ca Asachi, Alecsandri, Carp, Cuza, Catargiu, Kogălniceanu, Negruzzi, Lecca sau Hurmuzachi.

Principiile masoneriei s-au caracterizat printr-o combinație dintre carbonarismul sau republicanismul francez cu carbonarismul italian. Intrați în contact cu fenomenul revoluționar de inspirație masonică franceză, studenții români de la Paris au fost atrași de cele două curente, republican și naționalist, adaptându-le desigur la realitățile Principatelor, care prezentau aceleași probleme, eliberarea națională și criza de sistem a autorității supreme³²⁵. Tinerii români patrioți au intrat în scurt timp în cea mai republicană lojă franceză, numită *Athénée des Étrangers* (Templul străinilor), din care au făcut parte Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Ion Câmpineanu, Gheorghe Magheru, frații Golescu sau frații Brătianu.

S-a format astfel, un nucleu revoluționar pașoptist. Ceva mai târziu, cei mai mulți dintre masonii români aparținând acestei loje vor activa în loja *La Rose du Parfait Silence (Trandafirul liniștei desăvârșite)*, unde vor ocupa funcții și demnități înalte³²⁶.

³²⁵ Alex Mihai Stoenescu, *op.cit.*, p. 330.

³²⁶ *Ibidem*, p. 342.

În Principate, francmasoneria română s-a organizat în loji care s-au constituit ca veritabile societăți secrete cu scopuri politice. Prima societate secretă și lojă masonică în același timp a fost Frăția, întemeiată în 1843 de Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și Christian Tell, care avea un suport ideologic bine conturat și însoțit de o metodologie revoluționară inspirată din curentul francmasonic speculativ occidental iradiat de *Marele Orient al Franței*.

Se cuvine a remarca faptul că în momentul declanșării insurecției pariziene din februarie 1848, cei mai importanți lideri politici români, membri ai partidei naționale, erau membri ai lojilor francmasonice franceze. Revoluționarii români de la 1848 din Țara Românească, au încercat să transpună modelul revoluționar francez, deci și principiile și tacticile francmasoneriei pariziene, pronunțamentul militar sau insurecția civilă³²⁷. Astfel au acționat Nicolae Bălcescu, frații Golescu, Gheorghe Magheru, Nicolae Pleșoianu, Ion Heliade Rădulescu, C.A. Rosetti sau Ion C. Brătianu, toți masoni școliți ai lojilor masonice franceze.

După înfrângerea Revoluției, prin protecția masoneriei franceze, prezente și în capitala Imperiului Otoman, revoluționarii români ajung fie la Constantinopol fără a suferi vreo pedeapsă, fie se deplasează în Franța, acolo unde își vor începe binecunoscuta și febrila activitate din exil. Influența *Marelui Orient al Franței*, al masoneriei franceze a însoțit permanent de acum înainte relațiile strânse frățești dintre Franța și români.

Devierea Franței de la principiile republicane, transformarea sa într-un Imperiu condus de un fost ofițer carbonar devenit împărat a adus cu sine și o reorientare ideologică a masoneriei românești, concentrată acum pe împlinirea obiectivului unității naționale, a statului național român modern, cu sprijinul diplomației franceze. Oamenii politici români, făuritori ai marilor momente ale istoriei acelor vremuri și masoni

³²⁷ *Ibidem*, p. 332.

aproape în totalitate, militau pentru constituirea în Orientul Europei a unui stat unit român, pus sub protecția și influența Franței, acest proiect provenind din principiile francmasoneriei.

Ion C. Brătianu
ilustru om politic și francmason

Lojile francmasonice din România reapar după 1856, atunci când se produce și revenirea din exil a multora dintre fruntașii români. În primul rând trebuie să vorbim despre *Steaua Dunării*, apariție care este pusă și pe seama publicației de la Iași cu același nume, din octombrie 1855³²⁸. În octombrie 1856 lua ființă la București o lojă sub numele de *Étoile Danubienne* sub obediința *Marelui Orient la Franței*, condusă de Auguste Carence, având ca inscripție *Étoile Danubienne. Orient de Bucharest*. Se poate afirma că fruntașii politici români, fie din Moldova sau Țara Românească, au activat totuși acasă, în Principate, după ce condițiile au permis, într-o grupare unitară ca membri ai unei mișcări francmasonice, după model francez. Trebuie precizat că mai toți reprezentanții

³²⁸ *Ibidem*, p. 348-349.

francezi din Comisia de supraveghere a alegerilor pentru adunările ad-hoc, erau francmasoni și au fost în strânsă legătură cu frunțașii români, mai ales cu liberalii radicali și moderați.

S-a ajuns la concluzia că Alexandru Ioan Cuza, deși s-a aflat în acest mediu francmasonic, nu a fost membru al vreunei loje, prin urmare nu a fost mason. Aceasta este în măsură să explice opoziția față de domnia sa a masonilor români, organizați din 1863 în loja *Înțelepții din Heiopolis*, inițiată de același Auguste Carence. De asemenea, un rol important l-a avut *Alianța Israelită Universală de la Paris*, constituită în 1860 la Paris de un grup de șase personalități evreiești și condusă din 1863 de către Adolphe Crémieux, de origine evreiască, fost coleg de revoluție la 1848 cu tinerii revoluționari români, pe baricadele pariziene. Această lojă francmasonică s-a implicat în 1866, în susținerea candidaturii lui Filip de Flandra la tronul României și apoi s-a arătat împotriva principelui Carol, care nu a dorit să răspundă afirmativ cerinței de a deveni francmason³²⁹.

Atitudinea insistentă a Alianței Israelite Universale în favoarea evreilor, s-a văzut mai ales cu ocazia Congresului de la Berlin, prin impunerea de către marile puteri a problemei cetățeniei române a evreilor. Reacția statului român a fost în cele din urmă una potrivnică, având în vedere faptul că în fruntea sa se afla un conducător care nu agrea francmasoneria și un prim-ministru, Ion C. Brătianu care, pe fondul politicii antiromânești a lojii, s-a desprins treptat influența masonică, a noii orientări ideologice a *Marelui Orient al Franței*, care din 1878 a scos din principiile sale creștinismul³³⁰.

³²⁹ *Ibidem*, p. 358-360.

³³⁰ *Ibidem*, p. 364.

Adolphe Crémieux

Indiferent de turnura pe care atitudinea față de francmasonerie a luat-o la un moment dat, un lucru este evident și trebuie recunoscut, acela că, cu mici excepții, imensa majoritate a reprezentanților elitei politice și culturale românești, care a creat marile momente ale istoriei secolului al XIX-lea, au fost masoni. Sunt multe nume sonore, ale politicii și culturii românești, unele deja amintite, altele pe care le enunțăm acum la acea epocă sau mai târziu spre secolul XX, precum Grigore Alexandrescu, Ioan Bălăceanu, Dinicu Golescu, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negruzzi, Petrache Poenaru, Alecu Russo, Ioan Strat, Gheorghe Lazăr, Eufrosin Poteca, Petre P. Carp, Alexandru Vaida – Voevod, Spiru Haret, Dimitrie Gusti, și lista poate continua. Toate nume mari, relevante de personalități. Influența masoneriei de sorginte franceză, în istoria românilor, este una evidentă.

ÎN FRANȚA, PENTRU ROMÂNII DIN TRANSILVANIA

Deși după 1870 relațiile dintre Franța și România la nivel de autorități, cunosc o eclipsă evidentă, sprijinul francez pentru împlinirea dorințelor poporului român nu a încetat.

În urma anexării Transilvaniei de către Ungaria, consecință a dualismului austro-ungar din 1867, au rezultat legi dure luate de regimul de la Budapesta împotriva românilor din această provincie mult încercată de-a lungul istoriei. Maximum-ul politicii de deznaționalizare practică de guvernul maghiar a fost reprezentat de legea adoptată în 1890, numită și legea Csaky, după numele ministrului maghiar al Cultelor, prin care limba maghiară a fost introdusă până și în azilele și grădinițele de copii în vârstă de 3-6 ani.

Opoziția Partidului Național Român din Transilvania a fost însoțită de manifestările de protest din România, în același an luând ființă la București, „Liga pentru unitatea culturală a românilor” ai cărei inițiatori, reprezentanți ai elitei culturale românești și-au propus să militeze în mod permanent împotriva asupririi naționale a națiunii române din Transilvania.

Scopul inițial urmărit de „Liga Culturală” era răspândirea culturii naționale printre românii din toate provinciile, pronunțându-se împotriva oricărei politici care ar fi urmărit întreținerea șovinismului³³¹. Afirmarea unității culturale a tuturor

³³¹ N.D. Popescu, *Lupta dintre românii din Transilvania și unguri*, în *Calendarul pentru toți românii*, pe anul 1892, București, p. 146; Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 48.

românilor devenise o necesitate stringentă, așa cum avea să afirme Nicolae Iorga: „această unitate sufletească cel mai prețios element de putere al nației, este amenințat prin măsurile de prigonire ale guvernelor maghiare, care pregăteau astfel descompunerea statului milenar”³³². Prima manifestare cu caracter european a Ligii a fost tipărirea și difuzarea în 1891, prin secțiile sale din străinătate a *Memoriului studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria*, tipărit în primul rând în limba franceză într-un tiraj impresionant de 13000 exemplare³³³. Conținutul Memoriului a atras atenția ziarelor franceze care au reprodus extrase semnificative, pe care le-au comentat cu căldură, manifestând o adeziune clară față de problematica națională românească. Societățile studențești românești din Paris precum și din alte orașe din Franța ca Dijon, Aix-en-Provence, Lille, au comparat situația Transilvaniei cu cea provinciilor Alsacia și Lorena, captând atitudinea sentimentală pozitivă a opiniei franceze³³⁴.

La al doilea congres al „Ligii pentru unitatea culturală a românilor” care a avut loc în mai 1892, s-a menționat că deja, după mai puțin doi ani de la înființarea sa, Liga avea 21 de secții în străinătate, aceste locații fiind Paris, Anvers și Berlin. Prima secție s-a constituit de altfel la Paris, în ianuarie 1891. Din primul comitet de conducere al cărui președinte a fost studentul Stroe Brătianu, fiul lui Dimitrie Brătianu, au făcut parte alți studenți precum Ion Nanu-Muscel, Victor Antonescu – viitorul ambasador al României la Paris și ministru de externe – N. Staicovici, N.N. Slătescu, G. Ocășanu, Pompiliu Eliade, cunoscutul scriitor, Popovici Hatzeg. Stroe Brătianu s-a făcut remarcat prin publicarea, sub pseudonimul Oreste, a numeroase articole privind dreptul românilor la unitate națională în revista

³³² Nicolae Iorga, *Liga Culturală*, în „Boabe de grâu”, an I, nr. 8, 1930, p. 451.

³³³ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, p. 211-212.

³³⁴ Vasile Netea, *op.cit.*, p. 212.

„Revue des Revues”³³⁵. În anii următori, 1892-1895, din acest comitet de coordonare au făcut parte cunoscutul Ovid Densusșianu, Panait G. Cantili, Pompiliu Eliade, dr. Gh. Marinescu și alții³³⁶. Grație activității desfășurate de secțiile sale din principalele orașe europene, Liga a avut posibilitatea de a intra în relații de colaborare cu nu mai puțin de 12 societăți cu caracter național-cultural din Franța³³⁷.

Încă de la bun început, secția „Ligii pentru unitatea culturală a românilor” a inițiat susținerea mai multor conferințe cu subiecte naționale în diferite săli publice. Astfel, în iulie 1892, având prețiosul concurs al lui Léon Rosny, președintele Societății etnografice franceze, G. Ocășanu a expus o conferință în care au fost analizate relațiile cu caracter național din cadrul Imperiului austro-ungar, cu accentul bineînțeles pe situația națiunii române. Această conferință s-a bucurat de o apreciere pozitivă și a suscitât un real interes pentru presa pariziană, ca și pe vremuri am spune, fiind ulterior publicată în Buletinul Societății etnografice. Chiar Monitorul Oficial al Franței, „Le Journal Officiel”, și asta spune mult, a inserat un scurt rezumat al conferinței, subliniind cu entuziasm „legăturile frățești ce leagă poporul francez de latinii din Orient”³³⁸. Același neobosit membru al filialei pariziene, G. Ocășanu, a ținut în sala Capucinilor din Paris, un număr de alte șase (!) conferințe pe tema drepturilor naționale ale românilor din Austro-Ungaria. În prima dintre acestea, la 2 octombrie 1892, Ocășanu a expus, așa cum se preciza într-un alt ziar francez, „revendicările românilor transilvăneni într-o manieră calmă și fără nicio ostentație”³³⁹. La această conferință, se preciza în același ziar, a asistat un numeros

³³⁵ Biblioteca Academiei Române, *fond citat*, manuscris nr. 4855/1893

³³⁶ Vasile Netea, *op.cit.*, p. 168.

³³⁷ *Ibidem*, p. 170.

³³⁸ I. Lupulescu, *Raport de activitate general despre activitatea Comitetului central al Ligii pentru unitatea culturală a românilor*, București, Tipografia Carol Gobl., 1891, p. 37 Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 174.

³³⁹ *Ibidem*, p. 39, cf. Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 174.

public și distins care a salutat cu vii aplauze devotamentul dlui Ocășanu pentru cauza unui popor oprimat”³⁴⁰.

De asemenea, o contribuție substanțială a adus secția de la Paris în ceea ce privește popularizarea cauzei naționale și prin sprijinirea acțiunii inițiate de Comitetul Central de la București al Ligii, cu privire la traducerea în cele mai importante limbi, la tipărirea și difuzarea documentelor de bază ale mișcării naționale și este vorba în primul rând de *Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria* și *Memorandumul Partidului Național Român*. Astfel, în septembrie 1892, s-au tipărit 2000 de exemplare din *Replica* în limba franceză, în anul următor mai tipărindu-se încă 300 de numere pentru a fi distribuite unor personalități ale vieții politice și publice franceze cărora li se solicita sprijinul și unor reviste și ziare importante din Franța, în special din Paris³⁴¹.

În decembrie 1892, în urma Memorandumului și a prigoanei la care au recurs autoritățile maghiare asupra memorandiștilor, secția Ligii de la Paris a făcut referire la articolul *Les persécutions des Magyars contre Roumains*, publicat în „Bulletin diplomatique”, favorabil cauzei românești, luând în discuție măsurile necesare pentru intensificarea luptei naționale și a celor persecutați, a memorandiștilor. La Paris s-a ținut o conferință de către Gh. Ocășanu cu titlul *Sur les relations politiques et sociales de l'Autriche-Hongrie et spécialement sur celles de la Transylvanie*, în urma căreia au fost prezentate scrisori de încurajare pentru cauza românească primite din partea unor personalități franceze precum prof. univ. Felix Lesueur sau prof. univ. Jalabert³⁴². Tot la Paris, în această locație caldă, proromânească, la 23 ianuarie 1893, s-a aniversat Unirea Principatelor Române, precum și întemeierea „Ligii Culturale”. A fost ținută în acest sens o vibrantă

³⁴⁰ *Ibidem*.

³⁴¹ Biblioteca Academiei Române, *fond citat.*, manuscris nr. 4854/1892, Liga Culturală, f.326 și manuscris nr. 4855/ 1893, Liga Culturală, f.158-159.

³⁴² *Ibidem*, manuscris nr. 4855/ 1893, Liga Culturală, f.155.

conferință de către Simion Mehedinți. Studentul I. Ianculescu, referindu-se la sarcina intelectualilor români, care se întorceau în țară după efectuarea studiilor, a precizat că aceștia aveau datoria de a deveni „adevărați apostoli ai ideilor de naționalitate și unitate”³⁴³.

În vara lui 1893, filiala de la Paris a „Ligii Culturale” a comunicat lui I. Lupulescu, secretarul Ligii că avea intenția de a organiza împreună cu studenții români din Paris, ample manifestații de protest contra procesului de la Cluj, intentat fruntașilor memorandiști³⁴⁴. Toate demersurile secției pariziene în vederea popularizării Memorandumului au avut un ecou remarcabil în Franța, mai toate periodicele franceze importante reproducând comentarii favorabile documentului³⁴⁵. În același timp, au fost trimise scrisori și telegrame personalităților de prim rang ale vieții politice și publice franceze. Răspunzând unei astfel de scrisori, președintele Franței, Sadi Carnot, a răspuns prin intermediul ministrului de externe, Alexandre Ribot, prin Legația română de la Paris, arătându-se profund mișcat de cauza românească³⁴⁶.

Demn de remarcat, în iunie 1893, în Montpellier, s-a organizat un festival dedicat Transilvaniei, la care a fost invitat să conferențeze tânărul transilvănean George Moroianu, iar poetul francez Charles Gros a citit chiar în dialectul provensal o poezie inspirată de lupta românilor din Transilvania, din a cărei traducere cităm:

„Frați din Transilvania,
 Franța vă strânge mâna,
 Păstrați iubirea voastră de țară;
 Latinii nu sunt decât o familie
 Prin ale cărei vine curge același sânge!”³⁴⁷

³⁴³ *Ibidem*, manuscris nr. 4856/1893, f.37.

³⁴⁴ *Ibidem*, manuscris nr. 4855./1893, Liga Culturală, f.175.

³⁴⁵ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 176.

³⁴⁶ Biblioteca Academiei Române, *fond cit.*, manuscris nr. 4855/1893, Liga Culturală, f.161.

³⁴⁷ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 177.

Fostul ministru de externe al Franței, și principalul făuritor al alianței franco-ruse, prim pas al Antantei, Émile Flourens, a abordat problema Transilvaniei într-un articol emoționant publicat la 10 februarie 1893 în publicația „Le Nord”³⁴⁸. Comitetul Ligii a trimis omului politic francez o telegramă de mulțumire, iar studențimea română din București a făcut la legația Franței o vibrantă manifestație de simpatie. La 9 mai 1894, după începerea procesului, Flourens a scris un nou articol intitulat *Un procès monstrueux*, în care a acuzat atitudinea maghiarilor: „Ungurii vor face să fie condamnați românii în fața unor judecători orbiți de către aceleași pasiuni ca și ministerul public (procuratura); dar ei vor fi condamnați de opinia unanimă a tuturor popoarelor pentru care cuvintele justiție și libertate nu sunt cuvinte despuiate de orice sens”³⁴⁹. De altfel, filoromânul om politic francez, a păstrat legături strânse cu românii pe viitor, și trebuie să punem la loc de cinste că fiica sa, Renée, a venit în România, în 1916, cu misiunea militară franceză, servind ca infirmieră pe front!³⁵⁰

În această perioadă dificilă a procesului memorandiștilor, „Liga pentru unitatea culturală a românilor” a intrat în legătură cu unele importante personalități politice ale Franței, cărora le-a obținut și deplinul concurs, cum ar fi Jules Simon, fost premier, Casimir Périer, cel care avea să devină președinte al Republicii, Paul Deschanel, și chiar cu Georges Clemenceau. Acesta din urmă dorea să vadă Austro-Ungaria, aliata Germaniei, cât mai slăbită. Într-un articol publicat la 12 mai 1894, sub titlul *Lutte des races*, în publicația „La Justice”, cel care a fost poreclit „Tigrul” a afirmat că procesul nu era decât „o rușine pentru libera națiune maghiară”, iar „doctorul Rațiu și amicii săi pot să fie condamnați, opinia publică europeană i-a achitat însă dinainte”³⁵¹. De

³⁴⁸ *Ibidem*.

³⁴⁹ „Journal des Débats” din 9 mai 1894, cf. Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 178.

³⁵⁰ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 178.

³⁵¹ *Ibidem*.

asemenea, cu personalități culturale, la loc de cinste fiind scriitorul Émile Zola care a deținut și calitatea de corespondent al unor importante publicații franceze. De altfel, cele mai semnificative ziare și periodice franceze, precum „Le Temps”, „Le Siècle”, „Le Figaro”, „Le Nord”, „L'Époque”, „La Justice”, „La Gazette de France”, „La Libre Parole”, au fost prezente la Cluj, ceea ce denotă ampla susținere a opiniei publice franceze pentru cauza drepturilor românilor³⁵².

Demn de precizat este faptul că, în timpul derulării procesului, la 11 mai 1894, la Sorbona, sub dirijarea lui Ernest Lavisse, nimeni altul decât rectorul Universității, a fost organizat un mare miting de susținere a memoriștilor români, la care au luat cuvântul Lavisse și o altă distinsă personalitate universitară, profesorul Émile Picot, care a vorbit despre istoria poporului român³⁵³.

Ernest Lavisse

Émile Flourens

³⁵² George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, în volumul comemorativ II, *Transilvania, Banatul și Crișana*, 1929; Nedelcu Oprea, *Ecoul Procesului Memorandumului în presa străină a vremii*, Biblioteca Astra, 1969, p. 45-58.

³⁵³ C.Gh. Marinescu, *Franța și lupta românilor pentru desăvârșirea Unirii*, în „Cronica”, nr. 3/ 1972, p. 15.

Henri Gaidoz, profesor la Collège de France, a publicat în „Revue de Paris”, la 15 mai 1894, un articol, *Les Roumains de Hongrie*, în favoarea românilor transilvăneni, tipărit ulterior la București³⁵⁴.

Odată sentința de condamnare pronunțată, în Franța s-a manifestat un puternic curent de indignare și totodată de încurajare a celor aflați în suferință. Astfel, Ernest Lavisse a trimis condamnaților o telegramă în care își exprima susținerea și respectul pentru cauza lor:

„Românilor care, pentru a fi revendicat în mod legal dreptul naționalității române, au fost acuzați pe nedrept și pe nedrept condamnați, le trimit omagiul admirației mele respectuoase, al profunde mele simpatii și urările mele călduroase pentru revanșa justiției și a dreptului atât de brutal ofensate în persoanele lor. Această revanșă sper că va fi apropiată, sper că va veni cu siguranță. Trăiască România!”³⁵⁵. Din nou, marile ziare din Franța au inserat articole în favoarea memorandiștilor, împotriva verdictului nedrept.

Doi ani mai târziu, în 1896, cu ocazia sărbătoririi unui mileniu de la întemeierea statului maghiar, la Paris, Liga a organizat un impunător miting de protest împotriva politicii de asuprire națională practică în Imperiul Austro-Ungar, la care au luat parte și comitetele naționale ale cehilor, slovacilor și sârbilor. Din nou, Émile Flourens, a venit în sprijinul românilor, prezidând această manifestare³⁵⁶.

Duchesne Fournet, un cunoscut reprezentant al elitei culturale franceze, a întreprins o călătorie de studii, în același an, în Transilvania, la solicitarea „Ligii Culturale”, iar la întoarcere în Franța, a ținut conferințe și a publicat articole în presă susținând legitimitatea luptei românilor pentru libertate, pentru drepturile

³⁵⁴ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 180.

³⁵⁵ George Moroianu, *op.cit.*, p. 5.

³⁵⁶ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 180-181.

lor naționale³⁵⁷. Alți savanți francezi, ca Gustave Weigand și Émile Picot au venit în Transilvania, pentru a se apleca cu interes asupra limbii, formelor de viață ale poporului român, ca de altfel și pentru a lua pulsul realităților acelor timpuri, aceasta în pofida strictei supravegheri a autorităților maghiare³⁵⁸.

„Liga pentru unitatea culturală a românilor” a întemeiat în 1895, la Paris, sub președinția lui Gheorghe Pop de Băsești, „Comitetul celor trei națiuni”, română, sârbă, slovacă, cu scopul de a demasca politica antinațională a Budapestei și în general a Imperiului Austro-Ungar³⁵⁹.

În 1897, Paul Eduard Dechorne, a publicat într-un articol intitulat *Alsace et Transylvanie*, publicat în revista „Le Paix et le Droit”, prin care își exprima convingerea că, în ciuda condițiilor vitrege, lupta românilor transilvăneni va fi în cele din urmă încununată de succes, făcând o reușită comparație cu situația conaționalilor săi din Alsacia, aflați sub stăpânire germană³⁶⁰.

În aceeași perioadă, ziarul „La Verité” a publicat mai multe articole din care reieșea tăria poporului român care a rezistat în fața multor vicisitudini ale istoriei, susținând cu căldură ideea realizării unității naționale românești, sub forma Daco-României³⁶¹.

După cum se observă, din multitudinea aspectelor prezentate, reiese rolul important pe care secția din Paris a „Ligii pentru unitatea culturală a românilor” l-a avut în câștigarea de partea sa a Franței, a opiniei publice dar și politice franceze, până la cel mai înalt nivel, și aceasta sub toate formele posibile, pentru susținerea drepturilor naționale ale românilor din Transilvania. De asemenea, s-a putut deduce faptul că, din nou, Franța a fost locașul cald și primitor care a știut să recepteze, să susțină și să încurajeze dorințele românilor.

³⁵⁷ „Liga Română” nr. 6 din 6 febr. 1897, cf. Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 181.

³⁵⁸ Ion Bozdog, *Statul polițist*, Brașov, 1944, p. 19.

³⁵⁹ *Ibidem* p. 70-72.

³⁶⁰ „Liga Română”, nr. 7 din 16 februarie 1897, cf. Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 181.

³⁶¹ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 16.

FRANȚA ȘI ROMÂNIA, ALĂTURI ÎN MARELE RĂZBOI

Dependența României de Germania și Austro-Ungaria însemna faptul că statul român trebuia să țină seama de linia politică și diplomatică, de sugestiile Berlinului și a Vienei. Cu toate acestea, diplomația franceză nu și-a pierdut speranța de a atrage din nou statul român, din punct de vedere al politicii oficiale. Francezii erau conștienți că majoritatea opiniei politice, ca să numai vorbim de cea publică, erau în favoarea Franței. Interesele stringente, logice, de moment ale României, după obținerea independenței, determinaseră intrarea României într-o alianță alături de Puterile Centrale.

Un diplomat francez la București releva în septembrie 1910 faptul că cei mai mulți oameni politici nu erau de acord cu această racordare a țării la politica Puterilor Centrale. În timpul crizelor politice de dinainte de Primul Război Mondial, cum ar fi anexarea Bosniei-Herțegovina de către Austro-Ungaria la 1908 sau Războaiele balcanice din 1912-1913, în cercurile politice românești a apărut tendința de retragere din alianța cu monarhia dualistă, având în vedere bineînțeles și politica ireconciliabilă a Budapestei, îndreptată împotriva populației românești din Transilvania. În momentele Războaielor balcanice, la 1912, politica externă franceză și a Antantei în același timp, se orienta spre influențarea poziției românești astfel ca aceasta să se desprindă de Puterile Centrale.

În aprilie 1912, primarul Parisului vizitează Bucureștiul, cu asentimentul președintelui Franței, Poincaré, unde are parte de o primire entuziastă. În contrapartidă, primarul capitalei românești, Dumitru Popescu,, va fi primit peste puțin timp la Paris. Doar o

lună mai târziu, Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților, sosește și el într-o vizită oficială la București.

Tensionarea relațiilor dintre România și Austro-Ungaria a făcut ca eforturile din partea Franței în numele Antantei să devină tot mai insistente în atragerea de partea sa. De acum înainte, Ministerul Afacerilor Externe al Franței va susține constant toate pozițiile autorităților române. Franța intervine în favoarea României în cazul divergențelor avute cu Bulgaria, care deveneau din ce în ce mai evidente, căutând să convingă Rusia care ar fi dorit să intervină în favoarea Sofiei³⁶². Tot Franța a fost aceea care a insistat ceva mai târziu, după sfârșitul Războaielor balcanice, ca prevederile Păcii de la București din iulie-august 1913 să rămână în vigoare așa cum ele fuseseră stabilite de drept, împotriva punctului de vedere al Marii Britanii, Rusiei și Austro-Ungariei, care au încercat să impună „dreptul” de a schimba Tratatul de la București, conform intereselor lor³⁶³. Astfel, existau toate șansele ca în România, politica profranceză să redevină la fel de puternică ca odinioară, corespunzând de fapt mentalului majoritar și aspirațiilor poporului român.

Suntem în 1914, anul declanșării primei mari conflagrații mondiale. România era încă legată de Puterile Centrale doar prin Tratatul care fusese recent reînnoit. Însă atașamentul față de Franța al majorității oamenilor politici era așa de mare, încât în momentele în care se puneau problema adoptării unei poziții a statului român față de război, aceștia considerau că România trebuie să intre în acest conflict major nu neapărat pentru propriile interese ci mai ales pentru a fi alături de Franța, pentru a apăra civilizația franceză amenințată.: „Lahovary și Cantacuzino – mai ales Cantacuzino – voiau și ei intrarea României în război [...] și-o voiau numai de dragul Franței, care nu putea fi lăsată să piară, ca și cum soarta ei ar fi stat în puterea noastră! În sinceritatea lor

³⁶² Alexandre Davier, *Sinuozitățile relațiilor franco-române, 1880-1920*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 3/(396)/ 2000, p. 64.

³⁶³ *Ibidem*, p. 64-65.

nici nu mai pomeneau de Ardeal, de întregirea neamului și de Mihai Viteazul – abandonând toate argumentele de ordin național care ne împingeau pe mai toți împotriva Puterilor Centrale, ca să ceară intrarea în război «pour voler au secours de la France »!³⁶⁴.

Marele Nicolae Iorga, cunoscut până atunci ca germanofil își dovedește de fapt sentimentele sale profunde față de Franța, atunci războiul începuse și francezii erau nevoiți să reziste cu greu în fața ofensivei germane pe frontul de vest. La 17 august 1914 el afirmă: „Că iubim Franța, e neîndoielnic, deși azi e, se zice, învinsă de Germania. Tot așa cum e neîndoielnic că respectăm și admirăm Germania, deși e, azi, se zice, învingătoarea Franței. [...]. De ce iubim însă Franța? Pentru că întreaga noastră clasă superioară trăiește în moda și luxul ei? Poate, pentru acea clasă. Pentru că suntem latini și cetim franțuzește? În mare măsură, da. Dar mai ales, la noi toți, nediplomații, pentru al treilea motiv. Ce vrea Germania? Domnia în Europa, pentru economia sa națională, pentru puterea sa politică. Ce vrea Rusia? Aceeași domnie politică în Europa și, dacă se poate, și mai departe. Ce vrea Anglia? Păstrarea domniei mărilor și a câștigurilor ce aduce. Ce vrea Austro-Ungaria? Întărirea și întinderea ambițiilor ungurești în Carpați și Balcani. Ce vrea însă Franța? Ea vrea să trăiască. Să trăiască statul francez și nația franceză. Să-și păstreze pământul și drepturile. Să-și răzbune onoarea”³⁶⁵.

Desprinderea României de Puterile Centrale era deja o realitate recunoscută atât de marile sale puteri ca de altfel și de către Franța. Președintele Franței, Raymond Poincaré, a afirmat la începutul războiului că „România s-a eliberat de sub tutela austriacă”³⁶⁶.

³⁶⁴ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, partea a IV-a, Editura Humanitas, București, 1991, p. 105.

³⁶⁵ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, Editura Ramuri, Craiova, 1983, p. 18.

³⁶⁶ Raymond Poincaré, *Les origines de la guerre*, Plon, Paris, 1921, p. 164; Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 24.

Și într-adevăr, statul român începuse să cumpere echipament militar francez, înainte de începerea războiului, de la o serie de firme și întreprinderi franceze precum: Schneider-Creusot, St. Etienne, La Farman, I. Carpentier, Rotschild et fils, Schneider-Labeuf, la Geneste, Herscher et Co., Société anonyme „Les ateliers de Nivelles”³⁶⁷.

La Consiliul de Coroană de la Sinaia de la 3 august 1914 s-a decis poziția de neutralitate a României. Interesant de remarcat este faptul că dezbaterile au avut loc, la cererea regelui Carol I, în limba franceză! Cei mai mulți dintre cei prezenți au reclamat alianța cu Franța și Anglia, germanofili, în frunte cu regele bineînțeles aflându-se în minoritate. Până la urmă, s-a luat înțeleapta decizie ca România să adopte neutralitatea sub forma expectativei armate, dar încă de atunci devenise foarte clar faptul că în eventualitatea implicării în război, statul român ar intrat de partea Antantei, deci a mării prietene Franța.

Neutralitatea României a nemulțumit autoritățile franceze care l-au considerat de primul ministru Ion C. Brătianu vinovat de decizia luată, de incertitudinile și ambiguitățile politicii sale de așteptare și tergiversare. Astfel, Georges Clemenceau, a consacrat numeroase articole în presa franceză, cum de exemplu a fost articolul *Un grand européen* din *L'Homme libre*, la 14 decembrie 1914, în care i-a făcut un elogiu lui Take Ionescu, liderul Partidului Conservator Democrat, în opoziție cu criticile aduse lui Brătianu³⁶⁸. Liderul conservator susținuse cu toată tăria intrarea României în conflict alături de Antanta. Take Ionescu, într-o convorbire avută cu președintele Poincaré, la 7 septembrie 1913, înainte de război, afirmase că „în niciun caz armata română nu se va găsi în tabăra inamicilor Franței”³⁶⁹. De asemenea, Clemen-

³⁶⁷ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 28-29, jurnale ale Consiliului de Miniștri, din perioada 1913-1914.

³⁶⁸ Alexandre Davier, *1880-1920, Sinuozițiile relațiilor franco-române*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 4(397)/ 2000, p. 51.

³⁶⁹ Biblioteca Națională a României, *fond Brătianu*, IX/ 4/25 mai - 7 juin 1915, *Mémoire remis le 7 juin 1915 à un envoyé secret de Sa Majesté le Tsar*, semnat Jules Brun, colaborator apropiat al lui Take Ionescu.

ceau a publicat articole și cronici în ziarul „L’Homme enchaîné”, în cuprinsul cărora cerea cu insistență angajarea imediată a României în război. În articolul *Le Latin des Balkanes*, la 3 iulie 1915, „Tigrul” a denunțat politica de expectativă a primului ministru român pe care l-a acuzat chiar de duplicitate: „România, se va lăsa ispitită de oferta nu știu cărei cvasiautonomii transilvănene? Am încetat să acord importanță acestui aspect, de când această țară ni s-a dezvăluit în toată nuditatea unui orientalism, inculcat atât de bine de foștii săi stăpâni. Natural că nu dețin secretul conversațiilor dintre dl. Brătianu și Tripla Antantă. Aș fi extrem de surprins că a lăsat ceva nespus la Berlin”³⁷⁰. Brătianu era nici mai mult nici mai puțin acuzat de „complicitate cu persecutorii românilor din Transilvania”³⁷¹.

Pentru a risipi îndoielile și dezamăgirile franceze față de politica României, în ianuarie 1915, în capitala Franței a ajuns o delegație românească din care făceau parte dr. C.I. Istrati, dr. I. Costinescu, I. Cantacuzino și G. Diamandy, care au ținut să aibă discuții cu președintele francez, asigurându-l de intervenția sigură în viitor a României alături de Franța, justificată și prin lupta legitimă a românilor împotriva Puterilor Centrale. În urma întâlnirii avute cu președintele Camerei Deputaților, Deschanel, care vizitase România, la o întrunire care a avut loc la Sorbona, a elogiat pe români afirmând la adresa României: „Strălucitoarea Românie, fiica noastră, ale cărei destine sunt de acum încolo legate de ale noastre și de ale aliaților noștri”³⁷². Dr.I. Costinescu a fost chiar invitat de generalul Joffre, șeful Marelui Cartier General francez, să viziteze frontul³⁷³.

³⁷⁰ *Ibidem*.

³⁷¹ *Ibidem*.

³⁷² Arhiva Națională Istorică Centrală (A.N.I.C.), *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 55, p. 27.

³⁷³ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, telegrama din 4 februarie 1915 de la legația din Paris, semnată Lahovary, ministrul României la Paris.

Georges Clemenceau, un critic sever
al neutralității României

Conducătorul armatei franceze a întocmit un memoriu despre situația de pe front a armatei franceze, solicitând ca generalul Dumitru Iliescu, șeful Marelui Stat Major al armatei române să vină special în Franța pentru a constata personal situația reală³⁷⁴. Toate acestea s-au petrecut însă fără încuviințarea autorităților de la București, care desigur nu doreau încă să se pronunțe oficial în favoarea Antantei și pregetau să ia o decizie. Ion I.C.Brătinau l-a criticat pe Lahovary, ministrul de la Paris, pentru coparticiparea sa la aceste evenimente³⁷⁵.

În cele din urmă cu toată această rezervă, au început să se poarte negocieri între autoritățile franceze și cele române mai întâi prin intermediul miniștrilor plenipotențieri acreditați la București și Paris. Autoritățile de la București au trimis la Paris pe colonelul Rudeanu, în vederea contractării unor comenzi de

³⁷⁴ *Ibidem*, memoriu semnat de Joffre, trimis de Lahovary lui Ion I.C. Brătianu.

³⁷⁵ *Ibidem*, *fond Saint-Georges*, CCCXCVI/4, telegrama din 20 decembrie-2 ianuarie 1915, semnată Lahovary și răspunsul lui Ion I.C. Brătianu.

armament³⁷⁶. Preocupările privind înzestrarea militară, o eventuală cooperare pe plan militar româno-franceză se adăuga spre sfârșitul lui 1914 unei activități diplomatice din ce mai intense între București și Paris.

Ulterior, primul ministru român și-a continuat demersurile mai îndrăznețe, la Paris, trimițând un mesaj ministrului de externe, Delcassé, prin care se făceau cunoscute, într-un mod oficial, revendicările României asupra teritoriilor românești ocupate de Imperiul Austro-Ungar. Atât ministrul de externe cât și președintele Poincaré au primit asigurări că România va intra în război doar de partea Antantei. Poincaré a ținut să răspundă că „vom fi fericiți dacă România va deveni aliata noastră și vom secondă, cât vom putea mai bine, dorințele sale”³⁷⁷. Aflând cu satisfacție și de negocierile care conduseseră la un acord ruso-român prin care încă de la 1 octombrie, Rusia se angaja să recunoască României dreptul la provinciile românești din Austro-Ungaria, președintele francez a intervenit pe lângă autoritățile țariste pentru a întări aceste prevederi în favoarea României³⁷⁸.

Ion I.C. Brătianu a făcut ulterior, la 15 mai 1915 o declarație ministrului de la București, Camile Blondel, justificându-și atitudinea de până atunci: „Voința mea fermă a fost încă de la începutul războiului de a ieși din neutralitate în favoarea Antantei. Dacă am fost întârziat să mă pronunț deschis, aceasta a fost din cauza necesității pregătirilor militare care trebuiau făcute de așa manieră încât să nu expună țara la reclamații prea puternice din partea inamicilor noștri”³⁷⁹.

Cu toate acestea, guvernul român a fost nevoit să permită tranzitul de muniții germane către Turcia, aducând după sine reproșurile Parisului, exprimate de ministrul Blondel, la care

³⁷⁶ *Ibidem*, CCCVI/4, telegrama din 14-25 noiembrie 1914 de la legația din Paris, semnată Lahovary.

³⁷⁷ *Ibidem*; Raymond Poincaré, *op.cit.*, vol. VI, p. 179.

³⁷⁸ Raymond Poincaré, *op.cit.*, vol. VI, p. 210, 212-213.

³⁷⁹ *Ibidem*, p. 214, 217.

din nou Brătianu a fost nevoit să răspundă. Primul ministru a declarat lui Blondel că, orice s-ar fi întâmplat, el se considera „moralmente angajat față de Antanta”³⁸⁰.

În vara lui 1915, Franța a început să fie totuși din nou extrem de suspicioasă, exercitând presiuni din ce în ce mai mari ca România să intre în război. Ministrul de război, A. Millerand, a afirmat că către colonelul Rudeanu, aflat la Paris, că românii nu vor primi muniții până când nu se vor pronunța odată pentru totdeauna³⁸¹. În același sens, ministrul de externe francez i-a declarat lui Lahovary că francezii erau din ce în ce mai convinși că România nu ar dori să colaboreze din punct de vedere militar³⁸². Pentru a determina și mai mult autoritățile române, Delcassé a insistat din nou, în numele Franței la Petrograd, prin ministrul plenipotențiar, Paléologue, pentru ca Rusia să susțină fără rețineri revendicările României.

În presa franceză se marșa de asemenea cu vigoare pe tema intrării României în război. Ziarul „Le Matin”, de exemplu, a publicat un articol în care se preciza că „Se apropie ziua când România va fi alături de noi”³⁸³.

Spre sfârșitul lui 1915 poziția guvernului Brătianu a devenit aceea că pentru a intra în război, România avea nevoie de susținerea efectivă și consistentă a aliaților Antantei, făcându-se referire bineînțeles la frontul de la Salonic, din nordul Greciei, acolo unde armatele franceze și britanice aveau misiunea de a zădărnici mișcările armate bulgare la Dunăre. Aristide Briand, noul ministru de externe al Franței, mai puțin intransigent decât predecesorul său, a dat dovadă că înțelege mai bine atitudinea,

³⁸⁰ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 96-97.

³⁸¹ Biblioteca Națională a României, *fond Saint-Georges*, CCCIXVII/4, scrisoare din 4 iunie 1915, semnată colonel Rudeanu, de la Paris, către Ion I.C. Brătianu.

³⁸² *Ibidem*.

³⁸³ *Ibidem*, CCCXCVII/2, telegrama înregistrată la Oficiul central telegrafic București cu nr. 1671/ 11 iulie 1915, semnată Jean Cruppi către Abric Matin, Paris.

temerile românilor și a arătat că România trebuie lăsată să-și aleagă singură momentul intrării în război, însărcinându-l pe ministrul Blondel să facă o declarație la București în acest sens³⁸⁴.

Concomitent, filoantantistul Take Ionescu, atât în discursul său de răspuns la Mesajul tronului de la 16 și 17 decembrie 1915, intitulat *Politica instinctului național* cât și în vibrantele articole publicate în ziarul său „La Roumanie”, oficiosul în limba franceză al partidului său și în ziarul „Acțiunea” a militat pentru angajarea României în conflict alături de Franța, alături de Antanta³⁸⁵. Politicianul român a avut de asemenea discuții cu Camille Blondel la București³⁸⁶.

Între timp, în Franța, Clemenceau își reluse atacurile la începutul lui 1916, împotriva atitudinii de prea lungă expectativă a guvernului român, stimulat fiind și de propaganda defavorabilă politicii lui Brătianu, desfășurată în capitala Franței de către Grigore Filipescu, un alt om politic român cu puternice convingeri proantantiste. Ca urmare, primul ministru român, pentru a contracara noile acuzații, l-a trimis la Paris pe Victor Antonescu, ministrul de Justiție care îi va întâlni pe președintele Poincaré, pe Briand și nu în ultimul rând pe însuși Clemenceau³⁸⁷. Ca urmare a vizitei lui V. Antonescu, Briand a fost nevoit să intervină din nou pentru a-l tempera pe cel care pe bună dreptate a fost denumit „Tigrul”, suprimând chiar, în primăvara lui 1916, pentru 15 zile, publicația „L’Homme enchaîné”, condusă de acesta³⁸⁸. Între altele, Briand, politician cu principii corecte, obiective ajunsese să-l simpatizeze pe Brătianu care mai târziu avea să-i transmită prin ministrul de Saint-Aulaire, noul ministru plenipotențiar la București, o nouă mostră a gândirii sale, perfect justificate: „Aliații, răstoarnă

³⁸⁴ *Ibidem*, convorbirea Brătianu-Blondel din 7/ 20 decembrie 1915.

³⁸⁵ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 280-281.

³⁸⁶ *Ibidem*.

³⁸⁷ Alexandre Davier, *op.cit.*, p. 52.

³⁸⁸ *Ibidem*.

responsabilitățile și mă încarcă cu propriile lor păcate. Între ei, Rusia, mai mult decât ceilalți, pentru că este cea mai vinovată. Niciodată nu i-a dat prin cap să repare, printr-un gest spontan, fie el și parțial, răpirea Basarabiei”³⁸⁹. Câtă dreptate, nu, în afirmația lui Brătianu!

Relațiile dintre România și Antanta păreau să se deterioreze din nou, datorită livrării de către guvernul român a unor cantități de grâu către Germania, în primăvara lui 1916, care au făcut o proastă impresie la Paris³⁹⁰. Brătianu a fost desigur nevoit să dea o explicație precizând că acest acord comercial fusese „o necesitate politică și economică”³⁹¹.

Aristide Briand

Din nou, Aristide Briand a intervenit favorabil pentru români, într-o convorbire cu colonelul Rudeanu, declarându-și deplina încredere în continuare în guvernul Brătianu și deciziile

³⁸⁹ *Ibidem*.

³⁹⁰ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CCCXCVI/ 4, telegrama din 1/14 aprilie 1916 de la legația din Paris, semnată Lahovary, către Brătianu.

³⁹¹ *Ibidem*, telegrama circulară nr. 689/ 6/ 19 aprilie 1916, semnată Ion I.C. Brătianu.

sale politice³⁹². Briand a sugerat guvernului francez să ceară accelerarea livrării de armament către România. Briand se dovedea în această atmosferă de suspiciune și neliniște un adevărat susținător al românilor.

Chestiunea aprovizionării cu armament a armatei române a fost și mai mult impulsionată, în urma întâlnirii dintre colonelul Rudeanu și generalul Joffre, stabilindu-se ca munițiile – era vorba de aproximativ 300 tone de muniții – să fie livrate prin Rusia³⁹³. Insistența Franței s-a lovit însă inițial de unele rezerve ale Rusiei. Franța susținea la acel moment România, în mod concret, real, diplomatic.

În urma nereușitei spargerii frontului la Verdumn, insistențele Franței, implicit ale lui Briand, asupra guvernului român au devenit și mai mari. Totuși, Brătianu a transmis, la 21 iunie lui Lahovary, la Paris să-i comunice faptul că nu se poate vorbi de intrarea României în conflict fără intrarea în posesie a munițiilor promise³⁹⁴.

Era evident că negocierile între Franța și România intrau într-o fază finală. Ministrul plenipotențiar Blondel a prezentat în mod oficial, la 29 iunie 1916, poziția autorităților franceze. S-a cerut, în mod imperios intrarea României în război, argumentându-se printre altele, intrarea în acțiune a frontului franco-britanic de la Salonic, garantarea aprovizionării cu muniții a armatei române și faptul că inamicul, Puterile Centrale, germanii și austrieii, nu aveau trupe disponibile, în număr mare, pentru a veni în sprijinul bulgarilor și a periclita în acest fel granițele românești. Blondel a invocat că era mai mult ca oricând până

³⁹² *Ibidem*, telegrama din 6/ 19 aprilie 1916, semnată Rudeanu, de la Paris, către Brătianu.

³⁹³ A.N.I.C., *fond Casa Regală*, dosar nr. 38/1916, scrisoarea nr. 1361/ 3 iunie 1916 de la Marele Cartier General francez către colonelul Rudeanu și dosarul nr. 29/ 1916, informații din 30 mai/ 12 iunie de la legația din Petrograd, semnat Diamandy.

³⁹⁴ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, telegramele din 8/ 21 iunie și 13/ 26 iunie 1916, semnate Brătianu, către Lahovary, Paris.

atunci, momentul potrivit pentru ca România să se alăture Antantei³⁹⁵. În replică, primul ministru român, a răspuns că începerea acțiunilor românești presupune și ea unele condiții, care se referă la primirea la timp a munițiilor prin Rusia, o acțiune comună, conjugată a aliaților pe toate fronturile, a rușilor în Bucovina și a francezilor și englezilor la Salonic pentru a opri înaintarea spre Dunăre a armatei bulgare³⁹⁶.

Generalul Dumitru Iliescu, șeful Marelui Stat Major român, a primit la Paris, la 2 iulie, prin căpitanul Pichon, punctul de vedere al omologului său francez, Joffre, care a declarat: „Cred că ultimele ezitări ale dlui Brătianu au căzut în fața certitudinii date de evenimente, de faptul că ofensivele generale victorioase sunt angajate”³⁹⁷. Ofițerul francez a rostit cuvintele care au rămas celebre, și au sunat ca un ultimatum, „acum ori niciodată”³⁹⁸. La doar câteva zile distanță, la 5 iulie, ministrul de la Paris, Lahovary, a comunicat lui Saint-Aulaire, care tocmai își lua funcția în primire că România poate intra în conflict în vreo cinci-șase săptămâni, dacă munițiile vor sosi la timp³⁹⁹.

Între timp, la începutul lui iulie, a avut loc schimbarea de titular al misiunii de reprezentare a Franței la București, locul lui Camile Blondel fiind luat de contele de Saint-Aulaire. Înainte de investirea sa, contele de Saint-Aulaire a avut întrevederi la Paris cu președintele Poincaré și cu generalul Henri Berthelot, consilier militar. Președintele i-a transmis: „vă urez succes, dar aș fi foarte uimit dacă România ar marșa”. Mult mai optimist,

³⁹⁵ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 38/ 1916, Résumé d'une communication faite le 16/ 29 juin 1916 à M.Brătianu par M.Blondel, ministre de la France, au nom de son gouvernement.

³⁹⁶ *Ibidem*, Résumé d'une communication faite le 16/29 juin 1916 à M. Brătianu par M. Blondel, ministre de la France, au nom de son gouvernement.

³⁹⁷ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CXCIV/1, scrisoarea nr. 164/ 6 iulie 1916 de la atașatul militar francez Pichon care conține telegrama din 2 iulie 1916, semnată Joffre.

³⁹⁸ *Ibidem*.

³⁹⁹ *Ibidem*, CCCXCVI/4, telegrama din 7 iulie 1916.

Berthelot i-a mărturisit noului ministru francez importanța misiunii sale: „Pe frontul oriental pârghia lui Arhimede se află la București. Acolo se răstoarnă în favoarea noastră echilibrul de forțe, prin intrarea în acțiune a armatei române”⁴⁰⁰.

Din relatările lui Saint-Aulaire, la sosirea sa în România, a fost primit cu mult entuziasm, dându-și seama că, în ciuda dificultăților legate de indecizia politicii oficiale române față de război, opinia publică era net în favoarea Franței, că românii iubeau necondiționat Franța. Cuvintele sale nu mai necesită niciun comentariu suplimentar: „După ce și-a aruncat o privire pe pașapoartele noastre, inspectorul de serviciu mi-a cerut permisiunea să-mi strângă mâna, apoi a dispărut, pentru a semnaliza prezența mea șefului de gară. Câteva clipe mai târziu, gara era pavoazăată cu drapele românești, iar eu eram invitat să beau o cupă de șampanie pentru victoria Franței, în vreme ce cele două fiice mai mari ale casei cântau la patru mâini *Marsilieza* la pian. Toată lumea vorbea o franceză excelentă, în timp ce la frontiera rusă nu putusem comunica cu autoritățile decât prin interpret. Compartimentul de dormit era umplut cu flori, dispuse astfel încât să reproducă cele trei culori ale drapelului francez... Niciodată, nici măcar în Franța, ca în familia acelui mic șef de gară românească, al cărui nume nu-l țin minte”⁴⁰¹.

Între contele de Saint-Aulaire și primul ministru Ion I.C. Brătianu s-a legat în scurt timp o relație bazată pe stimă și încredere reciprocă. În persoana primului ministru român, reprezentantul Franței a constatat „calități dintre cele mai înalte, care îl făceau unul dintre cei mai mari oameni de stat, mult mai mare decât cei mari: Wilson, Lloyd George și Clemenceau. Nimic mai natural, în țările mici apar oamenii mari!”⁴⁰².

⁴⁰⁰ Alexandre Davier, *op.cit.*, p. 53.

⁴⁰¹ *Ibidem*, p. 54.

⁴⁰² *Ibidem*.

Contele de Saint-Aulaire, un francez
care a învățat să-i cunoască
și să-i iubească pe români

*

Evenimentele, precipitându-se, guvernul Brătianu a autorizat pe emisarul său militar, colonelul Rudeanu să examineze împreună cu Marele Cartier General francez condițiile concrete ale unei ofensive comune. Conform poziției românești, frontul de la Salonic condus de către generalul Sarrail trebuia să fie activat înaintea acțiunilor venind din partea României.

În atare condiții din partea franceză, personal din partea lui Aristide Briand, s-a arătat dorința de a fi semnată o convenție militară între Franța și România⁴⁰³. Brătianu s-a pronunțat mai mult decât atât, pentru o convenție semnată cu toate cele patru membre ale Antantei, cu Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia⁴⁰⁴. Brătianu a insistat ca ofensiva de la Salonic să fie precedată de o ofensivă generală pe toate fronturile, să se facă o joncțiune a armatelor conduse de Sarrail cu cea română, iar

⁴⁰³ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CCCXCVI/4, telegrama din 8/ 21 iulie 1916, semnată Brătianu către Lahovary, Paris.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, telegrama nr. 6630/ 8/ 21 iulie 1916, semnată Rudeanu de la Paris către Brătianu.

Rusia să trimită circa 50000 de soldați în Dobrogea⁴⁰⁵. Interesul autorităților de la București față de această ofensivă de la Salonic a fost dictată atât de faptul că ea avea menirea să scoată din luptă armatele bulgare și eventual pe cele turcești și în același timp România trebuia protejată în acest fel pentru că intrarea sa în război crea automat pericolul unui conflict care angaja armata română pe două fronturi.

Se puneau bazele semnării unui tratat important, între România și Antanta care să certifice în sfârșit implicarea României în război. La începutul lui august, autoritățile franceze considerau că se poate trece de îndată la semnarea unui astfel de tratat sau convenție⁴⁰⁶. Primul ministru român a indicat Parisului și concomitent și Londrei faptul că intrarea României în Marele Război avea ca motiv fundamental împlinirea aspirațiilor naționale, legate de revendicările legitime teritoriale⁴⁰⁷.

Mai întâi, la 23 iulie 1916, s-a semnat la Paris, ceea ce a fost numită „Convenția Rudeanu”, de către generalul Joffre, generalul Robertson, șeful Statului Major britanic, ofițerii de legătură ai Rusiei, Italiei și Serbiei, și bineînțeles colonelul Rudeanu din partea României. Această convenție prevedea că aliații erau obligați să deschidă „viguroase operațiuni ofensive” cu armatele staționate la Salonic împotriva trupelor bulgare, cu șapte zile înaintea de începerea acțiunilor de luptă de către România. În același timp, România era obligată să înceapă ofensiva împotriva bulgarilor la sud de Dunăre, urmând a se realiza joncțiunea armatei române cu cea aliată⁴⁰⁸. Din păcate această ofensivă astfel plănuită nu a beneficiat de o cooperare optimă

⁴⁰⁵ *Ibidem*.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, CCCXCVI/8, telegrama nr. 868/ 29 iulie/ 11 august 1916, semnată Brătianu, către Lahovary, la Paris și Mișu, la Londra.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, telegrama nr. 2362/ 1/ 14 august 1916, de la legația din Paris, semnată Lahovary către Brătianu.

⁴⁰⁸ Glenn E. Torrey, *România și beligeranții, 1914-1918. Câteva observații asupra ofensivei lui Sarrail la Salonic, august 1916*, în *File din istoria militară a poporului român. Studii*, p. 166-167.

între francezi și britanici, aceștia din urmă nemanifestându-și încă de la bun început un interes vizibil pentru operațiunile din Balcani și căutând încă din 1915 să se retragă din angajamentul luat cu partea franceză. În momentul în care a fost încheiată „Convenția Rudeanu”, existau aceste neînțelegeri între aliați, francezii exercitând presiuni asupra Londrei pentru a desfășura o ofensivă pe frontul de la Salonic, cu scopul de a degaja cât de cât frontul vestic, care ajunsese în faza cea mai critică, la Vedun. Având în vedere opoziția constantă a britanicilor, francezii, încurajați și de acordul românilor, au insistat chiar să propună lansarea unei ofensive fără participarea britanicilor⁴⁰⁹.

Brătianu a respins însă „convenția Rudeanu” datorită faptului că ea fusese încheiată astfel încât să prevadă o declarație de război împotriva Bulgariei pe care primul ministru român nu intenționa să o facă, în condițiile în care nu avea un sprijin consistent din partea rușilor. Brătianu se aștepta ca „Armata Orientului” de la Salonic să fie cea care să protejeze operațiunile României de un atac bulgar, deci să-și asume ea în întregime pericolul militar ce venea din partea Bulgariei⁴¹⁰. Oricum conducătorul guvernului român a manifestat o atitudine din ce în ce mai suspicioasă față de realele intenții ale aliaților franco-britanici de a activa frontul oriental. La 4 august, Saint-Aulaire raporta la Paris: „Brătianu a continuat să mă interogheze asupra armatei de la Salonic. El se prefacă că nu este în stare să-i învingă pe bulgari, nici chiar să țină pe loc partea mai însemnată a acestei armate bulgare⁴¹¹. Brătianu a decis inițial să aștepte acțiunile militare ale aliaților care trebuiau în opinia sa să ocupe anumite puncte strategice și abia apoi să hotărască intrarea României în război, dar același Saint-Aulaire l-a convins să renunțe la această idee⁴¹².

⁴⁰⁹ Glenn E. Torrey, *op.cit.*, p. 164-165.

⁴¹⁰ *Ibidem*, p. 168.

⁴¹¹ *Ibidem*, p. 169.

⁴¹² *Ibidem*.

În cele din urmă guvernul român s-a decis să încheie o convenție politică și militară cu cele patru mari puteri ale Antantei, fapt care a avut loc la 4/17 august 1916⁴¹³. Convenția a fost semnată din partea Franței de către ministrul plenipotențiar, nimeni altul decât contele de Saint-Aulaire. Prin convenția militară s-a prevăzut ca ofensiva aliată condusă de generalul Sarrail de la Salonic să înceapă la 20 august, adică la opt zile înainte de intrarea României în război, de asemenea Rusia să trimită efective armate în Dobrogea⁴¹⁴. Din păcate însă, în chiar ziua semnării convenției, armata bulgară, devansând pe aliați, a atacat ea forțele acestora, obligându-l în acest fel pe Sarrail să amâne ofensiva promisă prin convenție⁴¹⁵. Între timp, așa cum prevedea convenția, în urma declarației de război împotriva Austro-Ungariei de la 14/27 august, trupele române trecuseră munții în Transilvania, neîntâmpinând o opoziție serioasă din partea forțelor austro-ungare.

În aceste condiții, la 3 septembrie, când încă aliații nu se mișcau, Brătianu a ținut să transmită generalului Joffre, prin intermediul colonelului Rudeanu, faptul că a constatat cu dezamăgire nerespectarea stipulațiilor convenției⁴¹⁶. Drept răspuns la situația ivită, comandantul Marelui Cartier Militar francez a cerut ca România să-și „consolideze situația în Dobrogea”, fără să aibă în vedere că în acest fel, se slăbea frontul din Transilvania, dând și asigurări că ofensiva de la Salonic avea să se desfășoare în doar câteva zile⁴¹⁷. Acțiunea aliată va începe abia la 12 septembrie și avea să se soldeze cu rezultate nesemnificative, frontul de la Salonic rămânând ulterior inactiv până la sfârșitul războiului. A rămas destul de controversată situația

⁴¹³ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 121-123.

⁴¹⁴ *Ibidem*, p. 122.

⁴¹⁵ Glenn E. Torrey, *op.cit.*, p. 172.

⁴¹⁶ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CCCXXCVI/8, telegrama din 21 august/ 2 septembrie 1916, semnată Brătianu, către Rudeanu.

⁴¹⁷ *Ibidem*, dosarul nr. 25/ 1916, telegrama din 11 septembrie 1916, semnată Joffre.

acestui front oriental franco-britanic ca de altfel și persoana comandantului acestuia generalul Sarrail, acuzat mai mult sau mai puțin pe nedrept despre inactivitatea sa. În folclorul „de război” românesc de atunci deveniseră binecunoscute versurile:

„Oh! Sarrail, Sarrail, Sarrail / Noi luptăm și tu tot stai...!”

Complicarea situației României, în urma retragerii din Transilvaniei și a acțiunii combinate a armatelor Puterilor Centrale de peste Carpați și de la sud de Dunăre, l-a determinat, la 15 noiembrie pe Joffre să insiste pe lângă Marele Cartier General rus să satisfacă cererile României de ajutor militar, pentru a împiedica invadarea și ocuparea totală a teritoriului românesc⁴¹⁸. Era însă prea târziu, mai ales în condițiile în care nici Rusia nu a înțeles și nu a dorit de fapt să-și respecte angajamentele asumate prin convenție.

La București, a început să se afirme că Franța abandonează pe români în fața bombelor germane, dar că ei se resemnează, așteptând în continuare ca armata de la Salonic să declanșeze în cele din urmă ofensiva împotriva germano-bulgarilor. Pentru românul de rând, Franța reprezenta de fapt Antanta, alături de care ei și țara lor intraseră în Marele Război. Buna relație dintre Saint-Aulaire și Brătianu nu a avut însă de suferit de pe urma acestui fapt, primul ministru al României nereproșându-i niciodată lipsa sprijinului lui Sarrail⁴¹⁹. Conte de Saint-Aulaire a încercat mai totdeauna să înțeleagă pe români, problemelor lor și să încerce să fie un bun mijlocitor între țara pe care o reprezenta și România.

*

⁴¹⁸ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 140/ 1918, telegrama din 5/ 18 noiembrie 1916, semnată colonel Rudeanu, Paris, către generalul Iliescu.

⁴¹⁹ Alexandre Davier, *op.cit.*, p. 55.

La începutul lui 1917, în Imperiul Austro-Ungar, atmosfera în cercurile înalte conducătoare ca de altfel și opinia publică deveniseră în bună măsură ostile continuării războiului, care mergea nefavorabil imperialilor. De aceea au existat din partea austriecilor propuneri serioase de pace, „fără învinși și învingători”, care ar fi presupus o înțelegere între marile puteri pe seama țărilor mici, cum era și România. În ianuarie, Sixt de Bourbon, în numele împăratului Carol I a remis lui Raymond Poincaré, președintele Franței, oferta pentru o pace separată, în urma căreia Austro-Ungaria s-ar fi extins pe seama Serbiei, Muntenegrului și României. Imperiul ar fi renunțat la Polonia în schimbul anexării Olteniei și Munteniei⁴²⁰. De asemenea, într-o ofertă ulterioară către Austro-Ungaria, din februarie, venită de data aceasta din partea țarului Nicolae al II-lea, Moldova ar fi intrat în posesia Rusiei. În fața propunerii austro-ungarilor, atitudinea Franței a fost una corectă, demnă. La 25 iulie 1917, la Quai d'Orsay, într-o conferință a aliaților care își propunea să examineze situația generală a fronturilor – la care au participat și Al. Lahovary, ministrul român la Paris și generalul D. Iliescu – primul ministru al Franței, Ribot, a propus adoptarea unei declarații care avea menirea de a elimina orice suspiciune privind eventualitatea încheierii unei astfel de păci separate, ca de altfel a oricărui compromis cu Habsburgii. Ribot a afirmat atunci că „Nu există puteri mari și puteri mici. Toate sunt egale și toate se bucură de aceleași drepturi... Dacă o națiune se dezvoltă mai mult decât alta, ea are nu numai datoria, ci și privilegiul de a proteja și de apăra micile puteri”⁴²¹. Ce cuvinte mărețe, din partea primului ministru francez și ce departe era încă realitatea de aceste principii nobile! Primul ministru francez a ținut, cu acest prilej, să-l asigure pe repre-

⁴²⁰ Prince Sixte de Bourbon, *L'offre de paix séparé de l'Autriche*, Plon, Paris, 1920, p. 45, 65, 68, cf. Eliza Campus, *op.cit.*, p. 135.

⁴²¹ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 21/ 1917, *Conférence des Alliés de 25-26 juillet 1917*, Paris.

zentantul român, ministrul Lahovary, că Franța va sprijini în continuare pe români⁴²².

Din nou, în condiții vitrege pentru soarta poporului român, sentimentele de simpatie pentru români s-au manifestat în cadrul unei solemne manifestări franco-române care s-a desfășurat la Sorbona, în prezența președintelui Poincaré, a președintelui Camerei, Deschanel și a multor înalți oficiali francezi. Se certifica astfel poziția oficială a Franței vădit în favoarea României. S-a întâmplat chiar un moment extrem de emoționant, lui Lahovary fiindu-i înmănat stindardul lui Ștefan cel Mare, găsit în mănăstirea Zographu, de la muntele Athos, trimis de acolo în Franța de însuși generalul Sarraill⁴²³.

Suntem în vara lui 1917, situația generală a războiului era una în continuare dificilă, confuză, dramatică. Sub deviza „Pe aici nu se trece!”, românii, de data aceasta alături de ruși, direct amenințați și interesați să participe la luptele de pe frontul din Moldova, încercau să apere ceea ce mai rămăsese liber din trupul țării. Și într-adevăr, în eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română, beneficiind și de aportul vizibil al Franței, a demonstrat că este capabilă să înfrunte dușmanul. În luna august, după bătălia victorioasă de la Mărășești, ministrul de război francez a expediat o telegramă comandantului șef al armatei române, generalul Iliescu, prin care aducea elogii sincere faptelor de arme deosebite ale armatei române: „Curajul și tenacitatea de care armata română dă dovadă în aceste condiții arată că grelele încercări pe care le-a petrecut nu au făcut decât să mărească încrederea în succesul final. Sunt fericit să vă transmitem expresia întregii noastre încrederi în înalta valoare a trupelor române”⁴²⁴.

Președintele Poincaré a caracterizat în termeni entuziaști alianța și prietenia franco-română, considerând că „aceiași popor s-a ridicat și luptă cot la cot pentru același ideal; a îndurat aceleași

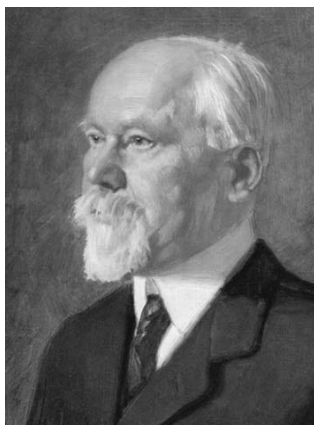
⁴²² *Ibidem.*

⁴²³ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 138.

⁴²⁴ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 304.

suferințe, face aceleași sacrificii, nutrește aceleași speranțe; păstrează aceeași încredere de nezduncinat în victoria dreptului”⁴²⁵. Fără îndoială, afirmația președintelui francez se poate constitui ca una din cele mai frumoase și mai emoționante declarații pe care a făcut-o vreodată o personalitate sau un om politic francez despre români, despre prietenia dintre francezi și români!

St. Pichon, noul ministru de externe francez, a arătat rolul important pe plan politic și militar al intrării României în Marele Război, apreciind împrejurările grele în care fuseseră obținute acele victorii din Moldova împotriva Puterilor Centrale. Pichon a avut o atitudine sinceră, recunoscând că cea mai mare parte a vinii pentru situația în care se afla România la în acele momente aparținea aliaților care nu-și respectaseră angajamentele de a declanșa atunci când ar fi trebuit ofensiva de la Salonic și din Dobrogea. Regrete tardive, am putea spune, dincolo de sinceritatea recunoașterii acestor greșeli!⁴²⁶.

Raymond Poincaré

⁴²⁵ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 28/ 1917, telegrama nr. 3142/ 21 octombrie/ 3 noiembrie 1917 de la legația din Paris, semnată Victor Antonescu, către Ministerul Afacerilor Străine, Iași.

⁴²⁶ „Le Petit Journal”, din 26 ianuarie 1918, cf. Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 304-305.

În același sens, contele de Saint-Aulaire, un alt observator în general obiectiv al situației din România, a trimis rapoarte de război de la Iași, consemnând de exemplu, după Mărășești, că „mica armata română suportă greutatea războiului pe frontul oriental”⁴²⁷.

După ce România a reușit aceste victorii deosebite, în Franța a fost trimisă o misiune universitară, al cărei președinte a fost profesorul Ermil Pangrati, care avea ca scop susținerea unei intense propagande politice în favoarea României dar și studierea specificului învățământului francez, în special cel tehnic, care să poată ajuta și învățământul românesc. Din această misiune au făcut parte personalități importante, prestigioase, precum Hurmuzescu, Dragomir, Mândrescu, Găvănescu, Tafrali, Ursu, Nistor, Lalescu, Voinov⁴²⁸. În noiembrie 1917, primul ministru, Ion C. Brătianu trimitea indicații acestei misiuni universitare să insiste pentru ca opinia publică și presa franceză să mediatizeze situația dramatică în care se găsea România⁴²⁹. Se intenționa ca în capitala Franței să apară o revistă intitulată „La Nation Roumaine”, coordonată de misiunea universitară română, sub girul legației de la Paris.

*

Dar situația avea din nou să se înrăutățească pentru România, după Revoluția bolșevică, anulând efectul marilor izbâzi românești. Pentru români, conjunctura era mai rea ca nicicând. Îmbărbătări au venit iarăși din Franța. La 5 ianuarie 1918, Poincaré i-a trimis o scrisoare regelui Ferdinand I, în

⁴²⁷ A.N.I.C., *Colecția Microfilme Franța*, Ministerul Afacerilor Străine al Franței, vol. nr. 104/ 1917, mai 14, f.189.

⁴²⁸ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, LXXXV/5, *Misiunea Universitară română în Franța*, raport semnat Ermil Pangrati.

⁴²⁹ *Ibidem*, LXXXV/4, telegrama din 30 noiembrie/13 decembrie 1917, semnată Ion I.C. Brătianu, către legația din Paris.

care a precizat: „Apărând pas cu pas teritoriul român, eroicele trupe ale Majestății Voastre vor contribui la victoria generală a aliaților, care ar fi mai încetinită și mai grea prin necolaborarea militară a României”⁴³⁰. Era evident că în afara elogiului pateutic al președintelui Franței, se încerca în continuare menținerea României, chiar și în aceste condiții, în război, alături de aliații Antantei.

Cum se știe acest lucru nu a fost posibil, România fiind obligată să semneze dureroasa Pace de la București din 24 aprilie/ 7 mai 1918 cu Puterile Centrale, care lăsa țara la discreția politicii de dominație și spoliere a dușmanilor săi. Raymond Poincaré a ținut să-i transmită omologului său, regele Ferdinand I, regretele sale sincere pentru faptul că românii fuseseră nevoiți să semneze această pace separată, înrobitoare și înjositoare cu Puterile Centrale⁴³¹.

Opinia publică din Franța, presa franceză au sprijinit cauza românilor. Ziarul „L’Information” a considerat Pacea de la București, drept „un incident al marelui conflict care pune Puterile Centrale față în față cu forțele ce apără dreptul în universul civilizată”⁴³², iar „L’Homme libre” organul oficial al guvernului a scris că „Sacrificiul nefericitei noastre aliate s-a consumat. Dar el este cu totul provizoriu pentru că numai pacea generală va impune condiții definitive. Până când va sosi însă acel ceas, în serviciul căruia armata română luptă pentru a-l grăbi, România va trebui să trăiască mutilată”⁴³³. George Lecomte, președintele Societății Oamenilor de Litere afirma, la

⁴³⁰ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 71/ 1918, telegrama din 5 ianuarie 1918, semnată Poincaré, către Ferdinand I.

⁴³¹ *Ibidem*, dosar nr. 114/ 1918, scrisoarea semnată Poincaré, către Ferdinand I.

⁴³² „L’Information”, *La Paix et la presse française*, 26 aprilie/ 9 mai 1918 cf. Eliza Campus, *op.cit.*, p. 169.

⁴³³ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 90/ 1918, informație reprodusă după ziarul „L’Homme libre”.

17 iunie 1918 că „Pentru noi, pacea ce a trebuit să se încheie sub amenințarea cu violența, și presiune nu este valabilă”⁴³⁴.

Ministrul plenipotențiar, contele de Saint-Aulaire – ca de altfel și ceilalți reprezentanți acreditați ai puterilor aliante – a ținut de asemenea să afirme, în numele guvernului francez, că „se consideră ca nule și neavenite toate clauzele acestei păci, care sunt contrare principiilor a căror violare a constrâns Antanta de a lua armele”⁴³⁵. Într-o discuție avută cu regele Ferdinand, acesta i-a mărturisit că se simte „cu cuțitul la gât”, iar despre condițiile păcii impuse de Puterile Centrale, suveranul „le consideră provizorii”⁴³⁶. Românii din Franța au reacționat și ei, bineînțeles, cu toată tăria, față de tratatul încheiat la București. Astfel, senatorul Drăghicescu a publicat în ziarul „Le Temps” un articol în care se specifica faptul că „acest tratat de pace constituie, de fapt, o declarație de război adresată întregului popor român”⁴³⁷.

Ermil Pangrati, președintele misiunii universitare române, a precizat, în ianuarie 1918, la sediul Comité de l’action à l’Étranger, că, în aceste clipe dificile, „toate privirile românilor sunt îndreptate către Franța, țara în care ei își pun întreaga speranță pentru un viitor mia bun”⁴³⁸. Răspunsul a venit din partea ministrului de externe Pichon, un simpatizant al poporului român, care a declarat: „Așa cum nu vom abandona

⁴³⁴ *Ibidem*, Société des gens des Lettres, le Président, 18 Boulevard Auguste Blanqui, semnează George Lecomte către Ermil A.Pangrati și Hurmuzescu, vicepreședinți ai coloniei române, la hotel „Terminus”, Rue Saint Lazare, Paris.

⁴³⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), *fond nr. 71/1114*, E2, partea a II-a, Conferința păcii, scrisoare din 1/14v mai 1918, semnată Saint-Aulaire, G. Barclay, C. Fasciotti Ch.Vopicka, către guvernul român.

⁴³⁶ A.N.I.C., *fond Ministerul Afacerilor Străine, Colecția Microfilme Franța*, Rola 175, c.934-938.

⁴³⁷ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, XCVII/2, nr. 8339, Radio Paris, 16 mai 1918.

⁴³⁸ „La Roumanie”, din 31 ianuarie 1918, articolul *Au Comité de l’action à l’Étranger*, cf. Eliza Campus, *op.cit.*, p. 155-156.

Belgia, Serbia, Polonia, naționalitățile oprimate, pentru care luptăm în tovărășia celor mai mari democrații din lume, spre a le elibera, așa nu vom abandona nici România, care s-a sacrificat, ca și noi, pentru apărarea dreptului”⁴³⁹.

Situația grea în care se afla România a determinat pe românii din Franța să constituie un comitet, în vederea creării unei legiuni române, la care a contribuit și generalul Dumitru Iliescu⁴⁴⁰. Demnitarul francez Albert Thomas a acceptat să facă parte din Comitetul franco-român care urma să coordoneze acțiunile acestei legiuni. Autoritățile franceze au încurajat această inițiativă, ministrul de război al Franței transmițându-i generalului Iliescu intenția sa de a contribui la formarea unor mici unități de voluntari transilvăneni care să facă parte din legiune și să lupte pentru România⁴⁴¹. Alături de români, în special transilvăneni din armata austro-ungară, veniți din tabelele de prizonieri din Franța, de la Bordeaux, La Rochelle, Lyon sau Roanne⁴⁴², s-a înregistrat, în mod surprinzător un mare număr de francezi care au dorit să lupte, în această legiune română, pentru România⁴⁴³. Ofițeri francezi care luptaseră pe front în România, ca colonelul Després, locotenenții Mario Roques, Alfred Charles Lavauzelle, de Méru,

⁴³⁹ *Ibidem*.

⁴⁴⁰ A.N.I.C., *fond citat*, dosar nr. 90/1918, informație survenită prin intermediul ziarului „Le Petit Parisien”, din 3/16 mai 1918, care a publicat articolul *Les légions roumaines sur le front occidental*.

⁴⁴¹ *Ibidem*, dosar nr. 92/ 1918, scrisoarea din 28 iunie 1918, adresată generalului Iliescu de către ministrul de război francez.; A.M.A.E., *fond Europe*, 1918-1929, dosar nr. 11, România, scrisoarea deputatului Louis Marin din 17 iulie 1918, către Ministerul Afacerilor Străine, Paris.

⁴⁴² D. Tuțu, *Voluntarii români împotriva Puterilor Centrale în lupta pentru eliberare națională*, în „Studii”, nr. 5/1968, p. 1141.

⁴⁴³ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, LXXIX/5, dosar ce cuprinde nenumărate scrisori din luna august 1918, ale voluntarilor francezi dornici să intre în legiunea română.

Casanelli, Brunnel și alții au acordat un sprijin important patrioților români din Franța⁴⁴⁴.

Demn de amintit este faptul că autoritățile franceze nu i-au considerat pe prizonierii de război români ca atare, contribuim la întreținerea lor cu importanta sumă de circa 500000 de franci pe lună!⁴⁴⁵. Un alt aspect care trebuie amintit este acela că aproape 3000 de prizonieri români luați de Puterile Centrale în toamna lui 1916 au fost aduși și internați în lagărele din vestul Franței, în Alsacia și Lorena, care se știe atunci aparțineau Germaniei. Au fost nevoiți să suporte condiții inumane de detenție din partea germanilor și cei mai mulți dintre ei n-au supraviețuit, murind în special de foame și frig. Atât cât s-a putut populația franceză din aceste zone de detenție a sprijinit pe nefericiții prizonieri români, cum este mai cunoscut cazul prizonierilor din lagărul de la Soultzmatt din Alsacia, loc unde sunt îngropați 680 de soldați români⁴⁴⁶. După război, în 1924, suveranii României, regele Ferdinand I și regina Maria aveau să viziteze mormintele românilor, reculegându-se la Val de Pierre, în Alsacia, primiți fiind de către generalul Berthelot, cel care s-a îngrijit după război de constituirea și îngrijirea locurilor de memorie românești⁴⁴⁷.

În vara lui 1920, în timpul călătoriei în Franța, regina Maria va fi însoțită de Berthelot într-o vizită la Verdun, unde va avea ocazia să vadă câmpul de luptă și să înmâneze ordinul „Regina Maria” unor ofițeri care i-au ajutat pe prizonierii români⁴⁴⁸.

⁴⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁴⁵ A.N.I.C, *fond citat*, dosar nr. 90/1918, informație survenită prin intermediul ziarului „Le Petit Parisien”, informația din 11/ 24 aprilie 1918, din articolul *France et Roumanie*.

⁴⁴⁶ Jean Nouzille, *Soarta prizonierilor români*, în „Historia”, an. IX, nr. 93/ 2009, p. 26-32.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁴⁴⁸ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. II, Editura Albatros, București, 1996, p. 199-200.

*

Și a venit și schimbarea mult așteptată prin ofensiva victorioasă a aliaților pe frontul vestic, coroborată cu intrarea în sfârșit în acțiune a frontului de la Salonic, care au condus la înfrângerea treptată a Puterilor Centrale. În aceste împrejurări fericite, guvernul francez a considerat că România trebuie să profite și să reîntre în război, elaborându-se un plan secret, care urmărea cooperarea dintre armatele aliate de pe frontul oriental conduse de data aceasta de către generalul Franchet d'Esperey și armata română. În acest sens, la Paris, la Quai d'Orsay, au avut loc convorbiri între Victor Antonescu, noul ministru român la Paris și primul ministru Clemenceau, precum și ministrul de externe Pichon, pentru a se transmite mesajele autorităților franceze regelui Ferdinand și primului ministru Ion I.C. Brătianu⁴⁴⁹. Clemenceau a precizat că astfel „România poate juca rolul său frumos și adevărat înainte de încetarea ostilităților”⁴⁵⁰. Astfel, Antonescu s-a deplasat la Salonic, acolo unde a luat legătura cu comandantul armatelor de la Salonic, generalul d'Esperey și cu generalul Henri Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România între 1916-1918 și unde a fost informat concret despre planul comun de acțiune militară. S-a prevăzut ca armata română să se alăture celei a generalului Berthelot, care trebuia să ajungă la Giurgiu cu scopul de a trece Dunărea, în timp ce generalul Franchet d'Esperey să înainteze cu armatele sale spre Belgrad. Ministrul român la Paris a revenit ulterior în țară, a informat guvernul de la Iași, și pe regele Ferdinand I. Iar Brătianu a trimis imediat, prin Saint-Aulaire, răspunsul său afirmativ spre Paris⁴⁵¹.

⁴⁴⁹ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, C/4, *Note manuscrite* de Victor Antonescu despre misiunea încredințată de guvernul francez.

⁴⁵⁰ *Ibidem*.

⁴⁵¹ *Ibidem*.

Reintrarea României în război, ca efect al demersurilor franceze, al sprijinului militar efectiv francez, s-a produs la 4 noiembrie 1918. Așa cum inspirat se pronunțase primul ministru al Franței, George Clemenceau, România putea să încheie războiul în mod activ, așa cum de altfel participase în mod merituos, cu prețul unor mari jertfe și sacrificii.

MISIUNEA BERTHELOT

Poate că una dintre cele mai semnificative dovezi ale sprijinului demonstrat de francezi în favoarea poporului român a fost cea a misiunii militare franceze în România din Primul Război Mondial din perioada 1916-1918, condusă de către generalul Henri Berthelot, numită și „Misiunea Berthelot”.

Conform angajamentelor luate de Franța prin Convenția din august 1916 care a determina intrarea României în Marele Război de partea Antantei în afara armamentului, munițiilor, echipamentului militar absolut necesar armatei române, în România a fost trimisă în scurt timp o misiune militară avându-l în frunte pe generalul Berthelot, care, alături de însoțitorii săi, au plecat din Franța cu destinația București la 1 octombrie 1916, sosind în circa două săptămâni la Iași și a doua zi la Periș, acolo unde se afla sediul temporar al Marelui Cartier General Român.

Dar cine era generalul Henri Berthelot? Un militar de carieră, de mare valoare, cu funcții importante în administrația militară a statului francez înainte de război, un adevărat reformator al armatei franceze și care se remarcase din plin până atunci, umplându-se de glorie în dificila bătălie de pe râul Marna și mai apoi în vulcanul de la Verdun. Era la acea vreme unul dintre cei mai străluciți ofițeri superiori ai Franței, trimis, la cererea Bucureștiului, să reorganizeze armata română.

Ne amintim de misiunea militară franceză condusă de maiorul Eugéne de Lamy, trimisă în Principatele Unite, în urmă cu circa o jumătate de secol, în timpul domniei lui Cuza și putem remarca similitudini între cele două misiuni. Contextul epocii era însă diferit, de data aceasta, România se afla

implicată într-un război extrem de complex care cerea o pregătire și o abordare militară la cel mai înalt nivel. Bineînțeles că trebuia acționat cât se poate de rapid, aceasta deoarece România, la scurt timp după ofensiva victorioasă din Transilvania, fusese nevoită să-și retragă trupele și să reziste cu mare greutate în fața presiunii fantastice a armatelor Puterilor Centrale, fără a beneficia de sprijinul aliaților.

Repartizarea ofițerilor misiunii franceze în toate comandamentele armatei române a fost efectuată imediat după sosire, în conformitate cu Ordinul de zi nr. 11 din 15/28 octombrie 1916 semnat de către regele Ferdinand I și de generalul Dumitru Iliescu⁴⁵². Componenta misiunii militare franceze a însemnat inițial 408 ofițeri și 1150 soldați. Erau mai precis 277 de ofițeri de infanterie, artilerie și de stat major, 27 de piloți și observatori, 88 de medici, 4 ofițeri de marină și 8 ofițeri de intendență. Cum se poate observa o structură extrem de variată care acoperea toate armele, dar avea și efective auxiliare. În scurt timp, până la sfârșitul anului, misiunea a crescut numeric, ajungând să aibă 430 de ofițeri și un efectiv de total de 1580 de oameni⁴⁵³.

Cum se știe, situația a devenit extrem de grea, dramatică, la sfârșitul lui 1916, încercându-se în Moldova, o disperată rezistență pentru a se apăra ultimul pământ românesc liber.

La începutul lui 1917, maiorul Berterèdre de Menditte a fost însărcinat cu coordonarea tuturor școlilor de instrucție din spatele frontului. Uniformizarea instrucției infanteriei române a impus înființarea unor centre de instrucție pe specialități care să permită utilizarea noilor tipuri de armament, mitraliere, puști-mitraliere și grenade. Desigur că o dotare corespunzătoare era cât se poate de necesară.

Infanteria română a ajuns prin aportul francez, ca în vara lui 1917, înainte de marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și

⁴⁵² Gheorghe Nicolescu, *Pentru sora noastră latină. Misiunea Berthelot*, în „Magazin Istoric”, an XLI, nr. 10(487)/ 2007, p. 91.

⁴⁵³ *Ibidem*.

Oituz, să aibă la nivel de regiment, 24 de mitraliere, 96 de puști-mitralieră, comparativ cu cel mult 6 mitraliere și nicio pușcă-mitralieră la intrarea României în conflict.

Generalul Berthelot
un apropiat al românilor

În cursul lui 1917, s-au primit din Franța nu mai puțin de 150000 de puști, 1760 mitraliere, 2628 de puști-mitralieră și 1300000 de grenade (!), toate acestea de proveniență franceză, fără a mai vorbi de armamentul englez livrat de asemenea prin intermediul Franței⁴⁵⁴.

S-a creat de asemenea, la inițiativa maiorului Gélinet, un nou corp de armată, vânătorii de munte. În ceea ce privește artileria, generalul Vouillemin a supervizat înzestrarea și instruirea pentru această armă. Armata română a primit din Franța 84 de tunuri cu calibrul 75 de mm și 72 de tunuri lungi și 20 scurte cu calibrul 152, 4 mm, precum și 130 de mortiere de tranșee⁴⁵⁵.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, p. 91-93.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 93.

Generalul Berthelot, pe front

La capitolul aviație, șeful misiunii aeronautice a fost mai întâi căpitanul Carl François de Malherbe, succedat la puțin timp de către maiorul (ulterior locotenent-colonelul) Vergnette de Motte și maiorul Rousse, la jumătatea lui decembrie 1916⁴⁵⁶. Ajutorul a consta în mai multe tipuri de avioane. În total, cu aparatele de zbor, avioane, aparate de vânătoare, bombardament și observare, motoare, livrate încă din 1915, în dotarea armatei române existau, după livrările din septembrie-octombrie 1916, 53 de aparate Nieuport Rhône de 80 de c.p., 36 Breguet renault de 220 c.p., dintre care 12 prevăzute cu tunuri, 85 avioane M. Farman de la Dion sau Renault, de 130 de c.p., 20 de avioane Caudron G. 4. de 80 c.p., 8 Voisin de 130 c.p., Canton – Uné de 6 Parasol Morane-Saulnier de 80 c.p., Rhône, 6 Parasol Blériot de 80 c.p., Gnome, 2 H.F., tip 16

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p. 92; Simone Pesquies-Courbier, *Ajutorul acordat României de către Franța cu personal și material aeronautic 1916-1917*, în *File din istoria militară a poporului român*, p. 176.

de 80 c.p., Gnôme și Clerget. Se constată cu ușurință, un sprijin aviatic francez deloc de neglijat⁴⁵⁷.

În urma cererii suplimentare a generalului Berthelot, în 1917 au mai fost trimise de către generalul Nivelles, înlocuitorul lui Joffre, alte noi aparate care au însemnat în cifre, 8 escadrile de recunoaștere și reglare și 2 escadrile de bombardament⁴⁵⁸.

De asemenea, generalul Berthelot a insistat pentru restructurarea completă a serviciului de transport automobile, cel însărcinat cu realizarea noii structuri fiind maiorul Parfait. Acesta a adoptat imediat unele măsuri precum constituirea unui corp de personal automobilistic, înființarea unui departament de control al circulației, organizarea serviciului de reparații și stabilirea unui serviciu rutier⁴⁵⁹.

A existat și o componentă navală a misiunii franceze, încredințată inginerului Mercier, creându-se corpul infanteriștilor de marină, care avea ca misiune să acționeze în regiunile Deltei și ale litoralului. Serviciul de transmisiuni al armatei române a fost coordonat de maiorul Pincemin⁴⁶⁰.

Ca o dovadă a complexității și seriozității de care a dat dovadă misiunea militară trimisă de Franța să amintim și faptul că specialiștii acesteia în aerofotografie au adus cu ei dotarea necesară constând în 15 aparate fotografice și chiar în material prevăzut cu capacitatea de a face funcțională o secție de aerologie (ramură a meteorologiei care studiază fenomenele din atmosferă). Acest serviciu a fost condus de către căpitanul, ulterior maiorul Cholesky, care s-a dovedit a fi un excelent organizator, tipărindu-se sub îndrumarea sa nu mai puțin de 6000-8000 de hărți pe zi⁴⁶¹.

⁴⁵⁷ Simone Pesquies-Courbier, *op.cit.*, p. 176-177.

⁴⁵⁸ *Ibidem.*

⁴⁵⁹ Gh. Nicolescu, *op.cit.*, p. 92.

⁴⁶⁰ *Ibidem.*

⁴⁶¹ *Ibidem.*

Nu a fost numai vorba însă de o implicare a membrilor misiunii franceze doar în problemele de instruire și dotare. Ofițerii și soldații francezi au participat și la operațiunile militare, la luptele efective. Astfel, căpitanul Daru și locotenentul Binsse au fost distinși cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a pentru faptele lor din august 1917, în bătălia de la Mărășești, căpitanul Daru fiind chiar rănit. Locotenentul Binsse, dând dovadă de mult curaj, a contribuit esențial la succesul acțiunii Regimentului 36 Infanterie, în ziua de 27 iulie 1917⁴⁶². La fel, căpitanul Soubilleaut s-a distins în timpul contraatacului Regimentului 32 Mircea, rămas în istorie sub numele de „atacul cămășilor albe”, atunci când românii, datorită căldurii extraordinare, s-au dezbrăcat de tunicile lor, rămânând doar în cămăși, aruncându-se astfel asupra inamicului. Căpitanul francez a preluat comanda supraviețuitorilor regimentului, decimat în marea sa parte, salvându-i și contribuind la evacuarea lor de pe câmpul de luptă⁴⁶³.

Este edificator faptul că nu mai puțin de 44 de ofițeri și 236 de subofițeri și soldați francezi au fost evidențiați și decorați cu medalia „Crucea Comemorativă de Război”. Conducătorului general al misiunii, generalul Berthelot i s-a conferit la 23 iulie 1917, în toiul aprigelor lupte, de către regele Ferdinand I, Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, iar prin Înalțul Decret Regal din 12 februarie 1918, a fost distins cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a II-a, „pentru destoinicia și neobosita muncă ce a depus cu ocazia reorganizării armatei române”⁴⁶⁴. Ulterior, după război, valorosul general francez, mare prieten al românilor, va primi, din partea Parlamentului României, cu ocazia unei vizite întreprinse la București, titlul de „cetățean de onoare al României”⁴⁶⁵.

⁴⁶² *Ibidem*, p. 93.

⁴⁶³ *Ibidem*.

⁴⁶⁴ *Ibidem*.

⁴⁶⁵ Jean-Nôel Grandhomme, *op.cit.*, p. 25.

*

Din păcate, prin prisma evenimentelor defavorabile de pe front, de la sfârșitul lui 1917, în primul rând ne referim desigur la Revoluția bolșevică, opera generalului francez a fost în bună măsură estompată. Trebuie recunoscut faptul că prin aportul misiunii conduse de Berthelot, s-a reușit prelungirea frontului oriental, permițându-se în acest fel aliaților să pregătească marea ofensivă generală din vara lui 1918. După ce România a fost nevoită să semneze Pacea de la București cu Puterile Centrale, generalul a fost expulzat din țară.

Plecarea misiunii militare franceze în martie 1918 a prilejuit emoționante demonstrații de simpatie din partea populației românești. Ministrul plenipotențiar Saint-Aulaire arăta într-o notă trimisă la Paris că „o mulțime compactă în mod constant a ocupat în mod constant cheiul gării pe o lungime de mai mulți kilometri, așteptând timp de 12 ore plecarea trenurilor care transportau ofițerii francezi. Populația Iașiului a aclamat îndelung misiunea franceză și a strigat „Trăiască Franța!“. Regele și regina, aproape toți membrii cabinetului demisionar Brătianu, reprezentanții parlamentului precum și alți oameni politici, inclusiv ministrul de război din noul guvern, au luat parte la această manifestare”⁴⁶⁶.

A fost o mostră veritabilă a dragostei românilor pentru Franța, chiar și în condițiile cele mai dificile cu putință, care l-a determinat pe Berthelot să afirme: „România este sora noastră latină, soră de limbă și soră de rasă. Clasa intelectuală ne este, în general, devotată și poporul ne simpatizează din instinct, dacă nu din afinități literare sau sociale. Trebuie că atașamentul acestei națiuni pentru noi a fost foarte profund pentru ca, în pofida unei dinastii germane și a unei propagande excesive, ea să-și oblige regele să rămână neutru la începutul războiului și să intervină mai târziu alături de noi; știa totuși ce risca.

⁴⁶⁶ A.N.I.C., *fond citat*, Colecția Microfilme Franța Rola 175, c. 934-938.

Aflându-se în prezent pe locul întâi în inima rasei românești, trebuie să-i cultivăm afecțiunea participând mai mult la viața ei proprie, prin vizite frecvente ale profesorilor, industriașilor, prin schimburi numeroase în ofițeri, prin deschiderea largă a școlilor și regimentelor noastre, prin dezvoltarea de interese comune și de relații economice... Este o operă care trebuie care trebuie începută chiar de acum”⁴⁶⁷.

Generalul Berthelot va deține pe frontul de vest comanda celei de-a V-a Armate franceze care participă la bătăliile de la Reims și Épernay, în iulie 1918 și apoi îl întâlnim pe frontul oriental de la Salonic, de unde va informa, așa cum am mai amintit, pe regele Ferdinand despre semnarea armistițiului cu de la 11 noiembrie cu Germania, permițând în acest fel românilor să declare război și să aibă posibilitatea de a se regăsi în tabăra învingătorilor Antantei. Atașamentul său față de români, intervențiile sale permanente în favoarea românilor i-au adus neplăceri și chiar conflicte personale cu generalul d’Esperey, superiorul său de pe frontul de la Salonic și chiar cu primul ministru Clemenceau⁴⁶⁸. Atunci când se afla deja în România, în toamna lui 1916, a combătut vehement poziția perfidă și cinică a Rusiei, care propunea autorităților române nici mai mult nici mai puțin evacuarea completă a teritoriului românesc și retragerea conducerii statului și armatei române pe teritoriul Rusiei în vederea continuării luptei.

Marele francez cu „suflet de român” va intra în București, la 1 decembrie 1918, alături de suveranii României, regele Ferdinand I și regina Maria, de generalii români și de trupele române, exact în ziua în care, la Alba Iulia, se consfințează Unirea Transilvaniei cu România și totodată formarea României Mari. Cu ocazia acestui cel mai mare eveniment din istoria neamului românesc, Berthelot a afirmat: „Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o frumoasă

⁴⁶⁷ Gh. Nicolescu, *op.cit.*, p. 92.

⁴⁶⁸ Jean-Nöel Grandhomme, *op.cit.*, p. 25.

România, sămânța de noi virtuți, în așa fel încât copiii tăi să fie mândri de părinții lor și gata să-ți apere pământul sacru atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin eforturile ultimelor generații...”⁴⁶⁹

Generalul Berthelot va ține ulterior legături strânse cu România, cu suveranii români, cu autoritățile române, până la moartea sa care se va produce în 1931.

Poate cea mai clară dovadă a legăturii sufletești puternice care l-a ținut aproape de români este aceea că, cel care a devenit membru de onoare a Academiei Române în 1926 a lăsat prin testament întreaga sa avere Academiei, iar sumele de bani deținute în băncile din România, în special la banca Marmorosch-Blank, au fost donate tinerilor români pentru a putea studia în Franța.

La moartea sa, drapelele României și Franței au fost coborâte în bernă, în prezența regelui Carol al II-lea și a tuturor militarilor români purtători ai Ordinului „Mihai Viteazul”. Ziarul *Universul* a omagiat personalitatea generalului scriind:

„Numele generalului rămâne înscris în cartea de aur a națiunii, alături de cei care au creat România unită”⁴⁷⁰.

⁴⁶⁹ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 243.

⁴⁷⁰ „Universul”, 12 mai 1931.

PRO ȘI CONTRA, LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919-1920)

Încă de la începutul lui 1918, când nu se prevedea sfârșitul războiului, în Franța, atât pe plan politic, cât și al opiniei publice, se exprimau adevărate fațade de națiunea română, greu încercată și aflată atunci în împrejurări dificile. Astfel, în februarie 1918, Universitatea din Paris, adresând cuvinte de simpatie Universităților din București și Iași și-a exprimat dorința ca „în ziua martiriului său, recunoscându-i-se dreptul de a uni în patria comună elementele acum separate ale națiunii române⁴⁷¹.

De asemenea, ministrul de externe al Franței, Stephen Pichon, a declarat: „Între România și Franța există un contract pe care nimic nu-l va putea distruge; ca și aliații noștri, nu vom abandona România, care s-a legat de noi pentru apărarea dreptului. Ne-a devenit astfel sacră și am luat față de ea angajamente pe care nu putem să nu le îndeplinim...”⁴⁷². Era o declarație încurajatoare, dar care trebuia probată la momentul potrivit...

Tot la Paris, ca o continuitate istorică, devenită tradiție, românii se aflau reuniți în Consiliul Unității Naționale Române, aflat sub conducerea lui Take Ionescu, singurul for recunoscut la acea vreme, pe plan internațional, care reprezenta pe toți românii. Alături de alte trei consilii naționale similare, ale

⁴⁷¹ A.M.A.E., *fond nr. 71/1914*, vol. 184, radiogramele nr. 10112 și 10113/23 ianuarie – 5 februarie 1918 de la legația din Paris, semnate de Victor Antonescu către Ion I.C. Brătianu, Iași.

⁴⁷² *Ibidem*, radiogramele nr. 169, 170, 171 din 13/ 26 ianuarie 1918, semnate Victor Antonescu, către Ion I.C. Brătianu, Iași.

polonezilor, cehilor și slovacilor, și ale sârbilor, croaților și slovenilor, deci ale altor popoare oprimate din centrul și estul Europei, românii de la Paris s-au adunat la sediul Comitetului parlamentar din Boulevard Saint-Germain nr. 243. În această locație, sub președinția lui Franklin-Bouillon, reprezentantul comisiei afacerilor externe a Camerei franceze și a lui Étienne Fournol, secretarul general al parlamentului interaliat al Antantei și aliaților săi, delegații din aceste consilii naționale au studiat, la sfârșitul lui 1918, condițiile de reconstrucție, pregătind Congresul Națiunilor din Europa centrală, aliate cu Antanta⁴⁷³.

Take Ionescu

Stephen Pichon

Ministrul de externe francez și-a exprimat, la 12 octombrie 1918, dorința de a colabora cu acest organism reprezentativ al românilor, declarând: „Rezultat al aspirațiilor seculare ale compatrioților dumneavoastră spre libertate și spre unirea tuturor provinciilor române, consiliul va fi interpretul cel mai autorizat al acestor aspirații”⁴⁷⁴. Acest simpatizant al românilor a mai afirmat

⁴⁷³ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 188-189.

⁴⁷⁴ Biblioteca Academiei Române, *fond dr. C. Angelescu*, mapa nr. 21, plicul nr. 5, scrisoarea din 12 octombrie 1918 semnată S. Pichon, către vicepreședinții Consiliului național al unității române, Hôtel des Deux Mondes, Paris.

că „Franța și România vor ieși și mai strâns unite din grelele încercări comune prin care au trecut, cimentându-se, în adâncime, tradiționalele lor simpatii și afinități reciproce”⁴⁷⁵. De altfel, la 16 octombrie 1918, Ziarul „Le Temps” a publicat scrisoarea ministrului Pichon, din care reieșea că guvernul Franței recunoștea oficial Consiliul⁴⁷⁶. De asemenea, la 30 aprilie 1918 s-a constituit la Paris și „Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina” sub conducerea neobositului Traian Vuia⁴⁷⁷.

La Paris, în afară de Consiliul Unității Naționale, românii au acționat atât pe cale oficială politică, prin intermediul unei misiuni parlamentare, cât și pe cale universitară, făcându-se serioase eforturi pentru a susține cauza României la viitoarea reuniune internațională de după război. Ca și cu ocazia altor congrese, reuniuni sau tratate de pace, capitala Franței avea să fie sediul Conferinței de Pace de după Primul Război Mondial. La École Interalliée des Hautes Études Sociales, 16 rue de la Sorbonne, avea loc în fiecare marți o conferință referitoare la România, la care au expus oameni de prestigiu precum: Take Ionescu, Traian Vuia, Thoma Ionescu, Dimitrie Negulescu, Ioan Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Ermil Pangrati, Constantin Mille, Elena Văcărescu, Orest Trafali, și mulți alții⁴⁷⁸. Unii dintre conferențiarii români, precum Thoma Ionescu sau Dimitrie Hurmuzescu au fost desemnați chiar profesori titulari ai școlii, iar Ermil Pangrati a fost ales în Consiliul de administrație al acesteia, singurul străin care a deținut această onorantă funcție⁴⁷⁹.

Societatea franceză Union Française prin reprezentanții săi Jean Richepin, Georges Lacour-Gayet, Raphael-Georges Lévy

⁴⁷⁵ *Ibidem*.

⁴⁷⁶ A.M.A.E., *fond citat*, vol. 42, radiograma nr. 2983/ 7-20 octombrie 1918 de la legația din Paris, semnată Cretzianu.

⁴⁷⁷ Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 306.

⁴⁷⁸ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CXC VIII/7, École Interalliée des Hautes Études Sociales, 16 rue de Sorbonne, Ciclul de Conferințe La Roumanie.

⁴⁷⁹ Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 289.

a făcut propagandă aspirațiilor naționale ale poporului român și prezentând concret situația în care se afla atunci România⁴⁸⁰. Tot la Paris, a fost publicată broșura *L'Effort de la Roumanie*, care a fost larg răspândită apoi, în timpul Conferinței de Pace, pentru a fi studiată în Comisiile acesteia⁴⁸¹.

Încă de la începutul lui 1918, la 17 ianuarie 1918, a luat ființă ziarul „La Roumanie”, devenit ulterior oficiosul Consiliului național al unității române și mai apoi la 15 mai, sub conducerea lui Traian Vuia, ziarul „La Transylvanie”⁴⁸².

Numeroase personalități politice franceze, printre care Paul Deschanel, președintele Camerei, foștii miniștri Eduard Herriot, Louis Marin, Franklin-Bouillon, ca și personalități ale vieții culturale și universitare, precum membrii Institutului Franței, Lacour-Gayet, Raphael Georges Levy, Emil Picard, vice rectorul Universității Sorbona, Lucien Poincaré, publiciști cunoscuți ca Georges Lecomte, Robert de Flers, Gustav Hervée, și-au arătat simpatia și sincera adeziune la aspirațiile românilor.

La sfârșitul lui noiembrie 1918, Ion I.C.Brătianu și generalul Coandă au arătat legației din Paris că „este absolut indispensabil și urgent de a nu neglija nimic pentru a asigura executarea integrală a tratatului nostru de alianță”⁴⁸³.

Politicienii, diplomații, oamenii de cultură români au susținut în continuare o activitate laborioasă în vederea susținerii cererilor îndreptățite ale României în perspectiva apropiată a lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris, pentru a se răsplăti așa cum se cuvine statutul României de aliată a Antantei.

Delegația care a reprezentat România la Conferință a fost compusă din primul ministru Ion I.C. Brătianu, Victor Antonescu,

⁴⁸⁰ Eliza Campus, *op.cit.* p. 192.

⁴⁸¹ *Ibidem.*

⁴⁸² Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *op.cit.*, p. 303.

⁴⁸³ Biblioteca Academiei Române, *fond citat*, mapa nr. 21, scrisoare semnată de Ion I.C. Brătianu, general Coandă către legația din Paris, 24 noiembrie 1918.

generalul Coandă, Nicolae Mișu, ambasadorul la Londra și Alexandru Vaida-Voevod. România, ca și alte țări mici și mijlocii, au fost considerată ca un stat cu „*drepturi limitate*”, neputându-și susține așa cum ar fi fost just doleanțele legitime. Reprezentanții români nu au fost consultați în mod corespunzător în privința tuturor problemelor dezbătute și nu au ocupat locuri în comisiile Conferinței în conformitate cu sacrificiile făcute în război.

Pe de altă parte trebuie precizat că românii de la Paris au făcut tot posibilul pentru a sprijini delegația oficială română⁴⁸⁴. Toți cei care au intervenit au exercitat influența lor benefică asupra diverselor cercuri politice franceze cu care aveau legături și acest lucru s-a văzut mai târziu. Ion I.C. Brătianu a avut inițiativa de a se ține conferințe în diferite cartiere ale Parisului⁴⁸⁵.

Tratatul de la Saint-Germain cu Austria a conținut cum se știe două prevederi referitoare la problema minorităților naționale și la tranzitul vamal al mărfurilor străine pe teritoriul țării, care lezau suveranitatea națională a statului român, reprezentând un amestec flagrant în treburile interne, atât politice, naționale cât și economice. Astfel, în articolul 5 se specifica: „România aderă la inserțiunea într-un tratat cu principalele Puteri aliate și asociate a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor judeca necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor care diferă de majoritatea populației de rasă, limbă sau religie”. De asemenea, se mai preciza că „în inserțiunea într-un tratat cu principalele Puteri aliate și asociate a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor socoti necesare spre a ocroti libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru comerțul celorlalte națiuni”⁴⁸⁶.

⁴⁸⁴ Biblioteca Națională a României, *fond citat*, CXC VIII/7, Colonie Roumaine, Paris, 114, Avenue des Champs Elisée, convocare din 17 martie 1919 către membrii Coloniei, semnată Pavel Brătășanu, vicepreședinte, I. Găvănescu, dr. Thoma Ionescu, C. Simson, membri.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, Bureau de la presse roumaine, 37, Avenue Victor Emanuel III, Paris, Scrisoarea adresată la 26 martie 1919 de către Ermil Pangrati, semnată Mircea Djuvara, consilier juridic pe lângă delegația română la Conferința de Pace.

⁴⁸⁶ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 203.

Reacția fermă a primului ministru Ion I.C. Brătianu a provocat atitudinea intransigentă a lui Clemenceau, care de această dată nu s-a mai arătat un real susținător al românilor, așa cum o făcuse odată, cu ocazia procesului memorandiștilor. „Tigrul” i-a răspuns lui Brătianu că el „nu crede că ar fi umilitor pentru România să primească sfaturi de la Franța, Marea Britanie, Statele Unite și Italia”⁴⁸⁷. Clemenceau era atunci reprezentantul unei mari puteri, care deși ca și celelalte, membre ale „Consiliului celor patru”, proclamaseră egalitatea între toate statele, nu renunțau de fapt la vechea și istorica mentalitate a impunerii voinței celor mari în fața celor mici. Primul ministru francez, președinte al Conferinței, a adoptat în final o poziție dură, somând efectiv statul român să semneze tratatul cu Austria, este drept și la sugestia și insistențele S.U.A. și ale Marii Britanii. Pentru a respecta adevărul, trebuie să spunem că americanii și britanicii au reproșat Franței că nu admite măsuri riguroase împotriva României și, în acest fel, încurajează rezistența sa în semnarea acestui tratat⁴⁸⁸.

Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)

⁴⁸⁷ *Ibidem*, p. 204.

⁴⁸⁸ A.M.A.E., *fond citat*, partea a II-a, Conferința păcii, telegrama din 3 septembrie 1919, de la legația din Paris, semnată Victor Antonescu.

Lloyd George, premierul britanic a acuzat diplomația de pe Quay d'Orsay de duplicitate, acuzându-l pe Clemenceau că încurajează din culise rezistența României și în același timp poziția presei franceze, în întregime favorabilă punctelor de vedere românești⁴⁸⁹.

Atât britanicii cât și americanii solicitau nici mai mult nici mai puțin retragerea ministrului plenipotențiar de la București, Saint-Aulaire, de la misiunea sa de la București, cerând astfel ruperea relațiilor diplomatice ale Franței cu România⁴⁹⁰. Cu toate acestea, multe personalități de seamă au sprijinit punctul de vedere românesc în fața Consiliului Suprem, relevantă fiind intervenția mareșalului Foch în favoarea României⁴⁹¹.

Drept concluzie, se poate spune că Franța, prin Clemenceau și ceilalți membri ai delegației franceze, a avut o poziție oscilantă, pendulând între a acuza și a susține statul român⁴⁹². În cele din urmă, la 10 septembrie 1919 s-a semnat tratatul cu Austria, fără a se elimina prevederile articolelor contrare intereselor statului român, în absența reprezentanților României, care în frunte cu Ion I.C. Brătianu, se retrăseseră în semn de protest de la Conferința de Pace.

Din nou, în fața acestei decizii nedrepte, Franța, prin unii oameni politici, a fost alături de români. Din nou, ministrul de externe, Stephen Pichon, care devenise un bun prieten al lui Take Ionescu, îi mărturisea acestuia în acele momente: „Cred că opinia publică de la dumneavoastră își dă seama de tot curajul și devotamentul pe care îl purtăm față de România pentru ca presa și delegații noștri să continue să susțină la conferință drepturile

⁴⁸⁹ *Ibidem*, radiograma din 20 septembrie 1919 de la legația din Paris, semnată Victor Antonescu.

⁴⁹⁰ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 213.

⁴⁹¹ A.M.A.E., *fond citat*, partea a II-a, Conferința păcii, telegrama din 4 iulie de la legația din Paris, semnată colonel Toma Dumitrescu către Ion I.C. Brătianu, București.

⁴⁹² Eliza Campus, *op.cit.*, p. 211-212.

țării dumneavoastră”⁴⁹³. De asemenea, la 19 septembrie 1919, în timpul lucrărilor Camerei, deputatul Louis Marin a criticat atitudinea Conferinței față de România și implicit poziția oficială a statului francez, această luare de cuvânt bucurându-se de aprecierea deputaților, fiind susținută cu aplauze furtunoase⁴⁹⁴.

La 23 iunie 1919, Ion I.C. Brătianu a adresat o notă lui Clemenceau și mareșalului Foch, privind chestiunea aurului românesc din Germania despre care nu se stipulase clar în clauzele armistițiului cu Germania. Brătianu a tras atenția lui Clemenceau, asupra clauzei care obliga Germania să restituie aurul românesc luat de către germani, aflat la Reichbank din Berlin⁴⁹⁵. Atât aurul care aparținea României aflat în posesia germanilor cât și cel aflat în posesia Rusiei era garantat de către Puterile aliate.

Din păcate, interesele și aspirațiile perfect îndreptățite ale românilor au fost nesocotite și au provocat atitudinea radicală de protest a delegației române, în frunte cu primul ministru.

Retragerea delegației României a provocat o criză periculoasă pentru statul român, însuși regele Ferdinand I, a trimis o scrisoare președintelui Franței, Raymond Poincaré, în care a precizat cât ne nedrept era tratată țara sa, care a fost obligată să semneze clauze stabilite fără știrea sa și contra intereselor sale, care îi lezau independența și demnitatea⁴⁹⁶.

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod, care a avut în cele din urmă sprijinul aliaților, fie și prin prisma relațiilor masonice ale noului prim-ministru – lucru care nu se putea spune despre Brătianu – a semnat tratatul cu Austria, reușind să înlă-

⁴⁹³ Biblioteca Națională a României, *fond Saint-Aulaire*, VIII/7, scrisoarea lui Pichon către Take Ionescu din 22 august 1919.

⁴⁹⁴ A.M.A.E., *fond citat*, E2, partea a II-a, telegrama din 20 septembrie 1919 de la legația din Paris, semnată Victor Antonescu.

⁴⁹⁵ Cornel Ilie, *Ion I.C. Brătianu, Marile puteri și interesul național*, în „Historia”, an VII, nr. 71/ 2007, p. 28.

⁴⁹⁶ Biblioteca Națională a României, *fond Saint-Georges*, XCVII/6, scrisoarea din noiembrie semnată Ferdinand către președintele Franței, Raymond Poincaré.

ture preambulul acestuia și chiar unele articole, 10 și 11, și punând capăt unei situații prelungite dăunătoare României.

Problema semnării tratatului cu Ungaria a prezentat de asemenea destule complicații pentru delegația română. Atitudinea oficială a Franței a fost inițial una favorabilă poziției românești referitoare la recunoașterea apartenenței Transilvaniei la România în granițele sale normale și legitime⁴⁹⁷. Raportul se referă la activitatea delegației române conduse de dr. Ioan Cantacuzino, din care a făcut parte și Nicolae Titulescu, care a semnat tratatul cu Ungaria. Însă, guvernul francez susținea în același timp, în mod paradoxal și poziția ungară, aceasta deoarece, pe plan economic, un grup însemnat de industriași francezi, mai ales este vorba de Societatea Creusot, obținuse de la Budapesta, promisiunea unui contract de exploatare al căilor ferate ungare, ca de altfel și asumarea reglementării cursului Dunării și a canalelor Dunăre-Tisa⁴⁹⁸. Devenea din ce în ce mai posibilă o înțelegere între Paris și Budapesta, fapt întărit și de afirmația lui Aristide Briand, care judecând interesele Marii Britanii în Ungaria, arăta că în mod similar „Franța trebuie să-și ia partea ei”⁴⁹⁹. Această atitudine potrivnică aspirațiilor statului român se părea că este susținută și de președintele Poincaré și de Maurice Paléologue, având atunci funcția de secretar general la Ministerul Afacerilor Străine de pe Quai d’Orsay. Titulescu, a subliniat chiar, în mod plastic, că președintele Franței era „amicul lui Paléologue, care este inventatorul combinației cu ungerii”⁵⁰⁰. Paléologue justifica poziția sa proungară prin prisma faptului că ideea Confederației danubiene ar fi apărut Austria de

⁴⁹⁷ A.M.A.E., *fond Convenții*, 9 U.1, raportul din 6 decembrie 1920, Délégation roumaine à la Conférence de la paix, Paris, le 6 décembre 1920, semnat Ioan Cantacuzino.

⁴⁹⁸ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 222.

⁴⁹⁹ A.M.A.E., *fond citat*, 9 U.1, raportul nr. 2157/ 8 iunie 1920, semnat de Dimitrie Ghika, cu mențiunea confidențial.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

o posibilă alipire de către Germania⁵⁰¹. S-a afirmat că influentul diplomat francez a făcut referiri la posibilitatea unor rectificări de frontieră între Ungaria și România⁵⁰². România, prin reprezentanții săi s-au opus vehement unei astfel de inițiative deloc binevenite în contextul încheierii tratatului cu Ungaria, fiind susținută și de reprezentanții delegațiilor sârbo-croato-slovene și cehoslovace, ai unor state acer aveau aspirații naționale similare.

Protestele repetate ale României, ca și ale celorlalte state au determinat în cele din urmă chiar demisia lui Maurice Paléologue și sfârșitul proiectului Confederației danubiene, ostil popoarelor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Conducătorul delegației, dr. Ioan Cantacuzino, a afirmat că demisia lui Paléologue a constituit „o mare ușurare”. Diplomatul român a mai exprimat faptul că „din ziua plecării am constatat o schimbare totală de metode și o revenire la normal”, referindu-se bineînțeles la atitudinea oficială a Franței⁵⁰³.

Ziarele franceze au criticat de la bun început orice încercare de nedreptățire a României, criticând mai întâi tentativele oneroase de trasare a frontierei între statul român și cel ungar. Astfel, ziarul „Le Journal des Debats” a condamnat de asemenea discuțiile purtate de generalul englez Smuts la Budapesta, în favoarea părții ungare, în această privință, iar ziaristul francez Auguste Gauvain a luat o atitudine fermă împotriva încercării de a introduce în dezbaterile Conferinței a acestei problematici, care n-ar fi trebuit să suporte nici cea mai mică discuție⁵⁰⁴.

În legătură cu operațiunile militare care avuseseră loc din partea României după încetarea războiului la granița cu Ungaria și care ar fi influențat unul din articolele tratatului cu

⁵⁰¹ Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Presses Universitaires de France, Paris, 1946, p. 111.

⁵⁰² Pierre Rain, *L'Europe de Versailles*, în *L'Europe du XIXe et du XXe siècle*, vol. II, Marzorati, Milano, 1964, p. 289.

⁵⁰³ A.M.A.E., *fond citat*, raportul nr. 2157/ 8 iunie 1920, semnat Ioan Cantacuzino.

⁵⁰⁴ Pierre Miquel, *Le Journal des Debats et la paix de Versailles*, în „Revue historique”, oct-dec., 1964, p. 402.

Ungaria – este vorba despre articolul 5 – delegația română s-a adresat Consiliului Suprem, invocând faptul că acestea s-au făcut la solicitarea aliaților. Reieșea clar că organizarea și întreținerea armatei române împotriva Ungariei fusese făcută de către Puterile aliate și asociate și se cerea în mod just modificarea aceluși articol care se pregătea a fi inserat în cuprinsul tratatului⁵⁰⁵. Atât mareșalul Foch cât și generalul Franchet D'Esperey interveniseră pentru a aproviziona armata română și a-i urmări îndeaproape toate operațiunile⁵⁰⁶.

La 16 aprilie 1919, generalul Berthelot i-a comunicat generalului Prezan că în conformitate cu hotărârea Consiliului Suprem din 26 februarie 1919, românii sunt îndreptățiți să procedeze la ocuparea zonei ce le fusese fixată. De asemenea, la 27 aprilie, generalul Franchet D'Esperey l-a felicitat pe regele Ferdinand, prin intermediul unei telegrame, pentru succesele militare obținute. La 4 iulie, Foch a adresat o scrisoare lui Clemenceau, arătând că sprijină pe români, precizând că „dacă nu se vor lua în considerare juste cereri ale României, se vor compromite securitatea acestei țări, punându-se din nou în primejdie pacea întregii Europe de sud-est”⁵⁰⁷.

Mareșalul Foch

⁵⁰⁵ A.M.A.E., *fond Europe*, 1918 - 29, dosarul nr. 11, România, raportul nr. 3973/ B.S., 3/ 8 aprilie 1919, Ministère de la guerre, État-major général de l'armée, Groupe de l'avant 3e Bureau A.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ *Ibidem*.

Mareșalul susținea intervenția militară împotriva Ungariei mergându-se până la ocuparea Budapestei, cerând la 11 iulie 1919, generalului Prezan, „să consacre acestei acțiuni maximum de mijloace de care dispune actualmente”⁵⁰⁸. Planul militar al mareșalului Foch solicita deci colaborarea armatei române în problema ungară care se agravase din ce în ce mai mult spre vara lui 1919. Însuși mareșalul în persoană l-a decorat ulterior pe colonelul Dumitrescu cu Legiunea de Onoare, ca semn al recunoașterii aportului armatei române prin intervenția în Ungaria la începutul lui august, având drept consecință eliminarea pericolului reprezentat de regimul lui Bela Kun⁵⁰⁹.

În cele din urmă, având în vedere contribuția majoră a armatei române în curmarea pericolului comunist din Ungaria, poziția României se întărise suficient de mult astfel încât toate mașinațiunile favorabile inițial statului ungar, chiar și din partea unor oficiali înalți francezi, să devină inutile. La 4 iunie 1920 s-a semnat tratatul cu Ungaria de la Trianon, între România și puterile aliate pe de o parte și Ungaria, pe de altă parte, care consființa fără nicio concesie teritorială, apartenența Transilvaniei la România.

Un aspect ciudat în ceea ce privește relațiile franco-române îl va prezenta chestiunea tratatului de pace cu Turcia de la Sévres din august 1920. Punctele de vedere ale Franței și României au fost de data asta opuse, statul român susținând cauza Turciei și chiar poziția Marii Britanii, în ceea ce privește libertatea navigației pentru vasele comerciale și de război⁵¹⁰.

⁵⁰⁸ *Ibidem*.

⁵⁰⁹ *Ibidem*, telegrama din 8 august 1919 din Paris, semnată colonel Dumitrescu și Nicolae Mișu, către Ion I.C. Brătianu.

⁵¹⁰ A.M.A.E., *fond Convenții*, dosar T.2, vol. II, nota nr. 2100/ 27 noiembrie 1926, anexa 1, semnată Nicolae Petrescu-Comnen, către I.M. Mitilineu, ministrul afacerilor străine.

SPERANȚE ȘI EȘECURI, DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Continuarea și consolidarea relațiilor cu Franța, apropierea față de marea putere apuseană, exponent al lumii democratice și stâlp al Societății Națiunilor, a rămas una dintre cele mai importante preocupări ale diplomației românești în perioada de după Primul Război Mondial.

Reglementarea printr-un solid acord bilateral a acestor relații se impunea ca atare. Tratatul României cu Franța din 1926 a însemnat unul din cele mai importante tratate ale României încheiate în perioada interbelică, statul român căutând să grăveze în continuare ca și până atunci pe orbita Franței, capabilă să ofere garanțiile de securitate dorite. A fost cu siguranță un eveniment de referință în politica promovată de autoritățile de la București și abordată de diplomația românească, în vederea apărării principiilor și reglementărilor consfințite prin sistemul versaillez.

Parafarea acestui tratat a presupus negocieri intense pe decursul a mai mult de doi ani, între 1924 și 1926 și, în mod neașteptat poate, a cunoscut destule sinuozități, având însă în final deznodământul scontat.

Inițiativa a aparținut Parisului. Astfel la 27 martie 1924, ministrul României la Paris, a trimis la București un proiect de tratat de alianță și prietenie ce-i fusese remis de către autoritățile de pe Quai d'Orsay, interesate să încheie un acord cu statul român. Acest proiect făcea referire la Pactul Societății Națiunilor, la respectarea angajamentelor internaționale, la promovarea unei politici de pace și securitate în întâmpinarea

căroră să vină Franța și România⁵¹¹. Acest proiect s-a bucurat de o analiză atentă și o apreciere pozitivă din partea autorităților de la București, care prin poziția primului ministru, Ion I.C. Brătianu, a răspuns favorabil⁵¹². Era punctul de plecare al viitorului tratat franco-român.

Negocierile s-au purtat în special la Paris, între Herriot, primul ministru al Franței și reprezentantul român Constantin Diamandy, din partea română, în special în jurul problemei garanțiilor pe care Franța, alături de Marea Britanie le poate oferi țărilor din Europa răsăriteană, deci și României, iar din partea franceză, privind necesitatea stabilirii unei alianțe care se putea dovedi utile statului francez. Din păcate, după discuții îndelungate, la începutul lui 1925, nu se ajunsese la rezultatul dorit de diplomația românească, francezii fiind interesați, în primul rând firește de problema eternă a pericolului numit Germania, împotriva căreia Franța trebuia să dirijeze pe potențialii săi aliați. Au existat chiar cercuri politice franceze care nu agreau ideea unei înțelegeri cu România⁵¹³. La un moment dat, se părea că încheierea unui acord cu Franța nu mai are sorți de izbândă. Însă convorbirile au continuat între Constantin Diamandy și ministrul de externe Aristide Briand, în primăvara lui 1925, diplomatul român reproșându-i acestuia că „în loc să se caute colaborarea și sprijinul românilor, suntem ținuti la distanță și bănuți; spectrul politicii Consiliului Suprem mai trăiește

⁵¹¹ *Ibidem*, dosarul nr. 9/ F.1., *Projet de traité d'alliance et d'amitié entre la France et la Roumanie*; Viorica Moisuc, *Acte fundamentale ale statutului juridic al României în perioada 1918-1940*, în *Probleme de politică externă a României (1918-1940)*, Editura Militară, 1977; Eliza Campus, *Le caractère européen des traités bilatéraux conclus par la Roumanie dans la décade 1920-1930*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 6/ 1973.

⁵¹² A.M.A.E., *fond citat*, dosar nr. 9 F.1., document din aprilie 1924, sub efigia „Consiliului de Miniștri. Cabinetul primului ministru”.

⁵¹³ *Ibidem*, telegrama nr. 6455/ 28 februarie 1925 de la legația română din Paris, semnată C. Diamandy.

încă”⁵¹⁴. Răspunsul eminentului om politic francez a fost unul care a dat din nou impulsul necesar reluării tratativilor franco-române: „Consiliul Suprem a făcut îndeajuns de mult rău... avem nevoie de sfatul dumneavoastră și vă rog să considerați Quai d’Orsay ca și cum ar fi casa dumneavoastră”⁵¹⁵.

Declarația lui Briand a fost însă una singulară, în vara lui 1925, negocierile bătând pasul pe loc. Din partea franceză s-a obiectat poziția potrivnică a Marii Britanii față de un eventual acord franco-român, ca și faptul că alianța cu România ar fi putut fi considerată de Germania ca o nouă inițiativă îndreptată împotriva ei⁵¹⁶. Se știe că la acea vreme Franța era vehement acuzată de ocuparea bazinului Ruhr, care contribuise la înrăutățirea relațiilor cu Germania, iar autoritățile de la Paris nu mai doreau încă o complicație în plus aducătoare de suspiciuni. Insistențele aceluiși diplomat român au determinat în sfârșit diplomația franceză să treacă la o abordare serioasă a viitorului tratat. Astfel, în iulie cu prilejul unui dîneu oficial dat în cinstea regelui Ferdinand, aflat în vizită la Paris, Aristide Briand a declarat: „Sunt foarte fericit că pregătim cu miniștrii maiestății voastre un pact de alianță care va fi un inel în favoarea păcii”⁵¹⁷.

Drept urmare, negocierile au fost reluate, fiecare din cele două părți insistând asupra unor chestiuni pe care le considerau majore. Diamandy a inițiat discuții cu Philippe Berthelot, secretar general la Quai d’Orsay, pe plan politic și militar, fiind abordată și problema unui pact permanent de neagresiune față de U.R.S.S. Din păcate, a reieșit faptul că Franța nu dorea să încheie un acord militar cu România, așa cum ea avea cu alte

⁵¹⁴ A.M.A.E., *fond Primul Război Mondial*, telegrama nr. 6616/ 28 aprilie 1925, de la legația din Paris, semnată C. Diamandy.

⁵¹⁵ *Ibidem*.

⁵¹⁶ *Ibidem*, scrisoarea nr. 6681/ 2 iunie 1925 de la legația din Paris, semnată C. Diamandy, trimisă lui I.G. Duca, ministrul de externe român.

⁵¹⁷ *Ibidem*, telegrama nr. 6726/3 iulie 1925, de la legația din Paris, semnată Diamandy.

state din răsărit ca Polonia și Cehoslovacia⁵¹⁸. Autoritățile franceze au tergiversat iarăși semnarea acordului, invocându-se considerente diplomatice în ceea ce privește relațiile cu Marea Britanie, Germania și Polonia, despre care au mai fost făcute anterior referiri⁵¹⁹.

Încheierea tratatului de la Locarno din august 1925, a reprezentat bineînțeles la acel moment prioritatea numărul 1 a Franței, drept pentru care un tratat cu o țară din estul Europei nu era atunci de o necesitate atât de stringentă. Politica franceză se contura ca una ambiguă, neconstantă și duplicitară, se poate spune, diplomația de pe Quai d'Orsay nedorind nici să se angajeze ferm în favoarea României, nici să piardă concursul unui aliat atât de fidel cum se dovedea a fi statul român⁵²⁰.

În aceste condiții, ministrul de externe român, I.G. Duca, a transmis în mod imperios legației române de la Paris indicația de a insista asupra definitivării acordului cu Franța⁵²¹. Negocierile cu Franța au intrat în martie 1926 în al treilea an. Diplomația română din timpul noului guvern condus de Alexandru Averescu a înțeles că trebuie să utilizeze și un alt mijloc pentru a convinge Franța să semneze tratatul. Partea română a angajat convorbiri separate cu Italia, în vederea parafării unui tratat – care ulterior a și fost încheiat un an mai târziu, în 1927 – acest fapt determinând Parisul să se decidă definitiv să semneze tratatul de alianță cu România. C. Diamandy a răspuns nemulțumirii franceze legată de acordul italo-român: „România nu-și schimbă sentimentele față de Franța, dar ea înțelege să-și păstreze întreaga libertate în relațiile economice, în comenzile

⁵¹⁸ *Ibidem*, telegrama nr. 6821/7 august 1925 de la legația din Paris, semnată Constantin Diamandy.

⁵¹⁹ *Ibidem*, telegrama nr. 6866/ 28 august 1925 de la legația din Paris, semnată C. Diamandy.

⁵²⁰ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 266.

⁵²¹ A.M.A.E., *fond citat*, text manuscris, semnat I.G. Duca pe marginea telegramei nr. 7324/ 4 martie 1925, citată mai sus.

pe care dorește să le facă. Încheierea pactului cu Italia nu a avut alt scop decât menținerea păcii pe baza statu-quoului”⁵²².

În cele din urmă, mult negociatul și amânatul tratat ⁵²³ a fost parafat în capitala Franței la 15 iunie 1926, dar datat cinci zile mai devreme, prin semnăturile ministrului Aristide Briand și ale ambasadorului Constantin Diamandy. Ceva mai târziu, legația română din Paris a anunțat la București că tratatul va fi dat publicității, dar că acordul militar va rămâne secret. Ministrul de externe român I. Mitileneu a ținut să-și exprime satisfacția „pentru consacrarea prin tratat a unei alianțe deja consacrate de mult prin sentimente de amicitie și recunoștință ce ne leagă de Franța”⁵²⁴.

În toamna lui 1926 a avut loc la Paris schimbul de ratificări. Anterior, președintele Franței, Gaston Domergue, alături de ministrul de externe, Aristide Briand, semnaseră acordul la 11 septembrie, iar ulterior regele Ferdinand I-a ratificat la 30 septembrie⁵²⁵.

Tratatul de prietenie între Franța și România

Art. 1. România și Franța își iau reciproc angajamentul de a nu comite, de o parte și alta, niciun atac sau invaziune și de-a nu recurge, de o parte și de alta, în niciun caz la război.

Totuși această stipulațiune nu se aplică dacă este vorba:

- a. de exercitarea dreptului de legitimă apărare, adică de a se opune unei violări a angajamentului luat, prin alineatul 1 din prezentul articol

⁵²² *Ibidem*, dosar nr. 9 F.1, telegrama nr. 7878/ 6 noiembrie 1926 de la legația română din Paris, semnată C.Diamandy.

⁵²³ Ioan Scurtu, Theodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu, *Istoria românilor între anii 1918-1940*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002, p. 421-424.

⁵²⁴ A.M.A.E., *fond Convenții*, nota din 17 iunie 1926, semnată I. Mitileneu, către legația din Paris.

⁵²⁵ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 268.

- b. de o acțiune întreprinsă prin aplicarea articolului 16 din Pactul Societății Națiunilor
- c. de o acțiune întreprinsă pe temeiul unei hotărâri a Adunării sau a Consiliului Societății Națiunilor, sau în aplicarea articolului 15, alineatul 7 din Pactul Societății Națiunilor, numai dacă, în acest caz, o tare acțiune ar fi îndreptată în contra unui stat care cel dintâi s-a datat unui atac.

Art.2. Luând în considerare angajamentele respective încheiate de dânșii în articolul 1 din prezentul tratat, România și Franța își iau angajamentul de a regula, pe cale pașnică și în modul următor, toate chestiunile de orice natură ar fi, care ar putea aduce vreo neînțelegere și care n-ar fi putut fi rezolvate prin procedeele diplomatice obișnuite: toate chestiunile în privința cărora Părțile și-ar putea contesta reciproc un drept vor fi supuse unor judecători la a căror hotărâre Părțile își iau angajamentul de a conforma; orice alte chestiuni vor fi supuse unei Comisiuni de conciliere și dacă aranjamentul propus de această Comisiune nu este acceptat de ambele Părți, chestiunea va fi adusă în fața Consiliului Societății Națiunilor, statuând conform articolului 15 din Pactul Societății Națiunilor [...]

Protocolul anexă al Tratatului conținea și un angajament al celor două state de a nu săvârși vreo agresiune împotriva Rusiei⁵²⁶.

Așa cum se poate deduce din conținutul tratatului, se obține un plus de garanție pentru statutul teritorial al României. Pentru România, Franța rămânea singura mare putere pe care se putea baza, în care se puneau speranțele cele mai mari în ceea ce privește asigurarea securității granițelor sale. Convenția făcea referire în câteva rânduri la autoritatea Societății Națiunilor, fapt ce nu putea fi decât îmbucurător, demonstrând importanța pe care statul român o acorda supremului for

⁵²⁶ *Ibidem.*

mondial – reprezentată de unul din bastioanele sale – a cărui politică o promova necondiționat.

Ziarul „Le Temps” a publicat pe această temă un amplu editorial la 13 august prin care califica tratatul drept „un fapt politic de o considerabilă valoare, confirmând legăturile morale și tradiționale dintre cele două state”⁵²⁷.

Ecourile încheierii acestui tratat au fost în momentele imediat următoare ale parafării sale, pe măsura așteptărilor, beneficiind de simpatia colegelor României din Mica Înțelegere, sau a altor state, precum Bulgaria, care aveau un statut similar și aceleași preocupări și aspirații⁵²⁸. Cealaltă mare putere occidentală, Marea Britanie, a rămas pe o poziție echidistantă, rezervată, fără a se face comentarii în presa britanică⁵²⁹. Total ostilă a fost poziția Uniunii Sovietice, ceea ce era de altfel de așteptat, adjunctul ministrului de externe sovietic, Maxim Litvinov, mărturisindu-i cu indignare ambasadorului francez la Moscova, J. Herbertte, că „tratatul franco-român suprimă șansele pe care noi le avem de a lichida diferendul cu România fără conflict”⁵³⁰, referindu-se bineînțeles la problema Basarabiei.

Marele nostru diplomat Nicolae Titulescu și-a exprimat însă rezerve și critici serioase la adresa tratatului. Făcând o comparație între tratatul franco-român din 1926 și tratatele României cu statele din Mica Înțelegere, Titulescu a precizat, la 13 mai 1928, că „Tratatul cu Franța nu este decât o repetire a obligațiilor din Pactul Societății Națiunilor – al cărui susținător fervent era – în timp ce convențiile cu statele din Mica Înțele-

⁵²⁷ A.M.A.E., *fond citat*, telegrama nr. 7731/ 13 august 1926 de la legația din Paris, semnată Cantacuzène.

⁵²⁸ *Ibidem*, nota nr. 1815/ 18 august 1926 de la legația din Franța, semnată indiscifrabil și raportul nr. 283/ 30 ianuarie 1927 de la legația din Sofia, semnat Gr. Bilciurescu.

⁵²⁹ *Ibidem*, telegrama nr. 1634/ 13 august 1926 de la legația din Londra, semnată Laptew.

⁵³⁰ A.M.A.E., *fond Franța*, vol. 623.

gere conține, un plus de garanție. Nu cunosc – a mai afirmat diplomatul român – nici un instrument diplomatic mai lipsit de conținut ca tratatul franco-român semnat la 10 iunie 1926. Pe baza acestui tratat, Franța are aproximativ aceleași obligații față de România, ca și cele pe care le are față de Nicaragua sau Guatemala, în virtutea Ligii Națiunilor”⁵³¹.

A prezentat totuși probleme convenția de arbitraj despre care marele diplomat Nicolae Titulescu și-a exprimat rezerve serioase având în vedere că orice litigiu dintre cele două state ar fi ajuns sub jurisdicția Curții Internaționale de Justiție de la Haga, lovind într-un fel în drepturile suverane ale țării⁵³².

Doi ani mai târziu, scoțând totuși în evidență însemnătatea tratatului franco-român, Titulescu a arătat că „alianța cu Franța are o valoare politică și trebuie judecată după comunitatea intereselor noastre politice, nu după redactarea instrumentului care o constată; cu sau fără tratat, Franța trebuie să ne ajute ea pe noi și noi pe ea. Am făcut tratatul pentru a consacra solemn legăturile care există în afară de litera scrisă”⁵³³. Câțiva ani mai târziu, în 1932, în calitatea sa de ministru de externe, Titulescu a încercat totuși să modifice tratatul, pentru a putea căpăta o utilitate reală. Franța a oferit un tratat de asistență mutuală similar cu cele pentru alte state, guvernul român respingând această ofertă⁵³⁴.

Titulescu a criticat atitudinea Franței și a acuzat superficialitatea tratatului de asistență mutuală afirmând: „Este imposibil să permitem Franței să împartă statele din Europa centrală în două categorii, cele de dragul cărora ea ar lupta-Polonia și

⁵³¹ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, manuscris în limba engleză, București, 1937, p. 130.

⁵³² A.M.A.E., *fond citat*, telegrama nr. 1353/ 14 martie 1928, semnată Nicolae Titulescu.

⁵³³ *Ibidem*, dosar P. 4., telegrama nr. 1487/ 13 mai 1928, semnată Nicolae Titulescu.

⁵³⁴ Constantin I. Turcu, Ioan Voicu, *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, București, Editura Politică, 1984, p. 41.

Cehoslovacia-și cele cărora le mulțumește să le dea sfaturi; cele pentru care își va vărsa sângele și cele pentru care nu va avea nimic mai mult decât cuvinte...”⁵³⁵. Prin urmare, diplomatul român a propus să se încheie un adevărat pact de alianță între Franța și Mica Înțelegere, la care de altfel, Titulescu ținea foarte mult.

Într-un memoriu întocmit la 9 aprilie 1933, marele diplomat român avea să afirme că „Ceea ce leagă statele Miciei Înțelegeri de Franța este o identitate de concepțiune: antirevizionismul. De multe ori, guvernării statelor Miciei Înțelegeri sunt întrebați pentru ce fac o politică contrară intereselor lor economice, care reclamă o apropiere de Germania. Răspunsul, Franța fiind antirevizionistă, trebuie să facem un sacrificiu în domeniu economic pentru a ne consolida situațiunea politică creată de tratate”⁵³⁶.

Categoric, Înțelegerea Balcanică convenea Franței ca de altfel și măsurile militare luate de statul român, în aprilie 1934, generalul Victor Pétin, adjunctul generalului Berthelot în timpul Primului Război Mondial, fiind trimis la București și purtând discuții cu regele Carol al II-lea și cu șeful Marelui Stat Major Român, generalul Ion Antonescu⁵³⁷.

*

Raporturile franco-române au putut fi evidențiate și cu prilejul ratificării unui nou tratat de o mare importanță și anume Pactul Briand-Kellogg, care a stârnit atât de multe discuții și controverse, la scară internațională, ca de altfel și în România.

Cum se știe, ministrul de externe francez, A.Briand, a propus în iunie 1927, secretarului de stat american, Frank

⁵³⁵ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 132.

⁵³⁶ Nicolae Titulescu, *Documente confidențiale*, București, 1992, cf. Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 214.

⁵³⁷ Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 218.

Kellogg, încheierea unui pact de prietenie perpetuă între Franța și S.U.A., Franța urmărind desigur obținerea a încă unei garanții puternice care să se adauge celor de până atunci, mai ales ne referim bineînțeles la Tratatul de la Locarno din 1925. De la un pact bilateral s-a ajuns, în urma reacției și inițiativei americane la un tratat la nivel mondial care a angajat nu mai puțin de 64 de state. A existat însă de la bun început temerea că acest pact ar putea discredita Pactul Societății Națiunilor și celelalte rezoluții importante ale forului mondial de la Geneva.

Diplomația română s-a înscris și ea inițial în corul vocilor care au protestat față de acest acord. Astfel, același reprezentant al României, Constantin Diamandy, a ținut să precizeze, la Quai d'Orsay, că preconizatul pact ar atenua considerabil însemnătatea și efectele concrete ale Convenției franco-române⁵³⁸. Starea de spirit a opiniei politice și publice românești în raport cu acest pact a fost una deloc pozitivă. Oameni importanți politici, diplomați în frunte cu Nicolae Titulescu au scos în relief inutilitatea și chiar efectul negativ al acestuia. Titulescu a afirmat la un moment dat că inițierea acestui pact din partea franceză s-ar datora „grandilocvenței lui Briand”⁵³⁹. Marele diplomat român nu era de acord cu principiul impus de pact, „război războiului”, susținând că unele articole ale acestuia periclitau securitatea României, putând-o angaja în conflicte nedorite, extrem de primejdioase.

Reprezentanții diplomației românești s-au angajat să militeze pentru conservarea viabilității tratatului cu Franța, în raporturile lor cu diplomația franceză.

În mai 1928, diplomatul francez Japy a declarat că țara sa dorește să pună de comun acord principiile noului tratat cu cele ale tratatului încheiat cu România, considerată în continuare un aliat de nădejde al Franței în Orientul Europei. Se încerca în

⁵³⁸ A.M.A.E., *fond citat*, dosarul P. 4., extras din raportul legației din Paris, nr. 9496/ 1928, semnat C. Diamandy.

⁵³⁹ *Ibidem* nr. 1487/ 13 mai 1928, telegramă semnată N. Titulescu.

acest fel atragerea României în vederea aderării la Pactul Briand-Kellogg⁵⁴⁰.

În cele din urmă, după unele rezerve exprimate, autoritățile de la București au dat un răspuns afirmativ, dar aceasta numai după consultarea cu țările membre ale Micii Înțelegeri⁵⁴¹. Nicolae Titulescu, ministru de externe la acea vreme, a exprimat ministrului plenipotențiar al Franței la București faptul că guvernul român este de acord ca România să adere la Pactul Briand-Kellogg, cu condiția ca stipulațiile acestuia să fie clare, fără echivoc, fără a da posibilitatea unor interpretări subiective. Diplomatul român a ținut să precizeze că guvernul pe care-l reprezintă consideră absolut necesară armonizarea conținutului Pactului cu cel al Pactului Societății Națiunilor⁵⁴².

Pactul Briand-Kellogg a fost semnat la 27 august 1928, Mihail R. Sturdza, însărcinatul cu afaceri ad-interim depunând la 4 septembrie 1928, la Washington, actul de adeziune al statului român⁵⁴³.

*

Anii '30 au adus o gravă deteriorare a situației internaționale, a relațiilor între statele lumii. Aceasta pe măsură ce revizionismul câștiga timp iar reacția așteptată a Societății Națiunilor, a marilor puteri occidentale a fost una ambiguă, permisivă, exagerat de conciliatorie. În mod normal, prevederile tratatelor încheiate în deceniul trecut ar fi trebuit să fie puse în aplicare, așa cum le era de fapt rostul. În realitate ele s-au

⁵⁴⁰ A.M.A.E., *fond citat*, dosarul P. 4., telegrama nr. 32423/ 11 mai 1928, semnată I.Gh. Duca către N. Titulescu, la San Remo.

⁵⁴¹ *Ibidem*, Conferința Micii Înțelegeri, București, 20-22 iunie 1928.

⁵⁴² *Ibidem*, scrisoarea din 13 iulie 1928, semnată N. Titulescu către ministrul Franței la București.

⁵⁴³ *Ibidem*, plenipotența semnată de înalții regenți Gh. Buzdugan și Miron Cristea, Patriarhul României, la 27 august 1928 pentru Mihail Sturdza; telegrama nr. 3266/ 4 septembrie 1928, prin care se arată că s-a depus actul de adeziune la States Department, cu nr. 4500/ P. 26., Washington D.C./ 4 septembrie 1928.

dovedit literă de lege moartă. Cam așa se poate spune și despre tratatul româno-francez din 1926 și prelungit în 1936, pe o perioadă de încă 10 ani. Acesta corespundea afinității românilor față de sora lor mai mare latină, dar nu conținea în mod concret măsuri viabile, care să corespundă așteptărilor din partea Franței. Prelungirea tratatului româno-francez a presupus de data aceasta și unele proiecte comune militare prin care tehnicienii români și francezi trebuiau să pregătească un plan aerian de asistență mutuală, privind crearea unor forțe aeriene combinate⁵⁴⁴.

Una din preocupările majore ale Franței era aceea de a-și normaliza raporturile cu Uniunea Sovietică, din dorința de a beneficia, exact ca înainte de Primul Război Mondial, de un posibil aliat în răsărit împotriva Germaniei. Astfel că autoritățile de la Paris au început să insiste pe lângă cele de la București să-și reglementeze optim și în cel mai scurt timp raporturile similare cu Moscova.

Acest fapt venea și în asentimentul ministrului de externe român, Nicolae Titulescu, care dorea poate mai mult ca oricare altul să rezolve această problemă spinoasă și în acest fel recunoașterea apartenenței Basarabiei la România, deși toate încercările de până atunci eșuaseră, ultima oară la Riga, în 1932. A rezultat mai întâi, ca un prim pas, la 9 iunie 1934, sub auspiciile Micii Înțelegeri, schimbul de scrisori dintre Titulescu și Litvinov și stabilirea de relații diplomatice normale. Desigur că imboldul francez, implicarea benefică a Franței în zonă, au cântărit considerabil în acest sens. Neobositul Titulescu a contribuit major la intermedierea încheierii tratatului franco-sovietic din 1935 care trebuia să reprezinte drept cheia de boltă a garantării stopării oricărei agresiuni în viitor, în special din partea Germaniei. Demiterea lui Titulescu din funcția de ministru de externe a anulat însă orice șanse în rezolvarea problemei Basarabiei.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, dosar nr. 9/ F.1., nota nr. 674/ 1 decembrie 1936 de la Ministerul Aerului și Marinei către Ministerul de externe.

La începutul lui 1937, Bargeton, directorul politic la Quai d'Orsay i-a mărturisit noului ministru de externe român, Victor Antonescu, că o convenție între cele două state majore francez și român este deosebit de necesară⁵⁴⁵. Până la urmă aceste proiecte care ar fi fost desigur benefice României nu s-au concretizat, partea franceză abandonându-le.

Analizând greșelile făcute de autoritățile române, care au împiedicat și încheierea unui pact între Franța și Mica Înțelegere, considerat drept extrem de necesar, Nicolae Titulescu a exprimat regretul că acestea vor leza în viitor soarta României⁵⁴⁶. A fost evident că succesorii lui Titulescu au exagerat incidența pe care raporturile dintre România și Franța o puteau avea asupra relațiilor statului român cu alte mari puteri.

Anul 1938 a adus multe complicații și evenimente negative dăunătoare climatului de pace în Europa. Astfel, după ce în martie se produce anexarea Austriei de către Hitler și devine clară politica est-europeană a Germaniei naziste, situația se complică din cauza presupuselor tratative româno-sovietice care ar fi avut ca obiect de discuție un acord al României pentru trecerea trupelor sovietice pe teritoriul său în cazul unui conflict germano-cehoslovac⁵⁴⁷.

Presiunile regimului nazist în problema sudetă s-au intensificat și situația Cehoslovaciei era pusă în pericol, pentru că trebuia luată în calcul o agresiune a Germaniei. Franța a încercat să sensibilizeze autoritățile române în sensul acceptării unei astfel de alternative, fiind de acord cu intervenția sovietică în intenția sa binecunoscută de a stopa ofensiva Germaniei oriunde s-ar fi produs ea.

⁵⁴⁵ *Ibidem*, nota nr. 4160/ 4 februarie 1937 de la legația din Paris, semnată Cesianu.

⁵⁴⁶ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României*, manuscris în limba engleză, București, 1937, p. 137.

⁵⁴⁷ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și mareșalul Antonescu, Relațiile germano-române 1938-1944*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 52.

Astfel la Geneva, cu ocazia sesiunii Societății Națiunilor, la 12 mai 1938, George Bonnet, ministrul de externe al Franței a insistat pe lângă omologul său român, Nicolae Petrescu Comnen să-l convingă despre „pericolul agresiunii germane” care amenință și statul român⁵⁴⁸. Petrescu Comnen nu a acceptat punctul de vedere francez, considerând că acest fapt ar provoca Germania. Ministrul de externe al Franței a continuat să facă presiuni în acest sens pe parcursul lunilor ulterioare, prin intermediul ministrului plenipotențiar la București, Adrien Thierry, însă iarăși în zadar⁵⁴⁹. Această poziție era încurajată și de faptul că, în toamna anului trecut, regele Carol al II-lea, într-o convorbire pe care a avut-o la Sinaia cu generalul Maurice Gustave Gamelin l-a asigurat pe acesta că, în cazul unei agresiuni a Germaniei asupra Cehoslovaciei, armata sovietică ar putea trece prin nordul României⁵⁵⁰. Iarăși la Geneva, Bonnet a făcut demersuri pe lângă Petrescu Comnen, dar s-a lovit din nou de refuzul categoric al acestuia, având în vedere că politica externă a României trebuia într-un fel să țină seama și de o eventuală orientare de nevoie în viitor către Germania⁵⁵¹. De asemenea, conta foarte mult și temerea perfect justificată că intrarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc ar conduce la ocuparea și pierderea Basarabiei.

În realitate, politica României și a regelui rămânea una fidelă Societății Națiunilor, principalelor sale exponente, Franța și Marea Britanie. România credea încă în sprijinul efectiv al Franței.

În februarie 1938, fostul prim ministru Gheorghe Tătărescu precizase: „Prietenia cu Franța va rămâne în continuare ca o codificare a unuia din principiile inviolabile ale politicii externe a României”⁵⁵².

⁵⁴⁸ *Ibidem*, p. 53.

⁵⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁵⁰ *Ibidem*.

⁵⁵¹ *Ibidem*, p. 54.

⁵⁵² A.M.A.E., *fond nr. 71/ Franța*, dosar nr. 68, telegrama nr. 347/ 18 februarie 1938 de la legația din Bruxelles, semnată Djuvara.

În altă ordine de idei, statul român, a încercat în prima parte a lui 1938 să convingă Franța să împiedice Germania nazistă să pună stăpânire pe piața românească economică, având în vedere că balanța comercială franceză în România era deficitară⁵⁵³.

Perfectarea acordului de la München de către primul ministru al Franței, Edouard Daladier și primul ministru britanic Chamberlain prin care Hitler a anexat regiunea sudetă la Germania. A alertat ulterior și a descumpănit în bună măsură autoritățile de la București, profund surprinse de atitudinea franceză. Ca atare, regele Carol al II-lea a decis să întreprindă în noiembrie câteva vizite importante, mai întâi la Londra și la Paris, înaintea celei de la Berlin, încercându-se sondarea pozițiilor celor două state și în special a Franței față de România. După popasul dezamăgitor de la Londra, vizita suveranului român de la Paris de la 19 noiembrie nu s-a soldat din păcate decât cu ridicarea reciprocă a celor două misiuni diplomatice la rang de ambasadă. Gheorghe Tătărescu a devenit astfel primul ambasador al României în capitala Franței⁵⁵⁴.

Gheorghe Tătărescu
primul ambasador român în Franța

⁵⁵³ A.M.A.E., *fond special*, dosar nr. 300, memoriu confidențial emis la Geneva la 11 mai 1938 de Nicolae Petrescu Comnen către George Bonnet.

⁵⁵⁴ Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 60.

O singură remarcă ar fi suficientă pentru a evidenția realismul speranțelor românești în ajutorul Franței. Cu ocazia întrevederii pe care a avut-o cu primul ministru, Daladier, suveranul român a abordat problema aprovizionării armatei române cu armament francez. „Vreți să ne adresăm Germaniei?” s-a adresat atunci Carol al II-lea, primind un răspuns cât se poate de cinic și surprinzător de indolent: „De ce nu? Și în 1916 ați avut armament german, ceea ce nu v-a împiedicat să vă bateți alături de noi”⁵⁵⁵.

Data fiind ofensiva puternică germană economică și financiară în estul Europei, delegația franceză condusă de Alphand, directorul acordurilor comerciale a avut inițial indicația de a trata problemele economice și comerciale cu statul român, „într-un stil nou și larg, așa cum cer timpurile de azi”⁵⁵⁶. Negocierile nu s-au finalizat însă în cele din urmă. Cu toate că, din punct de vedere politic, autoritățile franceze nu au transmis un mesaj ferm și încurajator către români, opinia publică franceză, ca de atâtea ori, peste cea politică, a susținut constant acordarea unui sprijin real României. S-a vehiculat atunci, în presa franceză, faptul că România era singurul punct de sprijin în răsăritul european pentru oprirea penetrării Germaniei spre gurile Dunării și Bosfor⁵⁵⁷.

De asemenea, la 9 noiembrie, la Paris, membri ai fostei misiuni militare franceze din Primul Război Mondial au demonstrat pentru prietenia cu România⁵⁵⁸. Un alt gest deosebit a venit din partea asociației „La Renaissance française” care i-a înmânat

⁵⁵⁵ Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, partea a IV-a, dosar 8630, f.4854, Editura Humanitas, București, 1991.

⁵⁵⁶ A.M.A.E., *fond Convenții*, dosar nr. 9/ F.1., telegrama nr. 5416/ 10 noiembrie 1938 de la legația din Paris semnată Cesianu.

⁵⁵⁷ A.M.A.E., *fond România*, dosar nr. 380, telegrama nr. 5442/ 17 noiembrie 1938, discurs Gafencu, 29 decembrie 1938.

⁵⁵⁸ Eliza Campus, *op cit.*, p. 396 la legația din Paris, semnată Cesianu.

lui ministrului român la Paris o medalie de onoare⁵⁵⁹, iar în decembrie s-a semnat un acord pentru dezvoltarea relațiilor culturale româno-franceze⁵⁶⁰.

Noul ministru de externe român, Grigore Gafencu, un mare francofil, căsătorit cu o franțuzoaică, a declarat la 29 decembrie la radio București că România își urmează consecvent politica de alianță tradițională cu Franța⁵⁶¹. Și deși, rezultatele din noiembrie 1938 fuseseră mai degrabă modeste, domnea totuși în România încrederea că Franța își va respecta angajamentele față de români.

În ianuarie 1939, generalul Gamelin a semnalat ambasadorului Gheorghe Tătărescu existența surprinzătoare a unui plan al Germaniei contra României⁵⁶². În consecință, ambasadorul român a ținut să aibă convorbiri multiple cu oficiali francezi, cu primul ministru Daladier, cu ministrul de externe Bonnet și cu secretarul general de la Quai d'Orsay, Léger⁵⁶³. Cu atât mai mult, se impunea într-o atare situație, sprijinul Franței, în care România avea în continuare mare încredere. Franța își dorea la acel moment o mai mare apropiere a României de Polonia, care ar fi avut ca efect crearea unui bloc răsăritean ca o contrapondere solidă a Germaniei naziste⁵⁶⁴.

În ziarele importante franceze, ca „L'Époque”, „Le Journal”, „Le Petit Parisien”, s-au publicat articole prin care se susținea ideea ridicării unui baraj contra influenței și expansiunii germane în răsăritul european⁵⁶⁵.

⁵⁵⁹ *Ibidem*.

⁵⁶⁰ A.M.A.E., *fond Mica Înțelegere*, dosar nr. 30, Acord pour le développement des relations intellectuelles entre la France et la Roumanie, décembre 1938.

⁵⁶¹ A.M.A.E., *fond nr. 71/ Anglia*, dosar nr. 40.

⁵⁶² A.M.A.E., *fond 71/ Franța*, dosar nr. 69, telegrama nr. 32/ 23 ianuarie 1939 de la ambasada din Paris, semnată Gheorghe Tătărescu.

⁵⁶³ *Ibidem*, dosar special nr. 396.

⁵⁶⁴ *Ibidem*, dosar special nr. 396, declarații ale lui Gr. Gafencu.

⁵⁶⁵ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 398.

Grigore Gafencu
un ministru de externe francofil

Ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler în martie 1939 a generat imediat mult controversatul „caz Tilea”, prin care, ca un rezultat al avertizării din ianuarie date de generalul Gamelin, s-a încercat alertarea Londrei și Parisului, pentru a veni în sprijinul României. Aceasta, în condițiile insistențelor și presiunilor din ce în ce mai mari Germaniei și ale ostilității evidente ale statelor revizioniste din jurul României, în special Ungaria. La Paris s-a încercat să se mascheze intenția ce se ascundea în spatele demersului diplomatic al lui Viorel V. Tilea, ministrul plenipotențiar al României la Londra. Ambasadorul Gheorghe Tătărescu a exprimat, la 19 martie, într-o convorbire cu ministrul de externe Bonnet, faptul că pretențiile germane față de România din care Tilea făcuse un caz diplomatic incendiar care alertase marile capitale ale Europei, nu meritau o atenție semnificativă. În ciuda acestei declarații liniștitoare, evident diplomatice, care avea rostul să mai mult să scadă iritarea Berlinului, Tătărescu a insistat în intenția de a aminti necesitatea suportului francez dacă totuși amenințarea

germană se va dovedi reală⁵⁶⁶. Având în vedere pericolul potențial german asupra României, guvernul francez s-a declarat gata să acorde ajutor României, așa cum prevedea de fapt tratatul româno-francez⁵⁶⁷.

De asemenea, la București, în acele momente tulburi, mai precis la 17 martie s-a convocat de urgență Consiliul de Coroană, în urma căruia, s-a decis să se facă demersuri pe lângă autoritățile de la Paris și Londra pentru a furniza armament României⁵⁶⁸.

În cele din urmă atât Franța cât și Marea Britanie au acordat României garanții unilaterale, la 13 aprilie 1939, care corespundeau Pactului Societății Națiunilor. Garanțiile franco-britanice au fost întâmpinate în România „cu vie satisfacție”, așa cum a declarat la 16 aprilie, Armand Călinescu, noul prim ministru român⁵⁶⁹.

De asemenea, presa franceză a salutat confirmarea sprijinului francez către România, ziarul *L'Époque* inserând de exemplu un articol sub numele „În sfârșit, lumea și-a dat seama că frontierele trebuie apărate”⁵⁷⁰.

Semnificativă a fost și vizita la Paris a lui Grigore Gafencu din aprilie 1939, în cadrul turneului său care a vizat Berlinul, Londra și la final capitala Franței, amintind într-un fel de vizitele recente ale lui Carol al II-lea, deși nu în aceeași ordine. La întrebarea lui Bonnet, dacă în cazul unui atac german România ar accepta ajutorul sovietic, ministrul de externe român – după afirmațiile ulterioare ale ministrului francez – a răspuns surprinzător, chiar șocant am putea spune, afirmativ:

⁵⁶⁶ A.M.A.E., *fond nr. 71/ Germania*, dosar nr. 76 bis, telegrama nr. 147/ 19 martie 1939, de la ambasada din Paris, semnată Gh. Tătărescu.

⁵⁶⁷ Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 71.

⁵⁶⁸ *Ibidem*.

⁵⁶⁹ A.M.A.E., *fond nr. 71/ România*, dosar nr. 503, comunicarea verbală făcută ministrului francez la 20 martie 1939 și ministrului englez la 21 martie 1939 de către Grigore Gafencu.

⁵⁷⁰ *Ibidem*, dosar special nr. 399, comunicarea telefonică de la serviciul de presă al ambasadei române din Paris, 30 aprilie 1939.

„Firește în timp de război, se acceptă orice ajutor, iar România nu uită că de facto Rusia a luptat de partea ei. Această declarație ar putea fi interpretată mai curând ca o gafă nepermisă pentru un ministru de externe, care ulterior a și iritat Berlinul, decât ca o afirmație pur diplomatică⁵⁷¹. De asemenea, Gafencu s-a pronunțat pentru o destindere a relațiilor diplomatice între Franța și Italia, fapt susținut și de regele Carol al II-lea⁵⁷¹. Ca rezultat al discuțiilor franco-române, Franța îl trimite pe generalul Weygand la București în misiune militară, pentru a ține sub observația regiunea Mării Negre⁵⁷².

În pofida intrării sub sfera de influență a Germaniei naziste prin tratatul economic din 23 martie 1939, al începutului celui de-al Doilea Război Mondial favorabil acesteia, în acest ceas al treisprezecelea, România a pus în continuare mare preț pe alianța sa cu Franța, care devenise acum la greu, cea mai mare speranță de ajutor în combaterea unei agresiuni germane dar și sovietice.

La 11 și 12 septembrie au avut loc la București convorbiri între primul ministru Armand Călinescu și ambasadorul francez, Adrien Thierry⁵⁷³. Demn de remarcat că atât francezii cât și englezii stabiliseră un plan prin care, inițial, în cazul unei agresiuni, fie germane, fie sovietice, industria petrolieră românească să fie distrusă⁵⁷⁴.

În octombrie 1939 s-a semnat un tratat de asistență mutuală franco-britanico-turcă, diplomatul francez Spitzmüller de la ambasada Franței din București declarând cu acest prilej

⁵⁷¹ Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 87.

⁵⁷¹ *Ibidem*, p. 87-88.

⁵⁷² A.M.A.E., *fond citat*, telegrama nr. 27482/ 30 aprilie 1939, semnată Armand Călinescu.

⁵⁷³ *Ibidem*, *fond nr. 71/ Anglia*, nota asupra convorbirii avute de A. Călinescu cu A. Thierry și sir Reginald Hoare.

⁵⁷⁴ Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 401.

că se oferea în acest fel României un plus de garanție⁵⁷⁵. În scurt timp avea să se dovedească însă că toate asigurările și garanțiile posibile aveau să fie lipsite de conținut practic. La sfârșitul lui decembrie 1939, ambasada din Paris a informat Bucureștiul că nu se mai pune sub nicio formă intervenția militară franceză la Marea Neagră, la Constanța, generalul Weygand urmând să acționeze – aidoma generalului Sarraill în Primul Război Mondial – doar pe frontul din Grecia, de la Salonic!⁵⁷⁶. Abia acum, în aceste împrejurări, la începutul lui 1940, încrederea autorităților de la București în intenția și capacitatea de a interveni a Franței s-a diminuat simțitor.

Franța dorea de fapt să influențeze mai mult o adâncire a relațiilor României cu Turcia, aceasta arătându-se în ultimul timp dispusă să sprijine România, având în vedere evident și obligațiile ce-i reveneau din statutul de aliați ai Înțelegerii Balcanice. Reieșea clar, de altfel și din discuțiile purtate la București de Al. Cretzianu și același Spitzmüller în ianuarie 1940 că Franța nu avea intenția de a sări în ajutorul României și dorea de fapt să găsească un aliat care s-o înlocuiască⁵⁷⁷.

Capitularea surprinzătoare a Franței din iunie 1940 a demonstrat că, oricum, aceste speranțe în marea putere occidentală, aliată tradițională a românilor, erau inutile, încheindu-se în acest fel, cât se poate de trist, cel mai pregnant capitol al relațiilor diplomatice românești din perioada interbelică.

*

Anii celui de-al Doilea Război Mondial au adus suferințe considerabile atât pentru poporul francez cât și pentru poporul român. Dar soarta celor două popoare după război a fost una diferită.

⁵⁷⁵ A.M.A.E., *fond nr. 71/ Franța*, dosar nr. 69 bis, nota asupra convorbirii avute la 24 octombrie 1939 de Alexandru Cretzianu cu dl. Spitzmüller la Ministerul Afacerilor Străine.

⁵⁷⁶ *Ibidem*, *fond nr. 71/ România*, dosar nr. 503, telegrama nr. 919/ 22 decembrie 1939 de la ambasada din Paris, semnată Franasovici.

⁵⁷⁷ Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 410.

La Conferința de Pace care a avut iarăși loc, ca și după Primul Război Mondial, în capitala Franței, între 1946-1947, Franța a reprezentat una dintre cele patru mari puteri care au decis, deși n-a avut bineînțeles statutul S.U.A., al U.R.S.S. și al Marii Britanii. Franța lui Georges Bidault, ministrul de externe care a reprezentat-o nu a fost nici pe departe Franța contelui Walewski și nici măcar Franța lui Georges Clemenceau. România a fost unul dintre cele cinci state, vinovate și judecate aliate ale Germaniei în război.

Conferința de Pace de la Paris (1946-1947)

Cu toate acestea, Franța și de această dată a fost de partea românilor, atât cât a putut, cel puțin cu prilejul susținerii cobeligeranței României alături de Națiunile Unite, însemnând unul dintre cele patru voturi favorabile, alături de cele ale Ucrainei, Bielorusiei și ale Cehoslovaciei, care însă nu s-au putut opune celorlalte opt voturi ale Comisiei care a dezbătut această problemă⁵⁷⁸.

⁵⁷⁸ A.M.A.E., *fond Conferința de Pace de la Paris (1946-1947)*, dosar nr. 26, Conférence de Paris, Commission politique et territoriale pour la Roumanie, séance du 3 sept. 1946.

Referitor la chestiunea retrocedării Transilvaniei de nord-est către România, delegatul francez Catroux a pledat în favoare dreptului statului român la propriul său teritoriu, invocând nu numai litera legii ci și valoarea morală a hotărârii care trebuia luată de Conferință, aceea de a condamna „sentința arbitrală de la Viena”, considerată ca „un act de violență criminală”⁵⁷⁹.

Delegația României la Conferința de Pace de la Paris

Meritul Franței a existat, deși ulterior, ea nu a mai susținut pe români, în momentele dezbaterii specificației faptului dacă România a luptat nu numai împotriva Germaniei dar și a Ungariei, poate și pentru că reprezentanții săi nu au dorit să mai facă corp distinct față de delegațiile celorlalte mari puteri⁵⁸⁰.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, dosar nr. 89, Comission politique.

⁵⁸⁰ *Ibidem*.

ÎN TIMPUL „RĂZBOIULUI RECE”

Soarta celor două popoare după război a fost una diferită. În timp ce francezii au rămas în continuare un bastion al lumii libere, democratice, peste români s-a așternut povara imensă a comunismului. Franța a fost țara care a dat impulsul creării Europei unite, prin Declarația Schuman din 9 Mai 1950, punându-se bazele – la foarte puțin după sfârșitul războiului – reconcilierii istorice franco-germane și a constituirii primei structuri instituționale europene comunitare, Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului. În schimb, România a devenit una din țările Europei răsăritene în care Moscova și-a instaurat dominația, propriul său regim politic nefast, pentru aproape o jumătate de secol. Ce diferență de destin!

Cele două țări, atât de apropiate de-a lungul istoriei au fost izolate una de alta în timpul primei părți a „războiului rece”, a regimului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ele fiind practic reluate în 1963, când legațiile celor două state au fost ridicate la nivel de ambasadă, prilejuind și primele contacte pe plan diplomatic și cultural.

Nu putem desigur să nu ne referim la momentul poate cel mai însemnat, vizita președintelui Charles de Gaulle din mai 1968 în România, condusă de Nicolae Ceaușescu, într-o perioadă de destindere a regimului comunist, când contactele cu Occidentul, deci și cu Franța, reintraseră în normal. A fost un moment istoric, intens mediatizat de mass-media internațională, fiind prima vizită a unui șef de stat occidental în România, ca de altfel în țările blocului comunist, în timpul „războiului rece”. Convorbirile oficiale din 15 mai 1968 au

relevat importanța deosebită pe care cei doi șefi de stat o acordau relațiilor bilaterale⁵⁸¹.

Cu această ocazie, Nicolae Ceaușescu a fost decorat cu „Marea Cruce a Legiunii de Onoare”, distincții importante primind mai toți oficialii români de rang înalt.

Charles de Gaulle ovaționat de români

„Noi vă iubim!” a afirmat atunci președintele Franței către Ceaușescu. Era desigur o declarație survenită într-un moment în care România era percepută ca un rebel al blocului statelor aflate sub dominația Moscovei. Nu degeaba conducătorul român a fost supranumit la acea vreme „de Gaulle al Pactului de la Varșovia”, având în vedere desigur atitudinea similară a șefului de stat francez față de N.A.T.O.

Dar, în afară de aceasta, era mai ales o dovadă a sentimentului de apropiere și afecțiune dintre cele două popoare, francez și român.

⁵⁸¹ Arhivele Militare, *fond Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R.*, dosar nr. 1314/1968, f.17-33.

Înaltul oaspete francez a rostit atunci un discurs emoționant, subliniind cum nu se poate mai bine apropierea istorică dintre cele două popoare, francez și român.

„Firește, dintotdeauna și mai ales în întâmplările tragice în care de-a lungul acestui veac, au fost aruncați românii și francezii, niciodată în orice situație s-ar fi aflat, ei nu s-au privit decât cu multă stimă și simpatie. Aceasta s-a datorat afinităților profunde care, dincolo de depărtările geografice, de frământările istorice și meandrele politice, unesc două ramuri ale lumii latine. Aceasta se datorește excepționalelor asemănări spirituale și sufletește care există între cele două țări. Dar aceasta se mai datorește și faptului că, din instinct și din rațiune. Țările noastre și-au format aceeași concepție despre dreptul popoarelor, începând cu cel francez și cel român, de a dispune liber de soarta lor, aceeași concepție despre principiul potrivit căruia echilibrul Europei trebuie clădit pe independența și demnitatea fiecărei națiuni și în sfârșit aceeași concepție despre rolul primordial pe care, în consecință, continentul nostru este chemat să-l joace în destinul omenirii...”⁵⁸².

Președintele Franței făcea totodată o invitație la cooperarea dintre cele două state și popoare, nu numai în folosul lor dar și spre binele Europei în ansamblu.

Poziția lui Ceaușescu față de invazia Cehoslovaciei de către armatele Pactului, la doar câteva luni după vizita lui de Gaulle, a fost extrem de apreciată în Franța.

Relațiile bune cu Franța au fost păstrate și în anii '70, în timpul succesorilor lui de Gaulle, Georges Pompidou și Valéry Giscard-d'Estaing, concretizată în vizite oficiale la Paris și la București ale șefilor de stat, în 1970 și 1979, în acorduri economice și comerciale importante, Franța susținând ferm întărirea cooperării României cu Comunitatea Europeană.

⁵⁸² Șerban Orăscu, *Ceaușismul – România între anii 1965-1989*, Editura Albatros, București, 2006, p. 63-65.

Schimbarea negativă a situației din România, exacerbarea regimului dictatorial au izolat iarăși România și au înrăutățit relațiile cu Franța, la începutul anilor 80, odată cu venirea lui François Mitterrand la palatul Elisée, care a adoptat o poziție distantă față de regimul de la București. Trebuie însă spus că dizgrația în care autoritățile române și Ceaușescu au intrat are și o explicație subiectivă. În campania electorală din primăvara lui 1981, socialistul Mitterrand, cel care avea să devină viitorul președinte al Franței, a solicitat în mod secret sprijin financiar țărilor comuniste din răsărit, o cerere fiind adresată în acest sens și liderului român⁵⁸³. Sprijinul minor acordat de către Ceaușescu atunci l-a nemulțumit pe Mitterrand, care odată instalat în funcție, a început să ducă o politică de izolare și chiar de discreditare a regimului de la București. La aceasta se adaugă bineînțeles și scandalurile diplomatice datorate implicării încă nu prea clare a spionajului românesc, celebru fiind cazul Mihai Haiducu-Virgil Tănase în 1982 precum și încercării Securității în anii '80 de anihila dizidenții români de la Paris, printre care Paul Goma, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu sau Dumitru Țepeneag⁵⁸⁴.

*

Concluzia generală care se impune este aceea că nu greșim deloc dacă afirmăm că, în pofida intereselor de stat, la urma urmei normale, a sinuozităților pe care uneori le-au cunoscut raporturile noastre cu Franța, dintre toate țările și popoarele, Franța și francezii ne-au fost cel mai aproape de-a lungul istoriei.

⁵⁸³ Mircea Mitran, *Însemnări de ambasador. Mitterrand îi cere bani lui Ceaușescu*, în „Historia”, an V, nr. 47/ 2005, p. 37.

⁵⁸⁴ Pe larg, în Mihai Ureche, A. Rogojan, *Servicii secrete străine*, Editura Paco, București, 1999.

MARI ROMÂNI, PREȚUIȚI DE FRANCEZI

A existat un model francez cu o influență determinantă asupra societății românești a ultimelor trei secole, dar fără riscul de a greși câtuși de puțin, a existat o stimă și o apreciere a francezilor față de străluciți reprezentanți ai românilor, prin ceea ce au însemnat ei, prin personalitatea lor valoroasă, prin ceea ce au creat în timpul vieții lor. Conducători politici, oameni de știință și cultură, români de seamă au făcut cinste poporului român, au făcut cunoscut numele lor și al neamului lor în Franța și nu numai. Unii dintre ei au trăit o bună parte a vieții lor în Franța și chiar și-au dat ultima suflare pe pământ francez. Cei la care ne vom referi nu au fost cu siguranță singurii, este totuși o selecție destul de reprezentativă și elocventă.

A vorbi despre acești mari români, mari personalități deopotrivă pe plan mondial, înseamnă și să te referi la ceea ce au în comun, printre altele românii și francezii, ceea ce aparține în comun, civilizației franceze și române.

*

Domnitorul fanariot *Nicolae Mavrocordat* (1680-1730), om învățat, poliglot, a lăsat chiar câteva scrieri filozofice, a fost posesor al unei biblioteci impresionante, cu opere rare, încă din antichitate, vestită în toată Europa⁵⁸⁵. Este un aspect măgulitor la adresa românilor, fie ei și fanarioți, de import, încât nu mai trebuie să apară atât de surprinzător faptul că, chiar regele

⁵⁸⁵ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p. 99.

Franței, Ludovic al XV-lea, a ținut, după moartea acestuia să obțină această bibliotecă valoroasă.

Nicolae Mavrocordat

Aflăm de la ambasadorul regelui francez, marchizul de Villeneuve, printr-o scrisoare trimisă la 20 ianuarie 1731, suveranului său: „De cum am aflat de moartea Principelui Valahiei, m-am gândit să cumpăr manuscrisele din biblioteca lui; ... însă, până una alta, prințul cel tânăr (Constantin Mavrocordat, n.r.) este hotărât să nu le vândă; am avut grijă să mi se dea de veste de cum va avea să-și schimbe gândul; trebuie totuși să vă spun că, de e să ne potrivim la ceea ce se vorbește aici despre această bibliotecă, dacă ar fi de vânzare, s-ar face oferte fie din partea împăratului, fie din cea a regelui Angliei, și, poate, din partea Curții de la Roma, și ar ajunge la peste o sută de mii de piaștri”⁵⁸⁶. Din păcate pentru soarta bibliotecii ca și pentru dorința marelui suveran al Franței, piesele rare și valoroase ale colecției au ajuns în cele din urmă, după moartea domnitorului, poate așa cum era și de așteptat la Constantinopol, în posesia turcilor, poate așa cum era și de așteptat.

⁵⁸⁶ *Ibidem*, p. 100.

*

Prezentând publicului francez, tradusă în franceză, *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, valoroasa și apreciată carte a lui *Dimitrie Cantemir* (1673-1723), ilustrul nostru savant și domnitor pentru scurt timp al Moldovei, de Jonquièrre spunea, în 1743, despre acesta: „El trebuie să fi cunoscut tăria și slăbiciunea poporului în mijlocul căruia a fost crescut și a avut toate mijloacele posibile să se informeze temeinic despre tot ce-l privea”⁵⁸⁷.

Dimitrie Cantemir

Această cronică i-a asigurat lui Cantemir o celebritate recunoscută, numele său figurând pe friza Bibliotecii Sainte-Geneviève din Paris, din piața Pantheonului, alături de numele celor mai mari erudiți ai istoriei universale.

⁵⁸⁷ Demetrius Cantemir, *Histoire de l'Empire Othoman ou se voient les causes de son agrandissement et de sa decadence*, tradusă în franceză de Jonquièrre, T.I., Paris, 1743, cf. Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *op.cit.*, p. 191.

*

Să ne oprim acum asupra marelui om de stat pe care l-au avut românii, în prima parte a secolului XX, despre care unii istorici au afirmat că este de fapt ultimul pe care poporul român l-a dat în istorie, *Ion I.C. Brătianu* (1864-1927).

Contele de Saint-Aulaire, reprezentant al Franței la București, a făcut o frumoasă și extrem de măgulitoare și de ce nu sinceră caracterizare a lui Brătianu, afirmând că el întrunea „calități dintre cele mai înalte, care îl făceau unul dintre cei mai mari oameni de stat, mult mai mare decât cei mari: Wilson, Lloyd George și Clemenceau. Nimic mai natural, în țările mici apar oamenii mari!”⁵⁸⁸.

În viziunea lui Saint-Aulaire, personalitatea primului ministru român putea fi considerat ca punte comună între cele două popoare, român și francez: „Francezii și românii au dreptul să fie mândri recunoscând în el trăsăturile esențiale ale geniului lor comun: echilibrul minții, inteligența constructivă, simțul măsurii și proporțiilor, ordinea și prevederea tuturor ipotezelor și a mijloacelor adaptate fiecăreia dintre ele, încrederea în supremația forțelor morale, acceptând însă să recurgă la forțele materiale, dacă acest lucru este necesar, ca să facă să triumfe cultul dreptului și al valorilor umane, chiar în politică, unde a reușit a face ca punctul de vedere național să devină universal. Latinul Ion I.C. Brătianu era tot atât de pur ca aspect fizic, după cum era pur ca spirit și caracter. Avea aerul mândru și fermecător al unui mare senior din timpul Renașterii. Subtil, tare, era fiul Romei altoite pe Bizanț”⁵⁸⁹.

⁵⁸⁸ Alexandre Davier, *1880-1920, Sinuozitățile relațiilor franco-române*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 4(397)/ 2000, p. 54.

⁵⁸⁹ „Historia”, an VII, nr. 71/ 2007, p. 1.

Ion I.C. Brătianu

Tot despre Ion I.C. Brătianu, ziarul francez „Action française”, a afirmat: „Liberalismul dlui Brătianu era prea înăscut și prea legat de obișnuințele spiritului său pentru a fi numai interesat. El nu stingherea câtuși de puțin în nici o manieră afirmarea unei mari inteligențe politice. El era prin luciditatea sa însăși – și nu avem aici intenția de a umili pe nimeni – un povățuitor de la care puteai lua un sfat cu profit. De când l-am văzut, el nu se putea în niciun fel abate de a merge până la capătul unei idei juste și necesare. Aceasta este însușirea firească a voinței pusă în serviciul inteligenței”⁵⁹⁰.

*

Cu siguranță că *regina Maria* este una din personalitățile cele mai distinse și mai puternice ale istoriei românilor, fiind aceea care „a reușit să simbolizeze, într-un moment important, suferințele, năzuințele și triumful unei întregi națiuni”⁵⁹¹. Vizitele pe care regina românilor le-a întreprins la Paris au fost marcate de fiecare dată de un mare succes. Astfel, la prima sa vizită, în ianuarie 1919, cu ocazia Conferinței de Pace, pentru a susține cauza și interesele legitime ale țării sale, ea a fost

⁵⁹⁰ *Ibidem.*

⁵⁹¹ Vlad Gheorghe, *Maria, singura regină a României Mari*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2008, p. 8.

extraordinar de bine primită de francezi. Însuși, intransigentul Georges Clemenceau, cel mai influent om politic al Europei la acea vreme, nu s-a putut abține să nu remarce impresia deosebit de plăcută pe care i-a făcut-o personal regina.

Ion I.C. Brătianu, prezent la Paris, în calitate de prim-ministru și șef al delegației românești, a afirmat în acest sens, într-o scrisoare trimisă în țară surorii sale Sabina:

„Frumusețea femeii deja apreciată. Pe stradă, mulțimea o aclamă. Am căutat să-i stabilim aici o popularitate de eroism, care cred că o merită”⁵⁹².

Desigur că popularitatea reginei Maria se datora în special întregii activități pe care o desfășurase în timpul războiului în favoarea răniților și a săracilor, pentru țara sa în general dar și pentru sentimentele sale față de Franța, pentru insistența sa ca România să intre în război alături de Franța și Antanta. Toate acestea erau destul de bine cunoscute opiniei publice franceze.

Regina Maria a fost decorată, ca un semn al prețurii sale, cu unul din cele mai înalte ordine ale Franței, „Legiunea de Onoare”. Un alt fapt demn de remarcat este acela că regina a fost prima femeie care a fost invitată să viziteze Academia de Belle Arte din Paris⁵⁹³.

Regina Maria a României

⁵⁹² *Ibidem*, p. 67.

⁵⁹³ *Ibidem*, p. 68.

Din însemnările călătoriei sale din 1919, notăm următoarele rânduri deosebit de edificatoare: „Am ieșit împreună cu copiii mei. Am văzut și am cumpărat unele din cele mai de neînchipuit de frumoase materiale. Am luat rochițe pentru Ileana, culori și țesături splendide. Seara m-am îmbrăcat pentru Comedia Franceză. Reprezentație, o piesă de Musset după Victor Hugo, demodată, dar rafinată, frumos jucată, minunat pusă în scenă. Deși eram cu totul neoficial acolo, publicul m-a remarcat și întreaga sală m-a aclamat”⁵⁹⁴.

*

Elena Văcărescu (1867-1947), urmașă a renumitei familii a Văcăreștilor, cunoscută ca scriitoare franceză de origine română, a fost singurul român laureat de două ori cu premiul Academiei Franceze. După nereușita și decepția relației sale nefericite cu principele Ferdinand, Franța, locul definitiv al „exilului” său, a devenit a doua sa patrie, țara unde și-a făcut debutul unei impresionante și variate cariere literare, cu *Chants d'Aurore*, în 1886, premiată de Academia Franceză.

Elena Văcărescu

⁵⁹⁴ Maria Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. I, Editura Albatros, București, 1996, p. 89-90.

Operele sale, se caracterizează printr-o puternică expresie și influență franceză. Enumerăm printre altele: poeme ca *L'Âme sereine*, *Lueurs et flammes*, prelucrări folclorice precum *Nuits d'Orient*, *Dans l'or du soir*, piese de teatru ca *Memorial sur le mode mineur*, *Le roman de ma vie*.

A tradus în limba franceză pe Eminescu, Blaga, Topârceanu, Goga sau Minulescu.

În 1927, ca expresie a recunoașterii valorii operei sale, Elena Văcărescu a primit Legiunea de Onoare din partea președintelui Franței.

Elena Văcărescu a fost nu numai un om de cultură, un adevărat ambasador al culturii românești în Franța și peste hotare, dar și diplomat, activând în special în delegația României la Societatea Națiunilor, la Geneva, în cadrul Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională. S-a numărat printre participanții cei mai activi ai Institutului Comisiei de la Paris, contribuind din plin la reuniunile sale numite *Entretiens*⁵⁹¹.

Moare la Paris, dar va fi îngropată în țara sa de origine, la București.

*

Martha Bibescu (1889-1973), romancier, poet, memorialist francez de origine română, a fost fiica cunoscutului om politic român și diplomat la Paris, Ioan Lahovary.

A devenit soția prințului George Valentin Bibescu, al cărui frate, Antoine Bibescu a fost bun prieten cu Marcel Proust. Acest fapt îi va înlesni Marthei Bibescu să-l cunoască pe marele scriitor francez, eveniment regăsit și într-una din operele sale principale *Au bal avec Marcel Proust*

Din opera sa bogată și profundă, creată pe pământ francez, cităm: *Les Huit Paradis*, *Au bal avec Marcel Proust*, *Noblesse*

⁵⁹¹ George Oprescu, *Amintiri, evocări*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 182-183.

de robe, Échanges avec Paul Claudel, Le Rire de la Naiade, Le perroquet vert, La vie d'une amitié.

Martha Bibescu

Despre Martha Bibescu, François Mauriac, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1952, a spus: „Cine sunteți dumneavoastră? Cea mai admirabilă inteligență de femeie pe care o cunosc. Ați scris cărți mai importante decât acest Bal, dar nu este vreuna care să mă miște atât de mult”.

*

Nicolae Titulescu (1882-1941), este cu siguranță cel mai mare diplomat român și unul dintre cei mai mari diplomați ai lumii din secolul XX. Absolvent al Facultății de Drept din Paris, licențiat primul pe facultate în 1903, obține premiul „Ernest Beaumont” și titlul de laureat cu lucrarea *Effects des actes à titre gratuit, consentis sous le régime de communauté, soit par la femme seule, soit par les deux conjoints au profit d'un enfant du premier lit, d'un enfant commun ou d'un tiers.*

Își obține doctoratul la Paris, cu unanimitate de bile albe cu lucrarea *Essai sur une théorie générale des droits éventuels*, pentru care i se atribuie mențiunea *Éloge*.

Este prim delegat al României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Îndeplinește multe misiuni diplomatice în capitala Franței.

Se remarcă prin prodigioasa activitate pusă în slujba țării sale, a păcii și securității mondiale, la Societatea Națiunilor, în perioada interbelică. A fost singurul diplomat care a deținut de două ori consecutiv, în 1930 și 1931, funcția înaltă de președinte al Adunării Generale al Societății Națiunilor.

A militat permanent pentru strângerea și amplificarea raporturilor româno-franceze.

Nicolae Titulescu

Cu prilejul alegerii României ca membru permanent în Consiliul Societății Națiunilor cu 50 de voturi din 52 de votanți, caz fără precedent în istoria forului mondial, publicația „Echo de Paris” a scris: „Adunarea a voit să facă o nouă manifestare excepțională omului de stat român care reprezintă cu cea mai mare inteligență și putere în lupta națiunilor mici contra imperialismului”⁵⁹⁵. La rândul său, ziarul „Journal de Nations” a subliniat: „Cele 50 de state care au votat în bloc pentru România și pentru eminentul bărbat de sat care o reprezintă știau că prin votul lor interpretează opinia tuturor

⁵⁹⁵ Constantin I. Turcu, Ioan Voicu, *op.cit.*, p. 388.

celor care vor să fie reprezentați prin apărătorii cei mai inteligenți ai politicii și jurisprudenței Societății Națiunilor”⁵⁹⁶.

A acordat numeroase interviuri, declarații ziarelor și publicațiilor franceze precum „Le Temps”, „Le Journal des Nations”, „Le Figaro”, „Paris Soir”, „L’Ordre”, L’Époque”, „Le Petit Journal”.

A fost deosebit de apreciat de opinia politică și publică franceză pentru personalitatea, principiile și activitatea sa.

Spre sfârșitul vieții sale, se stabilește în Franța, unde moare în 1941, la Cannes.

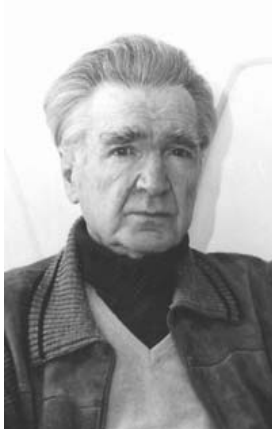
*

Emil Cioran (1911-1995), scriitor și filozof român, se stabilește definitiv în Franța în 1945, locuind în Cartierul Latin și publicând de atunci doar în limba franceză. De la prima sa carte apărută în Franța, în 1949, *Précis de décomposition*, la editura Gallimard, a fost premiat, cu premiul Rivarol.

Din opera sa enumerăm: *Oeuvres*, *Syllogismes de l’amertume*, *La tentation d’exister*, *Histoire et utopie*, *La Chute dans le Temps*, *Le Mauvais Démiurge*, *Sur les Cimes de désespoir*.

A fost bun prieten cu Henri Michaux și Simone Boué. A fost apreciat de lumea literară franceză, de criticii francezi.

⁵⁹⁶ *Ibidem*.

Emil Cioran

*

Eugen Ionescu (Eugène Ionesco) (1909-1994), scriitor și dramaturg, născut din tată român și mamă franțuzoaică, a trăit în Franța de la vârsta de numai 4 ani.

În 1970 a devenit membru al Academiei Franceze, fiind primul scriitor român care a primit o astfel de onoare, semn al imensului prestigiu de care s-a bucurat din partea intelectualilor francezi.

Printre operele sale foarte cunoscute, de mare răsunet cităm: *La Cantatrice chauve*, *Les Chaises*, *Le Roi se meurt*, *Rynocéros*, *La Photo du Colonel*, *La Soif et la Faim*.

Este important de precizat că în timpul perioadei regimului comunist din România, Ionescu a activat, ca președinte de onoare, în cadrul „Comitetului Intelectualilor pentru o Europă a Libertăților” înființat la Paris, cu scopul de a lupta pentru asigurarea libertății de creație și exprimare a ideilor, împotriva ideilor și doctrinelor totalitare. Datorită atitudinii sale anticomuniste, ostile în cea mai mare parte regimului de la București,

Eugen Ionescu a fost mult timp în atenția și supravegherea strictă a Securității românești⁵⁹⁷.

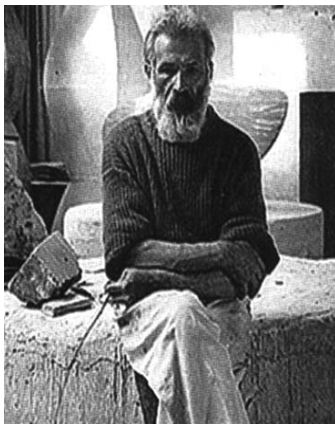
Eugen Ionescu

*

Constantin Brâncuși (1876-1957), marele sculptor român, și-a desăvârșit studiile în Franța, la Paris, la L'École Nationale Supérieure des Beaux-Arts, lucrând, inițial, după începuturile sale din România, la Paris, în atelierul lui Antonin Mercié, stabilindu-se apoi în atelierul său din Impasse Ronsin, în centrul capitalei franceze.

S-a spus despre Brâncuși că a fost un adept, un elev al lui Auguste Rodin, dar artistul român a refuzat să lucreze în atelierul lui Rodin ca practician, afirmând că „Rien ne pousse a l'ombre des grands arbres”.

⁵⁹⁷ Liviu Țăranu, *Eugen Ionescu în dosarele securității*, în „Magazin Istoric”, anul XLIII, nr. 12 (513)/ 2009, p. 43-48.

Constantin Brâncuși

A realizat numeroase expoziții la Paris, multe din operele sale aflându-se astăzi, la loc de mare preț, în Muzeul Național de Artă Modernă din Paris (Centre Pompidou). Operele sale au fost acceptate cu generozitate de către Franța, împreună cu tot ce s-a aflat în atelierul său, după refuzul regimului comunist în anii '50 de a le primi după moartea sculptorului.

A fost ales post-mortem membru al Academiei Franceze, o dovadă grăitoare a recunoașterii valorii creațiilor sale de către poporul francez.

Despre el, scriitorul și criticul de artă Jean Cassou a afirmat că este „unul din cei mai mari creatori ai tuturor timpurilor”⁵⁹⁸.

*

George Enescu (1881-1955), compozitor, violonist, dirijor, pianist, este considerat cel mai important și mai cunoscut muzician român.

⁵⁹⁸ Jean Cassou, *Panorama des arts plastiques contemporains*, Gallimard, 1961, Paris, p. 132.

A studiat în mare parte în Franța, unde și-a finalizat doctoratul, la Conservatorul din Paris, sub îndrumarea lui Martin Piere Marsick, Jules Massenet, André Gédalge și Gabriel Fauré.

George Enescu

Debutul său de compozitor îl face la Paris, în cadrul „Concertelor Colonne” cu suita Simfonică *Poema Română op.1*, cu care a cunoscut un prim mare succes apreciat de opinia franceză de specialitate.

Activitatea oscilează între București și Paris, printre partenerii săi fiind și cunoscutul Louis Fournier.

Au rămas de neuitat interpretările sale de la Paris, ale *Poemului pentru vioară și quartet de corzi* de Ernest Chausson, precum și ale compozițiilor lui Claude Debussy, care au adus elogii deosebite din partea francezilor.

Printre elevii săi s-au aflat renumiți muzicieni francezi precum Christian Ferras, Ivry Gitlis sau Arthur Grumiaux.

RÉSUMÉ

L'histoire des relations entre les Roumains et les Français est l'une très riche et privilégiée. La contribution de la France, du peuple français et de ses grandes personnalités, à l'histoire des Roumains est, sans doute, assez importante et positive.

L'attraction des Roumains pour la France est évidente, ils aiment ce pays et son peuple.

Les voyageurs et les auteurs de chroniques médiévales françaises ont été parmi lesquels qui ont mentionné, pendant le Moyen Âge, les origines latines du peuple roumain. À partir du Moyen Âge, la France, un grand pouvoir politique de l'Europe, a montré un intérêt significatif pour l'évolution des Pays Roumains, dans une région très tourmentée, où se sont intersectés les intérêts de toutes les grandes forces politiques européennes.

Les représentants diplomatiques de l'état français, les voyageurs, les hommes d'affaires français ont mis en évidence des témoignages intéressantes et relevantes sur les réalités des Principautés Roumaines, sur le spécifique de la vie des Roumains.

Les Lumières françaises du XVIIIe siècle, la Révolution française, ont représenté des facteurs d'influence pour l'élite politique et culturelle roumaine de ce temps, un imbold pour le mouvement national roumain qui voulait la sortie des Roumains de l'époque obscure des règnes fanariotes.

On a mis beaucoup d'espairs dans la personne de Napoléon Bonaparte, par les boyards patriotes roumains, persuadés que le grand empereur français interviendra à la faveur des Principautés Roumaines, mais tout a été en vain.

On peut discuter sur le modèle français auquel se sont adaptées la société roumaine, la vie et la mentalité des

Roumains, spécialement durant l'époque moderne. Dès le début du XIXe siècle, la société roumaine, se familiarise avec les caractéristiques de la société française, avec les mœurs, les habitudes, la culture, la mode et certainement avec la connaissance de la langue française. Les éléments de la culture française, la littérature, le théâtre, les journaux, se répandent dans les Principautés Roumaines.

Paris est devenu le siège où beaucoup d'étudiants roumains, fils de boyards et grands patriotes comme Nicolae Bălcescu, C.A.Rosetti, les frères Golescu, les frères Brătianu, Christian Tell, et les autres ont appris les principes idéologiques révolutionnaires. Ils ont lié des rapports solides avec les patriotes français, Jules Michelet, Edgar Quinet, J.A.Vaillant, Paul Bataillard qui leur ont insufflé la stratégie de lutte pour les droits de la nation roumaine. Les jeunes étudiants roumains ont participé à l'insurrection parisienne de février 1848, puis ils se sont déplacés vers leurs pays pour y déclencher la Révolution selon le modèle français, spécialement en Valachie.

Après la défaite de la Révolution de 1848-1849, les patriotes roumains se sont réfugiés dans la capitale de France, d'où ils ont continué à lutter pour les idéaux du peuple roumain, pour l'unité de ces deux Principautés Roumaines. La France est devenue la grande protectrice des Roumains. La propagande progressiste des patriotes roumains a trouvé une location favorable en France, à Paris, est a été exprimé dans des journaux importants, par divers matériaux publiés dans des revues, des brochures qui ont apparu en France. Napoléon le IIIe, l'empereur de France, la diplomatie française, ont soutenu constamment et sincèrement la cause roumaine, au delà de certaines raisons politiques, normales pour un grand pouvoir européen.

La France a soutenu et encouragé l'Unité des Principautés Roumaines au Congrès de Paris de 1856, après La Guerre de Crimée, puis en 1859, a défendu la double éléction de Alexandru Ioan Cuza en dépit des positions hostiles ou

oscilantes d'autres pouvoirs européens comme l'Empire Otomane, l'Autriche, la Russie ou l'Angleterre.

La règne de Cuza s'est déroulée sous l'influence de son protecteur, l'empereur Napoléon le IIIe.

Pendant la période de sa règne, les Roumains ont adopté le modèle d'organisation de l'Etat français, les institutions, les lois, l'administration. L'armée roumaine s'est formée sous l'influence française, un rôle important ayant la mission militaire française qui a contribué à son instruction et organisation.

Après la défaite de la France par la Prussie, dans la guerre de 1870, l'influence française s'est diminuée considérablement, les relations officielles franco-roumaines ont connu une sensible atténuation, jusqu'à la Première Guerre Mondiale. Cependant, l'opinion publique française, les politiciens importants français, ont été auprès des Roumains de Transylvanie, en soutenant leurs droits légitimes, la lutte de la „Ligue pour l'unité culturelle des Roumains”, qui a eu une forte filiale en France, à Paris, mais aussi en autres villes françaises. Les Français ont exprimé leur indignation envers le procès des mémorandistes, en 1893-1894.

Au début de la Première Guerre Mondiale, quoique la Roumanie eût liée de Pouvoirs Centraux L'Allemagne et L'Austro-Hongrie par le traité d'alliance de 1883, l'opinion publique et la majorité de la classe politique roumaine se sont manifestées à la faveur de l'Entente, de la France, beaucoup aimée par les Roumains. Les sentiments pour la France, pour le peuple français ont été très forts et ont finalement déterminés l'entrée dans la Guerre en 1916, à côté de Français.

Pendant la Grande Guerre, les Roumains ont été de nouveau aidés par la France, par la mission militaire conduite par le général Henri Berthelot, un grand ami du peuple roumain, qui a reorganisé l'armée roumaine. La France a donné à l'Etat roumain beaucoup d'armement de toutes sortes, nécessaire pour resister devant ses forts ennemis. La

coopération entre les Roumains et les Français a connu un autre épisode important.

La Conférence de Paix de Paris (1919-1920) a été le lieu où a officiellement consacré l'Etat national roumain, La Grande Roumanie. La France a défendu l'intégrité de l'Etat roumain devant les intentions révisionnistes de l'Autriche et de l'Hongrie.

Pendant la période entre les Deux Guerres Mondiales, les relations de la Roumanie avec la France ont été prioritaires. La Roumanie a continué promouvoir des sentiments profonds d'attachement pour la France, l'un de principaux pouvoirs européens, garant de la paix et de la sécurité. L'un des traités fondamentaux de la Roumanie a été celui avec la France, de 1926. La Roumanie, par ses diplomates, a soutenu, à Genève, à la Société des Nations, les initiatives politiques de la France.

La Roumanie a resté fidèle à sa politique philofrançaise, jusqu'au début de la Deuxième Guerre Mondiale. Mais les espoirs posés dans la France se sont révélés inutiles. La France n'a pas pu intervenir pour assurer l'intégrité territoriale de la Roumanie. La politique externe française a souvent été oscillante et ambiguë.

Après la Deuxième Guerre Mondiale, à la Conférence de Paix (1946-1947), aussi logée à Paris, les représentants de la France ont soutenu la cobelligérance de la Roumanie à côté de Nations Unies.

Pendant le régime communiste instauré en Roumanie, dans le contexte de l'isolation du pays, les rapports franco-roumains ont beaucoup souffert mais ils n'ont pas totalement disparu, la preuve la plus évidente étant la visite en Roumanie, en 1968, du président Charles de Gaulle.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II, partea a IV-a, Editura Humanitas, București, 1991

Armbruster Adolf, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, Editura Enciclopedică, București, 1993,

Baligot de Beyne Arthur, *Corespondența cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri*, Editura Junimea, Iași, 1986

Berindei Dan, *Diplomația românească modernă. De la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821-1877)*, Editura Albatros, București, 1995

Idem, *Epoca Unirii*, Editura Corint, București, 2000

Idem, *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, București, 1967

Bodea Cornelia, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, București, 1982

Idem, *Lupta românilor pentru unitate națională (1834-1848)*, București, Editura Academiei, 1967

Idem, *Opere*, II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982

Boia Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2006

Bourgeois Émile, *Manuel historique de politique étrangère*, tom. III, Paris, 1915

Brătianu Gh.I., *Napoléon le IIIe et les nationalités*, Paris-București, 1934

Brătianu Ion C., *Acte și cuvântări*, vol. I, partea I, Editura Cartea Românească, București, 1938

Boicu L., *Diplomația europeană și cauza românilor*, Iași, 1978

Bossy R.V., *Agenția diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă*, Cultura Națională, București, 1931

Bozdog Ion, *Statul polițist*, Brașov, 1944

Campus Eliza, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980

Carp P.P., *Discursuri 1868-1888*, vol. I, Editura Socec, București, 1907

Cartoian Nicolae, *Istoria literaturii române vechi, Epoca lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu*, vol. II, Fundația Regelui Mihai, București, 1945

Cassou Jean, *Panorama des arts plastiques contemporains*, Gallimard, Paris, 1961

Câdea Virgil, Giurescu Dinu C., Malița Mircea, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Editura Politică, București, 1966

Ciachir Nicolae, *Marile puteri și România. 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996

Debidour A., *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne*, tom II, Paris, 1906

Djuvara T.G., *Edgar Quinet, philoroumain*, Paris, 1906

Drăghicescu D., *Din psihologia poporului român*, Ediția a II-a, Editura Albatros, București, 1995

Droz Jacques, *Histoire de l'Autriche*, Presses Universitaires de France, Paris, 1946

Duroselle J.B., *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, Paris, 1964

Eliade Pompiliu, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Introduction*, Paris, 1898

Emerit Marcel, *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, București, 1931

Eminescu Gheorghe, *Napoleon Bonaparte*, Editura Academiei, București, 1986

Filitti Ioan C., *Contribuții la istoria diplomatică a României în secolul al XIX-lea*, București, 1935

Georgescu Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1995

Giurescu Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1981

Hillgruber Andreas, *Hitler, Regele Carol și mareșalul Antonescu, Relațiile germano-române 1938-1944*, Editura Humanitas, București, 1994

Ionescu-Gion George, *Ludovic XIV și Constantin Brâncoveanu, Studiu asupra politicii franceze în Europa răsăriteană: 1534-1688-1715*, București, 1884

Idem, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899

Iorga Nicolae, *Histoire des Roumains*, vol. VI, București, 1940

Idem, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, Editura Ramuri, Craiova, 1983

Idem, *Istoria literaturii române în secolul al XIX-lea*, vol. II, București, 1908

Lebel Germaine, *La France et les Principautés Danubiennes. du XVIe siècle à la chute de Napoléon Ier*, PUF., 1955

Lupulescu I., *Raport de activitate general despre activitatea Comitetului central al Ligii pentru unitatea culturală a românilor*, București, Tipografia Carol Gobl., 1891

Maiorescu Titu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, 1925

Idem, *Istoria politică a României sub Carol I*, Editura Humanitas, București, 1994

Oprescu George, *Amintiri, evocări*, București, Editura pentru literatură, 1968

Kirișescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995

Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. I, II, Editura Albatros, București, 1996

Neagoie Stelian, *Istoria Unirii Românilor*, Editura Diogene. București, 1993

Nedelcu Oprea, *Ecoul Procesului Memorandumului în presa străină a vremii*, Biblioteca Astra, 1969

Negri Costache, *Versuri, Proză, Scrisori*, București, 1909

Netea Vasile, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979

Netea Vasile, Marinescu C.Gh., *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Editura Junimea, Iași, 1978

Oncescu Iulian, *România în politica orientală a Franței (1866-1878)*, Editura Transversal, Târgoviște, 2007

Orăscu Șerban, *Ceaușismul – România între anii 1965-1989*, Editura Albatros, București, 2006

Platon Gheorghe, *De la constituirea națiunii la marea unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1995

Idem, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană. (1856-1859)*, Iași, 1974

Poincaré Raymond, *Les origines de la guerre*, Plon, Paris, 1921

Prince Sixte de Bourbon, *L'offre de paix séparé de l'Autriche*, Plon, Paris, 1920

Rain Pierre, *L'Europe de Versailles*, în *L'Europe du XIXe et du XXe siècle*, vol. II, Marzorati, Milano, 1964

Riker T.W., *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale (1856-1859)*, București, 1940

Scurtu Ioan, Stănescu-Stanciu Theodora, Scurtu Georgiana Margareta, *Istoria românilor între anii 1918-1940*, București, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002

Slăvescu Victor, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, București, 1942

Stoenescu Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România. 1821-1999. Volumul I. Revoluție și francmasonerie*, Editura Rao, 2006

Stoicescu Nicolae, *Dionisie Eclesiarhul, Cronograful, 1764-1815*, Editura Academiei Române, București, 1987

Sturdza Dimitrie A. și alții, *Acte și documente relative la istoria renascerei românilor*, vol. II, VII, IX, București, 1889

Sturdza Dimitrie A., *Domnia regelui Carol I, fapte – cuvântări – documente*, vol. I, Editura Academiei Române, 1906

Șăineanu L., *Istoria filologiei românești. Studii critice*, București, 1892

Tarlé E, *Napoléon*, Édition en langues étrangères, Moscova, 1973

Titulescu Nicolae, *Politica externă a României*, manuscris în limba engleză, București, 1937

Turcu Constantin I, Voicu Ioan, *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, București, Editura Politică, 1984

Ureche Mihai, Rogojan A., *Servicii secrete străine*, Editura Paco, București, 1999

Vârzaru Simona, *Prin Țările Române. Călătorii străini din secolul al XIX-lea*, Editura Sport-Turism, București, 1984

Vâlcu Dumitru, *Diplomații Unirii*, Editura Academiei, București, 1979

Vlad Gheorghe, *Maria, singura regină a României Mari*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2008

*** *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare în România până la 1918*, Editura Academiei Române, București, 1983

*** *Memoriile regelui Carol I al României de un martor ocular*, vol. II, Editura Scripta, București, 1992

STUDII ȘI ARTICOLE

Berindei Dan, *Înființarea agenției diplomatice a Principatelor Unite la Paris*, în „Studii. Revistă de Istorie”, an XIII, nr. 6/1960, Editura Academiei, București

Idem, *Presa bucureșteană în perioada formării și organizării statului național român*, în „Studii și articole de istorie”, vol. XV, nr. 3/ 1962

Idem, *150 de ani de la Unirea Principatelor. Propaganda pentru unire înainte de adunările-hoc*, în „Historia”, an IX, nr. 9/2009

Idem, *Tinerii români de la Paris și revoluția din februarie 1848*, în „Historia”, anul VIII, nr. 76/ 2008

Idem, *Lupta politică a Principatelor Unite pentru desăvârșirea Unirii*, în „Studii privind Unirea Principatelor”, București, 1960

Bodea Cornelia, *Le problème de l'unité nationale roumaine (1845-1848)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IV, nr. 3/1965

Idem, *Din acțiunea de pregătire a agenției diplomatice de la Paris. Înființarea Biroului de corespondență* în „Studii. Revistă de Istorie”, an XCIII, nr. 6/ 1960, Editura Academiei

Idem, *Corespondența politică (1855-1859)*, vol. III, în „Documente privind Unirea Principatelor, București, 1963

Boitoș Olimpiu, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin și radicalii francezi*, în *Epoca revoluției de la 1848*, București, Editura Cartea Românească, 1940

Brătianu Gh.I, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, în „Revista istorică română”, 1932

Campus Eliza, *Le caractère européen des traités bilatéraux conclus par la Roumanie dans la décade 1920-1930*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 6/ 1973

Catalan Sever Mircea, *La situation internationale des Principautés Unies (1864-1866), considérée selon sa relation avec le déclin du Second Empire*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XXXI, București, nr. 3-4/ 1992

Căpușan Andrei, *Un prieten și aliat constant al românilor, împăratul Franței, Napoleon al III-lea*, în „Historia”, nr. 76/2008

Cernovodeanu Paul, *Călătoria lui Pierre Lescaopier în Țara Românească și Transilvania la 1574*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960

Cernovodeanu Paul, *Misiuni militare românești trimise peste hotare în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Revista istorică”, I, nr. 1/ 1990

Corivan Nicolae, *Principatele Unite în combinațiile politice internaționale ale lui Napoleon al III-lea din anul 1866*, în „Muzeul Suceava. Studii. Istorie”, 1972

Davier Alexandre, *Sinuozitățile relațiilor franco-române, 1880-1920*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 3(396)/ 2000

Idem, *Sinuozitățile relațiilor franco-române, 1880-1920*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV, nr. 4(397)/ 2000

Duțu Alexandru, *L’image de la France dans les Principautés Roumaines pendant les campagnes napoleoniennes*, în „Nouvelles Études d’Histoire”, 3/ 1965

Emerit Marcel, *Le dossier de la première mission militaire française en Roumanie*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, an V, nr. 5/ 1972

Florescu Radu R, *Cuza, Florescu și reforma armatei în perioada 1859-1866, în File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 12, Editura Militară, București, 1984

Georgescu Maria, *Misiunea militară franceză în România*, în „Anuarul Institutului pentru studii politice de apărare și de istorie militară”, 1997, 1998

Grandhomme Jean Noël, *Un francez cu suflet de român*, în „Historia”, an IX, nr. 93/2009

Jelavich Barbara, *Influența războiului franco-sardo-austriac și a insurecției poloneze asupra evoluției politice românești*, în *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 12, Editura Militară, București, 1984

Ilie Cornel, Ion I.C. Brătianu, *Marile puteri și interesul național*, în „*Historia*”, an VII, nr. 71/ 2007

Iorga Nicolae, *Un projet de mission français en Roumanie (1860)*, în „*Revue Historique du Sud-Est Europeen*”, II, 1925, nr. 4-6

Idem, *Liga Culturală*, în „*Boabe de grâu*”, an I, nr. 8, 1930

Manciu V., *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845-1848. La société des étudiants roumains de Paris*, în „*Nouvelles Études d’Histoire*”, vol. 3, București, 1965

Marinescu C.Gh., *Franța și lupta românilor pentru desăvârșirea Unirii*, în „*Cronica*”, nr. 3/ 1972

Mitran Mircea, *Însemnări de ambasador. Mitterand îi cere bani lui Ceaușescu*, în „*Historia*”, an V, nr. 47 / 2005

Miquel Pierre, *Le Journal des Debats et la paix de Versailles*, în „*Revue historique*”, oct-dec., 1964

Moisuc Viorica, *Acte fundamentale ale statutului juridic al României în perioada 1918-1940*, în *Probleme de politică externă a României (1918-1940)*, Editura Militară, 1977

Moroianu George, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, în volumul comemorativ II, *Transilvania, Banatul și Crișana*, 1929

Nicolescu Gheorghe, *Pentru sora noastră latină. Misiunea Berthelot*, în „*Magazin Istoric*”, an XLI, nr. 10(487)/ 2007

Nouzille Jean, *Soarta prizonierilor români*, în „*Historia*”, an IX, nr. 93/ 2009

Oncescu Iulian, *Politica orientală a lui Napoleon al III-lea și destinul României moderne*, în „*Historia*”, an VIII, nr. 76/ 2008

Panaitescu P.P., *Cuza Vodă și unitatea națională a românilor*, în „*Arhiva pentru știință și reforma socială*”, București, nr. 4/ 1929

Pesquies-Courbier Simone, *Ajutorul acordat României de către Franța cu personal și material aeronautic 1916-1917*, în *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 12, Editura Militară, București, 1984

Popescu N.D., *Lupta dintre românii din Transilvania și unguri*, în *Calendarul pentru toți românii*, 1892, București

Șperlea Florin, *Armata română în timpul lui Cuza*, în „*Historia*”, an IX nr. 85/ 2009

Torrey Glenn E, *România și beligeranții, 1914-1918. Câteva observații asupra ofensivei lui Sarrail la Salonic, august 1916*, în

File din istoria militară a poporului român. Studii, vol. 12, Editura Militară, București, 1984

Tuțu D., *Voluntarii români împotriva Puterilor Centrale în lupta pentru eliberare națională*, în „*Studii*”, nr. 5/1968

Țăranu Liviu, *Eugen Ionescu în dosarele securității*, în „*Magazin Istoric*”, anul XLIII, nr. 12 (513)/ 2009

COLECȚII DE ACTE ȘI DOCUMENTE

Arhivele Militare, *fond Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R.*

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), *fond Convenții, fond Europe, fond Primul Război Mondial, fond special, fond nr. 71/1914, fond nr. 71/Anglia, fond nr. 71/Franța fond nr. 71/România, fond Mica Înțelegere, fond Conferința de Pace de la Paris (1946-1947)*

Arhiva Națională Istorică Centrală (A.N.I.C.), *fond Președinția Consiliului de Miniștri, fond Casa Regală*

Biblioteca Academiei Române, *fond Manuscrise românești, fond dr. C. Angelescu*

Biblioteca Națională a României, *fond Brătianu, fond Saint-Aulaire, fond Saint-Georges*

Documente Hurmuzaki, vol. II, XVI, XVII

Documente privind Istoria românilor, Răscoala de la 1821, Editura Academiei, București, 1959

Documente privind Unirea Principatelor, vol. III, Corespondența politică (1855-1859), editor. Cornelia Bodea, București, 1963

Izvoarele istoriei românilor, IV, ediția G. Popa-Liseanu, București, 1934

„*Monitorul Oficial al Țării Românești*”, 1860, 1862, 1865

Iorga Nicolae, *Acte și fragmente cu privire la Istoria românilor*, vol. I, 1894, vol. II, 1896, București, Imprimeria Statului

Sturdza Dimitrie A. și alții, *Acte și documente relative la istoria renascerei românilor*, vol. II, 1889, vol. VII, IX, 1901, București

PRESĂ

- „Action française”, 20 iulie, 1916
- „Journal des Débats” din 9 mai 1894
- „Liga Română” nr. 6 din 6 febr. 1897
- „Liga Română”, nr. 7 din 16 februarie 1897
- „Le Petit Journal”, din 26 ianuarie 1918
- „L’Information”, 26 aprilie/ 9 mai 1918
- „La Roumanie”, din 31 ianuarie 1918
- „Le Petit Parisien”, 11/ 24 aprilie 1918
- „Universul”, 12 mai 1931

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
FRANCEZII DESPRE ORIGINEA ROMÂNILOR	7
POLITICĂ ȘI DIPLOMAȚIE ÎN EVUL MEDIU	13
MĂRTURII FRANCEZE DESPRE ROMÂNI ȘI ȚĂRILE ROMÂNE ÎN EPOCA FANARIOTĂ ȘI LA ÎNCEPUT DE EPOCĂ MODERNĂ	26
REVOLUȚIA FRANCEZĂ, NAPOLEON ȘI ȚĂRILE ROMÂNE.....	41
MODELUL FRANCEZ	54
REPREZENTANȚA CONSULARĂ FRANCEZĂ ÎN PRINCIPATE.....	68
SUB ARIPA PROTECTOARE A FRANȚEI	87
„LA BELLE ÉPOQUE”, FRANȚA ȘI ROMÂNIA	139
MARELE ORIENT AL FRANȚEI.....	144
ÎN FRANȚA, PENTRU ROMÂNII DIN TRANSILVANIA	150
FRANȚA ȘI ROMÂNIA, ALĂTURI ÎN MARELE RĂZBOI.....	159
MISIUNEA BERTHELOT	187
PRO ȘI CONTRA, LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919-1920)	196
SPERANȚE ȘI EȘECURI, DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL	208
ÎN TIMPUL „RĂZBOIULUI RECE”	231
MARI ROMÂNI, PREȚUIȚI DE FRANCEZI.....	235
RÉSUMÉ.....	250
BIBLIOGRAFIE	255